

การดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่น
Living on Buddhist Way of Teenagers

พันตำรวจเอก ตำราญ เพียนอก

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๐

การดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่น

พันตำรวจเอก ตำราญ เพียนอก

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Living on Buddhist Way of Teenagers

Pol.col. Samran Pearnok

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)**

**Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand**

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

.....

(พระศรีสิทธิมนี)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ประธานกรรมการ
(พระมหาสุทนต์ อากาศโร)

.....กรรมการ
(พระมหาณรงค์ กนฺตสีโล)

.....กรรมการ
(ดร.สงเสริม แสงทอง)

.....กรรมการ
(นางไฉไลฤดี ยูณะศิริ)

.....กรรมการ
(รศ.สนิท สัตโยภาส)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	พระมหาณรงค์ กนฺตสีโล	ประธานกรรมการ
ดร.สงเสริม	แสงทอง	กรรมการ
นางไฉไลฤดี	ยูณะศิริ	กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่น
ผู้วิจัย : พันตำรวจเอก สำราญ เพียนอก
ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระมหาณรงค์ กนฺตสีโล ป.ธ. ๔, พธ.บ., M.A., Ph.D. (ปรัชญา)
: ดร.สงเสริม แสงทอง ศศ.ม. (มนุษย์และการจัดการสิ่งแวดล้อม),
Ph.D., (สังคมวิทยา)
: นางไฉไลฤดี ยูวะนะศิริ วท.บ. (สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา),
ศศ.ม. (สังคมวิทยา)

วันสำเร็จการศึกษา :/...../.....

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษา การดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธตามหลักธรรมมรรคมีองค์แปดของวัยรุ่นระดับอุดมศึกษา ในสถานศึกษาของรัฐและเอกชน เขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาคือ นักศึกษาซึ่งกำลังศึกษาระดับอุดมศึกษาในสถานศึกษาของรัฐและเอกชนในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ปีการศึกษา ๒๕๔๕ จำนวน ๕๕,๑๑๕ คน กำหนดกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยจำนวน ๓๘๔ คน จากสถาบันอุดมศึกษาและเทียบเท่า ๖ สถาบัน โดยการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นตามสัดส่วน (Stratified Random Sampling) จากตารางสำเร็จรูปของเครซี่และมอร์แกน (R.V. Krejcie and D.W. Morgan, ๑๙๗๐) ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ ๙๕ ตามตารางประชากรเต็ม ๑๐๐,๐๐๐ คน วิธีการศึกษาเป็นการวิจัยเชิงสำรวจจากสนาม โดยการรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามแบบประเมินค่า (Rating Scale) เป็นเครื่องมือในการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

ผลการศึกษาพบว่านักศึกษาผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นชายมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ ๕๒.๘๘ เป็นหญิงคิดเป็นร้อยละ ๔๗.๑๒

ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลภาคสนามจากการตอบแบบสอบถาม นำมาวิเคราะห์ สรุปและอภิปรายผล ผลการศึกษาพบว่าพฤติกรรมกาดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษาตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมีองค์ ๘ ด้านความเห็น ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อปรากฏว่า ความเห็นว่าการพึ่งพาตนเองในการทำงานและการเรียนมีความจำเป็น อยู่ใน

ระดับมาก มรรคมีองค์ ๘ ด้านความคิด ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อปรากฏว่า ความคิดว่าความเห็นแก่ตัวและความพยายามเป็นสาเหตุของการเบียดเบียนทำร้ายซึ่งกันและกัน อยู่ในระดับมาก มรรคมีองค์ ๘ ด้านการพูด ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อปรากฏว่า ชอบพูดความจริงกับผู้อื่นเสมอ อยู่ในระดับมาก มรรคมีองค์ ๘ ด้านการกระทำ ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อปรากฏว่า การเรียนหรือทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข อยู่ในระดับมาก มรรคมีองค์ ๘ ด้านการเลี้ยงชีพ ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อปรากฏว่า การรักษาสมบัติส่วนรวมเป็นอย่างดี อยู่ในระดับมาก มรรคมีองค์ ๘ ด้านความเพียร ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อปรากฏว่า มีความเพียรพยายามกระทำสิ่งต่าง ๆ ที่ถูกต้องเสมอ อยู่ในระดับมาก มรรคมีองค์ ๘ ด้านสติการระลึกรู้ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อปรากฏว่า มีสติในการทำกิจกรรมต่าง ๆ อยู่ในระดับมาก มรรคมีองค์ ๘ ด้านสมาธิความตั้งมั่น ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อปรากฏว่า มีความยินดีและตั้งใจในการทำความดี อยู่ในระดับมาก

ผลการศึกษาระดับพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นระดับอุดมศึกษา ตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมีองค์ ๘ ในระดับอุดมศึกษา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ด้านที่มีระดับมาก ได้แก่ ด้านความเห็น ด้านความเพียร และด้านสติการระลึกรู้ ส่วนด้านที่มีระดับปานกลาง ได้แก่ ด้านสมาธิความตั้งมั่น ด้านการเลี้ยงชีพ ด้านความคิด ด้านการพูด และด้านการกระทำ

ผลการศึกษาระดับพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นตามหลักธรรม มรรคมีองค์ ๘ ในภาพรวมมีระดับปฏิบัติมาก ร้อยละ ๓๒.๕๖ รองลงมาคือ ระดับปฏิบัติปานกลาง ร้อยละ ๒๘.๗๘ ระดับปฏิบัติมากที่สุด ร้อยละ ๒๑.๐๑ ระดับปฏิบัติน้อย ร้อยละ ๑๐.๓๐ และระดับปฏิบัติน้อยที่สุด ร้อยละ ๖.๕๕ ตามลำดับ เมื่อพิจารณาเป็นรายระดับปฏิบัติ พบว่า การดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษา ตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมีองค์ ๘ ด้านความเห็น มีระดับปฏิบัติมากที่สุด ร้อยละ ๓๗.๑๕ มรรคมีองค์ ๘ ด้านความคิด มีระดับปฏิบัติปานกลางร้อยละ ๓๐.๕๕ มรรคมีองค์ ๘ ด้านการพูด มีระดับปฏิบัติปานกลาง ร้อยละ ๓๑.๕๐ มรรคมีองค์ ๘ ด้านการกระทำ มีระดับปฏิบัติปานกลาง ร้อยละ ๒๗.๔๘ มรรคมีองค์ ๘ ด้านการเลี้ยงชีพ มีระดับปฏิบัติมาก ร้อยละ ๒๕.๑๓ มรรคมีองค์ ๘ ด้านความเพียร มีระดับปฏิบัติมาก ร้อยละ ๔๔.๓๓ มรรคมีองค์ ๘ ด้านสติการระลึกรู้ มีระดับปฏิบัติมาก ร้อยละ ๔๐.๕๕ มรรคมีองค์ ๘ ด้านสมาธิความตั้งมั่น มีระดับปฏิบัติปานกลาง ร้อยละ ๓๒.๒๑

Thesis : Living on Buddhist Way of Teenagers

Researcher : Samran Pearnok

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supersory Committee

: Phramaha Narong Kantasilo Pali 4, M.A., Ph.D. (Phil.)

: Dr.Songserm Saengthong M.A. (Man and Environment)
Management), Ph.D., (Sociology)

: Chailairudee Yuwanasiri B.S. (Sociology and Anthropology),
M.A. (Sociology)

Date of Graduation :/...../.....

Abstract

This research is to study “the living on Buddhist way of the Noble Eightfold Path of teenager in the urbanity of Amphoe Muang, Chiang Mai province” who were now studying in both public and private colleges.

The people used for this survey, were studying in both public and private universities in the urbanity of Amphoe Muang, Chiang Mai province in the year 2549 B.E. (2006 A.D.). Totally 59, 119 students were in voided, by the choice of random and ratio sampling them (Stratified Random Sampling) using the complete time table of R.V. Kvejcic and D.W. Morgan 1970, its accuracy is at ninety five percent out of 100,000 people. The method of this survey was clone in the field research by asking and collecting the data in the questionnaires, then evaluated the rating scale, which were the machine for analyzing all the data by the percentage, the mean and the standard deviation.

It is found that the most respondents were at 52.88 percent male students while 47.12 were female.

The researcher collected all the data in the field by the questionnaires and bring them for analyzing, finalizing and interpreting. We found out that the behaviours on the living on Buddhist way of the Noble Eightfold Path of teenager in college level are as follows : Their general Right Views were at the significant level. In considering of the individual particular detail, the idea of sell-sufficient in working and learning were necessary and in the significant level. The Right Thought in their general ideas were in medium level, but individual particular detail, the idea of the selfishness and the revenge were the causes of hurt and quarrel each other, were in high level. The Right Speech in their general idea were in medium level, but individual particular detail, they always spoke the truth to other people, were in high level. The Right Action in their general ideas were in medium but individual particular detail, were in high level. The Right Livelihood in their general ideas were in medium level, but individual particular detail, they had the good care for the public interests, were in high level. The Right Effort in their general ideas were in high level, but individual particular detail, they always try to do the right thing, were in high level. The Right Mindfulness in their general ideas were in high level, but individual particular detail, they intended to do activities, were high level. The Right Concentration in their general ideas were in medium level, but individual particular detail, they were in good pleasure and intended to do the goodness, were in high level.

The result of the study the level of the behaviours in the living on Buddhist way of teenager students in according to the Noble Eightfold Path. : The majority students were at the large scale. In considering the particular detail, the most level were Right Understanding, Right Effort, Right Mindfulness and the medium level were in Right Concentration, Right Speech and Right Action.

The result of the study the level of the practicality in their ways of life the teenager students in according to the Noble Eightfold Path : In their general ideas, the big amount were 32.96%, while the medium amount were 28.78% but the most amount 21.01%, the small amount were 10.30% and the least were 6.95%, respectively. In considering the particular detail of the practicing, we found that their ways of life these students practiced in according to the Noble Eightfold Path : the Right View or Right Understanding was the most at 31.19%; the Right Speech was the medium at 31.90%; the Right Action was the medium at 27.48%; the Right Effort was the most at 44.33%; the Right Mindfulness was the most at 40.99%; the Right Concentration was medium at 32.21%.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เพราะได้รับความเมตตาอย่างยิ่งจากอาจารย์พระมหาณรงค์ กนต์สิโล อาจารย์ ดร.สงเสริม แสงทอง และอาจารย์ไฉไลฤดี ยวนะศิริ ซึ่งเป็นกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์และเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ได้ให้ความรู้ ความคิด แนวคิด คำแนะนำการใช้หนังสือ การค้นหาหนังสือในการประกอบการเขียน การหาแหล่งข้อมูลในการใช้อ้างอิง อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการทำวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงขอขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่ง

ขอขอบพระคุณ สามเณรี ทันทญาณี (รุ่งเดือน สุวรรณ) ผู้ให้ธรรมะและข้อคิดเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ จนทำให้ผู้วิจัยได้เห็นความสำคัญและต้องการทราบแนวทางการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นว่าปัจจุบันเป็นไปตามแนววิถีพุทธมากน้อยเพียงใด

ขอขอบพระคุณ ดร.สนอง วรอุไร ร.ศ.สุธรรม จันทร์หอม และ ร.ศ.พนิดา สิ้นสุวรรณ ผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง ๓ ท่าน ที่ได้กรุณาตรวจสอบเครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยและสถาบันอุดมศึกษาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ทั้ง ๖ สถาบัน พร้อมทั้งเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ตลอดจนนักศึกษาที่กรุณาได้ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม

ขอขอบคุณกัลยาณมิตรทุกท่านที่ได้ช่วยเหลือแนะนำหนังสือ ให้ยืมหนังสือ ให้กำลังใจ โดยเฉพาะ รศ.ดร. สุชาติ ลีตระกูล อาจารย์มัทนา หอมนาน และนางสาวกาญจนา คำดาวแสน ที่ได้ให้ความช่วยเหลือแนะนำในการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ Program SPSS/PC ตลอดจนได้ช่วยตรวจเอกสารและแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ จนแล้วเสร็จ

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ห้องสมุดของมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ทุกท่านที่ให้บริการด้วยดีมาโดยตลอด

สุดท้ายขอขอบคุณสมาชิกในครอบครัวที่ให้ความอบอุ่นและสนับสนุนในการศึกษาเล่าเรียนในครั้งนี้ด้วยดีตลอดมา โดยเฉพาะครอบครัว ELLAHI ที่จัดหา Computer เพื่อใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คุณค่าและประโยชน์ของวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ขอมอบแด่ท่านอาจารย์ที่ปรึกษาทั้ง ๓ ท่าน ซึ่งเป็นผู้มีพระคุณที่ให้โอกาสผู้วิจัยได้สำเร็จตามศักยภาพอันพึงมี และให้แก่บิดา - มารดาผู้มีพระคุณทุกๆ ท่าน

พันตำรวจเอก สำราญ เพ็ญนอก

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	ณ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ฎ
คำชี้แจงการใช้อักษรชื่อย่อคำมภิร	ฐ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๖
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๖
๑.๔ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๗
๑.๕ ขอบเขตของการวิจัย	๗
๑.๖ ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย	๘
บทที่ ๒ แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๙
๒.๑ แนวคิดทฤษฎี	๙
๒.๑.๑ กรอบแนวคิดหลักมรรคมีองค์ ๘	๙
๒.๑.๒ นโยบายการพัฒนาและส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม	๓๒
๒.๑.๓ การสร้างค่านิยมที่ดีแก่เยาวชน	๓๕
๒.๑.๔ การขัดเกลาทางสังคม	๔๐
๒.๑.๕ การสร้างวินัยเพื่อชีวิตที่ดีงาม	๔๕
๒.๑.๖ การพัฒนาจริยธรรมแก่นิสิตนักศึกษา	๕๑
๒.๑.๗ การจัดการศึกษาตามแนววิถีพุทธ (โรงเรียนวิถีพุทธ)	๕๕
๒.๑.๘ กระบวนการคิด ค่านิยม เจตคติ	๕๗
๒.๑.๙ ทฤษฎีการเรียนรู้	๖๗
๒.๑.๑๐ ทฤษฎีการพัฒนาทางจริยธรรม	๗๒

ตารางที่ ๖	ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พฤติกรรมกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ มรรคมีองค์ ๘ ด้านการเลี้ยงชีพ	๑๐๘
ตารางที่ ๗	ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พฤติกรรมกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ มรรคมีองค์ ๘ ด้านความเพียร	๑๐๙
ตารางที่ ๘	ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พฤติกรรมกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ มรรคมีองค์ ๘ ด้านสติการระลึกรู้	๑๑๑
ตารางที่ ๙	ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พฤติกรรมกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ มรรคมีองค์ ๘ ด้านสมาธิความตั้งมั่น	๑๑๒
ตารางที่ ๑๐	ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พฤติกรรมกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ ของวิทยุรุ่นตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมีองค์ ๘ ในภาพรวมทุกด้าน	๑๑๓
ตอนที่ ๓	ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมกรรมการดำเนินชีวิตตาม แนววิถีพุทธของวิทยุรุ่นระดับอุดมศึกษา ตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมีองค์ ๘ ในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่	๑๑๔
ตารางที่ ๑๑	จำนวนและร้อยละของระดับปฏิบัติตามหลักการ ดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวิทยุรุ่นมรรคมีองค์ ๘ ของวิทยุรุ่นระดับอุดมศึกษา ในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่	๑๑๔
บทที่ ๕	สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๑๑๖
๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๑๑๖
๕.๒	อภิปรายผล	๑๒๑
๕.๓	ข้อเสนอแนะ	๑๒๖
บรรณานุกรม		๑๒๘

ภาคผนวก	๑๓๒
๑. แบบประเมินคำถามเพื่อการวิจัย	๑๓๓
๒. แบบสอบถามเพื่อการวิจัย เรื่อง การดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่น	๑๔๐
๓. สำเนาหนังสือราชการ	๑๔๖
ประวัติผู้วิจัย	๑๕๑

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๑ จำนวนและร้อยละของสถานภาพส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม เรื่องการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่น มรรคมิ้องค์ ๘	๑๐๐
๒ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พฤติกรรมการดำเนินชีวิต ตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นระดับอุดมศึกษา ตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมิ้องค์ ๘ ด้านความเห็น	๑๐๓
๓ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พฤติกรรมการดำเนินชีวิต ตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นระดับอุดมศึกษา ตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมิ้องค์ ๘ ด้านความคิด	๑๐๔
๔ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พฤติกรรมการดำเนินชีวิต ตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นระดับอุดมศึกษา ตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมิ้องค์ ๘ ด้านการพูด	๑๐๖
๕ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พฤติกรรมการดำเนินชีวิต ตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นระดับอุดมศึกษา ตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมิ้องค์ ๘ ด้านการกระทำ	๑๐๗
๖ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พฤติกรรมการดำเนินชีวิต ตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นระดับอุดมศึกษา ตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมิ้องค์ ๘ ด้านการเลี้ยงชีพ	๑๐๘
๗ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พฤติกรรมการดำเนินชีวิต ตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นระดับอุดมศึกษา ตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมิ้องค์ ๘ ด้านความเพียร	๑๐๙
๘ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พฤติกรรมการดำเนินชีวิต ตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นระดับอุดมศึกษา ตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมิ้องค์ ๘ ด้านสติการระลึกรู้	๑๑๑
๙ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พฤติกรรมการดำเนินชีวิต ตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นระดับอุดมศึกษา ตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมิ้องค์ ๘ ด้านสมาธิความตั้งมั่น	๑๑๒

๑๐	ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พฤติกรรมการดำเนินชีวิต
ตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นระดับอุดมศึกษา ตามหลักการดำเนินชีวิต
มรรคมีองค์ ๘ ในระดับอุดมศึกษา เขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
ในภาพรวมทุกด้าน	๑๑๓
๑๑	จำนวนและร้อยละของระดับพฤติกรรมการปฏิบัติตามหลักการดำเนินชีวิต
มรรคมีองค์ ๘ ของวัยรุ่นระดับอุดมศึกษา ในเขตพื้นที่อำเภอเมือง
จังหวัดเชียงใหม่	๑๑๔

การใช้อักษรชื่อย่อคัมภีร์

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์นี้ อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวน ๔๕ เล่ม กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีพุทธศักราช ๒๕๓๘ เพื่อความสะดวกแก่ผู้ศึกษาในที่นี้จะไม่ถือตามหลักการทำบรรณานุกรมทั่วไป ไม่เรียงตามลำดับอักษร และไม่ขึ้นต้นด้วยนามผู้นิพนธ์ แต่จะเรียงตามอนุกรมแห่งหมวดและชื่อจำแนกของคัมภีร์โดยตรง อนึ่งเฉพาะพระไตรปิฎก แม้หลายเล่มจะพิมพ์ต่างครั้งต่างปี แต่ เล่ม / ข้อ / หน้า คงอย่างเดียวกัน ผู้ศึกษาจึงไม่เขียนรายละเอียดแยกเป็นรายเล่ม จำนวนหน้า นับเฉพาะเนื้อคัมภีร์ ไม่นับส่วนประกอบต่อท้าย เช่น ที.ม. ๑๐/๓๖๕/๓๐๔ หมายถึง ทีฆนิกาย มหาวรรค พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๑๐ ข้อที่ ๓๖๕ และหน้าที่ ๓๐๔

คำอธิบายอักษรย่อภาษาไทย

พระวินัยปิฎก

วินย.	(ไทย) =	วินัยปิฎก มหาวรรค (ปฐมภาค)	(ภาษาไทย)
วิ.มหา.	(ไทย) =	วินัยปิฎก มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสกั	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณณาสกั	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.นิ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
ส.สพา.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สพายตนวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
อจ.ญก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จักกนิบาต	(ภาษาไทย)
จุ.ป.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ที.ม.อ.	(ไทย) =	ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี มหาวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ม.ม.อ.	(ไทย) =	มัชฌิมนิกาย ปปัญจสุทนี มัชฌิมปณณาสกัอรรถกถา	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สภาพปัจจุบันในสังคมโลกยุคโลกาภิวัตน์ เชื่อมโยงติดต่อกันอย่างไร้พรมแดน ความเจริญทางด้านวัตถุก้าวไปอย่างรวดเร็ว มีผลทำให้ความเจริญทางด้านจิตใจก้าวตามไม่ทัน วิถีชีวิตของคนในสังคมเปลี่ยนไป กล่าวถึงภาพรวมสังคมไทย ปี ๒๕๔๗ ว่า การพัฒนาเศรษฐกิจในยุคโลกาภิวัตน์จำเป็นต้องแข่งขันกับประเทศต่าง ๆ จึงได้มีการจัดลำดับความสามารถในการแข่งขันของประเทศ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดการด้านเศรษฐกิจและสังคม จากรายงานภาวะสังคมไทยกับต่างประเทศ ไตรมาสที่ ๒ ปี ๒๕๔๗ และแนวโน้มปี ๒๕๔๘ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าในช่วงปี ๒๕๔๔ – ๒๕๔๗ ประเทศไทยมีแนวโน้มความสามารถในการแข่งขันดีขึ้น จากลำดับที่ ๓๔ ในปี ๒๕๔๔ เป็นลำดับที่ ๒๕ ในปี ๒๕๔๗ การพัฒนาเศรษฐกิจดีขึ้นจากลำดับที่ ๑๗ เป็นลำดับที่ ๙ โดยอาศัยโครงสร้างพื้นฐานด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี การศึกษา สาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม ซึ่งโครงสร้างที่เป็นจุดอ่อน ประกอบด้วยโครงสร้างพื้นฐานของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยเฉพาะด้านเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ มีการใช้คอมพิวเตอร์ต่อหัว ๔๕.๖ เครื่องต่อประชากร ๑,๐๐๐ คน มีจำนวนผู้ใช้อินเทอร์เน็ต ๕๕.๕ ต่อประชากร ๑,๐๐๐ คน^๑ ส่วนข้อมูลจากสำนักงานสถิติแห่งชาติ ปี ๒๕๔๗ รายงานว่า อัตราผู้ใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต กลุ่มเยาวชนอายุ ๑๕ – ๒๔ ปี ใช้สูงสุดร้อยละ ๔๕.๒ และ ๓๒.๑ ร้อยละ ๖๒ ใช้ค้นคว้าข้อมูล รองลงมาใช้เล่นเกม^๒ และจากการรายงานการสำรวจสื่อมวลชน (โทรทัศน์) ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ปี ๒๕๔๖ พบว่า กลุ่มเด็กชมรายการมากที่สุด ร้อยละ ๕๗.๐ รองลงมาคือผู้ชมรายการบันเทิง เป็นกลุ่มเยาวชนและวัยทำงาน ร้อยละ ๕๖.๒ เมื่อพิจารณาตามระดับการศึกษา พบว่าระดับอุดมศึกษามีอัตราการชมสูงสุด

^๑ สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ภาวะสังคมไทยเปรียบเทียบกับต่างประเทศ, <www.thaihealth.or.th>, ๑๔ มิถุนายน ๒๕๔๕, หน้า ๑ – ๔.

^๒ สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, “รายงานภาวะสังคม”, วารสาร NESDB Social Outlook, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (๑๔ มีนาคม ๒๕๔๘) : ๑, ๒๓.

ร้อยละ ๘๑.๔^๓ ดังนั้น โทรทัศน์จึงเป็นสื่อที่มีอิทธิพลสูงสุด โดยเฉพาะกลุ่มเด็กและวัยรุ่น ซึ่งเป็นวัยที่ขาดวิจารณญาณในการชม จึงมีการซึมซับและเลียนแบบพฤติกรรม ทั้งเรื่องความรุนแรง เรื่องเพศ ค่านิยมในการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย จนเกิดเป็นปัญหาสังคมปัจจุบัน ปัจจัยเสี่ยงของเยาวชนมีสาเหตุจากการขยายตัวของอิทธิพลสื่อ โดยเฉพาะโทรทัศน์และเทคโนโลยีสารสนเทศคอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต และสิ่งแวดล้อมทางสังคมในทางลบเป็นธุรกิจที่หาประโยชน์จากเยาวชน^๔

จะเห็นได้ว่าความเจริญด้านเทคโนโลยีก้าวไปอย่างรวดเร็ว อาจเรียกได้ว่าเป็นยุค “หุนทิพย์ ตาทิพย์” ซึ่งโครงสร้างพื้นฐานด้านการศึกษาถือได้ว่า เทคโนโลยี การสื่อสารที่ทันสมัย ข้อมูลสารสนเทศทางอินเทอร์เน็ตติดต่อกันอย่างรวดเร็ว จึงเป็นปัจจัยที่มีบทบาทสำคัญในวงการศึกษ โดยเฉพาะในกลุ่มวัยรุ่น นักเรียน นักศึกษาที่มีโอกาสทางการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น รวมไปถึงบุคคลทุกเพศทุกวัย จากสังคมชนบทมุ่งสู่สังคมเมือง มีผลทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบไทยในครอบครัว การใช้ชีวิตแบบพอเพียง ช่วยเหลือตัวเอง ประหยัด อวดอ้อม ไม่ฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย ฟุ้งพาอาศัยกัน เคารพเชื่อฟังพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย อ่อนน้อมถ่อมตน ก้าวไปสู่การใช้ชีวิตอย่างอิสระอยู่ในหอพัก ในกลุ่มเพื่อนมากกว่าในครอบครัว ประกอบกับการได้รับข่าวสารด้านเทคโนโลยีที่ทันสมัย โดยขาดการคิดวิเคราะห์ แยกแยะข้อดีข้อเสีย ซึ่งวัยรุ่นเป็นวัยแห่งการเรียนรู้ อยากรู้ อยากลอง อยากเด่น อยากเป็น จึงทำให้เกิดพฤติกรรมแข่งขัน เลียนแบบ มีความคิดความเชื่อ ค่านิยมด้านวัตถุตามกระแสนิยม ส่งผลให้วัฒนธรรมการดำเนินชีวิตความเป็นอยู่เปลี่ยนไป^๕ ผลการสำรวจของมูลนิธิณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ร่วมกับสำนักวิจัยเอแบคโพลล์ พบว่า เยาวชน นักเรียน นักศึกษาในปัจจุบัน ร้อยละ ๗๑ มีปัญหาในการดำเนินชีวิตไม่ต่ำกว่า ๑ ปัญหา จากปัญหา ๕ ชนิดที่สำคัญ ได้แก่ การสูบบุหรี่ การดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ การเที่ยวสถานบันเทิง การเล่นการพนัน การใช้ยาเสพติด การใช้จ่ายฟุ่มเฟือย การมีเพศสัมพันธ์ การทะเลาะวิวาท และการฆ่าตัวตาย จะเห็นได้ว่านับวันปัญหาที่เกิดขึ้นกับกลุ่มวัยรุ่นเป็นปัญหาที่ทวีความรุนแรงมากขึ้น เช่น ข้อมูลประเด็นปัญหาการสูบบุหรี่ ศ.นพ.ประทีป วาทีสาชกกิจเปิดเผยว่าวัยรุ่นเป็นวัยอยากลองโดยอาจเริ่มจากการสูบบุหรี่ นอกจากส่งผลต่อสุขภาพแล้ว ยังนำไปสู่พฤติกรรมอื่น เช่น การดื่มเหล้า การเที่ยวกลางคืน การติดยาเสพติด และการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร โดยสถิติการสูบบุหรี่วัยรุ่นปัจจุบันเริ่มที่อายุ ๑๒ - ๑๕ ปี เนื่องจากพฤติกรรม

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒.

^๔ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), ๕ เมษายน ๒๕๕๕. หน้า ๒.

^๕ ขจิตรัตน์ ปูนพันธุ์ฉาย, < www.thaihealth.or.th >, ๒๕๕๕, หน้า ๒.

เลียนแบบเพื่อนและคารานักแสดง^๖ และข้อมูลจากสำนักข่าว ไอ.เอ็น.เอ็น. แจ้งว่า มุลนิธิธรรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่รายงานว่า คนไทยเสียชีวิตจากโรคที่เกิดจากการสูบบุหรี่ปีละ ๕๒,๐๐๐ คน หรือวันละ ๑๔๒ คน หรือชั่วโมงละ ๖ คน^๗ จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าผู้ที่เสียชีวิตเริ่มต้นจากการสูบบุหรี่ตั้งแต่วัยเด็ก วัยรุ่น ส่งผลให้เกิดการเจ็บป่วยและเสียชีวิตในวัยผู้ใหญ่ หรือวัยทำงาน

ส่วนปัญหาการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ผลจากการสำรวจของเอแบคโพลล์เฉพาะเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ปรากฏว่า คนในวัยทำงานหรือเยาวชน คนหนุ่มสาวหันเข้าหาสุรา ผลสำรวจ ๕ ปีก่อน ระบุว่าคนไทยอายุ ๑๕ ปีขึ้นไป ดื่มสุรามากถึง ๑๕ ล้าน ๓ แสนคน เป็นสตรี ๒ ล้าน ๓ แสนคน และปลัดกระทรวงสาธารณสุขเปิดเผยว่า คนไทยดื่มสุรามากเป็นอันดับ ๕ ของโลก มีมูลค่าการบริโภคมากถึงปีละ ๑๒๕,๐๐๐ ล้านบาท ปริมาณการบริโภค ๗.๑๓ ลิตรต่อคนต่อปี และศูนย์วิจัยปัญหาสุรา (ศวส.) กล่าวอ้างจากฐานข้อมูลแอลกอฮอล์ของ WHO (World Health Organization) ในปี ๒๕๔๘ พบว่า ประเทศไทยดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ทุกประเภทรวมกัน ๘.๔๗ ลิตรต่อคนต่อปี^๘ มีรายงานว่าในปี ๒๕๔๗ กลุ่มอายุที่ดื่มสุราอันดับมากที่สุดคือ อายุ ๒๕ – ๕๑ ปี ร้อยละ ๓๘.๗ รองลงมาคือกลุ่มอายุ ๑๕ – ๒๔ ปี ร้อยละ ๒๓.๕ จากข้อมูลดังกล่าวชี้ว่าเยาวชนกลุ่มวัยรุ่นมีแนวโน้มในการดื่มสุราในอัตราสูงอย่างน่าเป็นห่วง ส่งผลให้เกิดปัญหาต่อเนื่องเป็นลูกโซ่ คือปัญหายาเสพติด และการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร และผล การสำรวจของเอแบคโพลล์เฉพาะเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล มีวัยรุ่นคิดยาบ้าเพิ่มขึ้นกว่า ร้อยละ ๗๐๐^๙ ส่วนข้อมูลของสำนักงาน กองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) กล่าวว่า ปัญหาวัยรุ่นปะทุขึ้นอย่างรุนแรงจนกลายเป็นวิกฤติทางสังคมในปัจจุบัน อันดับหนึ่ง คือปัญหา ยาเสพติด ทำให้เกิดปัญหาต่อเนื่อง คือ วงจรผู้เสพ ผู้ติด ผู้ค้า ปัญหาอาชญากรรมและความรุนแรง อันดับต่อมาคือ การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร อายุเฉลี่ยของการมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกอายุ ๑๔ ปี อันเป็นที่มาของการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น การทำแท้ง การทอดทิ้งเด็ก การติดเชื้อเอดส์ และเพศพาณิชย์ ปัญหาวัยรุ่นมีแนวโน้มขยายตัวมากขึ้น คือความรุนแรงในวัยรุ่น ทั้งการทำร้ายผู้อื่น ทำร้ายตนเอง โดยการฆ่าตัวตาย และทำให้ตัวเองบาดเจ็บ และผลการสำรวจพบว่า เยาวชนร้อยละ ๒๖.๓๐ ผู้ตอบแบบสอบถามเห็นว่าอยากทดลอง “อยู่ก่อนแต่ง” จากหนังสือพิมพ์ข่าวสด วันที่ ๑๕ เมษายน ๒๕๔๖ รายงานว่าด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ มีผลทำให้บุคคลกลุ่มอายุระหว่าง ๒๐ – ๓๕ ปี

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑.

^๗ สำนักข่าว ไอ.เอ็น.เอ็น., < www.thaihealth.or.th > ๑๓ มิถุนายน ๒๕๔๕, หน้า ๑.

^๘ ศูนย์วิจัยปัญหาสุรา ศวส., < www.thaihealth.or.th > ๑๓ มิถุนายน ๒๕๔๕. และสำนักงาน

คณะกรรมการการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๑๔ มีนาคม ๒๕๔๕, หน้า ๑๕.

^๙ มติชน, < www.thaihealth.or.th > ๑๓ มิถุนายน ๒๕๔๕, หน้า ๑.

ติดเชื้อเอดส์เป็นอันดับ ๑ สูงร้อยละ ๘๓.๓๘ ภาคเหนือเป็นพื้นที่มีอัตราป่วยสูงสุดเท่ากับ ๒๖.๔๗ ต่อประชากรแสนคน^{๙๐}

ส่วนประเด็นปัญหาการพนัน ดร. อมรวิรัช นาคทรพร หัวหน้าโครงการ Child Watch ผู้อำนวยการสถาบันรามจิตติ กล่าวว่าจากข้อมูลโครงการติดตามสภาวะการณ์เด็กและเยาวชนทั่วประเทศ พบว่า ช่วงเทศกาลบอลโลกเยาวชนระดับมัธยมศึกษา - อุดมศึกษาเล่นพนันบอล ร้อยละ ๑๕.๒๖ ซึ่งภาคตะวันออกเฉียงเหนือเล่นพนันบอลมากที่สุด คือ ร้อยละ ๒๐.๑๘ โดยทั้งระดับประถมศึกษาและอุดมศึกษาเยาวชนชายนิยมเล่นพนันบอลมากกว่าเยาวชนหญิง ๓ และ ๔ เท่าตามลำดับ ถ้าเพิ่มวิธีการทวงเงิน ๓ ระดับ คือ ๑. ชู ๒. รุมซ้อมทำร้ายร่างกาย ๓. ฆาตกรรม ช่วงบอลโลกการลักขโมยเงินพ่อแม่ ริดไถเงินเพื่อนจึงเพิ่มสูงขึ้น แต่สิ่งที่น่าตกใจคือ มีเยาวชนทั้งชาย-หญิง จำใจเอาตัวเข้าแลก เพื่อจ่ายหนี้พนันบอล^{๙๑} ด้านปัญหาการใช้ยาเสพติดเพื่อขาย บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ข่าวสด กล่าวถึงพฤติกรรมวัยรุ่นจากการสำรวจของ สสส. ร่วมกับเอแบคโพลล์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ-ธุรกิจ ในหัวข้อพฤติกรรมและความคิดเห็นในการดำเนินชีวิตของเยาวชน กลุ่มตัวอย่าง ๑๒ – ๑๘ ปี ในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า สิ่งที่ต้องการคือโทรศัพท์มือถือเป็นอันดับ ๒ ดังนั้น ค่านิยมวัตถุหรือฟุ้งเฟ้อเห็นได้จากการคลั่งโทรศัพท์มือถือ^{๙๒} ปัญหาต่อเนื่องที่ตามมา คือปัญหานี้สินในกลุ่มวัยรุ่น เกิดจากการซื้อขายผ่านบัตรเครดิต ข้อมูลจากธนาคารแห่งประเทศไทย ผลการสำรวจศูนย์วิจัยกสิกรไทยในปี ๒๕๔๖ พบว่าผู้ใช้บัตรเครดิตในการซื้อของห้างสรรพสินค้าและการเที่ยวเตร่ เพราะสร้างความสะดวกโดยไม่ต้องพกเงินสด และใช้ก่อนผ่อนทีหลังในเขตกรุงเทพมหานคร ๒ ใน ๓ ส่วนผู้ใช้บัตรไม่ต่ำกว่า ๒ ใบ และมีรายได้น้อยกว่า ๑๐,๐๐๐ บาทต่อเดือน^{๙๓} พฤติกรรมดังกล่าวทำให้เกิดปัญหานี้สินนอกระบบ ผลกระทบที่ตามมาคือปัญหาอาชญากรรม จากรายงานผลการออกตรวจดูแลวินัยนักเรียน นักศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ เมื่อ วันที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๔๘ พบว่านักเรียน นักศึกษา ที่ประพฤติไม่เหมาะสมกับสภาพและวัย รวม ๕๕๘ คน มากที่สุดคือ ดื่มสุรา ดื่มเบียร์ สูบบุหรี่ ยาเสพติด คมกาว คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๖๓ สถานที่พบมากที่สุดคือ กาดสวนแก้ว ร้อยละ ๑๗.๓๔ และพบว่าระดับการศึกษาที่พบมากที่สุดคือ ระดับ ปวช. คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๖๕ ระดับอายุที่พบมากที่สุดคือ ระหว่าง ๑๔ - ๑๖ ปี คิดเป็นร้อยละ ๔๓.๓๗ รองลงมาอายุระหว่าง ๑๗ - ๑๘ ปี

^{๙๐} ข่าวสด, เยาวชน, สำรวจเยาวชนสำรวจตัวเอง, <www.thaihealth.or.th> วันที่ ๑๕ เมษายน ๒๕๔๘, หน้า ๑.

^{๙๑} อมรวิรัช นาคทรพร, สำนักข่าว สสส., <www.thaihelth.or.th> ๑๔ มิถุนายน ๒๕๔๘, หน้า ๑.

^{๙๒} หนังสือพิมพ์ข่าวสด, <www.thaihelth.or.th> ๑๕ เมษายน ๒๕๔๘.

^{๙๓} สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนากิจการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๘, หน้า ๒๔.

คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๕๐ สาเหตุเกิดจากตัวนักเรียน นักศึกษา เช่น ไม่อยากเรียน อยากเล่นเกม ไม่ได้ส่งงาน มีธุระส่วนตัว ต้องการพักผ่อน ไม่สบาย ไม่อยากร่วมงาน ดิฉันหรือ^{๔๔}

แนวทางการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ เป็นความดีความงามของพุทธธรรม โดยเฉพาะมรรคมีองค์ ๘ แต่จากรายงานการประชุมพระสังฆาธิการระดับวัด จังหวัดเชียงใหม่ ภาค ๗ วันที่ ๓๐ - ๓๑ มีนาคม ๒๕๔๘ ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ บัญชีสำรวจพระภิกษุสามเณร ศิษย์และวัด ประจำปี พ.ศ. ๒๕๔๘ ในเขต อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อ วันที่ ๑ มกราคม ๒๕๔๘ รายงานว่ามีพระภิกษุสงฆ์ จำนวน ๑๐๒๖ รูป สามเณร ๑๓๘๒ รูป จำนวนวัด ๑๒๗ วัด^{๔๕} จะเห็นได้ว่าถึงแม้พื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ จะมีวัดและมีพระภิกษุสามเณรเป็นจำนวนมาก แต่ก็ไม่ได้ได้รับความสนใจจากกลุ่มวัยรุ่นเท่าที่ควร และวัยรุ่นก็ยังไม่เข้าใจหลักการดำเนินชีวิตตามแนวทางวิถีพุทธ ซึ่งสอดคล้องกับการสำรวจสถานะเยาวชนไทย พ.ศ. ๒๕๔๑ ช่วงอายุ ๑๕ - ๒๔ ปี อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่เป็นตัวแทนเขตเมืองใน ๔ ภาค ได้แก่ เขตเมือง จังหวัดชลบุรี จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดสงขลา และกรุงเทพมหานคร พบว่า เยาวชนร้อยละ ๕ ไม่เคยไปทำบุญเลย ร้อยละ ๗๐ มีโอกาสไปทำบุญเฉพาะในวันสำคัญ^{๔๖}

จากสภาพสังคมไทยในอดีตที่มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบไทย กล่าวคือมีการอยู่ร่วมกันเป็นลักษณะครอบครัวใหญ่ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ลูกหลาน โดยมีญาติผู้ใหญ่ให้การอบรมสั่งสอน คอยดูแลขัดเกลาให้เป็นลูกที่ดีของครอบครัวตามค่านิยมความเชื่อวัฒนธรรมแบบไทย เพื่อให้ลูกหลานเป็นคนดีในทุกๆ ด้าน ได้แก่ ทางด้านกาย การใช้สอยปัจจัย ๔ ในปริมาณและคุณภาพที่เหมาะสม การดูแลร่างกายและการแต่งกายสะอาดเรียบร้อย การดำรงชีวิตอย่างเกื้อกูลสิ่งแวดล้อม ในด้านศีลธรรมได้มีการอบรมให้มีศีลห้า เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต มีวินัย ซื่อสัตย์ มีความรับผิดชอบ ตรงต่อเวลา สามารถพึ่งตนเองได้หรือทำงานเลี้ยงชีพด้วยความสุจริต ทางด้านจิตใจ ให้มีความกตัญญูรู้คุณ ตอบแทนคุณ มีจิตใจเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปันต่อกัน ทำงานและเรียนรู้อย่างตั้งใจ อดทน ขยันหมั่นเพียร มีสุขภาพจิตดี แจ่มใส ร่าเริงเบิกบาน ในด้านปัญญานั้นได้อบรมให้มีศรัทธาและความเข้าใจที่ถูกต้องในพระรัตนตรัย รัฐบาล - บุญ คุณ - โทษ ใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษาแสวงหาความจริง และใฝ่สร้างสรรค์ พัฒนางานอยู่เสมอ รู้เท่าทัน แก้ไขปัญหาชีวิตและการทำงานได้ด้วยสติปัญญา อีกทั้งคอยดูแล ฝึกระวังให้คำแนะนำ ช่วยเหลือที่ถูกต้อง ให้ความเห็นอกเห็นใจ ให้เสรีภาพตามความเหมาะสมในขอบเขตไม่ปล่อยปละละเลยจนเกินไป

^{๔๔} รายงานผลการออกตรวจ ดูแลวินัยนักเรียน นักศึกษา จังหวัดเชียงใหม่, ๒๕๔๘, หน้า ๒๔.

^{๔๕} การประชุมพระสังฆาธิการระดับวัด จังหวัดเชียงใหม่ ภาค ๗, ๒๕๔๘, หน้า ๑๕.

^{๔๖} รายงานสำรวจสถานะเยาวชนไทย (๑๙๙๘ Survey of Thai Youth) สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑, หน้า ๑๕.

แต่ในสภาพปัจจุบันจะเห็นได้ว่าความเจริญด้านเทคโนโลยีก้าวไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีบทบาทสำคัญในวงการศึกษาศึกษา โดยเฉพาะกลุ่มวัยรุ่น นักเรียน นักศึกษาที่มีโอกาสทางการศึกษาระดับที่สูงขึ้น เป็นสาเหตุที่ต้องห่างจากครอบครัวที่คอยดูแลอย่างใกล้ชิด มุ่งสู่สังคมเมือง ก้าวไปสู่การใช้ชีวิตอย่างอิสระอยู่ในหอพักโดยลำพังในกลุ่มเพื่อนมากกว่าในครอบครัว ประกอบกับการได้รับข่าวสารด้านเทคโนโลยีที่ทันสมัย โดยขาดการคิดวิเคราะห์ แยกแยะข้อดีข้อเสีย ซึ่งวัยรุ่นเป็นวัยแห่งการเรียนรู้ จึงเป็นเหตุให้วัยรุ่นเกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบนไปสู่การอยากรู้ อยากลอง อยากเด่น อยากเป็น จึงทำให้เกิดพฤติกรรมการแข่งขัน เลียนแบบ มีความคิดความเชื่อ ค่านิยมด้านวัตถุตามกระแสนิยม ส่งผลให้เกิดปัญหาแก่ตนเองและสังคมตามมาอย่างเห็นในปัจจุบัน

จากสภาพปัญหาดังกล่าวที่วัยรุ่นเผชิญอยู่ ได้สะท้อนให้เห็นเรื่องราวของวัยรุ่นในวันนี้ให้สังคมได้รับรู้และตระหนักถึงภาวะเสี่ยงต่อการสูญเสียทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่า จากการที่วัยรุ่นในปัจจุบันขาดความตระหนักในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ขาดวิจารณญาณ ขาดการคิดวิเคราะห์ แยกแยะข้อดีข้อเสีย ขาดความอดทนอดกลั้น มีแต่ความฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย ตามแบบอย่างที่เน้นวัตถุมากกว่าการให้คุณค่าทางจิตใจ และที่สำคัญคือกลุ่มวัยรุ่นอาจจะขาดทักษะในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามแนววิถีพุทธ เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นว่าผลจากการเรียนพระพุทธศาสนาในระดับชั้นที่ผ่านมาอาจจะยังไม่บรรลุวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาที่แท้จริง ปัญหาเกี่ยวกับวัยรุ่นยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและน่าเป็นห่วง วัยรุ่นขาดความรู้ ขาดความเข้าใจในแนวทางของพระพุทธศาสนา ไม่สามารถที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม หากปล่อยปละละเลย หรือไม่มีการแก้ไขอย่างจริงจัง ผลกระทบที่เกิดขึ้น คือปัญหาสังคมที่ยืดเยื้อเรื้อรังจะขยายวงกว้างมากยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงอยากศึกษาถึงการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นระดับอุดมศึกษา ในเขตอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อได้ทราบปัญหาของวัยรุ่นและเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาของวัยรุ่นต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นระดับอุดมศึกษาในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

การดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นระดับอุดมศึกษา ในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ในสภาพปัจจุบัน

๑.๔ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

แนวทางการดำเนินชีวิต หมายถึง วิธีทางในการดำเนินชีวิตที่เกี่ยวข้องกับความคิดและพฤติกรรมประจำวัน ที่ได้จากการตอบแบบสอบถามของนักศึกษาที่ศึกษาอยู่ในระดับอุดมศึกษา หรือเทียบเท่าในสถานศึกษาของรัฐและเอกชนในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ บนพื้นฐานหลักธรรมมรรคมีองค์ ๘

วัยรุ่น หมายถึง นักศึกษาที่กำลังศึกษาระดับอุดมศึกษา หรือเทียบเท่าอยู่ในสถานศึกษาของรัฐหรือเอกชนในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

การดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ หมายถึง วิธีทางในการดำเนินชีวิตบนพื้นฐานหลักมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่ การมีความเห็นชอบ ความคิดชอบ การพูดชอบ การกระทำชอบ การเลี้ยงชีพชอบ ความเพียรชอบ การระลึกรู้ชอบ ความตั้งมั่นชอบ เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต

๑.๕ ขอบเขตการวิจัย

๑.๕.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยมุ่งศึกษาวิจัยถึงการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นที่ศึกษาอยู่ในระดับอุดมศึกษาในสถานศึกษาภาครัฐและเอกชนในเขตพื้นที่ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ บนพื้นฐานหลักมรรคมีองค์ ๘

๑.๕.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยศึกษาวิจัยในสถาบันระดับอุดมศึกษาหรือเทียบเท่าทั้งภาครัฐและเอกชนในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน ๖ สถาบัน คือ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา วิทยาลัยฟาร์อีสเทอร์น มหาวิทยาลัยพายัพ และสถาบันการพลศึกษาวิทยาเขตเชียงใหม่

๑.๕.๓ ขอบเขตประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๑) ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า ได้แก่ นักศึกษาซึ่งกำลังศึกษาระดับอุดมศึกษาในสถานศึกษาของรัฐ และเอกชนในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ปีการศึกษา ๒๕๔๕ จำนวน ๕๕,๑๑๕ คน จากสถาบันอุดมศึกษาและเทียบเท่า ๖ สถาบัน

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ได้จากการสุ่มแบบแบ่งชั้นตามสัดส่วน (Stratified Random Sampling) ประชากรโดยกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง ด้วยการไ้ตารางสำเร็จรูปของเครซีและมอร์แกน (R.V. Krejcie and D.W. Morgan, ๑๙๗๐) ตามตารางประชากรเต็ม ๑๐๐,๐๐๐ คน กำหนดกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยจำนวน ๓๘๔ คน

๑.๕.๔ ขอบเขตด้านเวลา

ระหว่างเดือนพฤศจิกายน ๒๕๔๙ – เมษายน ๒๕๕๐

๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

- ๑) ได้ทราบแนวทางการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นอันจะนำไปสู่วิธีการปรับเปลี่ยนแนวคิดให้ถูกต้องต่อไป
- ๒) ผลของการวิจัยเมื่อรายงานต่อสาธารณะอาจทำให้วัยรุ่นตระหนักถึงการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธเพิ่มขึ้น
- ๓) นำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของวัยรุ่นต่อไป

บทที่ ๒

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษา ตามหลักมรรคมีองค์ ๘ ในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาวิจัยข้อมูลทฤษฎีตามกรอบแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตามประเด็นดังต่อไปนี้

- ๑) กรอบแนวคิดหลักมรรคมีองค์ ๘
- ๒) นโยบายการพัฒนาและส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม
- ๓) การสร้างค่านิยมที่ดีแก่เยาวชน
- ๔) การขัดเกลาทางสังคม
- ๕) การสร้างวินัยเพื่อชีวิตที่ดีงาม
- ๖) การพัฒนาจริยธรรมแก่นิสิตนักศึกษา
- ๗) การจัดการศึกษาตามแนววิถีพุทธ (โรงเรียนวิถีพุทธ)
- ๘) กระบวนการคิด ค่านิยม เจตคติ
- ๙) ทฤษฎีการเรียนรู้
- ๑๐) ทฤษฎีการพัฒนาทางจริยธรรม
- ๑๑) ทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรม
- ๑๒) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดทฤษฎี

๒.๑.๑ กรอบแนวคิดหลักมรรคมีองค์ ๘

มรรคในแนวคิดตามนัยแห่งพุทธศาสนา วิมล จิโรจพันธุ์ ได้กล่าวถึงความคิดตามนัยแห่งพุทธศาสนาว่า มรรคในความคิดตามนัยแห่งพระพุทธศาสนา การคิดแบบพระพุทธศาสนา พิจารณาได้จากกระบวนการในการแสวงหาความจริงหรือสัจธรรมของพระพุทธเจ้า จุดแรกที่น่าสนใจ สู่การแสวงหาสัจธรรมของพระพุทธเจ้า คือ การสังเกตข้อเท็จจริงเกี่ยวกับชีวิตมนุษย์ทุกคนต้องเกิด แก่ เจ็บ และตายทั้งสิ้น ทำให้ทรงมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างความแก่ ความเจ็บ และความตาย

กับการเกิดมามีชีวิตอยู่ในโลกมนุษย์ เมื่อทรงสังเกตข้อเท็จจริงและมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างข้อเท็จจริงต่างๆ พระองค์ก็สามารถสร้างเป็นทฤษฎีขึ้นมา เมื่อมีภาวะที่มีความเกิด ความเจ็บ และความตาย ก็ต้องมีภาวะที่ไม่แก่ ไม่เจ็บ และไม่ตายอยู่ด้วยแน่นอนในที่สุดพระองค์ก็ได้ตรัสรู้และบรรลุถึงภาวะที่พ้นจากความเกิด ความแก่ ความเจ็บ และความตายที่มุงหวังไว้

กระบวนการในการแสวงหาสัจธรรมของพระพุทธเจ้าทำให้สามารถสรุปเป็นวิธีคิดแบบพระพุทธศาสนาได้ ๒ วิธี คือ

๑) คิดโดยสาวจากผลไปหาเหตุ

๒) คิดโดยสาวจากเหตุไปหาผล

การสังเกตข้อเท็จจริง คือ คนแก่ คนเจ็บ และคนตายของพระพุทธเจ้าสมัยเมื่อยังเป็นพระราชกุมาร ทรงมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างความแก่ ความเจ็บ และความตายกับความคิดเป็นความคิดแบบสาวจากผลไปหาเหตุ คือ ความแก่ ความเจ็บ และความตายเป็นผลสืบเนื่องมาจากสาเหตุ คือ ความเกิด หากไม่มีความเกิดสภาพที่ไม่น่าปรารถนาดังกล่าวก็ไม่เกิดขึ้น

การที่พระพุทธเจ้าทรงคิดว่าการลงมือปฏิบัติโดยวิธีต่างๆ จะเป็นทางนำไปสู่การรู้แจ้งในสัจธรรมเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติ

การคิดสาวจากผลไปหาเหตุที่นับว่าสำคัญและเป็นตัวอย่างของการคิดแบบพระพุทธศาสนาคือหลักอริยสัจสี่ ซึ่งเริ่มจากผลไปหาเหตุดังนี้

ทุกข์ คือ สภาพปัจจุบันความคับข้อง ดิดขัด กดดัน และบีบคั้น บกพร่องที่เกิดมีแก่ชีวิตหรือคนที่ได้ประสบสำหรับทุกข์นี้เรามีหน้าที่กำหนดรู้ คือ ทำความเข้าใจและกำหนดขอบเขตให้ชัดเหมือนอย่างแพทย์กำหนดรู้หรือตรวจรู้ว่าเป็นอาการของโรคอะไร เราต้องแก้ด้วยรู้มันและกำจัดเหตุของมัน เมื่อกำหนดรู้ทุกข์หรือเข้าใจปัญหาที่พึงก้าวไปสู่ขั้นที่สอง

สมุทัย คือ เหตุเกิดแห่งทุกข์หรือสาเหตุของปัญหา ได้แก่ เหตุปัจจัยต่างๆ ที่เข้าสัมพันธ์ขัดแย้ง ส่งผลสืบทอดกันมาจนปรากฏเป็นสภาพบีบคั้น กดดัน คับข้อง ดิดขัด บกพร่องในรูปแบบต่างๆ กันไป อันจะต้องค้นหาให้พบแล้วทำหน้าที่ให้ถูกต้อง คือ กำจัดละเสีย เมื่อกำจัดหรือแก้ไขได้แล้วก็เป็นอันเสร็จสิ้นการคิดขั้นที่สอง

นิโรธ คือ การดับทุกข์ ความพ้นทุกข์ ภาวะไร้ทุกข์ และพ้นปัญหาหรือปราศจากปัญหาซึ่งเรามีหน้าที่ทำให้สำเร็จ ทำให้เป็นจริงหรือบรรลุถึงขั้นตอนนี้ จะต้องกำหนดได้ว่าจุดหมายที่ต้องการคืออะไร การที่ปฏิบัติอยู่นี้ ปฏิบัติเพื่ออะไร จุดหมายนั้นเป็นไปได้หรือไม่ เป็นไปได้หรือไม่ มีหลักการในการเข้าถึงอย่างไร มีจุดหมายรองแบ่งเป็นขั้นตอนได้อย่างไร

มรรค คือ ทางดับทุกข์ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์หรือวิธีแก้ปัญห ได้แก่ วิธีการและรายละเอียดสิ่งที่จะต้องปฏิบัติเพื่อกำจัดเหตุปัจจัยของปัญหาให้เข้าถึงจุดหมายที่ต้องการ ซึ่งเรามีหน้าที่ภาวนา คือ ปฏิบัติหรือลงมือทำ สิ่งที่ยิ่งทำในขั้นของความคิดก็คือกำหนดวางวิธีการแผนการและ

รายการสิ่งที่จะต้องทำ ซึ่งจะช่วยให้แก้สาเหตุของปัญหาได้สำเร็จ โดยสอดคล้องกับปัญหาและสาเหตุของปัญหานั้น^๑

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า “มรรค” ในแนวคิดตามนัยแห่งพุทธศาสนา เป็นการคิดจากผลไปหาเหตุ มรรคก็คือเหตุที่จะนำไปสู่ผล ตามหลักการคิดแบบพุทธศาสนา คือ ทางดับทุกข์ หรือข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับทุกข์ เป็นหลักปฏิบัติข้อที่ ๔ ในหลักธรรมอริยสัจสี่ เมื่อผลคือการเกิด แต่ทุกข์ คือสภาพปัญหาความคับข้องใจไม่สบายกายไม่สบายใจ เป็นผลที่เกิดมาจากเหตุจากวิธีการปฏิบัติแนวทางปฏิบัติ คือ มรรค การแก้ปัญหาโดยการหาเหตุแห่งทุกข์ คือ สมุทัย เมื่อรู้สาเหตุแห่งปัญหาสาเหตุแห่งทุกข์ก็หาวิธีแก้ไขให้ถูกต้อง แล้วจะทำให้เกิดสภาวะนิโรธ คือ ภาวะไร้ทุกข์ พ้นจากทุกข์ สบายกายสบายใจ เมื่อพ้นจากสภาวะที่เป็นทุกข์แล้ว จึงปฏิบัติตามแนวทางที่จะไม่ทำให้เกิดทุกข์ขึ้นมาอีก จึงเรียกว่า “มรรค” หรือแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้อง ซึ่งเป็นวัฏจักรแห่งเหตุและผลนั่นเอง

ความหมายของมรรค

ตามความหมายของคำว่า “มรรค” ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าความหมายตามคำศัพท์ในพจนานุกรม ความหมายทางด้านพุทธศาสนา และโดยความหมายความรู้ความเข้าใจของผู้รู้ทางด้านพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในความหมายของมรรคแก่บุคคลโดยทั่วไป ผู้วิจัยจึงได้กล่าวถึงรายละเอียดตามความหมายของมรรคไว้ ๓ ความหมาย ดังนี้

๑. ความหมายตามศัพท์

มรรค, มรรคะ-, มรรคา [มัก, มักคะ-, มักคา] น. ทาง, เหตุ, ใช้คู่กับ ผล ว่าเป็นมรรคเป็นผล ในพระพุทธศาสนา เป็นชื่อแห่งโลกุตตรธรรม คู่กับ ผล มี ๔ ชั้น คือ โสดาปัตติมรรค สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค อรหัตมรรค ทางที่จะนำไปสู่ความพ้นทุกข์ เป็น ๑ ในอริยสัจ ๔ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค เรียกเต็มว่า มรรคมืองค์ ๘ ประกอบด้วย สัมมาทิฐิ – ความเห็นชอบ สัมมาสังกัปปะ – ความดำริชอบ สัมมาวาจา – การเจรจาชอบ สัมมากัมมันตะ – การงานชอบ สัมมาอาชีวะ – การเลี้ยงชีวิตชอบ สัมมาวายามะ – ความพยายามชอบ สัมมาสติ – ความระลึกชอบ สัมมาสมาธิ – ความตั้งใจชอบ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มัชฌิมาปฏิปทา คือ ทางสายกลาง มรรคนายก [มักคะนายก] น. “ผู้นำทาง” คือ ผู้จัดการทางกุศล หรือผู้ชี้แจงทางบุญทางกุศลและป่าวประกาศให้

^๑ วิมล จิโรจพันธุ์, พุทธประวัติ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๔๘), หน้า ๒๘ – ๓๐.

ประชาชนมาทำบุญทำกุศลในวัด มรรคผล (ปาก) น. ผล, มักใช้ในความปฏิเสธ เช่น ไม่เป็นมรรคผล ไม่ได้มรรคผลอะไร^๒

๒. มรรคในความหมายตามนัยของพุทธศาสนา

มรรค (ภาษาสันสกฤต : มارق ; ภาษาบาลี : มคฺค) คือ หนทางถึงความดับทุกข์ เป็นส่วนหนึ่งของอริยสัจ (เรียกว่า มัคคสังัจ หรือ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ) และนับเป็นหลักธรรมสำคัญอย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนา ประกอบด้วยหนทาง ๘ ประการด้วยกัน เรียกว่า “มรรคมืองค์แปด” หรือ “มรรคแปด” (อัฐังคิกมรรค) คือ ๑) สัมมาทิฐิ คือ ปัญญาเห็นชอบ ๒) สัมมาสังกัปปะ คือ ดำริชอบ ๓) สัมมาวาจา คือ เจรจาชอบ ๔) สัมมากัมมันตะ คือ ทำการงานชอบ ๕) สัมมาอาชีวะ คือ เลี้ยงชีพชอบ ๖) สัมมาวายามะ คือ เพียรชอบ ๗) สัมมาสติ คือ ระลึกรู้ชอบ ๘) สัมมาสมาธิ คือ ตั้งใจชอบ”

มรรค แปลว่าทาง, หนทาง มีนัยความหมาย ๒ ประการ คือ

๑) มรรค ว่าโดยองค์ประกอบคือ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ เรียกเต็มว่า ๑. อริยอัฐังคิกมรรค แปลว่า ทางมืองค์ ๘ ประการอันประเสริฐ เรียกสามัญว่า มรรคมืองค์ ๘ คือ ๑) สัมมาทิฐิ เห็นชอบ ๒) สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ ๓) สัมมาวาจา เจรจาชอบ ๔) สัมมากัมมันตะ ทำการชอบ ๕) สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ ๖) สัมมาวายามะ เพียรชอบ ๗) สัมมาสติ ระลึกรู้ชอบ ๘) สัมมาสมาธิ ตั้งจิตมั่นชอบ

๒) มรรคว่าโดยระดับการให้สำเร็จกิจคือ ทางอันให้ถึงความเป็นอริยบุคคลแต่ละขั้น ญาณที่ทำให้ละสังโยชนได้ขาด เป็นชื่อแห่ง โลกุตตรธรรมคู่กับผล มี ๔ ระดับ คือ โสดาปัตติมรรค ๑ สกทาคามีมรรค ๑ อนาคามีมรรค ๑ อรหัตตมรรค ๑^๔

๓. มรรคในความหมายของผู้รู้ทางพุทธศาสนา

พุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความหมายของมรรคไว้ว่า “มรรค” แปลว่า ทาง มรรคหรือทางนี้ สายเดียว แต่ว่าประกอบด้วยองค์แปด หมายความว่าเราจะต้องประพฤติปฏิบัติครบทั้ง ๘ อย่าง ในขณะเดียวกัน จึงจะเกิดเป็นสิ่งที่เรียกว่าทางขึ้นมา ซึ่งเป็นตัวศาสนาแท้ขึ้นมา

^๒ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๘๔๓.

^๓ พระอภิธรรมปิฎก, คำศัพท์เกี่ยวกับพุทธศาสนา, หมวดหมู่พุทธศาสนา, <<http://th.wikipedia.org/wiki/a>>, ๑๒ มกราคม ๒๕๕๐, หน้า ๑ – ๓.

^๔ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๔๕.

รวมความว่า การทำที่ถูกต้อง หรือการปฏิบัติจัดทำที่ถูกต้อง ๘ อย่างนี้ รวมกันเข้าแล้ว เรียกว่า ทาง หรือ “มรรค” มรรคหรือมรรคานี้เรียกว่า ทาง และทางนี้ คือตัวศาสนา ตัวแท้ของพุทธศาสนา อย่าได้ไปเอาสิ่งอื่นมาเป็นตัวศาสนา ตัวปฏิบัติที่ถูกต้องมีองค์ ๘ ประการที่เรียกว่าทางนี้แหละคือตัวศาสนา บางทีก็เรียกว่าตัวพรหมจรรย์^๕

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงความหมายของมรรคไว้ว่า เรื่อง “มรรคในฐานะมรรคาสู่จุดหมายชั้นต่างๆ ของชีวิต” นี้ ฟังถือว่าเป็นระบบของการประพาศพรหมจรรย์หรือพรหมจริยธรรม จริยะหรือจริยธรรม (ประเสริฐ) คือ ระบบความประพฤติปฏิบัติ ที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความจริงของธรรมชาติเป็นพื้นฐาน ซึ่งเป็นไปเพื่อบรรลุประโยชน์ที่พึงมุ่งหมายของชีวิต และอำนวยให้เกิดสภาพชีวิต สภาพสังคมที่เกื้อกูลแก่การบรรลุจุดหมายเช่นนั้น พุคให้สั้นว่าแนวทางดำเนินชีวิตที่อิงสัจธรรมเพื่อบรรลุประโยชน์ที่พึงมุ่งหมายของชีวิต และสร้างสรรค์สภาพชีวิต สภาพสังคมที่เกื้อกูลแก่การบรรลุจุดหมายเช่นนั้น^๖

กล่าวโดยสรุป ความหมายของ “มรรค” ตามที่ได้กล่าวมาทั้ง ๓ ประเด็น คือ ความหมายตามศัพท์ ความหมายตามนัยของพุทธศาสนา และความหมายตามแนวคิดของผู้รู้ทางพุทธศาสนา สรุปได้ว่า “มรรค” หรือ “มรรคา” คือแนวทางในการปฏิบัติหรือแนวทางการดำเนินชีวิต อันจะนำไปสู่ทางแห่งความดับทุกข์ มรรคเกิดขึ้นโดยมีฐานะเป็นวิธีการที่คนนำเอากฎเกณฑ์ของธรรมชาติมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตของตน คือเป็นวิธีปฏิบัติของคนที่จะให้เกิดผลตามกระบวนการธรรมชาติ ดังนั้น มรรคจึงเป็นหลักกลางในการประพฤติปฏิบัติตามองค์ประกอบภายในมรรคให้ครบองค์ เพื่อให้ถึงซึ่งเป้าหมายทางแห่งความดับทุกข์นั่นเอง

ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับมรรค

มัชฌิมาปฏิปทาหรืออริยสัจข้อสุดท้าย คือ มรรค เป็นประมวลหลักความประพฤติปฏิบัติหรือระบบจริยธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนา เป็นคำสอนภาคปฏิบัติที่จะช่วยให้การดำเนินสู่จุดหมายตามแนวทางของกระบวนการธรรมที่รู้เข้าใจแล้วนั้น เป็นผลสำเร็จขึ้นมาในชีวิตจริง หรือเป็นวิธีการใช้กฎเกณฑ์แห่งกระบวนการของธรรมชาติให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตจนถึงที่สุด ผู้วิจัยจึงได้พิจารณาจากพุทธพจน์และคำอธิบายย่อต่อไปนี้ เพื่อเป็นความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับมรรคไว้ ๘ ประเด็น ดังนี้คือ

^๕ พุทธทาสภิกขุ, อริยมรรคทางดับทุกข์, คู่มือดับทุกข์ฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๐๓), หน้า ๕๑ – ๕๓.

^๖ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม. ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๖๐๐.

๑. มรรคในฐานะมัชฌิมาปฏิปทา

จากการศึกษาในพระไตรปิฎกพบพุทธพจน์ตรัสไว้ว่า

ตถาคตได้ตรัสรู้แล้ว ซึ่งทางสายกลางที่ไม่ข้องแวะที่สุดสองอย่างนั้น อันเป็นทางที่สร้าง
จักขุ (การเห็น) สร้างญาณ (การรู้) เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อ
นิพพาน

ก็ทางสายกลางนั้น...เป็นไหน? ทางนั้น คือมรรคอันเป็นอริยะ มียอจ์ประกอบ ๘ ประการ
ได้แก่ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ
สัมมาสติ สัมมาสมาธิ^๑

พุทธพจน์จากปฐมเทศนาหรือธัมมจักกัปปวัตตนสูตรนี้ แสดงความหมาย เนื้อหาและ
จุดหมายของมัชฌิมาปฏิปทาไว้โดยสรุปครบถ้วนทุกประการ ที่ควรสังเกตคือ ความเป็นทางสายกลาง
(The Middle Path หรือ Middle Way) นั้น เป็นเพราะไม่เข้าไปข้องแวะที่สุดสองอย่าง (แต่ไม่ใช่
อยู่กลางระหว่างที่สุดทั้งสอง) คือ

๑) กามสุขัลลิกานุโยค การหมกมุ่นอยู่ด้วยกามสุข

๒) อตตกิลมณานุโยค การประกอบความลำบากเดือดร้อนแก่ตนเอง

มัชฌิมาปฏิปทานี้มีชื่อเรียกอย่างง่าย ๆ ว่า “มรรค” ซึ่งแปลว่า ทาง ทางนี้มีส่วนประกอบ
๘ อย่าง และทำให้ผู้ดำเนินตามเป็นอารยชน จึงเรียกชื่อเต็มว่า “อริยอัฏฐังคิกมรรค หรือ อารย
อัฏฐังคิกมรรค” พระพุทธเจ้าตรัสว่า มรรคที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทานี้ เป็นทางเก่าที่เคยมีท่านผู้
เดินทางถูกต้องได้ถึงจุดหมายเคยเดินกับมาในกาลก่อนแล้ว พระองค์เพียงแต่ค้นพบแล้วทรงเปิดเผย
แก่มวลมนุษยชน ทรงทำหน้าที่แนะนำบอกทางนี้ให้แก่เวไนยชน^๒ มรรคหรือมรรคานี้เป็นวิธีปฏิบัติ
ของมนุษย์ที่จะทำให้เกิดผลตามกระบวนการดับทุกข์ของธรรมชาติ คือทำให้เหตุปัจจัยต่าง ๆ ส่งผล
สืบทอดไปจนสำเร็จเสร็จสิ้นตามกระบวนการของธรรมชาติ^๓

ทางสายกลางที่แท้จริงมีหลักที่แน่นอน ความแน่นอนของทางสายกลางนั้น อยู่ที่ความมี
จุดหมายหรือเป้าหมายที่แน่ชัด เมื่อมีเป้าหมายหรือจุดหมายที่แน่นอนแล้ว ทางที่นำไปสู่จุดหมาย
นั้น หรือการกระทำที่ตรงจุด พอเหมาะพอดีที่จะให้ผลตามเป้าหมายนั้นแหละคือทางสายกลาง ทางสาย
กลางที่เรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทานี้ มีจุดหมายที่แน่นอน คือความดับทุกข์หรือภาวะหลุดพ้น เป็นอิสระ

^๑ ส.ม. (ไทย) ๑๕/๑๖๖๔/๕๒๘.

^๒ ส.น. (ไทย) ๑๖/๒๕๓/๑๒๕.

^๓ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม. ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๕๐๗.

ไร้ปัญหา มรรคคือระบบความคิดและการกระทำหรือการดำเนินชีวิตที่ตรงจุดพอเหมาะพอดีให้ได้
ผลสำเร็จตามเป้าหมายคือความดับทุกข์นี้ จึงเป็นทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทา^{๑๐}

๒. มรรคในฐานะข้อปฏิบัติหรือทางชีวิตทั้งของบรรพชิตและคฤหัสถ์

จากการศึกษาประเด็นนี้พบพุทธพจน์ตรัสไว้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย เราไม่สรรเสริญมิฉมาปฏิปทา ไม่ว่าของบรรพชิต หรือของคฤหัสถ์, บรรพชิตก็ตาม คฤหัสถ์ก็ตาม ปฏิบัติผิดแล้ว เพราะการปฏิบัติผิดนั้นเป็นเหตุ ย่อมยังญาณธรรมอันเป็นกุศล ให้สำเร็จไม่ได้; ก็มิฉมาปฏิปทา คืออะไร? คือ มิฉมาทิฏฐิ ฯลฯ มิฉมาสมาธิ

เราย่อมสรรเสริญสัมมาปฏิปทา ไม่ว่าของบรรพชิตหรือของคฤหัสถ์, คฤหัสถ์ก็ตาม บรรพชิตก็ตาม ปฏิบัติชอบแล้ว เพราะการปฏิบัติชอบนั้นเป็นเหตุ ย่อมยังญาณธรรมอันเป็นกุศลให้สำเร็จได้; ก็สัมมาปฏิปทา คืออะไร? คือ สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาสมาธิ^{๑๑}

๓. มรรคในฐานะหลักปฏิบัติที่เนื่องด้วยปัจจัยภายนอก - ภายใน

จากการศึกษาความเข้าใจเกี่ยวกับมรรค แหล่งข้อมูลได้อธิบายความหมายของมรรคในฐานะมัชฌิมาปฏิปทาและในฐานะข้อปฏิบัติหรือทางชีวิต ทั้งของบรรพชิตและคฤหัสถ์แล้ว ยังพบว่า มรรคในฐานะหลักปฏิบัติเนื่องด้วยปัจจัยภายนอก หมายถึง สภาพแวดล้อมทางสังคม และปัจจัยภายใน หมายถึง ตัวบุคคลที่รับรู้จากสังคม สภาพแวดล้อมภายนอกส่งผลต่อพฤติกรรมภายในตัวบุคคล ดังนี้

มรรคในฐานะหลักปฏิบัติที่เนื่องด้วยปัจจัยภายนอก พุทธพจน์ตรัสไว้ว่า

ดูกรอานนท์ ความมีกัลยาณมิตร มีกัลยาณสหาย ชอบคบหากัลยาณชนนี้ เท่ากับเป็นพรหมจรรย์ทั้งหมดทีเดียว เพราะว่าผู้มีกัลยาณมิตร^{๑๒}...พึงหวังสิ่งนี้ได้ คือ เขาจักยังอริยอัษฎางคิกมรรค ให้เกิดมี เขาจักกระทำได้มากซึ่งอริยอัษฎางคิกมรรค^{๑๓}

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๘๒ - ๕๘๓.

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๘๕.

^{๑๒} คำว่า กัลยาณมิตร มิได้หมายเฉพาะเพียงเพื่อนสามัญ แต่หมายถึงใครก็ตาม ซึ่งอาจเป็นพระศาสดา ครู อาจารย์ มิตร ตลอดจนหนังสือ และสื่อมวลชนต่าง ๆ ที่ช่วยแนะนำ ให้ความรู้ ให้ความคิดชี้ช่องทางความประพฤติปฏิบัติ เป็นต้น

^{๑๓} ส.ม. (ไทย) ๑๕/๕ - ๕/๒ - ๔.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์อุทัยอยู่ ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อนเป็นบุพนิมิต ฉันทิ ความมีกัลยาณมิตร ก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิต แห่งการเกิดขึ้นของอริยอัษฎางคิมนรคแก่ภิกษุเหล่านั้น

๑๔

พุทธพจน์นี้ แสดงถึงการยอมรับความสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในฐานะสภาพแวดล้อมทางสังคม ว่าเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งที่จะชักนำและส่งเสริมให้เกิดมีการประพฤติปฏิบัติหลักธรรมในพระพุทธศาสนา แสดงให้เห็นว่าระบบการดำเนินชีวิต ระบบจริยธรรม หรือระบบการประพฤติปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา เนื่องด้วยสังคมไม่แตกต่างหากจากสังคม

มรรคในฐานะหลักปฏิบัติที่เนื่องด้วยปัจจัยภายใน พุทธพจน์ตรัสไว้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์อุทัยอยู่ ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อนเป็นบุพนิมิต ฉันทิ ความถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการ (การทำในใจโดยแยบคาย หรือการรู้จักคิดพิจารณาตามสภาวะและเหตุผล) ก็เป็นตัวนำเป็นบุพนิมิตแห่งการเกิดขึ้นของอริยอัษฎางคิมนรคแก่ภิกษุ ฉันทิ ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการ พึงหวังสิ่งนี้ได้ คือจักเจริญ จักทำให้มากซึ่งอริยอัษฎางคิมนรค^{๑๔}

พุทธพจน์ที่กล่าวมานี้ให้หลักคิดว่า แม้ว่าปัจจัยทางสังคมจะมีความสำคัญมาก แต่ก็ต้องไม่มองข้ามความสำคัญของปัจจัยภายในตัวบุคคล ปัจจัยที่ดีงามทั้งทางสังคมและภายในตัวบุคคล ต่างก็สามารถเป็นจุดเริ่มซึ่งทำให้เกิดความประพฤติปฏิบัติและการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องได้ ความจริงทั้งสองอย่างนั้นย่อมช่วยหนุนและเสริมซึ่งกันและกัน หลักการนี้แสดงว่าการปฏิบัติชอบหรือชีวิตที่ดีงามเกิดจากการปรองดองผสมผสานปัจจัยทางสังคมและปัจจัยภายในตัวบุคคลเข้าด้วยกัน การก้าวหน้าไปในมรรคาแห่งความดีงามสู่จุดหมายแห่งชีวิต จะเป็นไปได้อย่างสัมฤทธิ์ผลมากที่สุด หากได้อาศัยปัจจัยสองอย่างนี้คอยอุดหนุนกำชับกันอยู่เรื่อย ๆ ไป

แต่พึงสังเกตว่า มีข้อเน้นพิเศษสำหรับปัจจัยทางสังคม คือความมีกัลยาณมิตร ซึ่งพิเศษกว่าปัจจัยภายในตัวบุคคลที่เรียกว่า โยนิโสมนสิการ^{๑๕}

๔. มรรคในฐานะทางให้ถึงความสิ้นกรรม

จากการศึกษาวิจัยพบว่า มรรคนอกจากจะเป็นหนทางแห่งความดับทุกข์แล้ว ยังเป็นหนทางให้ถึงความดับกรรมอีกด้วย ดังพุทธพจน์ตรัสไว้ว่า “มรรคาอันเป็นอริยะมีองค์ประกอบ ๘ ประการนี้แล เป็นทางนำไปสู่ความดับแห่งกรรม คือ สัมมาทิฐิ ฯลฯ สัมมาสมาธิ”^{๑๖}

^{๑๔} ส.ม. (ไทย) ๑๕/๑๒๕/๓๖.

^{๑๕} ส.ม. (ไทย) ๑๕/๑๓๖/๓๗.

^{๑๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม. ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๕๘๖.

^{๑๗} อ.จ.ภก. (ไทย) ๒๒/๓๓๔/๔๖๔ ; ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๓๐/๑๖๖.

ในที่นี้ มัชฌิมาปฏิปทา มีความหมายว่า เป็นทางให้ถึงความดับกรรมหรือสิ้นกรรม ข้อสำคัญในที่นี้ก็คือ

ประการแรก จะเห็นว่าการที่จะดับกรรมหรือสิ้นกรรมได้ ก็คือต้องทำและทำอย่างจริงจัง โดยทำตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งเป็นหลักการและวิธีการที่ถูกต้องคือเลิกการกระทำที่ผิด

ประการที่สอง ที่ว่าดับกรรมหรือสิ้นกรรม ไม่ใช่หมายความว่า อยู่นิ่งๆ เลิกไม่ทำอะไรหมด แต่หมายความว่าเลิกการกระทำอย่างปฏุชน เปลี่ยนเป็นทำอย่างอริยบุคคล อธิบายง่ายๆ ว่า ปฏุชนทำอะไรก็ทำด้วยต้นเหตุอุปาทาน มีความยึดมั่นในความดีความชั่วที่เกี่ยวข้องกับตัวตนของตน ผลประโยชน์ของตน ในรูปใดรูปหนึ่ง การกระทำของปฏุชนจึงเรียกตามศัพท์ธรรมว่า กรรมแบ่งเป็น ดีเป็นชั่ว และก็ยึดถือเอาไว้ว่าเป็นอย่างนั้นๆ ด้วยต้นเหตุอุปาทาน ดับกรรม คือ เลิกกระทำการต่างๆ ด้วยความยึดมั่นในความดีชั่วที่เกี่ยวข้องกับตัวตนของตน ผลประโยชน์ของตน เมื่อไม่มีดีมีชั่วยึดมั่นไว้กับตัว ทำอะไรก็ไม่เรียกว่ากรรมเพราะกรรมต้องเป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่ดีก็ชั่ว ส่วนการกระทำของพระอริยบุคคลเป็นการกระทำไปตามความหมาย และวัตถุประสงค์ของเรื่องที่ทำนั้น ล้วนไม่เกี่ยวกับต้นเหตุอุปาทานภายใน พระอริยบุคคลไม่ทำชั่ว เพราะหมดเหตุปัจจัยที่จะทำชั่ว (ไม่มีโลภะ โทสะ โมหะ ที่จะให้ทำอะไรเพื่อให้ตัวตนได้ฉันทเป็น) ทำแต่ความดีและประโยชน์ เพราะทำการต่าง ๆ ด้วยปัญญาและกรุณา แต่ก็ไม่มียึดมั่นในความดีที่ตนทำ

มรรคหรือมัชฌิมาปฏิปทา เป็นข้อปฏิบัติเพื่อให้หมดกรรมหรือสิ้นกรรมนั้น มีแต่การกระทำที่เป็นตัวการกระทำล้วนๆ (กิริยา) อันนี้จึงเป็นวิถีที่ต่างกันระหว่างโลกียะกับโลกุตระ พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลาย จึงเที่ยวบำเพ็ญประโยชน์ สั่งสอนประชาชนโดยไม่เป็นกรรม ทั้งที่การกระทำซึ่งคนธรรมดาเรียกกันว่าเป็นความดี^{๔๘}

๕. มรรคในฐานะนาวาข้ามฝั่งที่ต้องปล่อยวาง

จากการศึกษาความเข้าใจเบื้องต้นตามประเด็นดังกล่าวเกี่ยวกับมรรค ในฐานะนาวาข้ามฝั่งที่ต้องปล่อยวาง เปรียบได้เหมือนเรือที่ใช้ข้ามฝั่ง เมื่อถึงฝั่งแล้วต้องทิ้งเรือไว้ ไม่ใช่แบกเรือขึ้นฝั่งไปด้วย ดังพุทธพจน์ตรัสไว้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษผู้เดินทางไกล พบห้วงน้ำใหญ่ฝั่งข้างนี้ น้าหวาดระแวง นากลัวภัย แต่ฝั่งข้างโน้น ปลอดภัย โปร่ง ไม่มีภัย ก็แลเรือหรือสะพานสำหรับข้ามไปฝั่งโน้นก็ไม่มี บุรุษนั้นจึงดำริว่า ‘ห้วงน้ำนี้ใหญ่ ฝั่งข้างนี้น้าหวาดระแวง...ถ้ากระไร เราพึงเก็บรวมเอา หล้า ท่อนไม้ กิ่งไม้ และใบไม้ มาผูกเป็นแพ แล้วอาศัยแพนั้นพายข้ามเอาด้วยมือและเท้า พึงข้ามถึงฝั่งโน้นได้โดยสวัสดิ์’

^{๔๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม. ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๕๘๘.

คราวนั้น เขาจึง...ผูกแพ...ข้ามถึงฝั่งโน้นโดยสวัสดิ์ ครั้นเขาได้ข้ามไปขึ้นฝั่งข้างโน้นแล้ว ก็มีความดำริว่า ‘แพนี้มีอุปการะแก่เรามากแท้ เราอาศัยแพนี้...จึงข้ามมาถึงฝั่งนี้โดยสวัสดิ์ ถ้ากระไร เราควรยกแพนี้ขึ้นเทินบนศีรษะหรือแบกขึ้นบ่าไว้ ไปตามความปรารถนา’ ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะเห็นเป็นอย่างไร? บุรุษนั้น ผู้กระทำอย่างนี้ จะถือว่าเป็นผู้กระทำถูกหน้าที่ต่อแพนั้นหรือไม่?

(ภิกษุทั้งหลายทูลตอบว่า ไม่ถูก จึงตรัสต่อไปว่า)

บุรุษนั้น ทำอย่างไรจึงจะชื่อว่าทำถูกหน้าที่ต่อแพนั้น? ในเรื่องนี้ บุรุษนั้นเมื่อได้ข้ามไปถึงฝั่งโน้นแล้ว มีความดำริว่า ‘แพนี้มีอุปการะแก่เรามากแท้...ถ้ากระไร เราพึงยกแพนี้ขึ้นไว้บนบก หรือผูกให้ลอยอยู่ในน้ำ แล้วจึงไปตามปรารถนา’ บุรุษผู้กระทำอย่างนี้ จึงจะถือว่าเป็นผู้กระทำถูกหน้าที่ต่อแพนั้น นี่ฉันใด

ธรรม ก็อุปมาเหมือนแพ เราแสดงไว้เพื่อมุ่งหมายให้ใช้ข้ามไป มิใช่เพื่อให้ยึดถือไว้ ฉะนั้น เมื่อเธอทั้งหลาย รู้ทั่วถึงธรรมอันมีอุปมาเหมือนแพที่เราแสดงแล้ว พึงละเสียแม้ซึ่งธรรมทั้งหลาย จะป่วยกล่าวไปไยถึงอธรรมเล่า^{๑๕}

ภิกษุทั้งหลาย ทิฐิ (ทฤษฎี หลักการ ความเข้าใจธรรม) ที่บริสุทธิ์ถึงอย่างนี้บุคคลพึงถึงอย่างนี้ ถ้าเธอทั้งหลาย ยังยึดติดอยู่ เริงใจกระหึ่มอยู่ เฝ้าถนอมอยู่ ยึดถือว่าเป็นของเธออยู่ เธอทั้งหลายจะพึงรู้ทั่วถึงธรรมอันมีอุปมาเหมือนแพ ที่เราแสดงแล้วเพื่อมุ่งหมายให้ใช้ข้ามไป มิใช่เพื่อให้ยึดถือเอาไว้ ได้ละหรือ?^{๑๖}

พุทธพจน์ทั้งสองนี้ นอกจากเป็นสิ่งเตือนไม่ให้ยึดมั่นถือมั่นในธรรมทั้งหลาย (แม้ที่เป็นความจริง ความถูกต้อง) โดยมีได้ถือเอาประโยชน์จากธรรมเหล่านั้นตามความหมาย คุณค่า และประโยชน์ตามความเป็นจริงแล้ว ข้อที่สำคัญยิ่งก็ถือเป็นการย้ำให้มองเห็นธรรมทั้งหลายในฐานะเป็นอุปกรณ์หรือวิธีการที่จะนำไปสู่จุดหมาย มิใช่สิ่งล่อย ๆ หรือจบในตัว ด้วยเหตุนี้ เมื่อปฏิบัติธรรมข้อใดข้อหนึ่งจะต้องรู้ตระหนักชัดเจนถึงวัตถุประสงค์ของธรรมนั้น พร้อมทั้งความ สัมพันธของ มันกับธรรมอย่างอื่น ๆ ในการดำเนินไปสู่วัตถุประสงค์นั้น วัตถุประสงค์ในที่นี้มิได้หมายเพียง วัตถุประสงค์ทั่วไปในขั้นสุดท้ายเท่านั้น แต่หมายถึงวัตถุประสงค์เฉพาะตัวของธรรมข้อนั้นๆ เป็นสำคัญ ว่าธรรมข้อนั้นปฏิบัติเพื่อช่วยสนับสนุนหรือให้เกิดธรรมข้อใด จะไปสิ้นสุดลงที่ใด มีธรรมใดรับช่วงต่อไป ดังนี้ เป็นต้น^{๑๗}

^{๑๕} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๘๐/๒๓๐.

^{๑๖} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๔๕/๔๗๕.

^{๑๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม. ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๕๘๕.

๖. มรรคในฐานะพรหมจรรย์ หรือพุทธจริยธรรม

ความเข้าใจเกี่ยวกับมรรคในฐานะพรหมจรรย์หรือพุทธจริยธรรม เป็นอีกฐานะหนึ่งในหลายประเด็นที่ได้กล่าวมาแล้ว พุทธพจน์ตรัสไว้ว่า

มรรคอันเป็นอริยะ ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ คือ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสมาธิ นี่คือพรหมจรรย์ ; บุคคลใด ประกอบด้วย อริยอัษฎางคิกมรรคนี้ บุคคลนั้นเรียกว่า เป็นพรหมจารี ; ความสิ้นราคะ สิ้นโทสะ สิ้นโมหะ นี้เรียกว่าที่จบของพรหมจรรย์

ผลของพรหมจรรย์คืออะไร? โสดาปัตติผล สกทาคามิผล อนาคามิผล อรหัตตผล เหล่านี้เรียกว่า ผลของพรหมจรรย์^{๒๒}

คำว่า “พรหมจรรย์” แปลจากบาลีว่า “พฺรหฺมจฺริย” ซึ่งประกอบด้วย พฺรหฺม + จฺริย “พฺรหฺม” แปลว่า ประเสริฐ เลิศล้ำ สูงสุด บริสุทธิ^{๒๓} ส่วน “จฺริย” มาจากรากศัพท์คือ จร ซึ่งในความหมายเชิงรูปธรรมแปลว่า เทียวไป ดำเนินไป จาริกไป ในเชิงนามธรรมแปลว่า ประพฤติ ดำเนินชีวิต ครองชีวิตเป็นอยู่ ในที่นี้ต้องการความหมายเชิงนามธรรม จริย ซึ่งเป็นคำนามจึงแปลได้ว่า ความประพฤติ การดำเนินชีวิต การครองชีวิต หรือความเป็นอยู่ คำว่า จริย หรือจริยนี้เมื่อเขียนเป็นไทย แปลงตามรูปสันสกฤตเป็น จรรย์ ก็มี ถ้อยตามรูปบาลีอีกรูปหนึ่งเป็น จริยา ก็ได้^{๒๔} ดังนั้น พรหมจิริย จะแปลว่า พรหมจรรย์หรือพรหมจริยา ก็ได้ แต่ตามปกติแปลกันว่า พรหมจรรย์และใช้กันอย่างนี้จนมักลืมนึกไปว่า คำว่าจรรย์ก็มีความหมายเดียวกับ จริยา หรือ จริย ที่ใช้ในคำว่า จริยศึกษา และจริยธรรม เป็นต้น

รวมความว่า พรหมจรรย์มาจาก “พรหมจิริย” ซึ่งมีความหมาย จริยะอันประเสริฐ ความประพฤติอันประเสริฐ หรือประพฤติบริสุทธิอย่างพรหม การดำเนินชีวิตอันประเสริฐ การครองชีพอย่างประเสริฐ หรือความเป็นอยู่อย่างประเสริฐ^{๒๕}

ตามพุทธพจน์ที่ยกมาแสดงว่า พรหมจรรย์หรือจริยธรรมอันประเสริฐ หรือจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนานั้น ก็คือ มรรค หรือมัชฌิมาปฏิปทา^{๒๖} และพรหมจารีหรือผู้ประพฤติพรหมจรรย์ หรือผู้มีจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา ก็คือผู้ดำเนินชีวิตตามมรรค หรือปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา ส่วนความหมายตามรูปศัพท์ดังที่ได้วิเคราะห์ไว้ข้างต้น ก็ทำให้แปลคำว่า จริยธรรมจึงมีความหมายว่า หลักความประพฤติ หลักการดำเนินชีวิต หรือหลักการครองชีวิตเป็นอันว่าเมื่อถ้อยตามหลักพระพุทธศาสนา มรรคหรือมัชฌิมาปฏิปทา คือ ระบบจริยธรรม ระบบ

^{๒๒} ส.ม. (ไทย) ๑๕/๑๑๓/๓๒.

^{๒๓} ความหมายนัยต่าง ๆ ของ พฺรหฺม ดู ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๔๓.

^{๒๔} จิริย (นป) และจิริยา (อิต) มาจาก จร ชาติ + ณฺย ปัจจ + อิ-กม (รูปสัทธ).

^{๒๕} ที.ม.อ. (ไทย) ๒/๔๐๓.

ความประพฤติปฏิบัติ หลักคำสอนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตที่ดีงาม หรือหลักการครองชีวิตที่ถูกต้อง สมบูรณ์ของมนุษย์ ที่จะนำไปสู่จุดหมายคือความดับทุกข์ หรือความสิ้นสุดปัญหา อยู่อย่างเป็นอิสระไร้ทุกข์^{๒๖}

๗. มรรคในฐานะสู่จุดหมายชั้นต่าง ๆ ของชีวิต

มรรคในฐานะสู่จุดหมายชั้นต่าง ๆ ของชีวิต เป็นความเข้าใจเบื้องต้นอีกประเด็นหนึ่งในหลายประเด็นที่ได้อธิบายรายละเอียดเพื่อประกอบความเข้าใจ ดังพุทธพจน์ตรัสไว้ว่า

ผู้ปรารถนาโลกสมบัติ อันโอฬาร ยิ่ง ๆ ขึ้นไป พึงมีความไม่ประมาท ; บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมสรรเสริญ ความไม่ประมาทในบุญกิริยาทั้งหลาย, บัณฑิตไม่ประมาทจึงยึดเอาได้ซึ่ง อรรถทั้ง ๒ ประการคือ ทิฏฐธัมมิกัตถะ และสัมปรายิกัตถะ, คนที่เรียกว่าเป็นปราชญ์ เป็นบัณฑิต ก็เพราะการบรรลุอรรถะ^{๒๗}

อรรถ (สันสกฤต) หรือ อัตถะ (บาลี) แปลว่า เรื่องราว ความหมาย ความมุ่งหมาย ประโยชน์ ผลที่หมายหรือจุดหมายในที่นี้ขอแปลเอาความว่า ประโยชน์ที่เป็นจุดหมาย หรือจุดหมายของชีวิต หมายถึง จุดหมายของพรหมจรรย์ หรือจริยธรรม หรือระบบการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติธรรมของพระพุทธศาสนานั้นเอง เป็นที่ทราบกันดีว่าจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาคือพรหมจรรย์นี้ก็คือนิพพานซึ่งมีชื่อเรียกอย่างหนึ่งว่า “ปรมัตถ์” หรือ “ปรมัตถะ” แปลว่า ประโยชน์อย่างยิ่ง หรือจุดหมายสูงสุด เป็นธรรมดาว่าในการสอนธรรม จะต้องเน้นและเร่งเร้าให้ปฏิบัติเพื่อบรรลุจุดหมายสูงสุด อย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนามีได้มองข้ามประโยชน์หรือจุดหมายชั้นรองลดหลั่นกันลงมาที่มนุษย์จะพึงได้พึงถึงตามระดับความพร้อมของแต่ละบุคคล และได้จำแนกวางเป็นหลักไว้ด้วย

จากการศึกษาวิจัยพบว่า อรรถะ หรือจุดหมายแบ่งเป็น ๒ ระดับ เหมือนอย่างในบาลีที่ยกมาอ้างไว้นั้น และเน้นปรมัตถะให้เด่นชัดเป็นพิเศษ จึงแยกออกมาเป็นอีกข้อหนึ่งต่างหากและจัดประโยชน์หรือจุดหมายนั้นออกเป็น ๓ ชั้น ดังจะให้ความหมายโดยสรุปดังนี้

๑) ประโยชน์ขั้นต้น เรียกว่า ทิฏฐธัมมิกัตถะ แปลว่าประโยชน์ในชีวิตนี้หรือประโยชน์ปัจจุบัน เป็นจุดหมายขั้นต้นหรือจุดหมายเฉพาะหน้า หมายถึงประโยชน์อย่างที่มีมองเห็น ๆ กันอยู่ ที่เข้าใจกันง่าย ๆ เกี่ยวกับชีวิตประจำวัน เป็นเรื่องชั้นนอก หรือเรื่องธรรมดาสามัญที่มุ่งหมายกันในโลกนี้ ได้แก่ ลาภ ยศ สุข สรรเสริญ หรือทรัพย์สิน ฐานะ เกียรติ ไม้ตรี ชีวิตคู่ครองที่เป็นสุข เป็นต้น

^{๒๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม. ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๕๕๐ - ๕๕๑.

^{๒๗} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๓๘๑ - ๕/๑๒๖ - ๑๓๐ .

๒) ประโยชน์ขั้นลึกล้ำ เรียกว่า สัมปรายิกัตตะ แปลว่าประโยชน์เบื้องหน้าหรือเบื้องสูง หรือประโยชน์ที่ลึกล้ำยิ่งกว่าที่จะมองเห็นกันเฉพาะหน้า หรือผิวดินในภายนอก เกี่ยวกับชีวิตด้านใน หรือประโยชน์ด้านคุณค่าชีวิต เป็นจุดหมายขั้นสูงขึ้นไป หันมาให้คุณค่าแก่คุณธรรมความดีงาม รู้จักการทำความดีด้วยใจ ฝักรักรักความดีงาม รักคุณภาพของชีวิตและความเจริญงอกงามของจิตใจ

๓) ประโยชน์อย่างยอดเยี่ยม เรียกว่า ปรมัตตะ หรือประโยชน์ที่เป็นสาระแท้จริงของชีวิต เป็นจุดหมายสูงสุดหรือที่หมายขั้นสุดท้าย ได้แก่ การรู้แจ้งสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้เท่าทันคตินิยามของสังขารธรรม ไม่ตกเป็นทาสของโลกและชีวิต มีจิตใจเป็นอิสระโปร่งโล่ง ผ่องใส ไม่ถูกบีบคั้นคับข้องจำกัดด้วยความยึดติดถือมั่นหวั่นหวาดของตนเอง ปราศจากกิเลสเผาผลาญที่ทำให้เศร้าหมองขุ่นมัว อยู่อย่างไร้ทุกข์ ประจักษ์แจ้งความสุขประณีตภายในที่สะอาดบริสุทธิ์สิ้นเชิงอันประกอบพร้อมด้วยความสงบเยือกเย็นสว่างไสวเบิกบานโดยสมบูรณ์ เรียกว่า วิมุตติและนิพพาน

ดังนั้น ในการสอนที่เกี่ยวกับจุดหมาย ๓ ขั้นนี้ แทนที่ระบบปฏิบัติของมรรค จะถูกจัดขั้นตอนออกมาในรูปของไตรสิกขา คือ สีล สมาธิ ปัญญา

สรุปความเข้าใจโดยนัย อรรถะ ๓ ทั้งสองหมวด จึงรวมเข้าเป็นชุดเดียวกันได้ดังนี้

๑. อัตตัตตะ ประโยชน์ตน จำแนกได้เป็น ๓ ระดับ คือ

๑) ทิฏฐธัมมิกัตตะ ประโยชน์ปัจจุบัน หรือจุดหมายขั้นต้น

๒) สัมปรายิกัตตะ ประโยชน์เบื้องหน้า หรือจุดหมายที่สูงหรือลึกล้ำขึ้นไป

๓) ปรมัตตะ ประโยชน์อย่างยิ่ง หรือจุดหมายสูงสุด

๒. ปรัตตะ ประโยชน์ผู้อื่น จำแนกได้เป็น ๓ ระดับคือ

๑) ทิฏฐธัมมิกัตตะ ประโยชน์ปัจจุบัน หรือจุดหมายขั้นต้น

๒) สัมปรายิกัตตะ ประโยชน์เบื้องหน้า หรือจุดหมายที่สูงหรือลึกล้ำขึ้นไป

๓) ปรมัตตะ ประโยชน์อย่างยิ่ง หรือจุดหมายสูงสุด

๓. อุภยัตตะ ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย หรือจุดหมายร่วมกัน ได้แก่ ประโยชน์หรือจุดหมายทุกอย่างที่เกื้อกูลแก่การบำเพ็ญและการบรรลุอัตตัตตะ หรือปรัตตะของทุกคน ในระดับทั้งสามที่กล่าวมาแล้ว^{๒๘}

^{๒๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม. ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๕๕๕ - ๖๐๐.

๘. มรรคในฐานะไตรสิกขา

มรรคในฐานะไตรสิกขา เป็นความเข้าใจเบื้องต้นที่สำคัญมีเนื้อหาที่สอดคล้องกับหัวข้อในการวิจัยในครั้งนี้ แนวทางการดำเนินชีวิตตามหลักมรรคมืองค์ ๘ ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติครบองค์ ๘ ในระดับปฏิบัติ ๓ หมวด ที่เรียกว่า ไตรสิกขา ดังพุทธพจน์ตรัสไว้ว่า

ท่านวิสาขะผู้มีอายุ กองธรรม ๓ หมวดสงเคราะห์ด้วยอริยอัฏฐังคิกมรรคหามีได้, อริยอัฏฐังคิกมรรคต่างหาก สงเคราะห์ด้วยกองธรรม ๓, สัมมาวาจาที่ดี สัมมากัมมันตะที่ดี สัมมาอาชีวะที่ดี ธรรมเหล่านี้สงเคราะห์เข้าด้วยศีลขันธ, สัมมาวาจาที่ดี สัมมาสติที่ดี สัมมาสมาธิที่ดี ธรรมเหล่านี้ สงเคราะห์เข้าด้วยสมาธิขันธ, สัมมาทิฏฐิที่ดี สัมมาสังกัปปะที่ดี ธรรมเหล่านี้สงเคราะห์เข้าด้วยปัญญาขันธ^{๒๙}

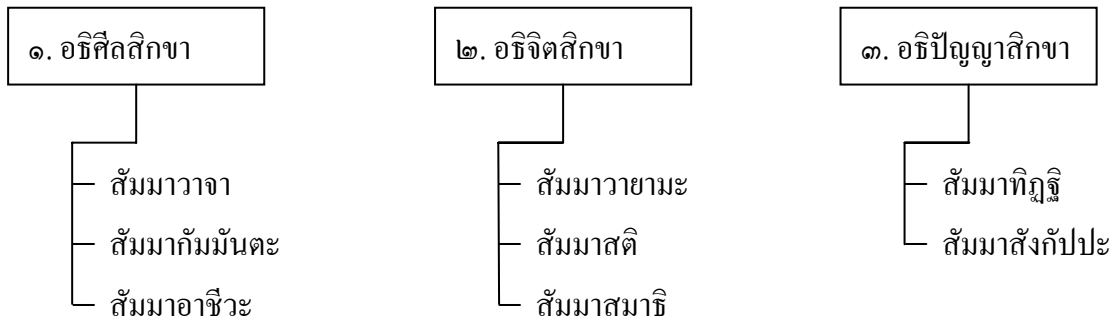
ไตรสิกขานั้นถือว่าเป็นระบบการปฏิบัติธรรมที่ครบถ้วนสมบูรณ์ มีขอบเขตรอบคลุมมรรคทั้งหมด และเป็นการนำเอาเนื้อหาของมรรคไปใช้อย่างหมดสิ้นบริบูรณ์ จึงเป็นหมวดธรรมมาตรฐานสำหรับแสดงหลักการปฏิบัติธรรม และมักใช้เป็นแม่บทในการขยายวิธีปฏิบัติธรรม ในที่นี้ขอกล่าวสรุปว่า มรรคเป็นระบบการปฏิบัติธรรมทั้งหมดในแง่เนื้อหา ฉะนั้น ไตรสิกขาที่เป็นระบบการปฏิบัติธรรมทั้งหมดในแง่การใช้งาน ฉะนั้น และไตรสิกขาเป็นระบบที่รับช่วงหลักปฏิบัติจากมรรคไปกระจายออกสู่วิธีปฏิบัติในส่วนรายละเอียดอย่างกว้างขวางต่อไป

มรรคประกอบขึ้นด้วยองค์ ๘ ประการรวมกัน และผู้ปฏิบัติธรรมก็ต้องใช้องค์ทั้ง ๘ ของมรรคเนื่องไปด้วยกันโดยตลอด

อนึ่ง เพื่อให้มองเห็นเป็นหมวดหมู่ อันจะช่วยเสริมความเข้าใจให้ชัดเจนยิ่งขึ้น องค์ประกอบทั้ง ๘ ของมรรคจัดเป็นประเภท ๆ เรียกว่า ขันธ หรือ ธรรมขันธ แปลว่าหมวดธรรม หรือกองธรรม มี ๓ ขันธ หรือ ๓ ธรรมขันธ กล่าวคือ ศีลขันธ สมาธิขันธ และปัญญาขันธ เรียกง่าย ๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา โดยจัด สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ เข้าเป็นหมวดศีล จัดสัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ เข้าเป็นหมวดสมาธิ จัดสัมมาทิฏฐิ และสัมมาสังกัปปะ เข้าเป็นหมวดปัญญา เรียกชื่อว่า สิกขา ๓ หรือ ไตรสิกขา มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อริศีลสิกขา อริจิตตสิกขา อริปัญญาสิกขา และโดยทั่วไป ก็เรียกกันง่าย ๆ สั้น ๆ ว่า ศีล สมาธิ และปัญญา สอดคล้องกับธรรมขันธ ๓ นั่นเอง ทั้งนี้เพราะเมื่อถือตามความหมายโดยย่อ อริศีล ก็คือศีล อริจิตต์ ก็คือ สมาธิ และอริปัญญา ก็คือ ปัญญา^{๓๐} (ดังแผนภูมิ)

^{๒๙} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๕๐๘/๕๔๕.

^{๓๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม. ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๖๐๒ - ๖๐๓.

กล่าวโดยสรุปความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับมรรค ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์จากพุทธพจน์ดังกล่าวข้างต้น เกี่ยวกับมรรคโดยนัยได้ ๘ ประเด็น คือ มรรคในฐานะมัชฌิมาปฏิปทา มรรคในฐานะปฏิบัติหรือทางชีวิตของบรรพชิตและคฤหัสถ์ มรรคในฐานะหลักปฏิบัติเนื่องด้วยสังคัม มรรคในฐานะทางให้ถึงความสิ้นกรรม มรรคในฐานะนาваข้ามฝั่งที่ต้องปล่อยวาง มรรคในฐานะพรหมจรรย์หรือพุทธจริยธรรม มรรคในฐานะมรรคาสู่จุดหมายชั้นต่าง ๆ ของชีวิต และมรรคในฐานะไตรสิกขา ในการศึกษาวิจัยแนวทางการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษา ในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ครั้งนี้ เป็นการศึกษาแนวทางดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธตามหลักธรรม ข้อที่ ๔ แห่งอริยสัจ ๔ คือ มรรค (ทางแห่งความดับทุกข์ ซึ่งสอดคล้องกับมรรคในฐานะมัชฌิมาปฏิปทา ความเป็นทางสายกลาง (The Middle Path หรือ Middle Way) ซึ่งมีองค์ประกอบ ๘ ประการ ได้แก่

๑) สัมมาทิฐิ	เห็นชอบ	(Right View หรือ Right Understanding)
๒) สัมมาสังกัปปะ	คำริชอบ	(Right Thought)
๓) สัมมาวาจา	วาจาชอบ	(Right Speech)
๔) สัมมากัมมันตะ	กระทำชอบ	(Right Action)
๕) สัมมาอาชีวะ	เลี้ยงชีพชอบ	(Right Livelihood)
๖) สัมมาวายามะ	พยายามชอบ	(Right Effort)
๗) สัมมาสติ	ระลึกรู้ชอบ	(Right Mindfulness)
๘) สัมมาสมาธิ	จิตมั่นชอบ	(Right Concentration) ^{๓๑}

และสอดคล้องกับมรรคในฐานะไตรสิกขา หรือสิกขา ๓ เป็นการจัดองค์ประกอบทั้ง ๘ ประการของมรรค เข้าเป็นหมวดหมู่เป็น ๓ หมวด ได้แก่ หมวดศีล หมวดสมาธิ และหมวดปัญญา ดังนี้

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๐๑ - ๖๐๒.

ไตรสิกขา	มรรคมืองค์ ๘
หมวดปัญญา	๑. สัมมาทิฐิ ๒. สัมมาสังกัปปะ
หมวดศีล	๓. สัมมาวาจา ๔. สัมมากัมมันตะ ๕. สัมมาอาชีวะ
หมวดสมาธิ	๖. สัมมาวายามะ ๗. สัมมาสติ ๘. สัมมาสมาธิ

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงได้มุ่งศึกษาแนวทางการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของ วิทยุในระดับอุดมศึกษา ตามหลักมรรคมืองค์ ๘ ประการคือ ๑) สัมมาทิฐิ ๒) สัมมาสังกัปปะ ๓) สัมมาวาจา ๔) สัมมากัมมันตะ ๕) สัมมาอาชีวะ ๖) สัมมาวายามะ ๗) สัมมาสติ ๘) สัมมาสมาธิ

องค์ประกอบของมรรค

มรรค มีชื่อเต็มว่า อริยอัฏฐังคิกมัคค์ (อริย + อัฏฐังคิก + มัคค์) เรียกเป็นไทยว่า อริย-อัฏฐังคิกมรรค บ้าง อริยอัฏฐางคิกมรรค บ้าง อารยอัฏฐางคิกมรรค บ้าง แปลว่า ทางมืองค์แปด ประการอันประเสริฐ ทางมืองค์ ๘ ของพระอริยะ ทางมืองค์ ๘ ที่ทำให้ปุถุชนเป็นพระอริยะ ทางมืองค์ ๘ ที่พระอริยะคือพระพุทธเจ้าทรงค้นพบ หรือมรรคาอันประเสริฐมืองค์ประกอบ ๘ อย่าง องค์หรือองค์ประกอบ ๘ อย่าง หรือเรียกว่า “มรรคมืองค์ ๘” ซึ่งมีความหมายชัดเจน หมายถึง ทางสายเดียวที่มีส่วนประกอบ ๘ อย่าง หรือเรียกว่า “อริยมรรคมืองค์ ๘” ดังต่อไปนี้

๑) สัมมาทิฐิ หมายถึง ความเห็นชอบ ได้แก่ ความรู้ในทุกข์ (ความทุกข์) ความรู้ใน ทุกขสมุทัย (เหตุเกิดแห่งทุกข์) ความรู้ในทุกข์นิโรธ (ความดับแห่งทุกข์) ความรู้ในทุกข์นิโรธคา มินีปฏิบัติ (ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งทุกข์)

๒) สัมมาสังกัปปะ หมายถึง ความดำริชอบ ได้แก่ ความดำริในการออกจากกาม ความดำริในการไม่พยายาบท ความดำริในการไม่เบียดเบียน

๓) สัมมาวาจา หมายถึง วาจาชอบ ได้แก่ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดเท็จ เจตนา เป็นเหตุงดเว้นจากการพูดส่อเสียด เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดคำหยาบ เจตนาเป็นเหตุงดเว้น จากการพูดเพ้อเจ้อ

๔) สัมมกัมมันตะ หมายถึง การงานชอบ ได้แก่ เจตนาเป็นเหตุดเว้นจากการฆ่าสัตว์ เจตนาเป็นเหตุดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ เจตนาเป็นเหตุดเว้นจากการประพฤติดีกในกาม

๕) สัมมาอาชีวะ หมายถึง การเลี้ยงชีพชอบ ได้แก่ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ละมิจาอาชีวะแล้ว สำเร็จการเลี้ยงชีพด้วยสัมมาอาชีวะ

๖) สัมมาวายามะ หมายถึง ความเพียรชอบ ได้แก่

- ๑) สร้างฉันทะ พยายาม ปราบกความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น เพื่อป้องกันบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น
- ๒) สร้างฉันทะ พยายาม ปราบกความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น เพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว
- ๓) สร้างฉันทะ พยายาม ปราบกความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น เพื่อทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นให้เกิดขึ้น
- ๔) สร้างฉันทะ พยายาม ปราบกความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น เพื่อความดำรงอยู่ ไม่เลือนหาย ภิญโญภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มที่แห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว

๗) สัมมาสติ หมายถึง การระลึกชอบ ได้แก่

- ๑) พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
- ๒) พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ ฯลฯ
- ๓) พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ ฯลฯ
- ๔) พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

๘) สัมมาสมาธิ หมายถึง ความตั้งใจมั่นชอบ ได้แก่

- ๑) สงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก มีวิจาร มีปีติ และสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่
- ๒) เพราะวิตกวิจารสงบระงับไป บรรลุทุติยฌานที่มีความผ่องใสภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่
- ๓) เพราะปีติจากคลายไป มีจิตเป็นอุเบกขา มีสติ มีสัมปชัญญะอยู่ และเสวยสุขด้วยกาย (นามกาย) บรรลุตติยฌานที่พระอริยะทั้งหลายกล่าวสรรเสริญว่า ‘ผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข’

๔) เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว บรรลุ
จุดตกณานที่ไม่มีทุกข์ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่^{๓๒}

กล่าวโดยสรุป องค์ประกอบของมรรค โดยนัยมรรคในฐานะไตรสิกขา หมวดศีล
หมวดสมาธิ และหมวดปัญญา หรือเรียกว่า อริยมรรค หรือมรรคมมีองค์ ๘ ประกอบด้วยองค์ประกอบ
๘ ประการ คือ

หมวดปัญญา

- องค์มรรคข้อที่ ๑ สัมมาทิฐิ
- องค์มรรคข้อที่ ๒ สัมมาสังกัปปะ

หมวดศีล

- องค์มรรคข้อที่ ๓ สัมมาวาจา
- องค์มรรคข้อที่ ๔ สัมมากัมมันตะ
- องค์มรรคข้อที่ ๕ สัมมาอาชีวะ

หมวดสมาธิ

- องค์มรรคข้อที่ ๖ สัมมาวายามะ
- องค์มรรคข้อที่ ๗ สัมมาสติ
- องค์มรรคข้อที่ ๘ สัมมาสมาธิ

หลักการดำเนินชีวิตตามหลักทางสายกลางและจุดมุ่งหมาย

ในพระวินัยปิฎก มหาวรรค ได้กล่าวถึงการแสดงธรรม ธรรมจักรกัปปวัตตนสูตรของ
พระพุทธเจ้าแก่ภิกษุปัญจวัคคีย์ ความว่า

ภิกษุทั้งหลาย ที่สุด ๒ อย่าง ที่บรรพชิตไม่พึงเสพ ได้แก่^{๓๓}

- ๑) กามสุขัลลิกานุโยคในกามทั้งหลาย (การหมกมุ่นอยู่ด้วยกามสุขในกามทั้งหลาย) เป็น
ธรรมอันทราม เป็นของชาวบ้าน เป็นของปฤชชนไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์
- ๒) อตตกิลมณานุโยค (การประกอบความลำบากเดือดร้อนแก่ตน) เป็นทุกข์ ไม่ใช่ของ
พระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์

^{๓๒} ที.ม. (ไทย), ๑๐/ ๓๓๕ – ๓๓๗.

^{๓๓} ส.ม. (ไทย) ๑๕/๑๐๘๑/๓๖๗ ; ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๓๐/๓๕๘.

ภิกษุทั้งหลาย มัชฌิมาปฏิปทาไม่เอียงเข้าใกล้ที่สุด ๒ อย่างนั้น ตถาคตได้ตรัสรู้อันเป็นปฏิปทาก่อให้เกิดจักขุ ก่อให้เกิดญาณ เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้เพื่อพระนิพพาน

ภิกษุทั้งหลาย ก็มัชฌิมาปฏิปทาที่ตถาคตได้ตรัสรู้แล้ว อันเป็นปฏิปทาก่อให้เกิดจักขุก่อให้เกิดญาณเป็นไป เพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อพระนิพพานนั้นเป็นไฉน

มัชฌิมาปฏิปทานั้น ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ คือ ๑) สัมมาทิฐิ คือ ความเห็นชอบ ๒) สัมมาสังกัปปะ คือ ความดำริชอบ ๓) สัมมาวาจา คือ การเจรจาชอบ ๔) สัมมากัมมันตะ คือ การกระทำชอบ ๕) สัมมาอาชีวะ คือ การเลี้ยงชีพชอบ ๖) สัมมาวายามะ คือ ความพยายามชอบ ๗) สัมมาสติ คือ การระลึกชอบ ๘) สัมมาสมาธิ คือ ความตั้งจิตมั่นชอบ

ภิกษุทั้งหลาย นี่คื้อมัชฌิมาปฏิปทานั้น ที่ตถาคตได้ตรัสรู้แล้ว อันเป็นปฏิปทาก่อให้เกิดจักขุก่อให้เกิดญาณ เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อความตรัสรู้ เพื่อพระนิพพาน^{๓๔}

จากข้อความดังกล่าวข้างต้น พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงคำว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” ซึ่งความหมายโดยนัยตามศัพท์ คำว่า “มัชฌิมา” หมายถึง กลาง และ “ปฏิปทา” หมายถึง แนวทางแห่งความประพฤติปฏิบัติ เช่น ปฏิปทาของพระอรหันต์ หมายถึง การปฏิบัติตนของพระอรหันต์^{๓๕}

รวมความโดยความหมายของคำว่า มัชฌิมาปฏิปทา หมายถึง แนวทางปฏิบัติตามหลักทางสายกลางที่ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ เรียกว่า “อริยมรรค” หรือมรรคมีองค์ ๘ เป็นทางสายเดียวไปสู่จุด ๆ เดียว คือ ความดับทุกข์โดยสิ้นเชิงนั่นเอง

พุทธทาสภิกขุ ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามทางสายกลางไว้ว่า วิธีที่จะปฏิบัติเพื่อให้ได้มาซึ่งความว่างจากกิเลส คือเป็นสันติสุข ซึ่งเป็นทางมาแห่งสันติสุข มัชฌิมาปฏิปทานี้แปลว่า ทางสายกลาง มัชฌิมาปฏิปทา มีคำว่า “กลาง” รวมอยู่ด้วย ฉะนั้น ถ้าว่าไม่ใช่ทางสายกลางก็ไม่ใช่ทางพุทธศาสนา ทางที่เอียงไปซ้ายหรือเอียงไปขวาก็ตาม ไม่ใช่พุทธศาสนา ทางพุทธศาสนาจะต้องเป็นกลาง คือไม่เอียงซ้ายเอียงขวา ถ้าเรียกอย่างสมัยใหม่เรียกว่า ปรับให้ได้ดี หรือ adjust ให้พอเหมาะพอสมกัน คือว่าทางโน้นต้องปรับหน่อย ทางนี้ต้องปรับหน่อย ทุก ๆ ทาง

^{๓๔} วิ.มหา. (ไทย) ๔/๒๐-๒๑.

^{๓๕} นววรรณ พันธมธธา, คู่มือการใช้ภาษาไทยแนวใหม่, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๗), หน้า ๔๓๖.

ให้พอเหมาะกับกาลเวลา เหตุการณ์ สถานที่ เหล่านี้เรียกว่า ทางสายกลาง ได้เหมือนกัน ก็จะวางหลักลงไปตายตัวว่าอย่างใดอย่างหนึ่งนั้นไม่ได้

พระมหาจรรยา สุทธิญาณ ได้สรุปหลักการปฏิบัติเพื่อความบริสุทธิ์ หรือสัมมาปฏิบัติตามทางสายกลาง หรือมัชฌิมาปฏิปทา ไว้ดังนี้

หลักธรรมสำคัญที่จะมาเป็นเงื่อนไขนำหน้าธรรมอื่นทั้งปวงคือ ปัญญา ศีล และสมาธิตามลำดับ ทั้งปัญญา ศีลและสมาธิ เป็นการเรียงลำดับเพื่อให้เกิดความเข้าใจง่ายในเชิงวิชาการแต่ในทางปฏิบัติ ทั้งปัญญา ศีล และสมาธิต้องปฏิบัติไปพร้อมๆ กันอย่างผสมผสาน เชื่อมโยงอิงอาศัยกันและกันอย่างใกล้ชิดสนิทแน่น ไม่แยกส่วน จึงจะเป็นกระบวนการปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์

พระพุทธเจ้าทางแสดงสัมมาปฏิบัติ คือข้อปฏิบัติอย่างละเอียดถูกต้องที่ขยายความปัญญา ศีล และสมาธิที่เรียกกันว่าอริยมรรค มีองค์แปดประกอบด้วย

สัมมาทิฐิ คือความเห็นที่ถูกต้องว่า เหตุแห่งความทุกข์ที่สำคัญคือตัณหา และตัณหาก็มิได้เกิดขึ้นมาลอยๆ ต้องมีกระบวนการเกิดตัณหา และเมื่อตัณหาเกิดแล้วนำไปสู่อุปาทานและกระบวนการเกิดแห่งทุกข์อย่างสมบูรณ์ และเห็นว่ากระบวนการเกิดทุกข์จะหมดไปเมื่ออวิชชาสิ้นไป เมื่อปัญญาเกิดมาแทนอวิชชาดับไป กระบวนการแห่งทุกข์ก็หมดไป เมื่อแสงสว่างส่องมาความมืดก็หายไป ความเห็นถูกต้องดังกล่าว เป็นกุญแจสำคัญที่จะนำไปสู่การทำลายเหตุแห่งทุกข์อย่างถอนรากถอนโคน

สัมมาสังกัปปะ ความดำริหรือความคิดที่ถูกต้อง คือความคิดที่มีปัญญายเป็นแสงสว่างนำหน้า มิให้กระบวนการตัณหาตั้งต้นได้ พระพุทธเจ้าได้แสดงสัมมาสังกัปปะไว้ว่า เป็นความดำริที่ไม่หมกมุ่นในกาม พยาบาทและการเบียดเบียน ซึ่งเป็นกระบวนการทางจิตที่เห็นได้ชัดว่า ถ้าความดำรินอกมเกิดขึ้นเต็มที่ กามตัณหาและภวตัณหาที่เกิดขึ้น ถ้าความดำรินั้นไม่สมหวังก็จะเปลี่ยนเป็นความโกรธ พยาบาท และเบียดเบียน ซึ่งก็คือ วิภวตัณหา นั่นเอง สัมมาสังกัปปะจึงเป็นความดำริที่สอดคล้องกับสัมมาทิฐิที่มีให้กระบวนการแห่งทุกข์ ตามระบบปฏิจาสมุปบาทเกิดขึ้นได้ เปลี่ยนทางแห่งความดำริผิดที่นำโดยกามให้มาเป็นความดำริออกจากกาม ไม่พยาบาทและไม่เบียดเบียน

สัมมาวาจา การสื่อสารที่ถูกต้อง ดังามเป็นไปเพื่อความไม่ทุกข์ กล่าวคือไม่สื่อสารด้วยจิตใจที่ห่อหุ้มไปด้วยตัณหา ไม่พูดเพื่อตอบสนองตัณหา ไม่พูดเพื่อแสวงหาสิ่งที่จะมาบำรุงบำเรอตัณหาแต่พูดเพื่อความเข้าใจด้วยการไม่พูดเท็จ ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดเพื่อแฉ เพราะคำพูดเหล่านี้ล้วนปรุงแต่งออกมาขณะที่ตัณหาอัดแน่นอยู่เต็มหัวใจ เมื่อควั่นจากคำพูดดังกล่าวสื่อสารบนพื้นฐานของความจริงอย่างถูกต้อง เหมาะสมกับกาลเทศะและที่สำคัญผู้รับสารจากการสื่อสารแล้วฉลาดสงบเย็นเป็นประโยชน์จึงเรียกว่าเป็นการพูดจาถูกต้อง

สัมมากรรมันตะ การทำงานถูกต้อง คือ การงานที่ไม่เป็นที่ตั้งของอวิชชาตัณหาอุปาทาน แต่ดูการทำงานเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งของการปฏิบัติธรรม ทำงานไปดับกิเลสไป เพราะในงานมีสติ มีปัญญา มีสมาธิ มีศีลอยู่อย่างครบถ้วนจึงต้องเชื่อมโยงวิถีชีวิตกับวิถีธรรมเข้าด้วยกัน ประสานกันอย่างกลมเกลียว งานก็ได้ใจกับบริสุทธิ เพราะยังทำงาน ธรรมะยังงอกงาม เพราะงานนั้นมีสติและปัญญาเป็นแสงสว่างนำทางตลอดเวลา

สัมมาอาชีพะ การประกอบอาชีพที่ถูกต้อง ซึ่งรวมทั้งการทำงานและการเลือกอาชีพและการใช้จ่ายทรัพย์ที่ได้มาจากการประกอบอาชีพอย่างถูกต้องเหมาะสมคุ้มค่า การงานอาชีพที่เอื้อต่อการดับทุกข์ต้องเป็นอาชีพที่ทำไปเพื่อเลี้ยงกายและเลี้ยงใจให้มีสุขภาพดีพอๆ กัน กล่าวคือให้ร่างกายแข็งแรงพอที่จะต้านทานโรคภัยไข้เจ็บและจิตใจแข็งแรงพอจะต่อต้านการรุกรานของกิเลส ร่างกายสมบูรณ์ไร้โรคภัยเบียดเบียนใจสมบูรณ์ไร้กิเลสสามารถงาน

สัมมาวายามะ ความพากเพียรถูกต้อง คือพากเพียรที่จะขจัดกิเลสที่เกิดขึ้นแล้ว หรือเคยเกิดให้หมดไป ระงับกิเลสที่จะเกิดใหม่มิให้เกิดขึ้นอีก เมื่อจิตว่างจากการรบกวนของกิเลสก็ถือโอกาสทำปัญญา ศีลและสมาธิให้มีมากขึ้นตามลำดับ เพื่อปิดช่องทางของกิเลสที่จะเข้าไปรบกวนใจ แม้ว่าจะสร้างกุศลคือ ปัญญา ศีล และสมาธิ ให้เข้มแข็งได้ตามความเหมาะสมแล้วแต่ถ้ายังไม่มั่นคงจริง เสร็จสิ้นเด็ดขาดจริงๆ ก็ยังประมาทไม่ได้จะต้องหมั่นประกอบกุศลอยู่เนื่องๆ

สัมมัสติ คือความรู้สึกตัวทั่วพร้อมอย่างถูกต้อง เป็นนายทวารสำคัญที่จะเฝ้าดูอากันตุงะที่เข้ามาเยี่ยมเยือนใจ สติจึงต้องทำหน้าที่ตามคู่มือตามเห็นอย่างใกล้ชิดในกาย ทั้งกายคือกองลม กายคือกองชาติสีและกายคือตัวกูซึ่งเป็นต้นตอของความทุกข์ทั้งปวง ตัวกูเกิดมาแล้ว กระบวนการเกิดทุกข์ก็เกิดมาบนความรู้สึกรู้สึกแห่งความมีตัวกูของกูนั่นเอง ความรู้สึกสำคัญนั้นหมายความว่าตัวกูหรือของกูเหมือนกล่องบรรจุข้อมูลแหล่งความทุกข์ทั้งปวง ถ้ากล่องนี้ไม่มีข้อมูลแห่งทุกข์ ทุกข์ก็มีไม่ได้หน้าที่สำคัญของสติ คือระมัดระวังไม่ให้เกิดการปรุงแต่งกายใดกายหนึ่งว่าเป็นตัวกูแต่รักษาธรรมชาติอันบริสุทธิ์เอาไว้

สติทำหน้าที่คอยดูความรู้สึกที่เป็นไปตามธรรมชาติ ว่ามีตัณหาแทรกเข้ามาบ้างหรือไม่ ถ้าตัณหาแทรกคราวใดความรู้สึกที่เป็นหน้าที่ของจิตชนิดหนึ่งจะเสียความบริสุทธิ์ทันที รากของตัณหาจะเริ่มงอกออกมาเมื่อรู้สึกว่ พอใจหรือไม่พอใจ ทั้งกามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา ก็เกิดตามมาทันที มีบวกลบสวิงสวายวุ่นวายดังเคียวหวัด และระแวงให้ แต่ถ้าสติมาทัน ความพอใจและไม่พอใจดับไป ใจปกติทำหน้าที่ตามธรรมชาติอันบริสุทธิ์อย่างมีประสิทธิภาพ

สติยังทำหน้าที่ดูแลจิตให้ปกติ ไม่ฟูไม่แฟบ ไม่ขึ้นไม่ลงเพราะถูกโลกธรรมทั้งฝ่ายที่น่าพอใจและไม่น่าพอใจมากระทบ

นอกจากทำหน้าที่ดูจิตแล้วยังดูธรรม คือ ธรรมชาติที่เกิดกับจิตว่าเป็นกุศลหรืออกุศล มีคุณหรือมีโทษทำลายหรือรักษาความบริสุทธิ์ของจิตมากน้อยเพียงใด

สติเป็นกุญแจดอกสำคัญที่จะกลั่นกรองกระบวนการทำงานของจิตให้เป็นไปอย่างมีคุณภาพ

สัมมาสมาธิ ความมั่นคงแห่งจิตอย่างถูกต้อง คือมั่นคงหนักแน่นจนสามารถทำงานสอดประสานกับปัญญาจัดค้นหาได้อย่างรวดเร็วทันทั่วทั้งที่ สัมมาสมาธิ ทำหน้าที่ปกป้องรักษาความบริสุทธิ์ของจิต ความมั่นคงของจิต และความอ่อนโยนยืดหยุ่นของจิต ที่พร้อมจะทำหน้าที่รับรู้ในเรื่องราวต่างๆ อย่างไม่หวั่นไหวประหนึ่ง

สัมมาสมาธิที่สูงสุดก็คือความสงบใจอยู่ในอารมณ์เดียวไม่หวั่นไหวออกแวกไปเพราะความพอใจหรือความไม่พอใจมากระทบ มีสติสัมปชัญญะทำงานร่วมกันอย่างไม่ขาดตกบกพร่องเป็นความมั่นคงที่สมบูรณ์สามารถเผชิญหน้าอารมณ์ได้ทุกชนิดแต่ไม่ติดอารมณ์ใดๆ เหมือนใบบัวสามารถอยู่ในน้ำก็ได้บรรจุน้ำก็ได้ แต่น้ำไม่ซึมซาบ ไม่ติดใบบัว

จิตของผู้ที่เห็นโทษของตัณหาแล้วหาหนทางออกจากตัณหาได้ด้วยการทำกาย วาจา และใจให้ถูกต้องด้วยการตัดรากถอนโคนมิให้ตัณหาเกิดอีก ความทุกข์จะเกิดอีกไม่ได้ ทางเส้นนี้เป็นอิสระจากบวกลหรือลบหรือเรียกว่าทางสายกลางคือไม่ติดทั้งบวกลและลบ ไม่ติดอยู่กับความพอใจหรือไม่พอใจ แต่หลุดพ้นไปจากขั้วทั้งสองดำรงมั่นอยู่ในความเป็นปกติมีพลังมั่นคงไม่เป็นบ่อเกิดแห่งตัณหาได้เพราะไม่มีเงื่อนไขใด ๆ ให้ตัณหาเกิดได้^{๓๖}

พระธรรมปิฎก ได้กล่าวถึงหลักการดำเนินชีวิตตามทางสายกลางสายกลาง ไว้ว่าในทางปฏิบัติมนุษย์มักจะหันไปหาความสุขโต้ง ให้ความสำคัญแก่การบำรุงบำเรอ ร่างกายมาก และในยุคนั้นคนก็ไม่เห็นความสำคัญของจิตเลย ซึ่งทางพระพุทธศาสนาเรียกว่าเป็น กามสุขัลลิกานุโยค คนบางพวกก็มีความรู้สึกเบื่อหน่าย รังเกียจความสุขทางร่างกายทางเนื้อหนัง แล้วก็เอียงไปทางด้านจิตใจอย่างเต็มที่ บางทีถึงกับทรมานร่างกาย ขอมสละความสุขทางร่างกายโดยสิ้นเชิง เพื่อจะประสบผลสำเร็จในทางจิตใจ แล้วก็กลายเป็นการเสพติดทางจิตไปอีก พวกนี้อาจจะถึงกับทำการทรมานร่างกาย บำเพ็ญทุกรกิริยาอย่างที่ว่า อัตตกลีณานุโยค ซึ่งเราจะเห็นตัวอย่างแม้แต่ในสังคมปัจจุบัน คือในยุคเดียวสมัยเดียวก็จะมีสุขโต้งทั้งสองอย่างนี้ แยกกันออกไปเป็นคนละขั้วนี้เป็นการเอียงสุดในด้านปฏิบัติ

มัชฌิมาปฏิปทา ได้แก่ มรรคมีองค์ ๘ ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติกลางๆ ไม่ตึงเกินไป ไม่หย่อนเกินไป พอดีที่จะนำไปสู่จุดหมายแห่งความมีชีวิตที่งดงาม อีกอย่างหนึ่งสายกลางนั้นมีความหมายว่าพอดีนั่นเอง ตรงกับที่เรานิยมใช้กันในปัจจุบันว่า คุณภาพ หรือสมดุล ในพระพุทธศาสนานั้น

^{๓๖} พระมหาจรรยา สุทธิญาณ, พุทธวิธี, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๘), หน้า ๑๖๖ - ๑๖๗.

ข้อปฏิบัติต่างๆ มักจะมีลักษณะอย่างนี้ คือมีความพอดีหรือความสมดุล ระบบที่กล่าวถึงข้างต้นซึ่งเป็นข้อปฏิบัติทั้งหมดในทางพระพุทธศาสนา เราเรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ข้อปฏิบัติที่พอดีก็เป็นลักษณะที่มีคุณภาพ หรือสมดุลอย่างหนึ่ง แต่เป็นความพอดีของระบบทั้งหมด หรือความพอดีในระบบรวม โดยทั่วไปจะเห็นว่าหลักธรรมพระพุทธศาสนาในทุกๆระดับมีเรื่องของความพอดีหรือความเป็นสายกลางนี้ ฉะนั้นความเป็นสายกลาง คือความพอดีที่จะให้ถึงจุดหมาย ที่จะให้ตรงกับความจริง ไม่ให้ไปสุดโต่ง เียงสุด ซึ่งจะพลาดจากตัวความจริงไปนั้น จึงเป็นลักษณะทั่วไปอย่างหนึ่งของพุทธศาสนา^{๓๖}

กล่าวโดยสรุป หลักการดำเนินชีวิตตามทางสายกลาง เป็นหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนา เรียกว่า มรรค คือทางดำเนินชีวิตถือเป็นพรหมจรรย์ คือเป็นจริยธรรมอันประเสริฐรวมกันเป็นพรหมจรรย์ คือ หลักการดำเนินชีวิตที่ประเสริฐ ซึ่งได้แก่ มรรคมงคล ๘ ประการ รวมเป็นส่วนประกอบ ๓ ส่วน คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ถือได้ว่าเป็นมรรคในฐานะไตรสิกขา เพราะฉะนั้นการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ เป็นการฝึกฝนพัฒนาดนให้ดำเนินตามมรรค คือวิถีอันประเสริฐในการดำเนินชีวิตที่งดงาม ในที่สุดก็จะบรรลุเป้าหมายแห่งชีวิตที่งดงาม ตามหลักวาระ ๕ ในคำสอนขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้ากำหนดคุณลักษณะ สังคมในอุดมคติไว้ดังนี้

- ๑) การมีลักษณะเป็นคนเลี้ยงง่าย หรือ สุกโร
- ๒) การมีลักษณะเป็นคนบำรุงง่าย หรือ สุโปสะ
- ๓) การมีลักษณะมักน้อยในการแสวงหาสิ่งบำรุงบำเรอตัวเอง การเอาน้อย ลดไปหาความน้อย กล้าจน หรือ อปปีจนะ
- ๔) การมีลักษณะสันโดษ ยินดี ใจพอ ในวัตถุสมบัติที่มีอยู่และพยายามมิให้สั้น แต่ไม่หยุดที่จะกระทำความดี และสร้างสรรค์ให้อีกๆ ขึ้น หรือ สันตุฏฐิ
- ๕) การมีลักษณะของคนขัดเกลากิเลส ตัณหา ให้เบาบางลงทั้งของตนและทั้งของผู้อื่น หรือ สัลเลสะ
- ๖) การมีลักษณะของคนมีศีลเคร่ง มีการกำจัดกิเลสแล้ว หรือ ชูตะ
- ๗) มีลักษณะของอาการที่น่าเลื่อมใส หรือ ปาสาทิกะ
- ๘) การมีลักษณะของคนไม่สะสมไม่มีปัจจัย ไม่มีเหตุให้ก่อโทษภัย ก่อความเสื่อมหรือ อปปีจจะ
- ๙) การมีลักษณะของความขยันหมั่นเพียร พัฒนาดนเองให้เจริญยิ่งขึ้นอยู่เสมอ หรือ วิริยารัมภะ

^{๓๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), คำสอนเป็นกลาง ปฏิบัติสายกลาง, ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๖ – ๑๒, ๕๖.

กล่าวได้ว่า วัยรุ่นในระดับอุดมศึกษาถือเป็นบุคคลในสังคมระดับฆราวาส หรือชาวบ้านนั้น เป็นหนึ่งในสมาชิกของสังคมที่ควรได้รับการพัฒนาให้มีคุณลักษณะในอุดมคติของชาวพุทธ แต่ การที่จะมีคุณลักษณะ ๕ ประการดังกล่าวได้นั้น วัยรุ่นต้องดำเนินชีวิตตามหลักมรรคมีองค์ ๘ เป็น พื้นฐาน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้มุ่งศึกษาพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในระดับ อุดมศึกษา ตามหลักการดำเนินชีวิตมรรคมีองค์ ๘ ในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ทั้ง ๘ ด้าน คือ สัมมาทิฐิ (ความเห็นถูก) สัมมาสังกัปปะ (ความคิดถูก) สัมมาวาจา (การพูดถูก) สัมมากัมมันตะ (การทำงานถูก) สัมมาอาชีวะ (การประกอบอาชีพถูก) สัมมาสติ (ความระลึกถูก) และสัมมาสมาธิ (ความตั้งมั่นถูก)

๒.๑.๒ นโยบายการพัฒนาและส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม

นโยบายการพัฒนาและส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมประชาชนของรัฐมนตรีว่าการกระทรวง วัฒนธรรม ศาสนา นับเป็นสถาบันที่มีความสำคัญต่อความมั่นคงของชาติสถาบันหนึ่ง เนื่องจาก ศาสนาเป็นแกนกลางในการหล่อหลอมบุคคล ให้เกิดการพัฒนาเป็นคนดีมีคุณธรรมจริยธรรมและพัฒนา สังคมให้เป็นสังคมที่มีคุณภาพ ดังนั้น กระทรวงวัฒนธรรมจึงมีความมุ่งมั่นที่จะส่งเสริมงานด้าน ศาสนาและการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมประชาชนอย่างชัดเจนตามนโยบายของรัฐบาล

โดยได้พิจารณาจากปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยซึ่งล้วนแต่เกิดจากการที่มีการ เปลี่ยนแปลงบริบทแห่งการพัฒนาที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน ในขณะที่ทุกภาคส่วนยังคงมุ่งเน้น แข่งขันทางด้านเศรษฐกิจและด้านวัตถุ คุณธรรมจริยธรรมถูกละเลยเป็นผลให้คนในสังคมไทย ห่างไกลศาสนา โดยเฉพาะปัญหาด้านการละเลยคุณธรรมจริยธรรมในตัวของเด็กและเยาวชนใน สังคมไทยปัจจุบัน ซึ่งเป็นปัญหาระดับชาติที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่งเป็นสัญญาณบอกเหตุอย่างชัดเจนว่า การพัฒนาสังคมไทยต่อจากนี้ไปจะต้องพัฒนาในเชิงรุก โดยเฉพาะการนำมิติทางศาสนาไปสู่การ ปฏิบัติในวิถีชีวิตของประชาชนอย่างเร่งด่วนและเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

นโยบายที่เร่งด่วนของกระทรวงวัฒนธรรม คือ สร้างภูมิคุ้มกันให้แก่เด็กและเยาวชนที่ จะเป็นอนาคตของชาติในทุกวิถีทาง จึงได้มอบหมายให้กรมการศาสนาดำเนินการในโครงการครู พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ซึ่งเป็นโครงการที่จะสร้างความเชื่อมโยงระหว่างบ้าน วัดและโรงเรียน โดยอาศัยพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถนำอาชรรมะไปสู่การเรียนรู้ศีลธรรมในโรงเรียน จนนำไป สู่การปฏิบัติของเด็กและเยาวชน โดยใช้หลักธรรมนำวิถีชีวิต เป็นการยกวัดเข้าโรงเรียน โดยใช้ การบริหารโรงเรียนเป็นฐาน (School Based) โดยมีการขยายจำนวนครูพระสอนศีลธรรมใน โรงเรียนจาก ๘๐๐ รูป เป็น ๑๐,๐๐๐ รูป โครงการนี้เป็นโครงการที่จะต้องได้รับความร่วมมือ จากทุกภาคส่วนของสังคม ได้แก่ ภาคพระสงฆ์ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงมหาดไทย และ

ภาคเอกชน จนถึงในระดับชุมชนรากหญ้า ผลสัมฤทธิ์จึงจะเกิดขึ้นซึ่งจะสามารถแก้ไขปัญหาคัด และเยาวชนได้ทั่วประเทศพร้อมกัน

ในปีงบประมาณ ๒๕๕๐ การดำเนินงานโครงการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มี เป้าหมายที่จะมุ่งเน้นให้เป็นโครงการที่สร้างคุณประโยชน์ต่อสังคมในเชิงรุก โดยต้องการใช้โครงการนี้ ให้เข้าไปมีส่วนผลักดันสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ดีให้เกิดขึ้นในสังคมไทย ด้วยการเชื่อมโยงความ สัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน โดยมีครูพระที่จะนำหลักธรรมคำสอนผ่านกระบวนการเรียนรู้ใน การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมสู่เด็ก เยาวชน นักเรียน นักศึกษาทั่วประเทศ ซึ่งประโยชน์สูงสุดที่จะ ได้รับ คือ เด็กและเยาวชนจะได้รับการปลูกฝังในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมจากพระภิกษุสงฆ์โดยตรง

นอกจากนี้โครงการที่จะเน้นเป็นพิเศษอีกโครงการหนึ่ง คือ โครงการมุ่มสงบพบ พระธรรมในชุมชน นำธรรมะเข้าสู่ชุมชนมุ่งเน้นกลุ่มเป้าหมายที่ขาดโอกาสในการศึกษาค้นคว้า ธรรมะ ขาดภูมิคุ้มกันทางจิตใจ ดังนั้น วิธีนี้จะเป็นวิธีที่แปลกใหม่ที่จะสร้างโอกาสให้ประชาชน สามารถเรียนรู้ธรรมะจากวิถีชีวิตในชุมชน เป็นการอำนวยความสะดวกตอบสนองความต้องการของ ประชาชน โดยจะใช้พื้นที่บางส่วนของแหล่งชุมชนของประชาชน จัดให้เป็นมุมสงบ สำหรับศึกษา ค้นคว้า ไขข้อข้องใจหลักธรรมคำสอน เพื่อการนำไปใช้ในชีวิตรประจำวัน การให้คำปรึกษาด้าน จิตใจด้วยการนำธรรมะที่เหมาะสมกับจิตของแต่ละบุคคล จากผู้รู้ จากหนังสือ จากคำสอนของ พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ผู้เชี่ยวชาญที่มีภูมิรู้และภูมิธรรม

การดำเนินงานในโครงการต่างๆ ของกระทรวงวัฒนธรรมในปี ๒๕๕๐ กระทรวง วัฒนธรรมคาดหวังว่า จะได้รับความร่วมมือจากภาคีเครือข่ายทุกภาคส่วนของสังคม ในการขับเคลื่อน โครงการทุกโครงการของกรมการศาสนาให้บรรลุผลสำเร็จ โดยเฉพาะผู้ว่าราชการจังหวัดทุกจังหวัด องค์การบริหารส่วนจังหวัด / องค์การบริหารส่วนตำบล ตลอดจนชุมชน ซึ่งจะให้ความสำคัญร่วม พัฒนาโครงการทั้งระบบ ผลักดันให้มีการขยายในทุกชุมชนเป็นวงกว้าง มีการบูรณาการความร่วมมือ ระหว่างกันให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม และสามารถขับเคลื่อนโครงการต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์สูงสุดต่อเด็ก เยาวชน และประชาชน เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันและส่งเสริมให้คน ในชาติได้นำหลักธรรมของศาสนา และพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรื่องความพอเพียง และคุณธรรม ๔ ประการ ไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เพื่อคนและสังคมไทยเป็นสังคมที่มีคุณภาพ ด้วยความมีคุณธรรมจริยธรรมที่จะทำให้ประเทศชาติดำรงมั่นคงสืบไป^{๓๘}

^{๓๘} กรมการศาสนา, กระทรวงวัฒนธรรม, การพัฒนาส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมประชาชน ปี ๒๕๕๐ นำมิติศาสนาสู่วิถีชีวิตที่มั่นคงเพื่ออนาคตที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์ การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๕๕ – ๕๖.

กรอบแนวคิดและทิศทางการพัฒนาและส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมประชาชน ปี พ.ศ. ๒๕๕๐

ในการบริหารจัดการงานด้านศาสนา ภายใต้การนำของนายปรีชา กันธิยะ อธิบดีกรมการศาสนา ซึ่งมีความเชื่อมั่นว่า ความสำเร็จขององค์กรในปัจจุบันมิได้ขึ้นอยู่กับ การดำเนินงาน โดยองค์กรเดียว หรือมีทุนด้านการเงิน (Financial Capital) เพียงอย่างเดียวอีกต่อไป หากแต่ยัง ต้องการอาศัยพลังขับเคลื่อนจากองค์กรเครือข่ายและภาคประชาชนในทุกพื้นที่ โดยเฉพาะมิติทางศาสนา ซึ่งเป็นเรื่องของทุกคนที่เป็นเจ้าของร่วมกัน รวมทั้งการสร้างคุณค่าจากสิ่งที่ไม่มองเห็น (Invisible Values) หรือการสร้างคุณค่าจากสินทรัพย์ที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Assets) เช่น การสร้างความศรัทธาให้เกิดกับศาสนา การสร้างความสัมพันธ์ให้เกิดขึ้นกับองค์กรเครือข่ายในพื้นที่ การมีทุนทางด้านความรู้ทางศาสนา (Intellectual Capital) ปัจจัยเหล่านี้ เป็นปัจจัยสำคัญที่จะก่อให้เกิดการสร้างคุณค่าให้แก่สถาบันศาสนา และสามารถทำให้องค์กรเครือข่ายนำแผนกลยุทธ์ที่วางไว้ไปปฏิบัติให้เกิดผลสำเร็จอย่างแท้จริง โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งท่านนายกรัฐมนตรีได้เปรียบเทียบกับประเทศไทยเป็นเสมือนร่างกายมนุษย์ ประชาชนทุกคนเปรียบเสมือนเซลล์ของร่างกาย ระบบราชการทั้งส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น คืออวัยวะแต่ละชิ้นที่อยู่ในร่างกาย นโยบายต่างๆ ของรัฐบาล ได้ประกอบกันขึ้นเพื่อทำให้เซลล์ หรือทำให้คนไทยแต่ละคนมีความเข้มแข็งในด้านต่างๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ ทางร่างกาย ทางจิตใจ ทางปัญญา ทุกคนต้องพึ่งพากันร่วมมือกันมี Interdependency ต่อกัน ซึ่งรัฐบาลมีนโยบายที่จะสร้างความแข็งแกร่ง มีความเข้มแข็งทางปัญญา ยึดโยงระบบการศึกษากับความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้เพื่อให้คนไทยมีความเข้มแข็ง ทั้งทางเศรษฐกิจ ทางร่างกาย ทางจิตใจ ทางปัญญา

กรมการศาสนาได้เล็งเห็นความสำคัญของทุกภาคส่วนของสังคมที่จะมาร่วมมือกัน อย่างจริงจัง โดยมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน มีการบูรณาการ (Synchronize) งานส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมระหว่างส่วนกลางกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยมีรัฐบาลเป็นผู้กำกับนโยบาย (Policy Maker) กรมการศาสนาปรับเปลี่ยนบทบาทจากผู้ปฏิบัติเป็นผู้กำกับดูแล (Regulator) เป็นผู้ให้การสนับสนุน (Promoter) และเป็นผู้กำหนดมาตรฐาน (Standard Setter) ในการทำงานที่มีการบูรณาการ ในแนวระนาบที่เน้นความสำคัญบนความรับผิดชอบต่อการกิจ (Accountability) ของทุกภาคส่วนของสังคม กรมการศาสนาจึงได้จัดวางกรอบความคิดและแผนงาน โครงการในปี ๒๕๕๐ เพื่อให้ทุกภาคส่วนของสังคมมีความเข้าใจตรงกันในการกิจด้านการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งเป็นอำนาจหน้าที่หนึ่งขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่จะต้องช่วยกันดำเนินการ เนื่องจากในอนาคตอันใกล้จะมีการจัดสรรรายได้้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ร้อยละ ๓๕ ในปี พ.ศ. ๒๕๕๓ ซึ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะมีบทบาทต่อการพัฒนาประชาชนในท้องถิ่นเป็นอย่างยิ่ง โดยมี

ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ ตรวจสอบ และติดตามมากขึ้น ซึ่งสุดท้ายจะมีการวัดความสำเร็จ (Ultimate Goal) ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งขณะนี้ผลงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นที่พึงพอใจของประชาชนในด้านการบริการในระดับหนึ่งแล้ว กรมการศาสนามีความประสงค์จะให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งมีความเข้มแข็งมาเป็น Partnership ทางด้านทุนความรู้ และปัญญาขององค์กร (Intellectual Capital) ในลักษณะหุ้นส่วนเชิงกลยุทธ์ Strategic Partner เพื่อสร้างคุณค่าให้เกิดกับงานศาสนา (Value – creation) ซึ่งในการพัฒนาส่งเสริมงานด้านคุณธรรมจริยธรรม จะเดินตามระบบเดิมที่กรมการศาสนาเคยดำเนินการนั้นไม่ได้ เนื่องจากปัจจุบันสังคมมีปัญหาซับซ้อน จึงจำเป็นต้องแก้ไขให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงแบบก้าวกระโดด ระดมสรรพกำลังจากทุกภาคส่วนของสังคมช่วยดำเนินการเพื่อสร้างประเทศให้เข้มแข็ง โดยทุกคนและทุกภาคส่วนของสังคมสามารถช่วยให้ประเทศไทยเจริญขึ้น เป็นศูนย์กลางของทุกอย่างเป็น Hub บนฐานที่มั่นคง

นายปรีชา กันธิยะ อธิบดีกรมการศาสนา กล่าวว่า “กรมการศาสนาพร้อมและยินดีเป็นอย่างยิ่งที่จะเป็นพี่เลี้ยงให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเครือข่ายภาคเอกชนในชุมชน ที่จะร่วมกันส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมประชาชน และขอขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่ง สำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเครือข่ายภาคเอกชน ที่ได้เห็นความสำคัญและความตั้งใจจริงของกรมการศาสนา ด้วยการนำโครงการของกรมการศาสนาไปดำเนินการเพื่อให้เกิดผลต่อประชาชนในท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม โดยใช้ฐานการเรียนรู้ ๓ ฐาน (Based) ที่มีในทุกชุมชนเป็นฐานปฏิบัติการ คือ วัด โรงเรียน และชุมชน เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนมีวิถีชีวิตและปฏิบัติตามแนวทางของเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งยึดมั่นในศีล สมาธิ และปัญญา เป็นหัวใจของการดำรงชีวิตเพื่อความสุขที่ยั่งยืนของตนเองและความมั่นคงในประเทศชาติ” ^{๓๕}

๒.๑.๓ การสร้างค่านิยมที่ดีแก่เยาวชน

ค่านิยม (Value) คือ กลุ่มสังคมหนึ่งเห็นว่าถูก ว่าควร นำปฏิบัติ เป็นสิ่งยึดถือที่ช่วยตัดสินใจในการเลือก “จะทำ” หรือ “ไม่ทำ”

เป็นการเลือกแบบอิสระเสรี จากค่านิยมหลายๆ อย่างและที่เลือกเพราะเห็นว่าเหมาะสมถูกต้อง

อย่างไรก็ตาม เรื่องค่านิยมมีผู้รู้ให้คำจำกัดความไว้มากมาย บางท่านกล่าวว่าค่านิยม (Value) ของสังคม หมายถึง สิ่งที่คนสนใจสิ่งทีคนปรารถนาจะได้ปรารถนาจะเป็นหรือกลับกลาย

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕ - ๖๑.

มาเป็นสิ่งที่คนถือว่าเป็นสิ่งบังคับต้องทำ ต้องปฏิบัติ เป็นสิ่งที่คนบูชายกย่อง และมีความสุขที่จะได้เป็นได้ฟัง ได้เป็นเจ้าของค่านิยมของสังคมจึงเป็น “วิธีการการจัดรูปความประพฤติ” ที่มีความหมายต่อบุคคลและเป็นแบบฉบับของความคิดที่ฝังแน่นสำหรับยึดถือในการปฏิบัติตัวของคนในสังคม

สุพัตรา สุภาพ กล่าวถึง ค่านิยมที่ดีที่ควรปลูกฝังให้แก่เยาวชนไว้ดังนี้

ค่านิยมควรยึดถือปฏิบัติ

เรื่องค่านิยม เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๕ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้บัญญัติค่านิยม ๕ ประการ ที่เห็นว่าคนไทยทั้งหลายโดยเฉพาะเด็กนักเรียนซึ่งเป็นเยาวชนของชาติควรปฏิบัติ คือ

- ๑) การพึ่งตนเอง การขยันหมั่นเพียร และมีความรับผิดชอบ
- ๒) การประหยัดและการออม
- ๓) การมีระเบียบวินัยและการเคารพกฎหมาย
- ๔) การปฏิบัติตามคุณธรรมของศาสนา
- ๕) ความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์

๑. การพึ่งตนเอง ความขยันหมั่นเพียร และมีความรับผิดชอบ

“การพึ่งตนเอง” คือ การรู้จักหารายได้ หาทรัพย์สินไว้เลี้ยงตัวเองได้ โดยไม่เป็นการระแคะคนอื่น แม้ในระหว่างยังเป็นเด็กและต้องพึ่งพาผู้ใหญ่ก็ตาม เช่น พ่อแม่ให้เงินใช้จ่ายส่วนตัวก็ต้องใช้จ่ายให้พอ ไม่ขอเพิ่มเติมจนเป็นการระแคะท่าน เป็นการรู้จักสร้างอนาคต ไม่คิดพึ่งพาผู้อื่นตลอดเวลา หากใครรู้จักช่วยตัวเองแล้ว คนคนนั้นจะเป็นบุคคลที่ไม่ทอดทิ้งต่ออุปสรรค ต่อความยากลำบาก ซึ่งจะทำให้เกิด “ความขยันหมั่นเพียร” มีมานะอดทน ช่วยไม่ให้เกิดความทอดทิ้งสามารถฝ่าฟันอุปสรรคที่ขวางกั้นอันเป็นบ่อเกิดของความสำเร็จ หรือปรับปรุงตนเองให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งก็เท่ากับสร้างคนให้มี “ความรับผิดชอบ” คือ รู้จักหน้าที่ของตนต้องกระทำความดี ปฏิบัติ ไม่นึกถึงแต่สิทธิเพียงอย่างเดียว

๒. การประหยัดและการออม

“การประหยัด” คือ การรู้จักใช้จ่ายในทางที่ถูกต้อง ควรประหยัดเป็นการสอนคนให้มีความละเอียดรอบคอบ มีระเบียบวินัย มีความระมัดระวัง การประหยัดจึงเป็นการรู้จักใช้เงินและสิ่งของให้เป็นประโยชน์ให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ การประหยัดจึงช่วยในการรู้จักวางแผนในการใช้เงินและสิ่งของให้คุ้มค่าและเหมาะสม ซึ่งก็เท่ากับเป็นการ “ออม” การออม คือ การรู้จักถนอม สงวน เก็บงำ เพื่อจะได้มีโอกาสเก็บสะสมให้มั่งคั่งขึ้น หรือสามารถสร้างหลักฐานให้มั่นคงต่อไปในวันข้างหน้า

๓. การมีระเบียบวินัยและการเคารพกฎหมาย

“การมีระเบียบวินัย” ได้แก่ การรู้จักทำตามกฎเกณฑ์ ไม่ฝ่าฝืน ไม่เห็นแก่ความสบายเล็กๆ น้อยๆ หรือผลประโยชน์ของตนเองเป็นหลักจนขาดระเบียบ ระเบียบวินัยจึงสร้างคนให้มีความประพฤติไปตามกฎเกณฑ์ที่สังคมต้องการ ซึ่งกฎเกณฑ์นี้ในสังคมใหญ่เรียกว่า “กฎหมาย” ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับในสังคมที่มีคนอยู่เป็นจำนวนมาก และมาจากที่ต่างๆ กัน การประพฤติปฏิบัติจึงอาจจะแตกต่างกันได้ ซึ่งยากต่อการควบคุม กฎหมายจึงเป็นแนวทางให้ทุกคนปฏิบัติตาม หากใครฝ่าฝืนก็ต้องได้รับโทษ

๔. การปฏิบัติตามคุณธรรมของศาสนา

ทุกศาสนาสอนคนให้มีเมตตา กรุณาต่อกันและมีการกระทำที่ดีในรูปต่างๆ ให้มีทัศนคติที่ดี มีจิตใจที่งดงาม พฤติกรรมที่ประกอบด้วยคุณธรรม สุจริตทั้งกาย วาจา และใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพุทธศาสนาสอนให้บุคคลละเว้นความชั่ว ประพฤติดี ทำใจให้บริสุทธิ์ ให้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท ใช้หลักการของชีวิตที่เกี่ยวกับความไม่เที่ยงแท้แน่นอน

๕. ความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์

“ชาติ” หมายถึง กลุ่มคนที่มีเชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรม และความเป็นมาในประวัติศาสตร์อย่างเดียวกัน ชาติจึงเป็นสมบัติของส่วนรวม เราจึงต้องรักและยกย่องเทิดทูน เพราะความเสื่อมสลายของชาติ หมายถึง ความเสื่อมสลายของคนไทยทุกคน ความเจริญก้าวหน้าของชาติ หมายถึง ความเจริญก้าวหน้าของทุกคน “ศาสนา” เป็นสถาบันที่บุคคลเคารพอย่างสูงสุด เพราะเป็นสถาบันที่สอนให้คนเป็นคนดี โดยเฉพาะในสังคมไทยนี้เปิดโอกาสให้คนไทยเลือกนับถือศาสนาได้ตามความศรัทธาของตน มิได้มีความรังเกียจเคียดแค้น และพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ต่างก็เป็นองค์อุปถัมภ์หรือศาสนูปถัมภกแก่ทุกศาสนาในประเทศไทย ศาสนิกชนของทุกศาสนาจึงสามารถประกอบพิธีกรรมตามลัทธิความเชื่อของตนได้อย่างอิสระเสรี และทุกศาสนาก็มีหน้าที่สร้างความสามัคคีในสังคม สอนให้คนทำความดี มีเมตตาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่โอบอ้อมอารี ไม่เบียดเบียนกัน เป็นการสอนให้คนยึดมั่นในสิ่งที่ดีมีศีลธรรม เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข ศาสนาทุกศาสนาในสังคมไทยจึงมีความสำคัญต่อสังคมไทยเท่าเทียมกัน “กษัตริย์” หมายถึง แบบแผนการปกครองโดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ซึ่งทำให้คนไทยมีกำลังใจและมีสิ่งยึดเหนี่ยวทางใจซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญช่วยให้ชีวิตอยู่รอดดำรงความเป็นเอกราชอยู่ได้ พระมหากษัตริย์ไทยจึงทรงเป็นมิ่งขวัญและที่รักเคารพเทิดทูนของคนทั้งชาติ ฉะนั้น เราจึงต้องรักเคารพยกย่องเทิดทูนพระมหากษัตริย์ เพื่อความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของประเทศชาติสืบไป

ค่านิยมที่ควรยกย่อง

๑) กตัญญูกตเวที เป็นสิ่งที่ควรปลูกฝังในทุกสถาบัน ตั้งแต่ระดับครอบครัวจนถึงระดับชาติ เพราะคนเป็นคนได้ แต่คนที่เป็นมนุษย์จะต้องมีความกตัญญูกตเวที ไม่เนรคุณ โดยเฉพาะความกตัญญูต่อพ่อแม่ผู้ปกครอง หรือผู้ที่มีบุญคุณแก่ตน เช่น เลี้ยงดูพ่อแม่ หรือผู้ที่เคยช่วยเหลือเรา เป็นต้น

๒) พึ่งตนเอง โดยไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค ไม่หวังจะให้ใครมาช่วย หรือหวังน้ำบ่อหน้าให้ยึดหลัก “ตนเองเป็นที่พึ่งแห่งตน”

๓) ประหยัด เป็นการรู้จักใช้เงิน ไม่ใช่ตระหนี่ แต่ก็ไม่ใช่สุรุ่ยสุร่าย หรือไม่รู้จักใช้ ในทางที่ถูกที่ควรตามฐานะของตน ไม่ตึงหรือหย่อนเกินไป

๔) ซื่อสัตย์สุจริต ไม่คิดโกง ไม่เห็นแก่ได้ ไม่ชักยอกทรัพย์สินของใคร รวมทั้งรักษาคำพูด ไม่หลอกลวง ไม่มีเล่ห์เหลี่ยม และควรจะทำทั้งกายและใจ

๕) มีเหตุมีผล เป็นการใช้สติปัญญา ไม่ใช่อารมณ์ในการทำสิ่งต่างๆ รู้จักอะไรถูกอะไรควร

๖) เคารพผู้อาวุโส มีสัมมาคารวะ รู้จักที่ต่ำที่สูง

๗) รักส่วนรวม ไม่ทำลาย ไม่รักด้วยปาก แต่ต้องรักด้วยการกระทำ เช่น ไม่ทำลายต้นไม้ ถนนหนทาง ไฟฟ้า น้ำประปา เป็นต้น

๘) นิยมไทย ไม่เห็นเป็นเรื่องล้าสมัย แต่ในขณะเดียวกัน ก็ต้องทำของไทยให้มีคุณภาพ เพื่อไทยจะได้นิยมไทยหรือส่งไปขายในต่างประเทศได้

๙) ตรงต่อเวลา เพราะทุกเวลานาทีมีความหมายแก่การทำงาน การเรียน เป็นการแสดงถึงความมีวินัย

๑๐) มีระเบียบวินัย เป็นการทำตามกฎหมาย กฎเกณฑ์ เพื่อทุกสิ่งจะได้ดำเนินไปได้ดี

๑๑) นิยมอุดมการณ์มากกว่าบุคคล รู้จักยึดประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนบุคคล

๑๒) สุภาพเรียบร้อย มีสัมมาคารวะอ่อนน้อม ต่อผู้ที่อาวุโสกว่าทั้งวัยวุฒิและคุณวุฒิ

๑๓) ทำมากกว่าพูด เป็นการทำในสิ่งที่ตนพูด หรือทำมากกว่าที่พูดให้กับส่วนรวม

๑๔) ส่งเสริมคนทำความดี ไม่อิจฉาริษยา หรือเห็นใครดีกว่าไม่ได้

ค่านิยมที่ควรแก้ไข

- ๑) เห็นแก่เงิน เป็นการไขว่คว้าในสิ่งทีตนมุ่งหวังเพื่อให้ได้ดี ไม่ว่าสิ่งนั้นจะเป็นสิ่งที่ขาดคุณธรรมก็ตาม
- ๒) อิงผู้มีอำนาจ เพื่อลาภยศสรรเสริญ เพราะอำนาจมาก คนก็กลัวมาก อำนาจบันดาลให้มีทรัพย์สิน
- ๓) ขาดระเบียบวินัย ชอบทำอะไรตามอำเภอใจ
- ๔) รักพวกรักพ้องในทางที่ผิด เป็นการช่วยปกป้องสิ่งที่ทำผิดทำนองคลองธรรม
- ๕) นิยมความสนุกสนาน ไม่ทำอะไรจริงจัง ความสนุกมาก่อน
- ๖) นิยมของต่างประเทศ เพราะเห็นว่าดีกว่า โกงดีกว่า แม้แต่ซื้อร้านหรือข้าวของเครื่องใช้บางอย่างก็ต้องใช้ชื่อต่างชาติจึงจะขายได้
- ๗) เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ใคร ขอให้ตัวดีเป็นใช้ได้
- ๘) พุ่มเพื่อยหรูหรา เป็นการทำอะไรเกินฐานะ หรือหน้าใหญ่โต
- ๙) เชื่อถือโศลกไสยศาสตร์ ไม่เชื่อตัวเอง เชื่อว่ามีบางสิ่งบางอย่างที่ลึกลับมาทำให้ตัวเองดีได้
- ๑๐) เห็นใครดีกว่าไม่ได้ เพราะมีความอิจฉาริษยาเป็นทุน จึงอาจจะออกไปในรูปที่ให้ร้ายต่อกันได้
- ๑๑) นิยมวัตถุ เพื่อแสดงความมีหน้ามีตา จนมีปัญหา
- ๑๒) ขาดความรับผิดชอบ ไม่ทำตามหน้าที่
- ๑๓) ไม่ระอายต่อบาป จนอาจทำให้เกิดความเดือดร้อน เพราะบางคนไม่กลัวกฎหมายหรือบาป ขอให้ตัวดีเป็นใช้ได้
- ๑๔) พุดมากกว่าทำ จนกลายเป็นคนไม่มีสาระ เชื่อถือไม่ได้

การสร้างค่านิยมให้กับเยาวชนให้เป็นผู้ใหญ่ที่ดี

สิ่งที่ต้องพัฒนาอันดับแรก คือ ความคิด และครอบครัวจะเป็นสถาบันเบื้องต้นที่พัฒนาได้ดีที่สุด เพราะจิตใจที่ดีเป็นจริยธรรมหรือค่านิยมอย่างหนึ่ง เพราะการเลี้ยงลูกให้โตสักคน เป็นเรื่องของการใช้สติปัญญา ความสามารถไม่ใช่เรื่องอารมณ์ และเด็กมักจะได้รับอิทธิพลของพ่อแม่ในการที่จะแยกแยะความผิด หรือความดี ความชั่ว

การพัฒนาค่านิยมและจริยธรรมเป็นความรับผิดชอบของพ่อแม่ โรงเรียนจะเป็นสถาบันถัดไปที่มีส่วนช่วยเสริมสร้างให้แข็งแรงขึ้น พ่อแม่ต้องพยายามผลิตคนดี ไม่ใช่ผลิตคนเก่ง เป็นการ

ผลิตคนที่มีสติปัญญาควบคู่กับคุณธรรม อย่าเลี้ยงเยาวชนด้วยอารมณ์และเงิน ควรเลี้ยงให้แยกแยะ ผิดถูกได้ เป็นการสร้างให้คิด แม้การสร้างนั้นจะต้องใช้ความอดทนและใช้เวลาก็ดำเนิน

ถ้าเด็กได้เมล็ดคุณธรรมที่ดีจากครอบครัวและ โรงเรียนซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมที่เด็กประสบ ซึ่งหากเป็นสิ่งแวดล้อมดี เราคงได้เยาวชนที่ดีต่อไปในวันข้างหน้า ขอแต่ทำจิตใจให้ดี พฤติกรรมก็จะไม่เสีย ต้องพยายามเน้นเด็กให้ละเว้นความชั่ว ทำแต่ความดี ไม่ใช่ทำดีก็ไม่ใช่ ความชั่วก็เว้นไม่ได้ ที่สำคัญ คือ ผู้ใหญ่จะต้องเป็นแบบอย่างที่ดี เพื่อเด็กจะได้มีโอกาสเป็นคนดีมีคุณธรรมต่อไปในวันข้างหน้า โดยเฉพาะผู้ใหญ่ที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้นำต่าง ๆ ในสังคมไทย^{๔๐}

๒.๑.๔ การขัดเกลาทางสังคม

การขัดเกลาทางสังคม หรือการพัฒนาบุคลิกภาพ หมายถึง การที่สังคมแต่ละแห่งมีวัฒนธรรมไม่เหมือนกัน มนุษย์ในแต่ละสังคมจึงมีบุคลิกภาพแตกต่างกัน เช่น คนไทยมีบุคลิกภาพอ่อนโยนและเคารพอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ ชาวตะวันตกมีบุคลิกภาพแข็งกระด้าง ไม่มีระบบการเคารพผู้อาวุโส เป็นต้น

การขัดเกลาทางสังคม (Socialization) คือ กระบวนการทางสังคมกับทางจิตวิทยา ซึ่งมีผลทำให้บุคลิกภาพตามแนวทางที่สังคมต้องการ ทำให้มนุษย์เปลี่ยนแปลงตามสภาพธรรมชาติเป็นมนุษย์ผู้มีวัฒนธรรม แตกต่างจากสัตว์ร่วมโลกชนิดอื่น

โดยนัย การขัดเกลาทางสังคม หมายถึง การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม กล่าวคือ มนุษย์ไม่มีความรู้เรื่องวัฒนธรรมติดตัวมาตั้งแต่กำเนิด เช่น การใช้ภาษาพูด อ่าน เขียน มารยาททางสังคม เป็นต้น การขัดเกลาทางสังคมจึงเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรม ทำให้มนุษย์ได้เรียนรู้วัฒนธรรมและสามารถปฏิบัติตัวให้เข้ากับสังคมได้ถูกต้อง

รูปแบบของการขัดเกลาทำได้ ๒ ทาง คือ

๑) การขัดเกลาทางตรง (Direct Socialization) เป็นการสอนหรือบอกโดยตรง เช่น พ่อแม่สอนลูก ครูสอนนักเรียน

๒) การขัดเกลาทางอ้อม (Indirect Socialization) เป็นการเรียนรู้โดยอาศัยการสังเกตเลียนแบบ เช่น ลูกเรียนรู้จากการสังเกตพฤติกรรมการรับประทานอาหารในงานเลี้ยงแบบเป็นทางการ

วัยที่จำเป็นต่อการขัดเกลา คือ การขัดเกลาในระยะที่ยังเป็นเด็ก และการขัดเกลาในวัยรุ่น องค์การทำหน้าที่ขัดเกลาทางสังคม ได้แก่ ครอบครัว กลุ่มเพื่อน โรงเรียน กลุ่มอาชีพ ตัวแทนศาสนา สื่อมวลชน

^{๔๐} สุพัตรา สุภาพ, ปัญหาสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๓๓ – ๓๘.

ปัจจัยที่สัมพันธ์กับการขัดเกลาทางสังคม ปัจจัยทางชีววิทยา เช่น สรีระร่างกาย เพศ ส่งผลต่อการได้รับการอบรมที่แตกต่างกัน การปฏิสัมพันธ์ในครอบครัว สถานภาพทางสังคม ภาษา การได้รับการยอมรับในสังคม การขัดเกลาทางสังคมล่วงหน้า และการขัดเกลาทางสังคมภายหลัง

มนัส สุวรรณ ได้กล่าวถึง แนวคิดเรื่องการขัดเกลาทางสังคมไว้ว่า การขัดเกลาทางสังคม (Socialization) เป็นกระบวนการของการเรียนรู้ที่จะมีชีวิตร่วมกันในสังคมเพื่อให้สมาชิกมีความรับผิดชอบให้สมาชิกมีความรับผิดชอบร่วมกัน ผู้กตัญญูในคุณค่าและปฏิบัติตาม ทั้งนี้เชื่อว่าการเป็นสมาชิกของสังคมหรือองค์กรจะสมบูรณ์เมื่อผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม โดยมีตัวแทนการขัดเกลาทางสังคมเป็นตัวส่งผ่านแบบแผนทั้งหลาย จนสามารถใช้ระบบสัญลักษณ์ในการสื่อความหมายร่วมกัน การขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อ

๑) เป็นกลไกการผลิตซ้ำทางสังคมและวัฒนธรรม

๒) เป็นกลไกแห่งการควบคุมทางสังคม เนื่องจากสมาชิกของกลุ่มถูกนำไปปฏิบัติตามวิถีทางของกลุ่มโดยสมัครใจหรือไม่ก็ตาม โดยการทำให้บรรทัดฐานและค่านิยมต่างๆ ของกลุ่มกลับกลายเป็นบรรทัดฐานและค่านิยมของตนเอง

๓) เป็นรากฐานแห่งการเรียนรู้บทบาท เนื่องจากเราเกิดความเข้าใจธรรมชาติของโครงการทางสังคมและตำแหน่งของเราภายในโครงการดังกล่าว รวมทั้งความคาดหวังต่างๆ สำหรับคนในตำแหน่งแห่งงานนั้น

๔) เป็นกระบวนการที่เกี่ยวกับวิถีทางที่เราก่อรูป ชำรง และเปลี่ยนแปลงเอกลักษณ์ของเราเหตุผลเพราะเคยเป็นใคร และเราจะเป็นอะไรต่อไป เป็นสิ่งที่ผุดขึ้นจากเตาหล่อหลอมแห่งประสบการณ์ที่เราเรียกว่า “กระบวนการขัดเกลาทางสังคม” ^{๔๑}

สุพัตรา สุภาพ มองการขัดเกลาทางสังคมว่าเป็นกระบวนการทั้งทางตรงและทางอ้อมที่มนุษย์ในสังคมได้เรียนรู้คุณค่า กฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผน ที่กลุ่มหนึ่งๆ กำหนดขึ้นหรือวางไว้เพื่อเป็นแบบแผนปฏิบัติต่อกัน เพื่อให้บุคคลได้พัฒนาบุคลิกภาพของตนให้เป็นสมาชิกที่ดีทางสังคม การขัดเกลาทางสังคม มี ๒ วิธี คือ การขัดเกลาโดยตรงและการขัดเกลาโดยอ้อม

๑) การขัดเกลาโดยตรง เป็นการขัดเกลาที่เป็นกรอบสั่งสอน ฝึกอบรม ปฐมนิเทศ เพื่อต้องการให้บุคคลปฏิบัติให้ถูกต้องตามระเบียบแบบแผนที่ กลุ่มสังคมนั้นกำหนดไว้อย่างจริงจังและเจตนาเพื่อให้บุคคลสามารถวางตัวได้ถูกต้อง เหมาะสมกับสถานการณ์ การขัดเกลาโดยตรงจะพบเห็นเสมอในครอบครัว วัด โรงเรียน โดยเฉพาะสถาบันครอบครัวถือว่าเป็นสถาบันพื้นฐานที่ขัดเกลามนุษย์ให้รู้ว่า สิ่งใดควรทำสิ่งใดไม่ควรทำ หรืออะไรถูกอะไรผิด เป็นสถาบันที่มีอิทธิพล

^{๔๑} พัทธา สายหู, กลไกทางสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ-มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๘๒ – ๘๕.

ต่อการพัฒนาบุคลิกภาพอย่างลึกซึ้งและมีอิทธิพลต่ออารมณ์ ทักษะ และความประพฤติของเด็กอย่างยิ่ง เพื่อจะได้วางตัวได้ถูกต้องเหมาะสม

๒) การจัดেলাโดยอ้อม เป็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้โดยธรรมชาติของบุคคล เพื่อให้เกิดการปฏิบัติตามที่เหมาะสม ซึ่งไม่มีการอบรมสั่งสอนโดยตรง สมาชิกจะต้องอาศัยการสังเกตหรือเรียนรู้ รวมถึงการเลียนแบบจากการกระทำของสมาชิกคนอื่นๆ เช่น เด็กเลียนแบบการแสดงของพ่อแม่เพื่อเรียนรู้มารยาทจากเพื่อกลุ่มเดียวกัน การจัดেলাทางสังคมเป็นกลไกควบคุมทางสังคมให้เป็นไปตามบรรทัดฐานทางสังคมได้กำหนดไว้ เงื่อนไขที่ทำให้การจัดেলাทางสังคมมีอำนาจ เสมือนกลไกควบคุมทางสังคมมากน้อยเพียงใดขึ้นกับระดับความสนใจของสมาชิกใหม่ที่จะมาเป็นสมาชิกกลุ่ม เมื่อสมาชิกใหม่หลายมาเป็นส่วนหนึ่งในโครงการของกลุ่ม เขาก็มีสิทธิในการควบคุมซึ่งกันและกัน เพราะขณะที่เขาได้รับการจัดেলাทางสังคมจากบุคคลอื่นนั้น บุคคลอื่นๆ ก็ได้รับการจัดেলাทางสังคมจากเขาด้วย

การจัดেলাทางสังคมเป็นกระบวนการทางการศึกษาที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้สังคมดำรงอยู่และช่วยให้บุคคลในสังคมสามารถมีชีวิตอยู่ร่วมกันกับบุคคลอื่นในสังคมนั้นได้เป็นอย่างดี แต่ในสังคมประกอบไปด้วยคนหมู่มาก จึงมีความจำเป็นต้องมีตัวแทนของสังคมทำหน้าที่เป็นผู้ให้การจัดেলাบุคลิกภาพของตัวแทนการจัดেলাมี ๕ กลุ่ม คือ

๑) ครอบครัว (The Family) ครอบครัวจัดเป็นตัวแทนในการจัดেলাทางสังคมที่สำคัญมากที่สุดเพราะมีความใกล้ชิดกับสมาชิกของครอบครัวและอยู่ร่วมกันเป็นเวลานาน เป็นแหล่งอบรมสั่งสอนถ่ายทอดวัฒนธรรม ค่านิยม ทักษะและทักษะการดำเนินชีวิตเบื้องต้น เช่น สอนให้รู้จักวิธีเดิน การกินอาหาร มารยาทต่างๆ บุคคลในครอบครัวจะปรุ้งแต่งเด็กให้กลายเป็นบุคคลที่สามารถเข้าร่วมสังคม มีกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น และครอบครัวจะทำหน้าที่จัดেলাทางสังคม จะเลียนแบบเอาอย่าง ซึ่งจะช่วยให้เขาเหล่านั้นเป็นคนดีในสังคมไปด้วย ในทางตรงกันข้าม ถ้าพ่อแม่เป็นตัวแทนที่ไม่ดี ย่อมยากที่จะสอนลูกให้เป็นคนดีได้

๒) กลุ่มเพื่อน (Peer Groups) เมื่อเด็กโตขึ้นก็จะเข้าร่วมสังคมกับเพื่อนๆ เช่น กับเพื่อนบ้าน เพื่อนที่สนามเด็กเล่น เพื่อนที่โรงเรียน กลุ่มเพื่อนอิทธิพลสำคัญต่อพฤติกรรมของเด็กเช่นกัน เด็กอาจเลียนแบบเอาอย่างเพื่อน ดังนั้นถ้าเด็กคบเพื่อนดีก็จะได้รับแบบอย่างที่ดี ในทางตรงกันข้าม ถ้าคบเพื่อนเลวก็อาจชักนำให้มีพฤติกรรมฝืนสังคมได้ และกลุ่มเพื่อนจะช่วยให้เด็กได้เรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ที่อาจไม่ได้รับจากครอบครัวหรือผู้ใหญ่ เช่น เพศศึกษา ความเสมอภาค ความเป็นตัวของตัวเอง ความเป็นผู้นำ ในกลุ่มเพื่อนเด็กจะเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น เด็กอาจเลือกคบเพื่อนที่ถูกต้อง และอาจนำเอาพฤติกรรมต่าง ๆ ของเพื่อนมาใช้เป็นแนวปฏิบัติของตนเอง กลุ่มเพื่อนจะช่วยให้สมาชิกได้เรียนรู้ในสิ่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

- (๑) ยึดมั่นในประเพณีน้อยลง สร้างค่านิยมและความรู้ใหม่ๆ เพิ่มขึ้น
- (๒) สอนให้รู้จักแบบแผนของการอยู่ร่วมกันในสังคมมากขึ้น เช่น การปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของกลุ่มในการเล่นกีฬาร่วมกัน หรือทำงานร่วมกัน ถ้าฝ่ามือก็จะถูกกีดกันออกจากกลุ่ม ในลักษณะที่แตกต่างจากการถูกพ่อแม่บังคับ
- (๓) สอนให้ประสบการณ์เกี่ยวกับความเสมอภาคเท่าเทียมกัน
- (๔) เป็นการส่งเสริมในการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็ก นอกเหนือจากที่ได้รับจากครอบครัว เช่น ความเป็นตัวของตัวเอง แบบของอารมณ์ เอกลักษณะเฉพาะของตนเอง ความคิดเห็นของตนเอง ฯลฯ
- (๕) สอนให้มีประสบการณ์เกี่ยวกับความสัมพันธ์กันเป็นส่วนตัวมากกว่าที่จะใช้อำนาจ

๓) **โรงเรียน (The School)** มีอิทธิพลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็กมาก เพราะเด็กในปัจจุบันนี้มีชีวิตอยู่ในโรงเรียนเป็นเวลานาน วันละหลายๆ ชั่วโมงและหลายปีบางคนเข้าโรงเรียนตั้งแต่ชั้นอนุบาลหรือก่อนอนุบาล ซึ่งมีอายุประมาณ ๓-๔ ปี จนถึง ๑๕ ปี หรือมากกว่า โรงเรียนจะทำหน้าที่สำคัญ เช่น สอนให้มีความรู้และทักษะในการดำรงชีพ อบรมสั่งสอนเพื่อให้เป็นพลเมืองดี มีความจงรักภักดีต่อชาติ มีจรรยาบรรณทางอันดีงาม และเปิดโอกาสให้เด็กได้ใกล้ชิดสังสรรค์กับเพื่อน ๆ เป็นระยะเวลาทำให้มีโอกาสได้เรียนรู้ระเบียบแบบแผนของสังคมได้มากขึ้น

๔) **สื่อมวลชน (The Mass Media)** ได้แก่ โทรทัศน์ วิทยุ ภาพยนตร์ หนังสือพิมพ์ สิ่งตีพิมพ์ต่าง ๆ และอื่น ๆ สิ่งเหล่านี้จะเป็นสื่อทำให้เกิดค่านิยม ความเชื่อ ทศนคติ เพื่อให้เรียนรู้พฤติกรรมแบบอย่างต่าง ๆ แล้วนำมาประพฤติกรรมแสดงของผู้แสดงมาปฏิบัติ ดังจะพบเห็นได้ง่ายๆ ในหมู่เด็กที่ชมภาพยนตร์ แล้วนำเอาพฤติกรรมแสดงของผู้แสดงมาปฏิบัติ สื่อมวลชนนับว่าอิทธิพลและมีบทบาทต่อบุคลิกภาพและพฤติกรรมต่างๆ ได้มากเช่นกัน ดังนั้นถ้าสื่อมวลชนให้แบบอย่างมีดีและปลูกฝังบรรทัดฐานของสังคมก็จะช่วยให้สมาชิกของสังคมได้เรียนรู้และได้รับการปลูกฝังวัฒนธรรมเหล่านั้น

๕) **สถาบันสังคม และองค์กรอื่นๆ** เช่น สถาบันทางศาสนา สมาคม มูลนิธิ สถาบันทางศาสนาที่มีบทบาทสำคัญต่อการขัดเกลาทางสังคม โดยเฉพาะในสังคมไทยซึ่งจะเห็นได้ว่าวัดเป็นหน่วยทางสังคมที่ใกล้ชิดกับชาวบ้าน ชาวบ้านได้อาศัยเป็นแหล่งอบรมทางจิตใจแหล่งการศึกษาหาความรู้ เป็นแหล่งให้การอบรมลูกหลานมาเป็นเวลาช้านาน วัดจึงเป็นตัวแทนที่สำคัญในทางสังคมเช่นกัน นอกจากวัดก็ยังมีหน่วยงานอื่นๆ ที่มีส่วนช่วยในการขัดเกลาทางสังคม เช่น ยูวพุทธิกสมาคม พุทธสมาคม ศูนย์พัฒนาเยาวชน

การจัดเถลาทางสังคมีคความจำเป้นสำหรับบุคคลทางเพศ ทุควัย ซึ่งจะต้องจัดเถลาต่อเนื่อกันไปตลอดชีวิต วัยรุ่นเป้นวัยที่ก้าวเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ ครอบครัวโรงเรียน กลุ่มเพื่อน และสื่อมวลชนจะมีบทบาทสำคัญในการจัดเถลาทางสังคแก่วัยรุ่น^{๔๒}

การจัดเถลา ตามหลักพระพุทศาสนา หมายถึงกระบวนการฝึกฝนอบรมบุคคลในด้านต่างๆ ทั้งด้านพฤติกรรม ด้านจิตและด้านปัญญา โดยมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาชีวิตให้มีความสมบูรณ์ตามภาวะของตนเอง

ความจำเป้นมนุษย์ต้องมีการจัดเถลาทางสังค

๑) พฤติกรรมส่วนใหญ่ของมนุษย์เป้นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้และมนุษย์มีความสามารถในการเรียนรู้

๒) มนุษย์จำเป้นพึ่งผู้อื่นในวัยเยาว์

๓) การที่มนุษย์มีภาษาใช้

ตามหลักพระพุทศาสนา มนุษย์จะต้องมีการอบรมจัดเถลาตนเอง ด้วยความจำเป้น ๕ ประการ

๑) ธรรมชาติของมนุษย์มีวิชาเป็นพื้นฐาน

๒) ชีวิตมนุษย์ถูกคุกคามด้วยความทุกข์นานาประการ

๓) ชีวิตมนุษย์มีเวลาอันน้อยนิด

๔) มนุษย์เป้นเจ้าของชีวิตตนเอง

๕) มนุษย์เป้นสัตว์สังค

ความมุ่งหมายของการจัดเถลาทางสังค

๑) การจัดเถลาทางสังคช่วยปลูกฝักระเบียบวินัยขึ้นพื้นฐาน

๒) การจัดเถลาทางสังคช่วยปลูกฝัความมุงหวังในชีวิต สร้างแรงบันดาลใจ ทำให้บุคคลประสบความสำเร็จ

๓) การจัดเถลาทางสังคสอนให้บุคคลรู้จักบทบาททางสังค

๔) การจัดเถลาทางสังคทำให้บุคคลมีความชำนาญและทักษะในด้านต่างๆ

^{๔๒} สุพัตรา สุภาพ, สังคและวัฒนธรรมไทย ถิ่นนิยม ครอบครัว ศาสนา ประเพณี, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๐), หน้า ๑๘ – ๒๐.

ตามหลักพระพุทธศาสนาเป้าหมายของการจัดเถา แบ่งเป็น ๓ ระดับ

๑) เป้าหมายระดับต้น อันเป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน (ทิฏฐธัมมิกัตถะ) ได้แก่ การมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสมบูรณ์ทางด้านร่างกาย มีความเป็นอยู่ที่ดี มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ หลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น ถึงพร้อมด้วยความหมั่น ถึงพร้อมด้วยการรักษา คบคนดี เป็นมิตร มีความเป็นอยู่เหมาะสม

๒) เป้าหมายระดับกลาง อันเป็นไปเพื่อประโยชน์เบื้องหน้า (สัมปรายิกัตถะ) ได้แก่ การมีคุณธรรมความดีทางด้านจิตใจ มีความสุขสงบใจ มีสุขภาพจิตที่ดี ธรรม ๔ ประการ ศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญาความสุขในโลกหน้า

๓) เป้าหมายระดับสูง อันเป็นไปเพื่อประโยชน์สูงสุด (ปรตถะ) การบรรลุถึงความหลุดพ้น คือพระนิพพานอันเป็นความสุขอย่างยิ่ง

เป้าหมายในระดับตัวบุคคล ได้แก่การอบรมจัดเถาเพื่อการพัฒนาชีวิตให้เกิดมีคุณสมบัติครบทั้ง ๔ ด้านได้แก่

- ๑) ภาวิตกาย (กายภาวน) การมีกายที่พัฒนาแล้ว
- ๒) ภาวิตศีล (ศีลภาวน) การมีศีลที่พัฒนาแล้ว
- ๓) ภาวิตจิต (จิตภาวน) การมีจิตที่พัฒนาแล้ว
- ๔) ภาวิตปัญญา (ปัญญาภาวน) การมีปัญญาที่พัฒนาแล้ว^{๔๓}

๒.๑.๕ การสร้างวินัยเพื่อชีวิตที่ดีงาม

ในการสร้างวินัยเพื่อชีวิตที่ดีของชาวพุทธนั้น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึง วินัยชาวพุทธไว้ ๒ หมวด คือ

- หมวดหนึ่ง การวางฐานชีวิตให้มั่น
- หมวดสอง นำชีวิตให้ถึงจุดหมาย

ในแต่ละหมวดได้กำหนดรายละเอียดไว้หลายประเด็น ซึ่งวินัยชาวพุทธในฐานะพระสงฆ์มีวินัยของพระภิกษุ ที่จะต้องประพฤติปฏิบัติให้เป็นผู้มีศีล ชาวพุทธทั่วไปก็มีวินัยของคฤหัสถ์ ที่จะต้องประพฤติปฏิบัติให้เป็นมาตรฐาน ดังนั้น ในส่วนของเยาวชนนิสิตนักศึกษา ผู้วิจัยจึงได้กล่าวถึงวินัยชาวพุทธที่เกี่ยวข้องกับเยาวชนนิสิตนักศึกษาตามขอบเขต เพื่อให้ถือประพฤติปฏิบัติในแต่ละหมวด ดังนี้คือ

^{๔๓} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), จะพัฒนคนกันได้อย่างไร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๖), หน้า ๓๓ – ๓๕.

หมวดหนึ่ง วางฐานชีวิตให้มั่น
ชาวพุทธจะต้องดำเนินชีวิตที่ดีงาม และร่วมสร้างสรรค์สังคมให้เจริญมั่นคง ตามหลัก
วินัยกฤหสัถ์ (กิริยวินัย) ดังนี้

กฎ ๑ : เว้นชั่ว ๑๔ ประการ

ก) เว้นกรรมกิเลส (บาปกรรมที่ทำให้ชีวิตมัวหมอง) ๔ คือ

- (๑) ไม่ทำร้ายร่างกายทำลายชีวิต (เวรปาณาติบาต)
- (๒) ไม่ลักทรัพย์ละเมิดกรรมสิทธิ์ (เวรอนินนาทาน)
- (๓) ไม่ประพฤติดุสิตทางเพศ (เวรกาเมสุมิฉฉาจาร)
- (๔) ไม่พูดเท็จโกหกหลอกลวง (เวรมุสาวาท)

ข) เว้นอคติ (ความลำเอียง / ประพฤติคลาดธรรม) ๔ คือ

- (๑) ไม่ลำเอียงเพราะชอบ (เวรฉันทาคติ)
- (๒) ไม่ลำเอียงเพราะชัง (เวรโทสาคติ)
- (๓) ไม่ลำเอียงเพราะขลาด (เวรภยาคติ)
- (๔) ไม่ลำเอียงเพราะเขลา (เวรโมหาคติ)

ค) เว้นอบายมุข (ช่องทางเสื่อมทรัพย์อัปชีวิต) ๖ คือ

- (๑) ไม่เสพติดสุรายาเมา
- (๒) ไม่เอาแต่เที่ยวไม่รู้เวลา
- (๓) ไม่จ้องหาแต่รายการบันเทิง
- (๔) ไม่หลงไปหาการพนัน
- (๕) ไม่ฟุ้งฟั่นมั่วสุ่มมิตรชั่ว
- (๖) ไม่มัวจมอยู่ในความเกียจคร้าน

กฎ ๒ : เตรียมทุนชีวิต ๒ ด้าน

ก) เลือกสรรคนที่จะเสวนา คบคนที่จะนำชีวิตไปในทางแห่งความเจริญและสร้างสรรค์
โดยหลักเว้นมิตรเทียม คบหาแต่มิตรแท้ คือ

๑. รู้ทันมิตรเทียม คือ ศัตรูผู้มาในร่างมิตร (มิตรปฏิรูป) ๔ ประเภท

๑) คนปกอลอก มีแต่ชวนเอาของเพื่อนไป มีลักษณะ ๔

- (๑) คิดเอาแต่ได้ฝ่ายเดียว
- (๒) ขอมเลี่ยน้อย โดยหวังจะเอาให้มาก
- (๓) ตัวมีภัย จึงมาช่วยทำกิจของเพื่อน
- (๔) คบเพื่อน เพราะเห็นแก่ประโยชน์

๒) คนดีแต่พูด มีลักษณะ ๔

- (๑) ดีแต่ยกของหมดแล้วมาปราศรัย
- (๒) ดีแต่อ้างของยังไม่มีมาปราศรัย
- (๓) สงเคราะห์ด้วยสิ่งที่ไม่หาประโยชน์มิได้
- (๔) เมื่อเพื่อนมีกิจ อ้างแต่เหตุขัดข้อง

๓) คนหัวประจบ มีลักษณะ ๔

- (๑) จะทำชั่วก็เออออ
- (๒) จะทำดีก็เออออ
- (๓) ต่อหน้าสรรเสริญ
- (๔) ถ้อยหลังนินทา

๔) คนชวนฉิบหาย มีลักษณะ ๔

- (๑) คอยเป็นเพื่อนคืบหน้ามา
- (๒) คอยเป็นเพื่อนเที่ยวกลางคืน
- (๓) คอยเป็นเพื่อนเที่ยวดูการเล่น
- (๔) คอยเป็นเพื่อนไปเล่นการพนัน

๒. รู้ถึงมิตรแท้ หรือ มิตรด้วยใจจริง (สุทนต์มิตร) ๔ ประเภท

๑) มิตรอุปการะ มีลักษณะ ๔

- (๑) เพื่อนประมาท ช่วยรักษาเพื่อน
- (๒) เพื่อนประมาท ช่วยรักษาทรัพย์สินของเพื่อน
- (๓) เมื่อมีภัย เป็นที่พึ่งพำนักได้
- (๔) มีกิจจำเป็น ช่วยออกทรัพย์ให้เกินกว่าที่ออกปาก

๒) มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ มีลักษณะ ๔

- (๑) บอกความลับแก่เพื่อน
- (๒) รักษาความลับของเพื่อน
- (๓) มีภัยอันตราย ไม่ละทิ้ง
- (๔) แม้ชีวิตก็สละให้ได้

๓) มิตรแนะนำประโยชน์ มีลักษณะ ๔

- (๑) จะทำชั่วเสียหาย คอยห้ามปรามไว้
- (๒) แนะนำสนับสนุนให้ตั้งอยู่ในความดี
- (๓) ให้ได้ฟังได้รู้สิ่งที่ไม่เคยได้รู้ได้ฟัง

(๔) บอกทางสุขทางสวรรค์ให้

๔) มิตรที่ใจรัก มีลักษณะ ๔

(๑) เพื่อนมีทุกข์ พลอยไม่สบายใจ (ทุกข์ ทุกข์ด้วย)

(๒) เพื่อนมีสุข พลอยแช่มชื่นยินดี (สุข สุขด้วย)

(๓) เขาติเตียนเพื่อน ช่วยยับยั้งแก้ไข

(๔) เขาสรรเสริญเพื่อน ช่วยพูดเสริมสนับสนุน

ข) จัดสรรทรัพย์ที่หามาได้ ด้วยสัมมาชีพ ดังนี้

ขั้นที่ ๑ ขยันหมั่นทำงานเก็บออมทรัพย์ ตั้งฝั่งเก็บรวมน้ำหวานและเกสร

ขั้นที่ ๒ เมื่อทรัพย์เก็บก่อก้อนดังจอมปลวก จึงวางแผนใช้จ่าย คือ

๑ ส่วน เลี้ยงตัว เลี้ยงครอบครัว ดูแลคนเกี่ยวข้อง ทำความดี

๒ ส่วน ใช้ทำหน้าที่การงานประกอบกิจการอาชีพ

๑ ส่วน เก็บไว้เป็นหลักประกันชีวิตและกิจการคราวจำเป็น

กฎ ๓ : รักษาความสัมพันธ์ ๖ ทิศ

ก) ทำทุกทิศให้เกษมสันต์ ปฏิบัติหน้าที่ต่อบุคคลที่สัมพันธ์กับตนให้ถูกต้องตามฐานะ

ทั้ง ๖ ในที่นี้วัยรุ่นระดับอุดมศึกษากลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ผู้วิจัยจึงได้กล่าวถึงเฉพาะขอบเขตของทิศที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของวัยรุ่น ดังนี้คือ

ทิศที่ ๑ ในฐานะที่เป็นบุตรธิดาพึงเคารพบิดามารดาผู้เปรียบเสมือนทิศเบื้องหน้า ดังนี้

๑) ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ

๒) ช่วยทำกิจธุระการงานของท่าน

๓) ดำรงวงศ์สกุล

๔) ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท

๕) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน

ทิศที่ ๒ ในฐานะที่เป็นศิษย์ พึงแสดงความเคารพนับถือครูอาจารย์ผู้เปรียบเสมือนทิศเบื้องขวา ดังนี้

๑) ลูกต้อนรับ แสดงความเคารพ

๒) เข้าไปหา เพื่อบำรุง รับใช้ ปรีกษา ชักถาม รับคำแนะนำ เป็นต้น

๓) พึงด้วยดี พึงเป็น รู้จักฟังให้เกิดปัญญา

๔) ประณินบัติ ช่วยบริการ

๕) เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ เอาจริงเอาจังถือเป็นกิจสำคัญ

ทิสที่ ๔ ในฐานะที่เป็นมิตรสหายพึงปฏิบัติต่อมิตรสหาย ผู้เปรียบเสมือน ทิสเบื่องซ้าย
ดังนี้

- ๑) เพื่อแบ่งปัน
- ๒) พุดจามีน้ำใจ
- ๓) ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
- ๔) มีตนเสมอ ร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วย
- ๕) ซื่อสัตย์จริงใจ

มิตรสหายอนุเคราะห์ตอบ หลักปฏิบัติดังนี้

- ๑) เมื่อเพื่อนประมาท ช่วยรักษาป้องกัน
- ๒) เมื่อเพื่อนประมาท ช่วยรักษาทรัพย์สินของเพื่อน
- ๓) ในคราวมีภัย เป็นที่พึ่งได้
- ๔) ไม่ละทิ้งในยามทุกข์ยาก
- ๕) นับถือตลอดถึงวงศ์ญาติของมิตร

ทิสที่ ๖ ในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชน พึงแสดงความเคารพนับถือต่อพระสงฆ์
ผู้เปรียบเสมือน ทิสเบื่องบน ดังนี้

- ๑) จะทำสิ่งใด ก็ทำด้วยเมตตา
- ๒) จะพูดสิ่งใด ก็พูดด้วยเมตตา
- ๓) จะคิดสิ่งใด ก็คิดด้วยเมตตา
- ๔) ต้อนรับด้วยความเต็มใจ
- ๕) อุปถัมภ์ด้วยปัจจัย ๔

ข) เกื้อกูลกันประสานสังคม ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ร่วมสร้างสรรค์สังคมให้สงบสุขมั่นคง
สามัคคีมีเอกภาพด้วย สังคหัตถ์ ๔ คือ

- (๑) ทาน เพื่อแบ่งปัน (ช่วยด้วยเงินด้วยของ)
- (๒) ปิยวาจา พูดอย่างรักกัน (ช่วยด้วยถ้อยคำ)
- (๓) อุตถจริยา ทำประโยชน์แก่เขา (ช่วยด้วยกำลังแรงงาน)
- (๔) สมานัตตตา เอาตัวเข้าสมาน (ช่วยด้วยร่วมสร้างสรรค์และแก้ปัญหา เสมอกัน
โดยธรรม และร่วมสุขร่วมทุกข์กัน)

หมวดสอง นำชีวิตให้ถึงจุดหมาย

ก) จุดหมาย ๓ ขั้น ดำเนินชีวิตให้บรรลุจุดหมาย (อรรถะ) ๓ ขั้น คือ

ขั้นที่ ๑ ทิฏฐิธัมมิกัตถะ จุดหมายขั้นตาเห็น หรือประโยชน์ปัจจุบัน

- ๑) มีสุขภาพดี ร่างกายแข็งแรง ไร้โรคภัย อายุยืน
- ๒) มีเงินมีงาน มีอาชีพสุจริต พึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ
- ๓) มีสถานภาพดี เป็นที่ยอมรับนับถือในสังคม
- ๔) มีครอบครัวผาสุก ทำวงศ์ตระกูลให้เป็นที่น่าพอใจ
- ทั้ง ๔ นี้ พึ่งให้เกิดมิโดยธรรม และใช้ให้เป็นประโยชน์ ทั้งแก่ตนและผู้อื่น

ขั้นที่ ๒ สัมปรายิกัตถะ จุดหมายขั้นเลตาเห็น หรือ ประโยชน์เบื้องหน้า

- ๑) มีความอบอุ่นซาบซึ้งสุขใจ ไม่อ้างว้าง เลื่อนลอย มีหลักยึดเหนี่ยวใจให้เข้มแข็ง ด้วยศรัทธา
- ๒) มีความภูมิใจ ในชีวิตสะอาด ที่ได้ประพฤติก่อการอันดีงาม ด้วยความสุจริต
- ๓) มีความอึดใจ ในชีวิตมีคุณค่าที่ได้ทำประโยชน์ตลอดมาด้วยน้ำใจเสียสละ
- ๔) มีความแคล้วคลาดมั่นใจ ที่จะแก้ไขปัญหาชีวิตและภารกิจไปได้ด้วยปัญญา
- ๕) มีความโล่งจิตมั่นใจ มีทุนประกันภพใหม่ ด้วยได้ทำไว้แต่กรรมที่ดี

ขั้นที่ ๓ ปรมัตถะ จุดหมายสูงสุด หรือ ประโยชน์อย่างยิ่ง

- ๑) ถึงถูกโลกธรรมกระทบ ถึงจะพบความผันผวนปรวนแปร ก็ไม่หวั่นไหว มีใจเกษมศานต์มั่นคง
- ๒) ไม่ถูกความยึดติดถือมั่นบีบคั้นจิต ให้ผิดหวังโศกเศร้า มีจิตโล่งโปร่งเบา เป็นอิสระ
- ๓) สดชื่น เบิกบานใจ ไม่ขุ่นมัวเศร้าหมอง ผ่องใส ไร้ทุกข์ มีความสุขที่แท้
- ๔) รู้เท่าทันและทำการตรงตามเหตุปัจจัย ชีวิตหมดจดสดใส เป็นอยู่ด้วยปัญญา ถ้าวรรลุจุดหมายชีวิตถึงขั้นที่ ๒ ขึ้นไป เรียกว่าเป็น “บัณฑิต”

ข) จุดหมาย ๓ ด้าน จุดหมาย ๓ ขั้นนี้ พึ่งปฏิบัติให้สำเร็จครบ ๓ ด้าน คือ

ด้านที่ ๑ อัตตัตถะ จุดหมายเพื่อตน หรือประโยชน์ตน คือประโยชน์ ๓ ขั้น ข้างต้น ซึ่งพึงทำให้เกิดขึ้นแก่ตนเองหรือพัฒนาชีวิตของตนให้ขึ้นไปให้ได้ให้ถึง

ด้านที่ ๒ ปรตถะ จุดหมายเพื่อผู้อื่น หรือ ประโยชน์ผู้อื่น คือ ประโยชน์ ๓ ขั้น ข้างต้น ซึ่งพึงช่วยเหลือผู้อื่นให้ได้ให้ถึงด้วยการชักนำ สนับสนุนให้เขาพัฒนาชีวิตของตนขึ้นไปตามลำดับ

ด้านที่ ๓ อุกฤษฏ์ จุฬาร่วมกันหรือประโยชน์ทั้งสองฝ่าย คือประโยชน์สุขและความดีงามร่วมกันของชุมชนหรือสังคมรวมทั้งสภาพแวดล้อมและปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งพึงช่วยกันสร้างสรรค์ บำรุงรักษา เพื่อเกื้อหนุนให้ทั้งคนและผู้อื่นก้าวไปสู่จุดหมาย ๓ ขั้นข้างต้น

ชาวพุทธที่เรียกว่า อุบาสก และอุบาสิกา นับเป็นชาวพุทธชั้นนำจะต้องมีความเข้มแข็งที่จะตั้งมั่นอยู่ในหลัก ให้เป็นตัวอย่างแก่ชาวพุทธทั่วไป นอกจากรักษาวินัยชาวพุทธแล้ว ต้องมีอุบาสกธรรม ๕ ประการ ดังนี้

- ๑) มีศรัทธา เชื่อประกอบด้วยปัญญา ไม่มกมาย มั่นใจพระรัตนตรัย ไม่หวั่นไหว ไม่แกว่งไกว ถือธรรมเป็นใหญ่และสูงสุด
- ๒) มีศีล นอกจากตั้งอยู่ในศีล ๕ และสัมมาชีพแล้ว ควรถือศีลอุโบสถตามกาล เพื่อพัฒนาตนให้ใช้ชีวิตและความสุขพึงพาวัตถุน้อยลง ลดการเบียดเบียน และเกื้อกูลแก่ผู้อื่นได้มากขึ้น
- ๓) ไม่ถือมงคลตื่นข่าว เชื่อกรรม มุ่งหวังผลจากการกระทำด้วยริ้วแรงความเพียรพยายามตามเหตุผล ไม่ตื่นข่าวเล่าลือ โชคลางเรื่องขลังมงคล ไม่หวังผลจากการขออำนาจลบล้างบาป
- ๔) ไม่แสวงหาพาหุรัดจีวรีย ไม่ไขว่คว้าเขตบุญขุนคลังผู้วิเศษศักดิ์สิทธิ์ นอกหลักพระพุทธศาสนา
- ๕) ขวนขวายในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา ใส่ใจริเริ่มและสนับสนุนกิจกรรมการกุศล ตามหลักคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า^{๔๔}

๒.๑.๖ การพัฒนาจริยธรรมแก่นิสิตนักศึกษา

ดวงเดือน พันธุมนาวิน ได้ทำการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์ โดยเฉพาะทางจิตวิทยา ได้นำข้อมูลความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัย เกี่ยวกับเยาวชนและประชาชนไทยมาเผยแพร่ เพื่อท่านทั้งหลายจะได้นำไปใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง ในโครงการพัฒนาบุคลิกภาพและจริยธรรมแก่นิสิตนักศึกษา ได้ทำการวิจัยทางจิตวิทยา ได้ประมวลผลวิจัยของผู้อื่นและดูแลการวิจัยของนิสิตทางด้านจริยธรรมและบุคลิกภาพ มานานกว่า ๒๐ ปีแล้ว ได้พบว่าผลวิจัยของคนไทยที่นำมาใช้เป็นประโยชน์ในการนี้ได้อยู่จำนวนหนึ่ง แม้จะยังไม่เพียงพอก็ตาม

จากผลการวิจัยค้นคว้าทางจริยธรรม ผู้วิจัยได้นำมากล่าวในที่นี้เพียง ๓ ประเด็น คือ

- ๑) การกำหนดขอบเขตและเป้าหมายของการพัฒนาเยาวชนไทย

^{๔๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), วินัยชาวพุทธ. เพื่อชีวิตที่ดี, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๑ – ๑๑.

- ๒) การประเมินสภาพและปัญหาทางจริยธรรมของนิสิตนักศึกษา
- ๓) แนวทางการพัฒนาจริยธรรมและบุคลิกภาพของนิสิตนักศึกษา

๑. การกำหนดขอบเขตและเป้าหมายของการพัฒนาเยาวชนไทย

จริยธรรมเป็นเรื่องยากและคลุมเครือ วิชาการมักทำเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่าย โดยมีขั้นตอนการปฏิบัติในเชิงวิทยาศาสตร์ที่รัดกุม จากการวิจัยร่วม ๒๐ ปี ของฝ่ายจิตวิทยาและพฤติกรรมศาสตร์อื่นๆ ได้ทำการวิเคราะห์พฤติกรรมที่น่าปรารถนา และพฤติกรรมที่ไม่น่าปรารถนาของคนไทย ว่ามีสาเหตุทางจิตใจอะไรบ้าง ผลการวิจัยทางด้านนี้มีหลายสิบเรื่อง ผู้วิจัยได้ประมวลและหาข้อสรุปไว้เป็นระยะตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๓ พ.ศ. ๒๕๒๖ และ พ.ศ. ๒๕๒๘ สรุปได้ว่าบุคคลที่เป็นคนเก่งและเป็นคนดีคือ เป็นพลเมืองดี ทำงานอาชีพอย่างซื่อตรง ขยันขันแข็ง และช่วยในการพัฒนาประเทศทางเศรษฐกิจและประชาธิปไตยนั้น เป็นผู้ที่มียุติธรรมที่สำคัญ ๘ ประการสูงกว่าผู้ที่มีพฤติกรรมน่าปรารถนาเหล่านั้นน้อย ลักษณะทั้ง ๘ ประการนี้แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ ลักษณะที่เป็นพื้นฐานทางจิตใจ ๓ ประการ และจิตลักษณะที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมอีก ๕ ประการ นำมาประกอบกันเขียนเป็นภาพต้นไม้จริยธรรม (ดูภาพ ๑ หน้า ๘๓) ลักษณะพื้นฐาน ๓ ประการ เป็นรากสำคัญของต้นไม้ คือ

๑) สติปัญญา ความเฉลียวฉลาด

๒) สุขภาพจิต

๓) ประสบการณ์ทางสังคม

ส่วนจิตลักษณะอีก ๕ ประการ เป็นลำต้นของต้นไม้ประกอบด้วย

๑) ความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม

๒) ลักษณะมุ่งอนาคต และควบคุมตน

๓) ความเชื่ออำนาจในตน

๔) คุณธรรม ค่านิยม และทัศนคติ

๕) แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์

จิตลักษณะทั้ง ๘ ประการ ที่เป็นลำต้น และรากของต้นไม้ทำให้เกิดดอกและผลของต้นไม้ นั่น ซึ่งหมายถึง พฤติกรรมการเป็นคนดี และเป็นคนเก่ง

การกำหนดลักษณะทางบุคลิกภาพและจริยธรรม ด้วยการวิจัยพฤติกรรมกว่า ๑๐ ชนิด ของเยาวชนและประชาชนไทยจำนวนหลายพันคน ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่เข้ามาตรฐานวิชาการ ทำให้กรอบความคิดนี้น่าเชื่อถือกว่าข้อเสนออื่นๆ ที่ไม่ได้มาจากผลการวิจัย ส่วนความหมายของจิตลักษณะแต่ละชนิดได้กล่าวไว้ในบทก่อนๆ แล้ว

จิตลักษณะที่สำคัญของเยาวชนไทยนี้จะต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ ตามข้อความจริงที่จะต้องแสวงหาด้วยการทำวิจัยต่อไปไม่มีวันสิ้นสุด สำหรับเยาวชนไทยรุ่นใหม่ที่จะติดตามมาในยุคสมัยของสังคมไทยที่จะเปลี่ยนแปลงไป

สรุปได้ว่า จิตลักษณะทั้ง ๘ ประการนี้ เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมมากและมีผลการ วิจัย ที่แสดงว่าจิตลักษณะเหล่านี้เป็นสาเหตุของพฤติกรรม ฉะนั้น ถ้าเราต้องการให้เกิดพฤติกรรมใดก็ ควรปลูกฝังจิตลักษณะที่เกี่ยวข้องนี้ ควบคู่ไปกับการพัฒนาพฤติกรรมนั้นๆ โดยตรงด้วย ก็จะ ประกันความสำเร็จได้มากยิ่งขึ้น

๒. การประเมินสภาพและปัญหาทางจริยธรรมของนิสิตนักศึกษา

ผู้ใหญ่ในสังคมไทยมักจะกล่าวว่า “เด็กสมัยนี้ดีสู้เด็กสมัยก่อนไม่ได้” หรือมีผู้หวังดีต่อ สังคมไทย กล่าวว่า “การศึกษาของชาติในระยะเวลาที่ผ่านมาได้ให้ความสำคัญแก่การพัฒนาจิตใจและ พฤติกรรมของเยาวชนไทยน้อยมากจนน่าวิตกว่าในอนาคตจะมีแต่คนเก่ง ความรู้สูง แต่หาคนดีได้ น้อย” ข้อสรุปเหล่านี้มาจากข้อสังเกตของคนบางคนหรือบางกลุ่ม ถ้ามีผลการวิจัยสนับสนุนด้วย ก็ จะทำให้คำกล่าวนี้ น่าเชื่อถือได้มากขึ้น

แต่จากการพิจารณาผลการวิจัยแล้ว จะได้ข้อสรุปที่ตรงกันข้ามอยู่บ้างดังต่อไปนี้ การวิจัยจริยธรรมของเยาวชนไทย โดยผู้บรรยายกับคณะ (ดวงเดือน พันธุมนาวิน และคณะ, ๒๕๒๐) ได้พบว่าเด็กรุ่นใหม่ (ประถมปีที่ ๕ และมัธยมปีที่ ๒) มีลักษณะมุ่งอนาคตสูงกว่าเด็กรุ่นเก่า (นักเรียนมัธยมปีที่ ๕ และนิสิตปริญญาตรี ปีที่ ๒) เมื่อศึกษาในปีเดียวกันคือ พ.ศ. ๒๕๑๘ ต่อมา ได้พบในอีกการวิจัยหนึ่งของผู้บรรยายและคณะ (ดวงเดือน พันธุมนาวิน และคณะ, ๒๕๒๔) ว่า นักเรียนมัธยมปีที่ ๑ และ ๒ นั้น ใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในระดับที่สูงกว่าที่ได้รายงานว่าพ่อแม่ใช้ กับตน จำนวนเด็กที่รายงานเช่นนี้มีถึงร้อยละ ๖๕ ของนักเรียนที่ถูกศึกษาทั้งหมด ๖๐๐ กว่าคน ส่วนเมื่อไม่นานมานี้ผลการวิจัยจิตลักษณะของข้าราชการไทย ปรากฏว่า ข้าราชการเข้าใหม่มีเหตุผล เชิงจริยธรรมสูงกว่าข้าราชการเก่า (จินตนา บิลมาศ และคณะ, ๒๕๒๕) ผลการวิจัยทั้งสามเรื่องนี้ แสดงอย่างชัดเจนว่า คนรุ่นใหม่มีจิตลักษณะที่สำคัญหลายด้านสูงกว่าคนรุ่นเก่า และอาจเข้าใจได้ ว่าคนรุ่นใหม่มีคุณภาพชีวิตที่ดีกว่า ได้รับการศึกษาอย่างเหมาะสมทั้งทางด้านกว้างและลึกมากกว่า และที่สำคัญคือมีสื่อมวลชนที่ใกล้ชิดที่มีประสิทธิภาพ และสามารถเปิดรับรายการที่มีคุณค่า (ดวงเดือน พันธุมนาวิน และคณะ, ๒๕๒๕) ได้มากกว่าคนรุ่นเก่า

ที่กล่าวมานี้มิได้หมายความว่า นิสิตนักศึกษาในปัจจุบันปลอดจากปัญหาทาง บุคลิกภาพและจริยธรรม แท้จริงแล้วเราไม่ได้พัฒนาคนเพราะเขามีปัญหาเท่านั้น นิสิตนักศึกษา กำลังอยู่ในกระบวนการที่ถูกพัฒนาโดยสภาพทางสังคมอุดมศึกษา การพัฒนาในช่วงอายุผู้ใหญ่ ตอนต้นนี้เป็นการพัฒนาทั้งที่เป็นประเภทแก้ไขและป้องกันไปพร้อมกัน

แนวทางการพัฒนาจริยธรรมแก่นิสิตนักศึกษาจากสภาพปัญหาดังกล่าวนั้น จำเป็นต้องกระทำในนิสิตบางคนที่พัฒนาการทางจิตใจและพฤติกรรมแต่เดิมนั้นบกพร่องหรือล่าช้า ซึ่งอาจเนื่องจากสภาพทางครอบครัวในวัยเด็ก และสภาพของโรงเรียนและสังคมใหญ่ในวัยรุ่น มาถึงวัยอุดมศึกษาและอาจจะต้องหาวิธีแก้ไขนิสิตนักศึกษาเหล่านี้

ส่วนการป้องกันปัญหานั้น สถาบันอุดมศึกษาอาจมีอิทธิพลมากต่อพัฒนาการของนิสิตซึ่งเป็นผู้ใหญ่ตอนต้น คือ อายุ ๑๘ ถึง ๒๔ ปี แต่ประสบการณ์ในระดับอุดมศึกษา อาจจะมีลักษณะเป็นคาบสองคม คือ ถ้าดำเนินการเหมาะสม ก็จะสามารถเสริมสร้างลักษณะที่ดีงามในผู้เรียนได้มาก แต่ถ้าจัดการไม่ดีก็จะทำให้ผู้เรียนมีจิตใจที่ถดถอยลง หรือเกิดปัญหาที่แก้ยากติดตามมาในอนาคต หน้าที่ของการอุดมศึกษา คือ การทำหน้าที่เป็นสะพานที่เชื่อมอดีตกับอนาคตที่ดีงามของผู้เรียน จากการใช้ทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาการทางจิตใจด้านต่างๆ ของมนุษย์เป็นพื้นฐาน สามารถกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของสถาบันอุดมศึกษาเป็น ๔ ประการดังต่อไปนี้

๑) เสริมสร้างความเป็นสมาชิกที่ดีในสังคมและของศาสนาให้นิสิต โดยสร้างเสริมความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ให้เห็นความสำคัญและยอมรับกฎหมาย ศาสนา และระเบียบปฏิบัติ เพื่อความสงบเรียบร้อยของส่วนรวม ทำงานเพื่อผลของงาน ส่วนลายยศสรรเสริญควรมีความสำคัญเป็นรอง

๒) สร้างความเป็นตัวของตัวเอง พิจารณาไตร่ตรองรอบด้านก่อนตัดสินใจกระทำ เน้นความสำคัญของส่วนรวมและมนุษยชาติมากกว่าความสำคัญของตัวเองและพวกพ้อง

๓) ฝึกฝนการรับรู้ การรู้การคิดในเชิงนามธรรมและคิดอย่างมีระบบในด้านต่างๆ นอกเหนือจากทางวิชาการของตน เช่น ในเชิงศาสนา และในการตัดสินใจปฏิบัติเกี่ยวกับสังคมการเมือง และครอบครัวด้วย

๔) เตรียมตนเพื่อเป็นผู้นำของครอบครัวและหน่วยงาน ให้รู้จักวิธีการร่วมมือ มีการให้มากกว่ารับ รู้จักให้ผู้อื่นให้โทษแก่ผู้อื่นอย่างถูกหลัก และมีประสิทธิภาพสูง รู้จักธรรมชาติของมนุษย์ และความรับผิดชอบต่อผู้อื่น ต่องาน และต่อส่วนรวม

๓. แนวทางการพัฒนาจริยธรรมและบุคลิกภาพของนิสิตนักศึกษา

ทางด้านอุดมศึกษานั้น จะเสริมสร้างจิตใจของนิสิตนักศึกษาได้อย่างสมวัย ด้วยกลวิธี ๔ ประการ ดังนี้

๑) ให้เรียนวิชาทางสังคมศาสตร์ และพฤติกรรมศาสตร์ ซึ่งเกี่ยวกับบุคคลและสังคมโดยตรง จะช่วยให้เกิดการพัฒนจิตใจในนิสิต ทั้งทางตรงและทางอ้อม ในปัจจุบันได้มีการเพิ่มวิชาที่เกี่ยวกับจริยธรรมและจรรยาในวิชาชีพต่างๆ เข้าไปในหลักสูตร เช่น การบริหารการศึกษา หลักสูตรการอุดมศึกษา และหลักสูตรบริหารธุรกิจ ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรกระทำเป็นอย่างยิ่ง และควรจัดให้มีในหลักสูตรอื่นๆ เพิ่มอีกด้วย

๒) การเน้นย้ำให้อาจารย์ และเพื่อนนิสิตได้ช่วยกระตุ้นความตระหนักต่อสังคม ทั้งในและนอกวิชาเรียน และส่งเสริมการกระทำร่วมกันทางด้านนี้ในหมู่นิสิตนักศึกษาให้มากยิ่งขึ้น อาจารย์จะเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ และมีอิทธิพลต่อการพัฒนาจิตใจ และพฤติกรรมของศิษย์มาก จึงควรให้อาจารย์ในทุกสาขาวิชาได้ตระหนักในเรื่องนี้และพัฒนาอาจารย์ ให้สามารถพัฒนาศิษย์ของตนทางด้านนี้ ได้อย่างเหมาะสม ตามหลักจิตวิทยาจริยธรรม ให้มากยิ่งขึ้นโดยด่วนด้วย

๓) การจัดโครงการหรือกิจกรรมเสริมหลักสูตร เพื่อพัฒนาจิตใจโดยตรง เช่น กีฬา และกิจกรรมทางศาสนา การสังคัมสังเคราะห์ ชุมชนสังเคราะห์หรือกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์อื่นๆ ด้วย

๔) การสอดแทรกพัฒนาบุคลิกภาพและจริยธรรมเข้าไปในเนื้อหาวิชาทุกวิชา เช่น ในเนื้อหาเกี่ยวกับชีวประวัติของนักวิชาการชื่อดัง ประวัติเชิงสังคมของวิชานั้น ๆ และในตัวเนื้อหาวิชา เช่น ในวิชาแพศศาสตร์ (Jodoine & Samson, ๑๙๘๒) วิชาบริหารธุรกิจ และวิชาในระดับอุดมศึกษาอื่น ๆ (Faust & Feingold, ๑๙๖๕) ก็ได้มีผู้แนะนำไว้ และดำเนินการได้ผลดีมาแล้ว และที่สำคัญอย่างยิ่งคืออยู่ในจรรยาบรรณของทุกวงการ ทุกอาชีพ เช่น แพทย์ ทหาร ตำรวจ นักวิจัย ครู อาจารย์ วิศวกร สถาปนิก ฯลฯ

นอกจากนี้ยังควรมีกิจกรรมกลุ่ม และกิจกรรมทางศาสนา รวมเป็นกิจกรรม ๓ ฝ่าย ซึ่งควรมุ่งเน้นที่จะพัฒนานิสิตนักศึกษาใน ๓ ด้าน คือ ทางด้านจิตใจ รวมทั้งความตระหนักหรือการรับรู้ ทางด้านพฤติกรรม และทางด้านสภาพแวดล้อม หรือสถานการณ์ จึงอาจมีกิจกรรมที่กำหนดเฉพาะการพัฒนาหนักไปทางด้านใดด้านหนึ่ง เป็นกิจกรรมย่อย ๕ ประเภทที่จะครอบคลุมการพัฒนาได้ครบทุกด้าน^{๔๕}

๒.๑.๗ การจัดการศึกษาตามแนววิถีพุทธ (โรงเรียนวิถีพุทธ)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงบทสรุปเกี่ยวกับโรงเรียนวิถีพุทธไว้ดังนี้

โรงเรียนวิถีพุทธ คือ โรงเรียนที่จัดการศึกษาตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า โดยดำเนินตามมรรค ซึ่งเป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตในพระพุทธศาสนา ที่แปลว่าทางอันประเสริฐ มีองค์ประกอบ ๘ ประการ มีสัมมาทิฐิ เป็นต้น สรุปลงตรงกับ ไตรสิกขา อันได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา

เป็นโรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้ประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ

^{๔๕} ดวงเดือน พันธุมนาวิน, **ทฤษฎีต้นไม้งานจริยธรรม : การวิจัยและการพัฒนาบุคคล**, พิมพ์ครั้งที่ ๔ (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๔๔), หน้า ๘๗ – ๑๐๕.

รูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธ

จุดเน้น โรงเรียนวิถีพุทธดำเนินการพัฒนาผู้เรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” คือ มีปัญญารู้เข้าใจในทางคุณค่าแท้ใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตา เป็นฐานการดำเนินชีวิตโดยมีผู้บริหารและคณะครูเป็นกัลยาณมิตรการพัฒนา

ลักษณะโรงเรียนวิถีพุทธ เน้นการจัดสภาพทุกๆ ด้าน เพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักพุทธธรรมอย่างบูรณาการ โดยส่งเสริมให้เกิดความเจริญงอกงามตามลักษณะแห่งปัญญา วัฒนธรรม ๔ ประการ คือ

๑. สัมปรีตสังเสวะ หมายถึง การอยู่ใกล้คนดี ใกล้ผู้รู้ มีครู อาจารย์ดี มีข้อมูล มีสื่อที่ดี
๒. สัทธัมมัสสวนะ หมายถึง เอาใจใส่ศึกษาโดยมีหลักสูตร การเรียนการสอนที่ดี
๓. โยนิโสมนสิการ หมายถึง มีกระบวนการคิดวิเคราะห์พิจารณาหาเหตุผลที่ดีและถูกวิธี
๔. ธัมมานุวัตรปฏิบัติ หมายถึง ความสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้ถูกต้องเหมาะสม

การจัดสภาพของโรงเรียนวิถีพุทธ ประกอบด้วย ด้านกายภาพ คือ อาคารสถานที่ ห้องเรียน แหล่งเรียนรู้ สภาพแวดล้อม เป็นต้น ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต เช่น กิจกรรมประจำวัน กิจกรรมวันสำคัญ กิจกรรมนักเรียนต่างๆ ด้านการเรียนการสอน เริ่มตั้งแต่การกำหนดหลักสูตรสถานศึกษา การจัดหน่วยการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้ จนถึงกระบวนการเรียนการสอน ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ ในการปฏิบัติต่อกันระหว่างครูกับนักเรียน นักเรียนกับนักเรียน หรือครูกับครู เป็นต้น และด้านการบริหารจัดการ ตั้งแต่การกำหนดวิสัยทัศน์ จุดเน้นการกำหนดแผนปฏิบัติการ การสนับสนุน ติดตาม ประเมินผล และการพัฒนาต่อเนื่อง ซึ่งการจัดสภาพในแต่ละด้านจะมุ่งเพื่อให้การพัฒนานักเรียนตามระบบไตรสิกขา ดำเนินได้อย่างชัดเจนมีประสิทธิภาพ ดังเช่น การจัดด้านกายภาพ ควรเป็นธรรมชาติ สภาพแวดล้อมที่ชวนให้มีจิตใจสงบ ส่งเสริมปัญญา กระตุ้นการพัฒนาศรัทธา และศีลธรรม กิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต กระตุ้นให้การกิน อยู่ ดู ฟัง ดำเนินด้วยสติสัมปชัญญะเป็นไปตามคุณค่าแท้ ด้านการเรียนการสอน บูรณาการพุทธธรรมในการจัดเรียนรู้ชัดเจน ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ เอื้ออาทร เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ส่งเสริมทั้งวัฒนธรรมเมตตา และวัฒนธรรมแสวงปัญญา เป็นต้น^{๔๖}

^{๔๖} มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงเรียนวิถีพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๘๒ – ๘๔.

สำหรับเกณฑ์ ความคาดหวังหรือเกณฑ์การประเมินของตัวชี้วัดฯแต่ละด้าน โรงเรียนและผู้เกี่ยวข้องสามารถกำหนดตามความเหมาะสมของสภาพและเงื่อนไขความพร้อมของตนเอง มีการปรับปรุงได้ตามความเหมาะสมของช่วงเวลา และพัฒนาการที่มีในส่วนการกำหนดรายละเอียดเกณฑ์การประเมินตามตัวชี้วัดฯ ของกระทรวงศึกษาธิการเอง ซึ่งเป็นเกณฑ์กลางๆ จะได้มีการศึกษาพัฒนาให้รอบคอบเป็นลำดับไป

โรงเรียนวิถิพุทธจึงเป็นปรากฏการณ์สำคัญประการหนึ่งในวงการศึกษายุคใหม่ที่พยายามเปลี่ยนวิกฤติในชาติให้เป็นโอกาสที่จะก้าวไปสู่เวทีโลกจึงควรที่ทุกฝ่ายจะได้ร่วมมือกันผลักดันให้โครงการโรงเรียนวิถิพุทธประสบความสำเร็จตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ทุกประการ^{๔๗}

๒.๑.๘ กระบวนการคิด ค่านิยม เจตคติ

กระบวนการคิด (Thinking Process)

การคิด (Thinking) เป็นการปรุงแต่งการรับรู้โดยการทำงานของสมองและจิตใจ การคิดประกอบด้วยเนื้อหาสาระและกระบวนการ การคิดมีทั้งระดับเหตุผล และระดับใช้ปัญญาด้วยแนวความคิดเชิงจิตวิทยาทั่วไป ถือว่ากระบวนการคิดเป็นวิธีการที่สมองจัดทำการปรุงแต่งข้อมูลจากการรับรู้หรือเรียนรู้ให้เป็นระบบ ซึ่งจะรับรู้ความคิดของบุคคลได้จากการแสดงออกทางภาษา กิจกรรมการแก้ปัญหา การตัดสินใจ หรือผลงาน แต่กระบวนการคิดที่ใช้ปัญญาที่มีปรากฏในพุทธจิตวิทยาจะพิจารณาความคิดของบุคคล ได้จากวิถีชีวิตและบุคลิกภาพ ในที่นี้จะเสนอกระบวนการคิดทั้งที่เกี่ยวข้องกับการใช้เหตุผลและการใช้ปัญญา

๑. การคิดที่เกี่ยวกับการใช้เหตุผล มีหลายรูปแบบ ดังนี้

๑.๑ การคิดที่ไม่ได้ใส่ใจ เป็นการคิดที่ไม่มีทิศทางมุ่งไปเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เป็นเหตุผลเชื่อมโยง

๑) การคิดเชื่อมโยง (Associate Thinking) เป็นการตีความจากสิ่งที่คิดในอันดับแรก เกี่ยวพันกับสิ่งอื่นๆ เช่น คิดถึงโรคมะเร็ง ความเจ็บปวดทรมาน เรื่องผ่าตัด นายรังสีอาการแพ้ ผม่วง ความตาย เป็นต้น ฟรอยด์ ให้ความสำคัญของการคิดเช่นนี้โดยเฉพาะเทคนิคการผ่อนคลายอย่างเสรี (Free Association) ในการวิเคราะห์ความคิดของคนไข้

^{๔๗} สำนักงานพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา, กระทรวงศึกษาธิการ, ตัวชี้วัดการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๘), หน้า ๒ – ๖.

๒) จินตนาการ (Imagination) เป็นการสะท้อนความต้องการของคนที่เชื่อมโยงสิ่งต่าง ๆ เข้าเป็นเรื่องราว (Fantasy) หรือภาพ จินตนาการขึ้นอยู่กับรับสัมผัสและประสบการณ์ของแต่ละบุคคล นักจิตวิทยาใช้ความคิดนี้กับคนไข้เพื่อศึกษาบุคลิกภาพ

๓) การฝัน (Dreaming) เป็นความคิดในขณะที่บุคคลหลับ มีการศึกษาเรื่องการฝันกันอย่างกว้างขวางในทุกชาติ ทุกศาสนา สำหรับการฝันตามแนวพุทธศาสตร์เชื่อว่ามีเหตุปัจจัย ๔ ประการ ได้แก่

- (๑) ธาตุโปละ เป็นความวิปริตแปรปรวนของธาตุต่าง ๆ
- (๒) อนุภูตปุพพะ เป็นภาวะจิตใจที่มีความวิตกกังวล
- (๓) เทวโอสถิหารณ์ ฝันเป็นอิทธิพลของผีสิงเทวดา
- (๔) ปุพพนิมิต หมายถึง ฝันที่เกิดจากบาป – บุญที่ตนกระทำไว้

สำหรับฟรอยด์มีแนวคิดที่ว่า ฝันเกิดจากแรงผลักดันในจิตไร้สำนึก ซึ่งเก็บความรู้สึกลึกด้นไว้ โดยเกรงว่าจะไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม การฝันจึงช่วยสนองความปรารถนาของบุคคล เป็นการช่วยระบายความเครียด หรือเป็นผู้ปกป้องการหลับ เวิร์ด (Perls Cited in Wikinson and Campbell, ๑๙๗๗) ในกลุ่มเกสตัลท์เชื่อว่า ลักษณะการฝันเป็นส่วนหนึ่งของคน ส่วนของบุคลิกภาพที่สะท้อนออกมาภายนอก การฝันของบุคคลแสดงให้เห็นสถานการณ์ที่ยังค้างคาใจ การฝันช่วยให้มีการบูรณาการความคิดในส่วนที่หายไปจากตน

๑.๒ การคิดวิเคราะห์ไตร่ตรอง (Reflective Thinking) เป็นความคิดที่ประกอบด้วยการใส่ใจเป็นสำคัญ ดิวอี้ (Dewey) เน้นว่า การคิดแบบนี้มีความสำคัญในระบบการจัดการศึกษาที่ต้องพัฒนาผู้เรียนให้มีความสามารถวิเคราะห์ ไตร่ตรองได้อย่างถูกต้อง การคิดแบบนี้ประกอบด้วย การอ้างเหตุผลแบบอุปนัย การอ้างเหตุผลแบบนิรนัย การแก้ปัญหา การตัดสินใจ และความคิดสร้างสรรค์

๑) การอ้างเหตุผลแบบอุปนัย (Inductive Reasoning) การอ้างเหตุผลแบบอุปนัยเป็นการสรุปกฎเกณฑ์จากการสังเกตข้อเท็จจริงในบางส่วน แล้วนำไปสรุปเป็นความจริงทั่วไป (Truth) เช่น คนทุกคนพบกับความตาย แดงเป็นคน แดงจะพบกับความตาย

๒) การอ้างเหตุผลแบบนิรนัย (Deductive Reasoning) การอ้างเหตุผลแบบนิรนัยเป็นความคิดที่เกิดจากการใช้หลักเหตุผล ซึ่งเป็นวิธีการดั้งเดิมของคนและพัฒนามาอย่างต่อเนื่อง อริสโตเติล (Aristotle) เป็นคนแรกที่เสนอวิธีการแบบนิรนัย วิธีการอ้างเหตุผลแบบนี้ เรียกว่า ตรรกวิทยา (Logic) ซึ่งการพัฒนาในปัจจุบันคือ คอมพิวเตอร์ (Computer)

การอ้างเหตุผลแบบนี้ประกอบด้วยข้ออ้าง (Premises) ข้อสรุป (Conclusion) ซึ่งกล่าวในตรรกวิทยา อย่างไรก็ตาม การอ้างเหตุผลที่ไม่สมเหตุสมผลเกิดขึ้นเสมอ

๓) การคิดแก้ปัญหา (Problem Solving) มนุษย์มักประสบปัญหาเมื่อความต้องการแตกต่างไปจากสภาพที่เป็นอยู่เสมอ การแก้ปัญหา มี ๓ ระยะ ได้แก่ ระยะเริ่มต้นที่ปัญหายังไม่ได้รับการแก้ไข ระยะปฏิบัติการ เป็นความพยายามที่จะจัดการกับปัญหาด้วยวิธีต่าง ๆ ระยะเป้าหมาย ซึ่งกำลังแก้ปัญหา นักจิตวิทยาพบว่า มีความแตกต่างในความคิดระหว่างผู้เริ่มหัดกับผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์มาก่อน ในระยะเริ่มต้นกับระยะปฏิบัติการ เช่น เด็กและผู้ใหญ่ที่ชำนาญการเล่นหมากรุก จะจำตัวหมากรุกได้มากกว่าผู้หัดใหม่

๔) การตัดสินใจ (Decision Making) องค์ประกอบทางจิตวิทยาที่มีผลต่อการตัดสินใจของคน มีหลายประการ ได้แก่ การกำหนดสิ่งที่ต้องการตัดสินใจ การรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้อง การชั่งน้ำหนักตัวเลือก การทบทวน การตัดสินใจ และผลประโยชน์ที่ได้รับ

๕) ความคิดสร้างสรรค์ (Creative Thinking) ความคิดสร้างสรรค์ เป็นการรวมความคิดที่ยืดหยุ่นและจัดรวมความเข้าใจเพื่อสร้างความคิดใหม่ ความคิดสร้างสรรค์มีลักษณะเป็นการคิดแบบอนกนัย (Divergent Thinking) ได้แก่การคิดหลายแง่ หลายมุม หลายทิศทาง

มีการศึกษาลักษณะของผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ มีลักษณะเด่นหลายประการ ดังนี้

(๑) ด้านความคิด ผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ มีความสามารถในการเปลี่ยนทิศทางการคิด พิจารณาปัญหาได้หลายแง่มุม และใช้จินตนาการ สนใจการแก้ปัญหา

(๒) ด้านบุคลิกภาพ ในแง่ดี ผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์มีแนวโน้มที่จะเชื่อมั่นในตนเอง ไม่มีระเบียบแบบแผน เสี่ยงทำงานหนักและสนใจงานอย่างทุ่มเท

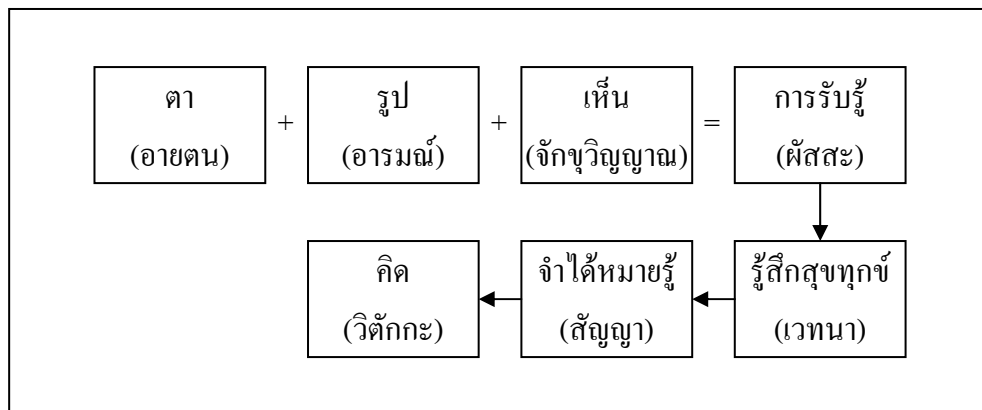
(๓) ด้านแรงจูงใจ ผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์มีแรงจูงใจภายในส่วนตน (Intrinsic Motivation) จะไม่ใ้ใจรางวัลภายนอก^{๔๘}

๒. การคิดที่เกี่ยวกับการใช้ปัญญา

จิตวิทยาพุทธศาสตร์ได้กล่าวถึงการคิดที่เกี่ยวข้องกับปัญญาไว้ชัดเจนมากโดย พระเทพเวที (ปอ. ปยุตฺโต)^{๔๙} กล่าวถึงความคิดว่าเกิดจากกระบวนการรับรู้ ดังแผนภูมิแสดงกระบวนการคิด

^{๔๘} เรียม ศรีทอง, พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน ศาสตร์แห่งการพัฒนาชีวิตและสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สมาธรรม, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๑ – ๑๐๖.

^{๔๙} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), จะพัฒนาคนได้อย่างไร, หน้า ๒๔๘-๒๔๙.

ขั้นตอนการคิดมีความสำคัญต่อบุคลิกภาพ วิธีชีวิตของบุคคลและวิถีสังคม การคิดที่ใช้ปัญญาคือโยนิโสมนสิการ เป็นการคิดที่แก้ปัญหาและนำไปสู่ความดับทุกข์ คนที่คิดแบบโยนิโสมนสิการจะมีสติพร้อม มีระเบียบ มีเป้าหมาย

โยนิโสมนสิการ มี ๑๐ วิธี ได้แก่

๑) การคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย การพิจารณาปรากฏการณ์ตามสภาวะที่เป็นจริง อาจเรียกว่าวิธีคิดแบบอทัปปัจจยตา โดยมีกระบวนการคิดแบบปัจจัยสัมพันธ์ มองความสัมพันธ์ที่ก่อให้เกิดผล พระพุทธองค์เน้นว่า “เมื่อสิ่งนั้นมี สิ่งนี้จึงมี” และกระบวนการสอบสวนหรือตั้งคำถามจากผลไปหาเหตุ

๒) การคิดแบบแยกแยะองค์ประกอบ โดยพิจารณาปัญหาที่กระจายออกแบบย่อย

๓) การคิดแบบรู้เท่าทันธรรมดา โดยมองเหตุการณ์ความเป็นไปตามธรรมชาติ หรือเรียกว่าคิดแบบสามัญญลักษณะ ประกอบด้วย การรู้เท่าหรือยอมรับความเป็นจริง และการเร่งทำคือการแก้ไขตามเหตุปัจจัย

๔) การคิดแบบแก้ปัญหาหรือวิธีคิดแบบอริยสัจ ประกอบด้วย

ขั้นที่ ๑ กำหนดรู้ทุกข์หรือทำความเข้าใจกับปัญหา

ขั้นที่ ๒ สืบสาวเหตุแห่งทุกข์ วิเคราะห์ค้นหาต้นเหตุแห่งทุกข์

ขั้นที่ ๓ เล็งหมายชัดซึ่งการดับทุกข์ และ

ขั้นที่ ๔ จัดวางวิธีการดับทุกข์ ได้แก่ การปฏิบัติมรรคมงคล ๘

๕) การคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ คิดตามหลักการและความมุ่งหมาย เป็นการคิดระดับลงมือทำ

๖) การคิดแบบคุณโทษและทางออกโดยการมองให้ครบข้อดี ข้อเสียและทางรอดพ้น

๗) การคิดแบบรู้คุณค่าแท้ คุณค่าเทียม คือ พิจารณาการใช้สอยหรือการบริโภคเป็นการคิดเพื่อบรรเทาอันตราย

คุณค่าแท้ หมายถึง คุณค่าที่สนองความต้องการของชีวิต เช่น อาหารที่มีประโยชน์

คุณค่าเทียม หมายถึง การปรนเปรอ การเสพเสวยเวทนา เช่น ความสวยงาม

๘) การคิดแบบอุบายปลูกเร้าคุณธรรม หรือเรียกว่า การคิดแบบกุศลภาวนา เป็น การคิดแนวสัณห์ ขัดเกลาค้นหา เพื่อสร้างเสริมสัมมาทิฐิ

๙) การคิดแบบเป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน หรือการคิดแบบมีปัจจุบันธรรมเป็นอารมณ์ หมายถึง การคิดถึงสิ่งเกี่ยวข้องในขณะนั้นเป็นสำคัญ

๑๐) การคิดแบบวิจฺจวาท หมายถึง การแยกแยะ แจกแจงความจริงให้ครบทุกด้าน ได้แก่

- (๑) จำแนกโดยความเป็นจริง
- (๒) จำแนกโดยส่วนประกอบ
- (๓) จำแนกโดยลำดับขณะ
- (๔) จำแนกโดยความสัมพันธ์กับเหตุปัจจัย
- (๕) จำแนกโดยเงื่อนไข
- (๖) จำแนกโดยทางเลือกหรือความเป็นไปได้ต่างกัน
- (๗) วิจฺจวาทในฐานะวิธีตอบปัญหาอย่างหนึ่ง ซึ่งอาจตอบแง่เดียว แยกแยะ คำตอบ ข้อนถามหรือหยุดยั้ง ก็ไม่ตอบ

ผู้วิจัยขอนำเสนอแนวการคิดวิเคราะห์ วิจฺจวาท เพื่อให้เกิดปัญญา อาศัย กาลามสูตร กังขานิชฺฐาน เป็นแนวการพิจารณา ดังนี้

- ๑) อย่าปลงใจเชื่อ เพียงเพราะฟังตามกันมา
(มา อนุสฺสเวน : Be not Led by Report)
- ๒) อย่าปลงใจเชื่อ เพียงเพราะเขาปฏิบัติสืบกันมา
(มา ปรมฺปราย : Be not Led by Tradition)
- ๓) อย่าปลงใจเชื่อ เพียงเพราะได้ยินเขาเล่าลือกันอย่างนั้น
(มา อิติทฺรียะ : Be not Led by Hearsay)
- ๔) อย่าปลงใจเชื่อ เพียงเพราะการอ้างตำราหรือคัมภีร์
(มา ปิฎกสมฺปทานน : Be not Led by the Authority of Texts)
- ๕) อย่าปลงใจเชื่อ เพียงเพราะการให้เหตุผลแบบตรรกศาสตร์
(มา ตกฺกเหตุ : Be not Led by More Logic)

- ๖) อย่าปลงใจเชื่อ เพียงเพราะการอนุมานเอา
(มา นยเหตุ : Be not Led by Inference)
- ๗) อย่าปลงใจเชื่อ เพียงเพราะการคิดตรงตามแนวเหตุผล
(มา อาการปริสติกุเคน : Be not Led by Considering Appearances)
- ๘) อย่าปลงใจเชื่อ เพียงเพราะเข้ากันได้กับทฤษฎีหรือความเห็นที่ตนได้พินิจแล้ว
(มา ทิฏฐินิชฌามณุกุณติยา : Be not Led by the Agreement with a Considered and Approved Theory)
- ๙) อย่าปลงใจเชื่อ เพียงเพราะมองเห็นรูปลักษณะว่าน่าจะเป็นไปได้
(มา ภพพรูปตาย : Be not Led by Seeming Possibilities)
- ๑๐) อย่าปลงใจเชื่อ เพียงเพราะนับถือว่าสมณะผู้นี้เป็นครูของเรา
(มา สมโนโนครุติ : Be not Led by the Idea, “This is our Teacher”)^{๕๐}

ค่านิยม (Value)

ความหมายที่ โรคิช (Rokeach) ให้ไว้ นั่น ค่านิยมมีลักษณะเป็นความเชื่อว่าเป็นเป้าหมายอุดมการณ์ หรือวิธีปฏิบัติบางอย่าง เป็นสิ่งที่ตนและสังคมเห็นว่าดี มีคุณค่า จะยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติและดำเนินชีวิต โดยใช้เป็นเกณฑ์มาตรฐานในการตัดสิน “ถูก – ผิด” หรือ “ดี – เลว”

เกณฑ์ในการตัดสินนั้น มนุษย์เรียนรู้จากสังคมที่ตนเองอยู่ จึงถือว่าได้มาจากกระบวนการสังคมประกิต (Socialization Process) ดังนั้น เมื่อมนุษย์คนใดอยู่ในสังคมหนึ่งนานๆ ค่านิยมของสังคมนั้นๆ จึงฝังอยู่ในบุคลิกภาพของเขาด้วย

ออลพอร์ต, เวอร์นอน และลินด์ซี (Allport, Vernon and Lindzey) ได้สร้างมาตรวัดค่านิยม โดยแบ่งค่านิยมออกเป็น ๖ กลุ่มๆ ดังนี้

- ๑) ด้านความคิดทฤษฎี (Theoretical)
- ๒) ด้านสังคม (Social)
- ๓) ด้านการเมือง (Political)
- ๔) ด้านศาสนา (Religious)
- ๕) ด้านสุนทรีย์ (Aesthetic)
- ๖) ด้านเศรษฐกิจ (Economic)

^{๕๐} เรียม ศรีทอง, พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน ศาสตร์แห่งการพัฒนาชีวิตและสังคม, หน้า ๑๐๘ – ๑๑๐.

โรคิช อธิบายว่า ความเชื่อ (Belief) ของบุคคลหนึ่งอาจมีจำนวนหนึ่ง แต่เจตคติ (Attitude) จะมีจำนวนพัน ส่วนค่านิยม (Value) จะมีจำนวนเพียงสิบ จึงสมควรที่จะพิจารณาถึงความแตกต่างระหว่างค่านิยมและเจตคติในด้านต่อไปนี้

๑) ค่านิยม เป็นความเชื่อเดียว แต่เจตคติ เป็นองค์รวมของหลายความเชื่อ ที่มีต่ออัตราเป้าหมาย

๒) ค่านิยม แสดงออกต่อวัตถุเป้าหมายหลายอย่าง ส่วนเจตคติ เป็นความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบต่อวัตถุเป้าหมายเฉพาะ

๓) ค่านิยมเป็นเกณฑ์มาตรฐาน สำหรับประพฤติปฏิบัติส่วนเจตคติไม่ใช่เกณฑ์มาตรฐาน เป็นไปตามความพึงพอใจหรือไม่พอใจของผู้ประเมิน

๔) ค่านิยมมีจำนวนความเชื่อเกี่ยวกับพฤติกรรมที่ตนปรารถนาและเป้าหมายแห่งชีวิต ตามที่บุคคลเรียนรู้มา แต่เจตคติได้มาจากการเรียนรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อมเกี่ยวกับสิ่งของ และสถานการณ์แต่ละกรณีโดยเฉพาะ จึงมีจำนวนมากกว่าค่านิยม

๕) ค่านิยมเป็นแกนกลางของบุคลิภาพ มากกว่าเจตคติ ค่านิยมจึงกำหนดเจตคติและพฤติกรรม ดังที่นักจิตวิทยาบอกว่า “เจตคติเป็นการแสดงออกซึ่งค่านิยม”

๖) ค่านิยมเป็นแนวคิดที่เป็นพลวัต (Dynamics) มากกว่าเจตคติ และมีความสัมพันธ์กับแรงจูงใจ ส่วนเจตคติไม่ได้เป็นตัวผลักดันที่เป็นพื้นฐานหลักของพฤติกรรม

เจตคติ (Attitude)

เจตคติ เป็นพฤติกรรมทางสังคมของบุคคล ซึ่งมีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้ โรเคช (Rokeach, ๑๙๗๐, p. ๑๑๒) เห็นว่า เจตคติเป็นการผสมผสาน จัดระเบียบความเชื่อที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือสภาพการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ผลรวมของความเชื่อจะเป็นตัวกำหนดแนวโน้มที่จะมีปฏิกิริยาตอบสนองในลักษณะชอบหรือไม่ชอบ เป็นต้น ออสแคมป์ (Oskamp, ๑๙๗๗) กล่าวว่า เจตคติเป็นแนวโน้มทางจิตใจของคนที่มีต่อสิ่งต่างๆ เจตคติ เป็นพฤติกรรมทางสังคมที่มีองค์ประกอบพื้นฐาน ๓ ประการ ได้แก่

๑) ความรู้ ความเข้าใจ ความคิด (Cognitive Component) ที่เป็นการตอบสนองต่อบุคคลอื่นในลักษณะการรับรู้ อันสืบเนื่องมาจากความคิด

๒) ความรู้สึก (Affective Component) เป็นลักษณะทางอารมณ์ของบุคคล ที่แสดงออกทางความคิด ความเชื่อ จะแสดงออกในรูปความรัก ความชอบ ความพอใจ หรือไม่พอใจ

๓) พฤติกรรม (Behavior Component) เป็นความพร้อมที่บุคคลจะกระทำ อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากความคิด ความรู้สึก จะแสดงออกมาในรูปการประพฤติปฏิบัติ โดยการยอมรับหรือปฏิเสธ

กล่าวโดยสรุป เจตคติเป็นสภาพของความคิด ความเชื่อ อารมณ์ ความรู้สึก และท่าทีของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง และแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมต่างๆ เช่น ความชอบ หรือไม่ชอบ

ในที่นี้ผู้วิจัยขอเสนอรายละเอียดของเจตคติพอสังเขป ในเรื่องความสัมพันธ์ของเจตคติกับพฤติกรรม และการเปลี่ยนแปลงเจตคติ

เจตคติเป็นแนวโน้มภายในของบุคคลด้านสังคม เป็นสิ่งกำหนดให้บุคคลประพฤติปฏิบัติหรือตอบสนองที่ชอบหรือไม่ชอบต่อบุคคล วัตถุ หรือสถานการณ์ ตลอดจนความคิดเห็นต่างๆ ดวงเดือน พันธมนาวิน ให้ความเห็นว่า ในการวัดเจตคติจะสามารถทำนายว่าบุคคลมีพฤติกรรมต่อสิ่งต่างๆ ในทิศทางใด ช่วยสะท้อนสาเหตุและผลของเจตคติที่มีต่อสิ่งต่างๆ

เจตคติเกิดจากองค์ประกอบหลายประการดังนี้

๑) เจตคติเกิดจากการเรียนรู้กระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) พ่อแม่มีอิทธิพลสูงสุดต่อเจตคติของเด็กในการถ่ายทอดทางความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และศาสนา เป็นต้น สำหรับสมาชิกในครอบครัว ครู เพื่อน และกลุ่มต่างๆ มีความสำคัญในระดับรองลงมา สำหรับกลุ่มเพื่อนจะมีอิทธิพลต่อบุคคลอย่างสูงเฉพาะช่วงวัยรุ่น ในการถ่ายทอดลักษณะต่างๆ ทางสังคมของบุคคล อาศัยการเลียนแบบ กระบวนการเชื่อมโยงและการเสริมแรง

๒) เจตคติเกิดจากประสบการณ์การเรียนรู้ชีวิตด้านต่างๆ นักจิตวิเคราะห์เน้นเรื่องประสบการณ์ในวัยเด็กว่า มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเจตคติของบุคคล (ธีระพร อุวรรณโณ, ๒๕๒๕, น. ๕๑๓) จากประสบการณ์ที่กระทบกระเทือนใจบุคคล จะฝังแน่นในบุคคลได้นาน เช่น เด็กที่ถูกพ่อแม่ทารุณกรรม จะฝังใจในความโหดร้ายของผู้ใหญ่

๓) เจตคติเกิดจากบุคลิกภาพเฉพาะของบุคคล บางคนอาจเลือกที่จะกระทำการสิ่งที่ไม่สอดคล้องกับตนเอง เช่น คนที่มีสุขภาพไม่ดีที่ดื่มเหล้าไม่ได้ ในที่สุดก็จะไม่ดื่มเหล้า คนที่ชอบเก็บตัว มักถือความคิดของตนเป็นใหญ่ ทำให้ยอมรับผู้อื่นได้ยาก

๔) เจตคติเกิดจากความปรารถนา หรือความต้องการส่วนตน ในการบรรลุผลความตั้งใจ คนที่ต้องการความสำเร็จจะพอใจในการต่อสู้กับอุปสรรคต่างๆ

๕) เจตคติเกิดจากตัวแบบต่างๆ ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต สื่อสารมวลชน รวมทั้งวิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ สิ่งพิมพ์ต่างๆ และการกระทำของบุคคลที่คนนิยม เช่น ศิลปิน เป็นต้น มีอิทธิพลต่อเจตคติของบุคคลมาก ในปัจจุบันเด็กดูโทรทัศน์มากกว่าวันละ ๓ ชั่วโมง ฉะนั้น การเลียนแบบพฤติกรรมของเด็กและวัยรุ่นจึงมีสูงมาก มีผลให้เกิดปัญหาเชิงพฤติกรรมที่รุนแรงอยู่เสมอๆ

การเปลี่ยนแปลงเจตคติ

เรียม ศรีทอง กล่าวว่า ตัวแปรในการเปลี่ยนแปลงเจตคติที่เป็นตัวแปรอิสระ ได้แก่

๑) แหล่งของเจตคติ (Source) หมายถึง ความน่าเชื่อถือ ความเชี่ยวชาญ และสถานภาพ เป็นต้น

๒) ข่าวสาร (Message)

๓) สื่อ (Medium) และ

๔) ผู้รับ (Audience) สำหรับตัวแปรตาม ได้แก่ ความสนใจ (Attention) ความเข้าใจ (Comprehension) การยอมรับ (Yielding of Acceptance) การเก็บจำ (Retension) และการกระทำ (Action)

ในการเปลี่ยนแปลงเจตคติทำได้หลายวิธีการ การเปลี่ยนแปลงเจตคติทำได้โดยการจัดภาพการณ์ให้ใหม่ สร้างแรงจูงใจด้วยการให้ข้อเท็จจริงที่ถูกต้องในเรื่องต่างๆ ในแนวใหม่ด้วยหลักเหตุผล จัดสภาพแวดล้อมทางสังคมและลงมือปฏิบัติจริงๆ

จากผลของการศึกษาด้านเจตคติ พอสรุปได้ว่า ในการเปลี่ยนแปลงเจตคตินั้นทำได้โดย

๑) สร้างเจตคติใหม่ เช่น ต้องการความงามทางร่างกาย ต้องไม่เว้นการออกกำลังกาย

๒) ในกรณีที่มีเจตคติเดิมๆ กลับล้างเจตคติเดิม เช่น เคยคิดว่ายากในการเปลี่ยนนิสัยการผัดวันประกันพรุ่ง เป็นความพยายามทำให้สำเร็จ

๓) สร้างเสริมความเชื่อเดิมให้เข้มแข็ง เช่น คนมีเมตตา ย่อมได้รับการต้อนรับ

๔) ปรับเปลี่ยนตัวแปรต่างๆ เช่น ถ้างัดมือทำงาน ก็จะลดการคิดมาก

๕) เปลี่ยนเจตคติโดยให้สื่อมวลชนและการโฆษณา ชักจูงใจ รวมทั้งการใช้บุคคลที่น่าเชื่อถือเป็นตัวแบบที่ดี เช่น ศักดิ์สิทธิ์ แท่งทอง ร้องเพลง คนรุ่นใหม่ไกลบุญหรือ ทำให้วัยรุ่นสนใจดู

๖) การใช้กลุ่มในการเปลี่ยนเจตคติ เช่น ค่านิยม เป็นต้น เนื่องจากกลุ่มมีอิทธิพลต่อบุคคลโดยเฉพาะวัยรุ่นมาก นอกจากนั้นกลุ่มอาจช่วยในการเปลี่ยนความเชื่อและค่านิยมได้ดี เช่น ตั้งกลุ่มพัฒนาจิต^{๕๐}

บทบาทของอารมณ์ต่อพฤติกรรม

อารมณ์ (Emotion) คือ สภาพจิตใจที่หวั่นไหว ปั่นป่วน หรือตื่นเต้น เมื่อมีสิ่งเร้ามากระตุ้น สิ่งเร้าที่ทำให้เกิดอารมณ์ มีทั้งสิ่งเร้าภายนอก ที่มากระทบประสาทสัมผัส และสิ่งเร้าภายใน เช่น แรงจูงใจ ความต้องการ ความจำและประสบการณ์ สิ่งเร้าเดียวกัน ทำให้บุคคลแต่ละคนเกิดอารมณ์ต่างกันได้ แม้กระทั่งบุคคลเดียวกันในสภาวะที่ต่างกัน ได้รับสิ่งเร้าเดียวกันก็เกิดอารมณ์

^{๕๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๔ – ๑๒๗.

ต่างกันได้ เมื่อเกิดอารมณ์แล้ว ก็จะคงสภาพอยู่ในช่วงระยะเวลาสั้นบ้างยาวบ้าง ที่สิ่งเร้าได้หายไปแล้ว อารมณ์ที่คงอยู่นานๆ เรียกว่า อารมณ์ค้าง (Mood)

เมื่อเกิดอารมณ์มักจะสังเกตได้ง่ายจากการแสดงออกทางใบหน้า แต่สิ่งอื่นๆ ก็มีมีส่วนช่วยให้เราสังเกตอารมณ์ได้ ได้แก่

- ๑) สิ่งเร้า เช่น การชมเชย รางวัล การดู การตำหนิ
- ๒) การเคลื่อนไหวร่างกาย เช่น การชูก่อ ยึดอก หรือไหล่ตก ก้มหน้า
- ๓) การพูดจาและน้ำเสียง เช่น ชัดเจน ฉะฉาน หรือแผ่วเบา สั้นเครือ
- ๔) พฤติกรรม การแสดงออกทางความคิดและการตัดสินใจ เช่น คิดสร้างสรรค์

คิดมุ่งทำลาย รับฟังความคิดเห็นก่อนใช้เหตุผลตัดสินใจ หรือตัดสินใจตามสภาพอารมณ์

อารมณ์ แบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ

- (๑) มีความสุข คือ ความรัก และความสนุกสนานร่าเริง
- (๒) มีความทุกข์ คือ ความกลัว ความวิตกกังวล ความโกรธ และความเศร้า^{๕๒}

อารมณ์ เป็นรูปแบบของการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและจิตใจที่แสดงการตื่นตัวทางร่างกาย ความรู้สึก กระบวนการรู้คิดและปฏิกิริยาของร่างกายที่ตอบสนองต่อสถานการณ์ต่างๆ อารมณ์เป็นสภาวะที่ร่างกายและจิตใจถูกกระตุ้นให้เกิดการตอบสนอง หรือแสดงพฤติกรรม อารมณ์เกี่ยวข้องกับความรู้สึก โดยเป็นสภาวะที่เกิดต่อเนื่องกัน

ผู้วิจัยจะกล่าวถึงอารมณ์ที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรม ทฤษฎีอารมณ์ และบทบาทของอารมณ์ต่อพฤติกรรม และการพัฒนาอารมณ์พอสังเขป ดังนี้

๑. ทฤษฎีทางอารมณ์

ทฤษฎีทางอารมณ์ เป็นความพยายามอธิบายสัมพันธ์ภาพระหว่างกายและจิตใจที่ได้เรียนรู้จากปฏิกิริยาทางกาย จะเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ทางอารมณ์

ลักษณะอารมณ์ที่แสดงออกมาทางกาย มีระบบประสาทอัตโนมัติ เตรียมร่างกายสำหรับการตอบสนองทางอารมณ์ โดยทำงานร่วมกันระหว่างซิมพาเทติกกับพาราซิมพาเทติก ความสมดุลระหว่างส่วนการทำงานทั้ง ๒ นี้ขึ้นอยู่กับคุณภาพของความเข้มของสิ่งเร้า

สำหรับสถานการณ์ที่ไม่น่าพอใจ ส่วนซิมพาเทติกจะให้ผลดี ส่วนที่สถานการณ์ที่น่าพอใจ ยินดี พาราซิมพาเทติกจะทำงาน สำหรับอารมณ์แรงๆ จะส่งผลต่อร่างกายมาก เช่น อารมณ์กลัวและโกรธ ระบบซิมพาเทติกจะหลั่งฮอร์โมน (Epinephrine and Norepinephrine) จากต่อ

^{๕๒} ประสิทธิ์ ทองอุ่น และคณะ, พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทคอนฟอร์ม จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๒๗ – ๓๑.

มอครีนัส ทำให้สัปดาห์น้ำตาลในเลือด ความดันโลหิตเพิ่มสูง เหงื่อและน้ำลายเพิ่ม สำหรับอารมณ์ที่ซับซ้อนเกี่ยวข้องกับคอร์เทกซ์ ซึ่งเป็นเครือข่ายภายในและเชื่อมต่อกับทุกส่วนของร่างกาย

๑.๑) ทฤษฎีปฏิกิริยาตอบสนองทางกายของเจมส์ – แลงค์ (James – Lange Theory of Body Reaction) เจมส์ (James, ๑๘๘๕/๑๘๙๐) มีความเห็นเช่นเดียวกับอริสโตเติลที่ว่า อารมณ์เกิดจากปฏิกิริยาทางกาย เช่น รู้สึกเสียใจเนื่องมาจากร้องไห้ รู้สึกโกรธเนื่องมาจากต่อต้าน รู้สึกกลัวเนื่องมาจากตัวสั่น จากทฤษฎีนี้อ้างถึงการรับรู้สิ่งเร้าเป็นเหตุการณ์เกิดอารมณ์ และปฏิกิริยานำไปสู่อารมณ์^{๕๓}

๑.๒) ทฤษฎีกระบวนการของประสาทส่วนกลางของแคนนอน – บาร์ด (Cannon – Bard Theory of Central Neural Process) แคนนอน (Cannon, ๑๙๒๗, ๑๙๒๙) เชื่อว่าอารมณ์เกิดจากการทำงานของสมองระหว่างสิ่งเร้าเข้ากับปฏิกิริยาตอบสนอง เมื่อเกิดความรู้สึกจะมีสัญญาณจากทาลามัสไปสู่ส่วนของคอร์เทกซ์ บาร์ด (Bard) สรุปว่า สิ่งเร้าทางอารมณ์ทำให้เกิดผล ๒ ประการ คือ ทำให้ร่างกายตื่นตัวโดยระบบซิมพาเทติก และเรียนรู้อารมณ์จากคอร์เทกซ์ จึงเกิดเป็นทฤษฎีของแคนนอน – บาร์ด ขึ้น

๑.๓) ทฤษฎีประเมินของลาซารัสและสแชนเดอร์ (Lazarus – Schachter Theory of Appraisal) สแชนเดอร์ (๑๙๗๑) เชื่อว่า อารมณ์เป็นผลมาจากการตื่นตัวทางจิต และการประเมินทางความคิด ลาซารัส (๑๙๘๔ ; ๑๙๙๑ ; ๑๙๙๔) เน้นว่า ความคิดทำให้เกิดอารมณ์ ทฤษฎีนี้เน้นการตระหนักถึงการตื่นตัวทางจิตวิทยา ไม่เกี่ยวข้องกับเงื่อนไขการเรียนรู้อารมณ์

๒.๑.๕ ทฤษฎีการเรียนรู้

ความหมายของการเรียนรู้ (Learning)

เดโช สวานานนท์ กล่าวถึงการเรียนรู้ในทัศนะของนักจิตวิทยาต่อคำว่าการเรียนรู้นี้มีแตกต่างกันออกไปมากมาย แต่ก็พอจะจำแนกประเภทอย่างกว้างๆ ได้ออกเป็น ๒ นัย กล่าวคือ ทัศนะหนึ่งนั้นมองการเรียนรู้ในรูปส่วนประกอบของชีวิต และความสำคัญ – หน้าที่ ตลอดจนความสัมพันธ์ของอวัยวะต่างๆ ภายในร่างกาย ส่วนอีกทัศนะหนึ่งนั้น กลับมองการเรียนรู้ออกไปในรูปของสังคมหรือถือเอาวัฒนธรรมเป็นใหญ่ ทั้งสองทัศนะนี้มีความคิดร่วมที่สำคัญอยู่ประการหนึ่งคือทั้งสองฝ่าย อธิบายการเรียนรู้ไปในเรื่องของการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม

^{๕๓} เรียม ศรีทอง, พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน ศาสตร์แห่งการพัฒนาชีวิตและสังคม, หน้า ๑๑๘ – ๑๒๑.

ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงคำว่า การเรียนรู้ เราก็ควรจะมองให้เห็นไปว่า ร่างกายนั้นแวดล้อมไปด้วยสิ่งซึ่งเราเรียกรวมๆ ว่า สิ่งแวดล้อม และทั้งร่างกายและสิ่งแวดล้อมนี้ต่างก็ทำหยาได้ตอบ และสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และผลที่ได้จากการนี้คือ การเรียนรู้

การเรียนรู้แบ่งออกเป็น ๒ ประเด็น ดังนี้

๑) **ทัศนะแรก** : การเรียนรู้คือการเสาะหาลักษณะการตอบสนองของร่างกายให้พอเหมาะพอดีกับสถานการณ์ของสิ่งแวดล้อม เพื่อสนองความต้องการทางร่างกาย และเพื่อการมีชีวิตรอด

๒) **ทัศนะที่สอง** : การเรียนรู้คือการให้ร่างกายได้ตอบสนอง และได้แสวงหาทางตอบสนอง ในการปรับตัวให้เข้ากับมนุษย์อื่นที่อยู่ร่วมด้วยในสังคม

การเรียนรู้กับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของชีวิต ไม่ว่าจะเป็นทัศนะแรกหรือทัศนะหลังก็ตาม การเรียนรู้ย่อมจะต้องหมายถึง การงอกงามและการเพิ่มพูนการตอบสนองของร่างกายจากน้อยให้เป็นมากขึ้น และเป็นการงอกงามของร่างกายจากที่มีอยู่แล้วให้เหมาะสมและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น^{๕๔}

ประสิทธิ์ ทองอุ่น และคณะ ได้กล่าวถึงความหมายของการเรียนรู้ (Learning) คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเนื่องมาจากประสบการณ์ เป็นนิยามของครอนแบ็ค (Cronback) ซึ่งถือเป็นการให้ความหมายที่มีผู้ยอมรับมาก แต่จากความหมายนี้ควรตระหนักในข้อสังเกต ๒ ประการ คือ

๑) การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมภายในเพียงอย่างเดียว ก็เป็นการเรียนรู้ ไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมภายนอกด้วยก็ได้ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมภายนอกมีความสำคัญก็ต่อเมื่ออยู่ในกระบวนการเรียนการสอน จึงจำเป็นต้องมีการวัดผล

๒) พฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากการเรียนรู้ ต้องมีลักษณะค่อนข้างถาวร เนื่องจากความเหมาะสมที่อินทรีย์ (Organism) นั้นๆ ได้เล็งเห็นว่า ควรเป็นไปในแนวนั้นๆ เช่นกรณีของยาเสพติด หรือสารเคมีบางประเภท ที่มีผลต่อพฤติกรรมให้เปลี่ยนแปลงไปได้ในช่วงเวลาระยะหนึ่งนั้นๆ มิได้เป็นการเรียนรู้ ทั้งๆ ที่การได้รับสิ่งเหล่านั้นก็เป็นประสบการณ์ ทั้งนี้เพราะพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงด้วยฤทธิ์ของสารเหล่านั้น เมื่อหมดฤทธิ์พฤติกรรมก็คืนสภาพเดิม แต่ข้อความรู้ที่เจ้าของพฤติกรรมได้รับ ถือว่าเป็นการเรียนรู้

เมื่อเกิดการเรียนรู้ อินทรีย์จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมใน ๓ ด้าน ต่อไปนี้

๑) การรู้คิด (Cognitive Domain) เป็นการเปลี่ยนแปลงความรู้และความเข้าใจ

๒) ความรู้สึก (Affective Domain) เป็นการเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์

๓) ทักษะ (Psychomotor Domain) เป็นการเปลี่ยนแปลงความชำนาญการ^{๕๕}

^{๕๔} เดโช สนวนานนท์, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๓), หน้า ๖๒ – ๖๔.

^{๕๕} ประสิทธิ์ ทองอุ่น และคณะ, พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน, หน้า ๒๔.

แนวคิดเรื่องการเรียนรู้

มนุษย์จะเรียนรู้ตลอดเวลา ตั้งแต่เกิดจนตาย ซึ่งเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตหรือการศึกษาตลอดชีวิต (Life-Long Learning or Life-Long Education) การเรียนรู้หรือการได้รับการศึกษาของมนุษย์ ๓ ประเภท คือ

๑) การเรียนรู้หรือการศึกษาในระบบโรงเรียน (Formal Education) คือ ระบบการเรียนรู้หรือการศึกษาที่จัดโครงการอย่างเป็นทางการ ได้แก่ โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย เช่น การศึกษาระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และระดับอุดมศึกษา เป็นการเรียนรู้ของคนที่อยู่ในวัยศึกษาเล่าเรียนอย่างเป็นทางการ มีการจัดระบบ แบ่งอายุ มีผู้สอนและผู้เรียน มีหลักสูตร มีการให้ประกาศนียบัตร ปริญญาบัตร

๒) การเรียนรู้หรือการศึกษานอกระบบโรงเรียน (Non-Formal Education) คือ ระบบการเรียนรู้หรือการศึกษาที่จัดขึ้นนอกเหนือไปจากการศึกษาในระบบโรงเรียนปกติ ซึ่งส่งเสริมความรู้ความสามารถทั้งในด้านความรู้ทั่วไปและวิชาชีพให้มีความเป็นอยู่ ประกอบอาชีพและทำหน้าที่พลเมืองให้ดีขึ้น

๓) การเรียนรู้หรือการศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) คือ ระบบการเรียนรู้หรือการศึกษาที่มนุษย์ได้รับและสะสมความรู้ ประสบการณ์ ทักษะและความเข้าใจจากประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน และสิ่งแวดล้อม โดยไม่เจาะจงหรือไม่มีการวางแผนไว้ล่วงหน้า^{๕๖}

การเรียนรู้เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเกิดจากการฝึกหัดหรือประสบการณ์ของแต่ละบุคคลหรือเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการที่ผู้เรียนปรับตัวเองเพื่อตอบสนองสิ่งเร้าเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมาย ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงครอบคลุมถึงระบบการทำงานต่างๆ ของร่างกายรวมทั้งด้านอารมณ์ ทักษะ การปรับตัว ด้านสังคม การเรียนรู้ของมนุษย์มีขอบเขตกว้างขวางมาก มีการเรียนรู้หลายรูปแบบ เป็นหัวใจสำคัญของการดำรงชีวิต ทุกคนเกิดมาจะต้องเรียนรู้

แบนดูรา (Bandura, ๑๙๘๖) เจ้าแห่งทฤษฎีปัญญทางสังคมให้ทัศนะว่า พฤติกรรม (Behavior หรือ B) ของมนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับปัจจัยหลักอีก ๒ ปัจจัย คือ ปัจจัยทางปัญญา และปัจจัยส่วนบุคคลอื่นๆ (Personal หรือ P) และอิทธิพลของสิ่งแวดล้อม (Environmental Influences หรือ E) แบนดูราได้แบ่งการเรียนรู้ไว้ ๒ ประเภท คือ

๑) การเรียนรู้จากการสังเกต (Observational Learning)

๒) การเรียนรู้จากการกระทำ (Active Learning)

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗ - ๘.

๑. การเรียนรู้จากการสังเกต มนุษย์เรียนรู้การกระทำพฤติกรรมส่วนใหญ่จากการสังเกตตัวแบบ แล้วรับข่าวสารต่างๆ มาประมวลโดยการแปลงสภาพเป็นตัวแทนด้วยสัญลักษณ์ที่จะเป็นเครื่องหมายชี้แนะและการกระทำในโอกาสต่อมา โดยเบนคูราได้ให้ความหมายของสื่อตัวแบบ กระบวนการเรียนรู้จากการสังเกต และบทบาทของการเสริมแรงในการเรียนรู้ไว้ ดังนี้

๑.๑) สื่อตัวแบบ การมีสื่อตัวแบบสามารถผ่านสื่อได้หลายประเภท คือ

- (๑) การมีตัวแบบทางพฤติกรรม หมายถึง การมีตัวแบบทางพฤติกรรมให้บุคคลเห็น
- (๒) การมีตัวแบบทางวาจา หมายถึง การมีตัวแบบที่พูดบอกหรือเขียนบอกว่าจะทำอะไร ได้อย่างไร
- (๓) การมีตัวแบบสัญลักษณ์ หมายถึง การมีตัวแบบผ่านสื่อต่างๆ

๑.๒) กระบวนการเรียนรู้จากการสังเกตมี ๔ กระบวนการ คือ

- (๑) กระบวนการใส่ใจ หมายถึง กระบวนการที่มนุษย์ใส่ใจและสนใจในการรับรู้พฤติกรรมของตัวแบบ
- (๒) กระบวนการเก็บจำ การเรียนรู้จากการสังเกตจะมีโอกาสเกิดขึ้นได้มากหากผู้สังเกต สามารถเก็บจำพฤติกรรมของตัวแบบไว้ได้
- (๓) กระบวนการกระทำ เป็นกระบวนการที่ผู้สังเกตจะนำเอาการเก็บจำเป็นสัญลักษณ์มาแปลงเป็นการกระทำ
- (๔) กระบวนการจงใจ หมายถึง สิ่งของ ปฏิกริยาของผู้อื่นหรือปฏิกริยาของบุคคล ตนเอง ที่จะจงใจให้บุคคลทำหรือไม่ทำพฤติกรรมหนึ่งๆ

๑.๓) บทบาทของการเสริมแรง ในการเรียนรู้จากการสังเกต เบนคูราเสนอทฤษฎะของทฤษฎีทางสังคมต่อบทบาทของการเสริมแรงในการเรียนรู้จากการสังเกตไว้ คือ

- (๑) การเรียนรู้จากการสังเกตเกิดขึ้นโดยไม่ต้องมีสิ่งจูงใจภายนอก
- (๒) ตัวจูงใจมีบทบาทขึ้นมาก่อนพฤติกรรมมากกว่าเกิดตามหลังพฤติกรรม
- (๓) การเรียนรู้เงื่อนไขการกระทำเป็นกรณีพิเศษของการเรียนรู้จากการกระทำ

๒. การเรียนรู้จากการกระทำ เบนคูราเห็นว่า การเรียนรู้จากการกระทำ เป็นกรณีพิเศษของการเรียนรู้จากการสังเกต ในการเรียนรู้จากการกระทำ บุคคลกระทำพฤติกรรมหนึ่งๆ แล้วสังเกตผลที่เกิดขึ้น หากผลที่เกิดขึ้นเป็นผลดีสำหรับตัวเขา เขาก็จะเก็บจำการกระทำนั้นๆ ไว้ เพื่อจะได้ทำในโอกาสหน้าอีก หากผลที่เกิดขึ้นเป็นผลที่ไม่ดีสำหรับตัวเขา เขาก็จะเก็บจำการกระทำนั้นไว้เพื่อตัดแปลงใหม่ให้เกิดผลดีหรือเพื่อจะได้ไม่ทำเช่นนั้นอีก อย่างไรก็ตามหากจะเปรียบเทียบ

ระยะเวลาที่ต้องใช้ในการเรียนรู้พฤติกรรมหนึ่ง ๆ การเรียนรู้จากการสังเกตจะใช้นานน้อยกว่า การเรียนรู้จากการกระทำมาก โดยเฉพาะการเรียนรู้พฤติกรรมที่ซับซ้อน การเรียนรู้จากการกระทำจะมีประโยชน์ชัดเจน ในกรณีที่บุคคลพยายามคิดค้นพฤติกรรมใหม่ขึ้นมา

วิธีการเรียนรู้ทางสังคมสามารถแบ่งได้ดังนี้

๑) การปั้นพฤติกรรม หรือการปรับปรุงแต่งพฤติกรรมนี้ เป็นการจงใจสอนให้เด็กเกิดพฤติกรรมต่างๆ ตามที่ผู้สอนต้องการ ส่วนผู้ถูกปั้นส่วนใหญ่เป็นเด็ก การปั้นพฤติกรรมใช้หลักการเสริมแรงเข้าช่วย โดยการให้รางวัลได้แก่ คำชมเชย

๒) การเรียนรู้โดยบังเอิญ เป็นการเรียนรู้ทางสังคม ซึ่งตัวแทนทางสังคมไม่ได้ตั้งใจที่จะอบรมสั่งสอน เด็กจะเรียนรู้จากการกระทำบางอย่างของพ่อแม่ หรือผู้ใหญ่โดยไม่ตั้งใจ

๓) การเลียนแบบหรือการทำตาม เป็นการเรียนรู้ทางสังคมที่สำคัญ การยอมรับวัฒนธรรมและค่านิยมต่างๆ แล้วนำมาประพฤติปฏิบัติตาม การเลียนแบบเกิดจากสาเหตุ ดังนี้

(๑) เกิดจากความใกล้ชิดสนิทสนม มีโอกาสให้ความรัก ความอบอุ่น และบำบัดความต้องการทางร่างกายก่อให้เกิดความพอใจและมีความสุข

(๒) เกิดจากความคล้ายคลึงกันตั้งแต่หนึ่งอย่างขึ้นไป เช่น อายุใกล้เคียงกัน เป็นคนจังหวัดเดียวกัน มีค่านิยมบางอย่างคล้ายคลึงกัน

(๓) เกิดจากความรู้สึกที่เรียกว่าพลอยได้รับไปด้วย คือ เกิดความพอใจในผลการกระทำของผู้อื่น และพอใจเมื่อมีใครมาบอกว่าทำอย่างนั้นอย่างนั้นดี^{๕๗}

กล่าวโดยสรุป การเรียนรู้ของบุคคลเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเกิดจากการฝึกหัด การปฏิบัติจริงด้วยประสบการณ์ของตนเอง เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการที่ผู้เรียนปรับตัวเองเพื่อตอบสนองสิ่งเร้าเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมาย ทั้งในด้านอารมณ์ ทักษะ การปรับตัว ด้านสังคม และด้านสติปัญญา ความรู้ความเข้าใจ

การศึกษา คือกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต ตั้งแต่เกิดจนตาย หรือเป็นการศึกษาตลอดชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้หรือการศึกษาในระบบโรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย การศึกษานอกระบบโรงเรียน ในด้านความรู้ทั่วไปและวิชาชีพให้มีความเป็นอยู่ ประกอบอาชีพและทำหน้าที่ตามบทบาทในชีวิตประจำวัน หรือการเรียนรู้ การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นระบบการเรียนรู้ที่บุคคลได้รับและสั่งสมความรู้ ประสบการณ์ ทักษะและความเข้าใจจากประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน และสิ่งแวดล้อม ทั้งโดยรู้ตัว ด้วยความตั้งใจสนใจในสิ่งที่อยากรู้อยากเรียน หรือโดยไม่รู้ตัวไม่จำเพาะเจาะจงหรือไม่มีการวางแผนไว้ล่วงหน้าซึ่งเป็นการเรียนรู้โดยบังเอิญ

^{๕๗} เดโช สนวนานนท์, จิตวิทยาสังคม, หน้า ๑๕ – ๑๗.

จากแนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้ของนักจิตวิทยาหลายท่านดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า พฤติกรรมของคนเกิดจากการเรียนรู้ ซึ่งมีวิธีการเรียนรู้ต่างๆ กันดังนี้ คือ การสังเกต การทำตามแบบ (เลียนแบบ) การได้รับการวางเงื่อนไข โดยการเสริมแรง เช่น ให้รางวัล และลงโทษ การตอบสนอง ต่อสิ่งเร้า การลองผิดลองถูก และการฝึกหัด การกระทำซ้ำๆ ระดับความสามารถในการเรียนรู้ นั้น จะเรียนรู้ได้เร็วหรือช้าขึ้นอยู่กับความแตกต่างระหว่างบุคคล ซึ่งสอดคล้องกับพระพุทธเจ้า เปรียบการเรียนรู้ของบุคคลเหมือนบัวสี่เหล่า

๒.๑.๑๐ ทฤษฎีการพัฒนาทางจริยธรรม

พัฒนาทางจริยธรรมของบุคคล : ปัจจัยหนึ่งที่สำคัญในกระบวนการสังคมประกิต

เมื่อกล่าวถึง “จริยธรรม” (Morality) ย่อมที่จะต้องกล่าวถึง “ค่านิยม” และ “คุณธรรม” ซึ่งโดยความหมายแล้วค่านิยม หมายถึง สิ่งที่คนส่วนใหญ่ในสังคมเห็นว่าสำคัญ เช่น การรักษาหน้า ความมีอาวโส ฯลฯ ส่วนคุณธรรม หมายถึง สิ่งที่คนส่วนใหญ่ในสังคมเห็นว่าดี เช่น ความซื่อสัตย์ วินัย ประหยัด ฯลฯ สำหรับจริยธรรมนั้นความหมายก็คือลักษณะทางสังคมหลายลักษณะของมนุษย์ และมีขอบเขตรวมไปถึงพฤติกรรมทางสังคมประเภทต่างๆ ด้วย ลักษณะและพฤติกรรมที่เกี่ยวข้อง กับจริยธรรม จะมีคุณสมบัติประเภทใดประเภทหนึ่งใน ๒ ประการ คือ เป็นลักษณะที่สังคมต้องการ ให้มีอยู่ในสมาชิกในสังคมนั้น คือ เป็นพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบ ให้การสนับสนุนและ ผู้กระทำส่วนมากเกิดความพอใจว่า การกระทำนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสม ส่วนอีกประการหนึ่ง คือลักษณะที่สังคมไม่ต้องการให้มีอยู่ในสมาชิกในสังคม เป็นการกระทำที่สังคมลงโทษหรือพยายาม กำจัด และผู้กระทำพฤติกรรมนั้นส่วนมากรู้สึกว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องไม่สมควร ฉะนั้น ผู้ที่มี จริยธรรมสูงก็คือผู้ที่มีลักษณะและพฤติกรรมประเภทแรกมาก และประเภทหลังน้อย

ลักษณะของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมนั้น แบ่งออกได้เป็นหลายประเภทด้วยกัน เช่น ความรู้ ทศนคติ การใช้เหตุผล และพฤติกรรมต่างๆ เป็นต้น

ความรู้เชิงจริยธรรม หมายถึง การที่มีความรู้ในสังคมของตนนั้น ถือว่าการกระทำ ชนิดใดควรทำ และการกระทำชนิดใดไม่ควรเว้น ลักษณะหรือพฤติกรรมประเภทใดเหมาะสม หรือไม่เหมาะสมมากนักน้อยเพียงใด ปริมาณความรู้เชิงจริยธรรมคือความรู้เกี่ยวกับค่านิยมทางสังคม ขึ้นอยู่กับอายุ ระดับการศึกษา และพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลด้วย ความรู้เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ ทางสังคมและศาสนาส่วนใหญ่เด็กจะเริ่มเรียนรู้ตั้งแต่เกิดโดยเฉพาะในช่วงอายุ ๒ ปี ถึง ๑๐ ปี จะได้รับการปลูกฝังค่านิยมเหล่านี้เป็นพิเศษ

ทฤษฎีการพัฒนาทางจริยธรรม แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ

๑. ทฤษฎีอิทธิพลทางสังคมต่อการพัฒนาทางจริยธรรม

ทฤษฎีนี้เริ่มจากความคิดและประสบการณ์ของนักสังคมวิทยา ไรท์ (Wright, ๑๙๗๕) ผู้ที่เชื่อว่าสังคมมีส่วนในการปั้นมนุษย์ในลักษณะต่างๆ กัน ตามแต่ว่ามนุษย์นั้นจะอยู่ในกลุ่มใดในสังคม ส่วนนักจิตวิเคราะห์ก็จะเล็งเห็นความสำคัญของสังคมในการก่อตั้งลักษณะทางจริยธรรมให้แก่สมาชิกในสังคมนั้น โดยที่ทฤษฎีนี้ระบุว่า เด็กเล็กๆ จะเรียนรู้อะไรดีอะไรชั่วจากผู้ที่อยู่ใกล้ชิด ซึ่งเป็นตัวแทนทางสังคมโดยใช้กระบวนการเทียบเคียง (identification) เด็กจะใช้วิธีการเลียนแบบผู้อื่นที่มีอำนาจและผู้ที่ยึดมั่น จนในที่สุดเด็กจะรับกฎเกณฑ์ทางสังคมมาเป็นหลักปฏิบัติของตนโดยอัตโนมัติ นักทฤษฎีต่างๆ ยอมรับว่าการปลูกฝังจริยธรรมเริ่มตั้งแต่วัยทารก และวัยเด็กเล็ก เป็นวัยแห่งการเตรียมตัว เพื่อเข้าเป็นสมาชิกในสังคมใหญ่ ในช่วงแรกของชีวิตนี้เด็กจะได้รับการปลูกฝังทางจริยธรรมมากกว่าในช่วงอื่นๆ ในชีวิต ดังนั้น กลุ่มบุคคลที่จะต้องรับผิดชอบในการปลูกฝังจริยธรรมให้แก่เด็กมากที่สุดคือสมาชิกในครอบครัวของเด็กเอง รองลงมาคือโรงเรียนอนุบาลและประถมศึกษา นอกจากนี้ยังมีสื่อมวลชน ได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ เมื่อครอบครัวเป็นแหล่งที่มีความสำคัญที่สุดในการปลูกฝังจริยธรรมให้แก่เด็กแล้ว ปัญหาอยู่ที่ว่าสมาชิกในครอบครัวตระหนักในหน้าที่นี้เพียงใด

ทฤษฎีการเทียบเคียง หรือ การเลียนแบบ (Identification Theories) เป็นทฤษฎีที่เน้นถึงการนำเอาแบบอย่างจาก พ่อ แม่ หรือตัวแทนทางสังคม ซึ่งจะใช้กลวิธีต่างๆ ดังที่เคยกล่าวมาแล้วข้างต้น (กลวิธีการเรียนรู้พฤติกรรมในกระบวนการสังคมประเพณีวิธีที่ ๒) มาช่วยอธิบายได้เกี่ยวกับพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กและเยาวชนโดยเฉพาะทางด้านมโนธรรม (Consciences) ^{๕๔}

๒. ทฤษฎีพัฒนาการลักษณะที่ส่งเสริมจริยธรรม

ทฤษฎีนี้มีความเชื่อว่าการพัฒนาทางสติปัญญาและอารมณ์เป็นรากฐานของการพัฒนาทางจริยธรรมคือ เพียเจท์ และโคลเบอร์ก ซึ่งเขาเชื่อว่า จริยธรรมของเด็กจะเจริญขึ้นตามความเจริญของความสามารถทางการรู้ (Cognitive Ability) สติปัญญา และอารมณ์ของเด็ก... โคลเบอร์ก ได้พบความสัมพันธ์ระหว่างจริยธรรมกับลักษณะอื่นๆ ของมนุษย์ที่สำคัญคือ ความสัมพันธ์กับสติปัญญาทั่วไป และความสัมพันธ์กับลักษณะมุ่งอนาคต (ความสามารถในการอดได้ รอได้ผลของในอนาคต) นอกจากนั้นยังพบว่าผู้ที่มีจริยธรรมสูงยังเป็นผู้มีสมาธิดี มีความสามารถในการควบคุมอารมณ์ของ

^{๕๔} ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร, จิตวิทยาสังคม : ทฤษฎีและการปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๕), หน้า ๕๕ – ๕๗.

ตนและมีความภาคภูมิใจในตนเองและมีสภาพแวดล้อมสูงกว่าผู้มีจริยธรรมต่ำ ดังรายละเอียดต่อไป

๒.๑) ทฤษฎีพัฒนาทางจริยธรรม ๓ ขั้นของเพียเจต์ (Piaget, s three stages of moral development) ฌอง เพียเจต์ (Jean Piaget)

ขั้นที่ ๑ Premoral Stage เป็นขั้นก่อนมีจริยธรรม การพัฒนาการขั้นนี้จะเริ่มตั้งแต่เด็กแรกเกิดจนถึงอายุ ๑ ขวบ เพียเจต์เชื่อว่าเด็กในขั้นนี้ยังไม่มีความรู้ทางจริยธรรมจรรยาบรรณใดๆ ทั้งสิ้น เด็กในวัยนี้จะยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง (egocentric) ต้องการความสุขของตนเองเท่านั้น ไม่สนใจคนอื่นมากนัก

ขั้นที่ ๒ Heteronomous Stage เป็นขั้นการพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กที่อยู่ในวัย ๑ – ๕ ขวบ เด็กในวัยนี้เริ่มให้ความสำคัญของสิ่งแวดล้อม รู้ว่ามีบุคคลหรือคนอื่นๆ ที่โตกว่าเขาและเรียกร้องให้เขาปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่ผู้ใหญ่ตั้งขึ้น เด็กจะต้องฝืนใจทำตามเพื่อมิให้ถูกลงโทษต่างๆ ที่เขาไม่เข้าใจเลยว่าจะต้องทำตามกฎเกณฑ์นั้นทำไม แต่เข้าใจว่าทำตามเพื่อหลีกเลี่ยงการลงโทษเท่านั้น

ขั้นที่ ๓ Autonomouse Stage เป็นขั้นการพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กตั้งแต่อายุ ๖ ปี ขึ้นไปจนถึงวัยผู้ใหญ่ เด็กวัยนี้จะมีความคิดเป็นผู้ใหญ่ รู้จักคิดอย่างมีเหตุผล มีความเป็นตัวของตัวเองมีความเกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆ ใช้หลักของความยุติธรรมเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นๆ และรู้จักแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน (Reciprocity) คือ รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา มีความซื่อสัตย์ในกฎเกณฑ์ต่างๆ เมื่ออยู่ในกลุ่ม

จุดสำคัญบางจุดในทฤษฎีของเพียเจต์ ในการพัฒนาทางจริยธรรม ได้แก่

- ๑) การสร้างกฎเกณฑ์
- ๒) เจตนาการกระทำกับผลการ
- ๓) การลงโทษ
- ๔) ความยุติธรรม

ความคิดเห็นเรื่องการพัฒนาของจริยธรรมตามที่เพียเจต์ศึกษาค้นคว้า มีหลักสำคัญโดยสรุปคือ พัฒนาการของสติปัญญาและการคิดหาเหตุผลเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาจริยธรรม นอกจากนั้นอายุและการเจริญเติบโตตามวัย (Maturity) ก็มีส่วนเสริมอีกด้วย เพราะจะทำให้พัฒนาการทางจริยธรรมสมบูรณ์ยิ่งขึ้น การพัฒนาจริยธรรมเป็นเรื่องเฉพาะตัวบุคคลเพราะเด็กแต่ละคนย่อมมีความแตกต่างกันทั้งในด้านสติปัญญา การคิดหาเหตุผล อายุ และการเจริญเติบโตตามวัย^{๕๕}

^{๕๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๗ – ๕๘.

๒.๒) ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม ๖ ขั้น ของโคล์เบอร์ก (Kohlberg six stages of moral development) ลอร์เรนซ์ โคล์เบอร์ก (Lawrence Kohlberg) นักจิตวิทยาแห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด

เหตุผลเชิงจริยธรรม ๖ ขั้น

ซึ่งแบ่งเป็น ๓ ระดับ ในทฤษฎีการพัฒนาทางจริยธรรมของ โคล์เบอร์ก

ขั้นการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม	ระดับของจริยธรรม
ขั้นที่ ๑ หลักการหลบหลีกการลงโทษ (๒ – ๗ ปี) ขั้นที่ ๒ หลักการแสวงหารางวัลและความพอใจ (๗-๑๐ ปี)	๑. ระดับก่อนกฎเกณฑ์ (๒-๑๐ ปี)
ขั้นที่ ๓ หลักการทำตามที่ผู้อื่นเห็นชอบ (๑๐ – ๑๓ ปี) ขั้นที่ ๔ หลักการทำตามหน้าที่ทางสังคม (๑๓ – ๑๖ ปี)	๒. ระดับตามกฎเกณฑ์ (๑๐-๑๖ ปี)
ขั้นที่ ๕ หลักการทำตามคำมั่นสัญญา (๑๖ ปีขึ้นไป) ขั้นที่ ๖ หลักการยึดอุดมคติสากล (ผู้ใหญ่)	๓. ระดับเหนือกฎเกณฑ์ (๑๖ ปีขึ้นไป)

๑. ระดับก่อนกฎเกณฑ์ ระดับนี้เกณฑ์มาตรฐานของจริยธรรมของเด็กนั้นอาศัยการควบคุมจากคนอื่นภายนอก โดยยึดหลักการหนีการลงโทษ และการแสวงหารางวัล หรือสิ่งของที่ทำให้ตนเองพอใจ แบ่งออกเป็น ๒ ขั้น คือ

ขั้นที่ ๑ เด็กยึดการหลบหลีกการถูกลงโทษเป็นหลัก (Obedience and Punishment Orientation) เด็กในวัยนี้จะปฏิบัติตามกฎเกณฑ์เพื่อหลีกเลี่ยงการลงโทษ เรียนรู้ที่จะเชื่อฟังผู้ใหญ่ การพัฒนาการเป็นขั้นแรกสุดเป็นช่วงที่เด็กมีอายุตั้งแต่ ๒ – ๗ ปี

ขั้นที่ ๒ เด็กยึดการแสวงหารางวัลและความพอใจเป็นหลัก (Naively Egoistic Orientation) เป็นการพัฒนาการของเด็กวัยประมาณ ๗ – ๑๐ ปี เด็กจะเชื่อฟังและทำตามกฎเกณฑ์โดยมีเงื่อนไขเมื่อทำไปแล้วจะได้ตอบแทนในลักษณะกรรมสนองกรรมและมีแรงกระตุ้นที่จะกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดเพื่อให้เป็นที่พอใจแก่ตนเอง และเริ่มตระหนักถึงความสำคัญของความรู้สึกนึกคิดของบุคคลนั้น และผู้อื่นบ้างในเรื่องเกี่ยวกับการติดต่อสัมพันธ์กันมีการแลกเปลี่ยนการกระทำต่อผู้อื่นบ้างแล้ว

๒. ระดับตามกฎเกณฑ์ ระดับนี้เด็กต้องการจะเอาอกเอาใจผู้อื่น ในขณะเดียวกันก็จะคอยสังเกตมาตรฐานของผู้อื่นไปพร้อมกับการเรียนรู้ โดยการซึมซาบทีละน้อยถึงมาตรฐานของการกระทำว่ากระทำอย่างไรดีหรือไม่ จนกระทั่งสามารถที่จะกำหนดมาตรฐานของตนเองได้ในระดับหนึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ขั้น คือ

ขั้นที่ ๓ เด็กยึดการทำตามผู้อื่นหรือชอบเป็นหลัก หรือขั้นของการเป็นเด็กดี (Goodboy Orientation) เป็นขั้นการพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กในช่วงอายุประมาณ ๑๐-๑๓ ปี เด็กถือว่าเอาความสัมพันธ์อันดีต่อผู้อื่นเป็นหลัก เด็กต้องการเอาอกเอาใจผู้อื่น ต้องการยอมรับจากผู้อื่น มีความสามารถที่จะพิจารณาตัดสินความถูกต้องหรือผิดของเจตนาที่จะกระทำและเด็กเริ่มมีความคิดของตนเองขึ้นบ้างเกี่ยวกับเรื่องคนดีคือคนเช่นไร

ขั้นที่ ๔ เด็กยึดการทำหน้าที่ทางสังคมเป็นหลัก (Authority and Social Order Maintaining Orientation) เป็นขั้นการพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กที่อยู่ในช่วงอายุ ๑๓ – ๑๖ ปี เด็กยึดเอาอำนาจหรือกฎเกณฑ์ของสังคมเป็นหลัก รู้จักบทบาทและหน้าที่ของตนเอง มีการยอมรับอำนาจหน้าที่ของผู้ที่สูงกว่า รู้จักรักษาความสงบของสังคมโดยการกระทำตามระเบียบกฎเกณฑ์ที่สังคมกำหนดไว้

๓. ระดับเหนือกฎเกณฑ์ ระดับนี้ถือว่าเป็นจริยธรรมขั้นสูง บุคคลที่มาถึงขั้นนี้ได้จะประสบกับการขัดแย้งระหว่างมาตรฐานการกระทำที่สังคมยอมรับ ๒ อย่าง และเขาพยายามจะเลือกตัดสินเอาอันใดอันหนึ่ง การควบคุมการกระทำของบุคคลในระดับนี้ที่ตัวของตัวเอง ดังนั้น การตัดสินใจเรื่องความขัดแย้งจะเป็นการตัดสินใจที่เกิดขึ้นจากการไตร่ตรองหาเหตุผลด้วยตนเองมี ๒ ขั้นคือ

ขั้นที่ ๕ เป็นขั้นของการยึดหลักของสัญญา หลักของสิทธิส่วนบุคคลและหลักของการยอมรับกฎเกณฑ์อย่างเป็นประชาธิปไตย (Contractual Orientation) เป็นขั้นของการพัฒนาทางจริยธรรมของบุคคลอยู่ในช่วงอายุ ๑๖ ปี ถึงผู้ใหญ่ บุคคลที่มาถึงขั้นนี้คืออย่างมีเหตุผลพิจารณาการกระทำโดยยึดเอาความปรารถนาของคนส่วนใหญ่และความสงบสุขของสังคมเป็นเกณฑ์บุคคลในระดับนี้มองเห็นและเข้าใจความขัดแย้งระหว่างความต้องการของมนุษย์และกฎเกณฑ์ทางสังคม แต่เขาก็มีความคิดว่าการกระทำตามกฎเกณฑ์สังคมย่อมดีกว่าเมื่อมองในระยะยาว

ขั้นที่ ๖ เป็นขั้นของการยึดหลักมโนธรรมของแต่ละบุคคลเป็นเกณฑ์ (Conscience of Principle Orientation) เป็นขั้นการพัฒนาการของจริยธรรมของบุคคลในวัยผู้ใหญ่ บุคคลที่มีการพัฒนาการทางจริยธรรมก้าวมาถึงขั้นนี้จะกระทำหรือไม่กระทำอะไร โดยอาศัยหลักของมโนธรรมประจำตัวเองรู้จักรับผิดชอบในการกระทำของตัวเอง เช่น รู้จักเคารพชีวิต การสงวนทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น ตระหนักในการกระทำของตนเองที่มีผลต่อบุคคลอื่นทั้งทางตรงและทางอ้อม ไม่กลัวผู้อื่นลงโทษ แต่กลัวตนเองละอายใจตนเอง^{๖๐}

^{๖๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๐ – ๖๒.

๓. ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม

ทฤษฎีที่ได้อธิบายวิธีการและกระบวนการที่บุคคลได้รับอิทธิพลทางสังคมทำให้เกิดการยอมรับลักษณะและกฎเกณฑ์ทางสังคมมาเป็นลักษณะของตน ทฤษฎีนี้ได้นำเอาหลักการเสริมแรง (Principle of Reinforcement) และหลักการเชื่อมโยง (Principle of Association) มาใช้อธิบายปรากฏการณ์ในสังคม โดยเน้นการเรียนรู้โดยบังเอิญและการเลียนแบบเป็นสำคัญ

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory) : ทศนะเกี่ยวกับการเรียนรู้จริยธรรมของบุคคล

นักจิตวิทยาในกลุ่มทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม มีความเห็นว่า...การแบ่งระดับจริยธรรมของบุคคลโดยใช้แต่เพียงอายุ สติปัญญาและตัวแปรอื่นอีกไม่กี่ตัวนั้น นักจิตวิทยาในกลุ่มนี้มีความเชื่อโดยสรุปดังนี้

๑) การกำเนิดจริยธรรมของนักจิตวิทยาในกลุ่มนี้ เขาเชื่อว่ามาจากการเรียนรู้จากพ่อ แม่ หรือผู้ที่ทำหน้าที่เลี้ยงดูเด็กตั้งแต่ยังเล็ก โดยวิธีการเลี้ยงดู ๓ แบบ คือ การวางเงื่อนไขเชื่อมโยงความสัมพันธ์ การวางเงื่อนไขผลกรรมและโดยการเรียนรู้จากตัวแบบ เนื่องจากว่านักจิตวิทยาในกลุ่มนี้เชื่อว่าการเรียนรู้จริยธรรมของมนุษย์นั้น เริ่มต้นด้วยการใช้การควบคุมจากภายนอก ซึ่งได้แก่การให้รางวัลและการลงโทษ

๒) การศึกษาวิจัยจริยธรรมตามแนวคิดนี้จะเน้นใช้จริยธรรมเชิงปฏิบัติการ (พฤติกรรม จริยธรรม) โดยให้นิยามจริยธรรมว่าเป็น “แรงต้านที่มีต่อการชักจูง” โดยเชื่อว่า ถ้าความน่าจะเป็นถูกจับได้มีมาก เด็กจะไม่อยากทำพฤติกรรมที่ผิดจริยธรรม นั่นคือ การเห็นว่าคุณค่าของคนอยู่ที่ว่าถ้าไม่กระทำผิดเขาก็มีจริยธรรมดี

๓) แรงต้านที่มีต่อการชักจูง หรือแรงต่อต้านความอยาก (Resistance to Temptation) คือ การเก็บกดหรือหักห้ามพฤติกรรมที่น่าจะเกิดโดยอาศัยปทัสถานหรือคำสั่งตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อแรงต่อต้าน ความอยากที่ศึกษากันมากก็คือ การลงโทษและการเห็นตัวแบบ

๔) ปฏิกริยาที่มีต่อการกระทำผิดกฎเกณฑ์ (Reaction to Transgression) ซึ่งหมายถึงสภาวะทางอารมณ์ที่เกิดขึ้นหลังจากที่เข้าใจว่าตนเองกระทำผิดกฎเกณฑ์ สภาวะทางอารมณ์นี้ได้แก่ความวิตกกังวล ความกลัวและความละอาย ถ้าเป็นพฤติกรรมภายนอกจะหมายถึงการสารภาพผิด การวิพากษ์วิจารณ์ตนเอง การกระทำซ้ำใหม่ให้ถูกต้อง

ลักษณะทางจริยธรรมทั้งที่เป็นความรู้ ทศนคติ เหตุผลและพฤติกรรมเชิงจริยธรรมต่างก็เป็นลักษณะของจริยธรรมที่เกิดขึ้นในบุคคล ส่วนแหล่งกำเนิดของจริยธรรมนั้นจากทฤษฎีทั้งสาม ทฤษฎีต่างก็เป็นทฤษฎีที่ช่วยกันสร้างภาพการวิเคราะห์จริยธรรมให้ชัดเจนยิ่งขึ้นโดยมีความเชื่อ

พื้นฐานของอิทธิพลทางสภาพแวดล้อมของบุคคลเป็นปัจจัยสำคัญในการเกิดจริยธรรม ถึงแม้จะมีบางทฤษฎีที่ยังยอมรับพันธุกรรมว่ามีบทบาทต่อการเกิดจริยธรรม เช่น ทฤษฎีพัฒนาลักษณะที่ส่งเสริมจริยธรรม แต่ก็ไม่ได้ละทิ้งความสำคัญของอิทธิพลทางสภาพแวดล้อมของบุคคลไป^{๖๐}

การใช้ทฤษฎีพัฒนาจริยธรรม เพื่อปลูกฝังและเสริมสร้างจริยธรรมของบุคคล

ทฤษฎีพัฒนาจริยธรรมทั้ง ๓ กลุ่มทฤษฎีต่างก็มีจุดสนใจที่เป็นประเด็นหลักของทฤษฎีแตกต่างกัน อย่างไรก็ตามแต่ละทฤษฎีก็มีเหตุผลที่สามารถอธิบายถึงแนวทางการพัฒนาจริยธรรมได้ถึงแม้ว่าจะยังขาดความสมบูรณ์และครอบคลุมในตัวเองก็ตาม ดังนั้นการใช้ทฤษฎีพัฒนาจริยธรรมทั้ง ๓ กลุ่มคือ ทฤษฎีอิทธิพลทางสังคมต่อการพัฒนาทางจริยธรรม ทฤษฎีพัฒนาลักษณะที่ส่งเสริมจริยธรรม และทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม ควรจะนำมาใช้อย่างประสมประสานกัน จึงจะทำให้เกิดความสมบูรณ์และครอบคลุมสำหรับการพัฒนาจริยธรรมของบุคคล

วิธีการปลูกฝังและเสริมสร้างจริยธรรมของบุคคลตัวอย่างหนึ่งซึ่งเกิดจากการประสมประสานทฤษฎีทั้ง ๓ กลุ่มดังกล่าว ซึ่งมีวิธีการดังนี้

ในการปลูกฝังและเสริมสร้างลักษณะความซื่อสัตย์สุจริตอันเป็นลักษณะทางจิตใจและพฤติกรรมของเยาวชนนั้น สิ่งสำคัญอย่างยิ่งก็คือการที่ผู้ปฏิบัติจะต้องรู้จักและเข้าใจธรรมชาติทางจิตใจของเด็กและเยาวชนแต่ละประเภท เพื่อจะได้ปฏิบัติต่อเขาอย่างถูกต้องเหมาะสมซึ่งจะทำให้เกิดผลดีตามที่ต้องการและไม่เกิดผลเสียโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์

ถ้าพิจารณาถึงความซื่อสัตย์สุจริตซึ่งเป็นจริยธรรมขั้นสูงของบุคคลตามทฤษฎีของโคห์ลเบิร์กแล้วจัดว่าอยู่ถึงขั้นที่ ๔ ตอนปลาย และขั้นที่ ๕ เป็นการกระทำตามหน้าที่ของตนเองและสังคมอย่างมีเหตุผลและการเคารพตนเอง ถ้ามองในด้านของพฤติกรรมก็เป็นบุคคลที่มีพฤติกรรมที่ไม่แสดงออกถึงการโกง และแสดงออกตรงไปตรงมาทั้งต่อหน้าที่และลับหลังผู้อื่น ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม

ผู้ที่ทำหน้าที่ในการปลูกฝังและเสริมสร้างลักษณะความซื่อสัตย์สุจริตแก่เยาวชนที่เหมาะสมก็คือบิดามารดา หรือผู้ปกครองของเยาวชนในส่วนของครอบครัว ส่วนโรงเรียนนั้นโดยเฉพาะเยาวชนแล้ว มีส่วนสำคัญมากในการปลูกฝังและเสริมสร้างลักษณะความซื่อสัตย์สุจริตเนื่องจากเยาวชนมักจะสัมพันธ์กับสังคมของเพื่อนค่อนข้างสูง ซึ่งส่วนหนึ่งมักจะเกี่ยวข้องกับโรงเรียนที่เขาเหล่านั้นสังกัดอยู่ ดังนั้นครูจึงมีบทบาทที่สำคัญ ครูที่ทำหน้าที่ในการปลูกฝังและเสริมสร้างนั้นควรจะต้องปฏิบัติตนหลายประการ คือการให้รางวัลของพฤติกรรมที่น่าพึงปรารถนาแก่เยาวชน การลงโทษอย่างเหมาะสม การเป็นตัวอย่างแก่เยาวชน การควบคุม และการให้เหตุผล การปฏิบัติ

^{๖๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๓ - ๖๔.

ทั้งห้าประการจะให้ผลพึงประสงค์เพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างครูเหล่านั้นกับเยาวชน โดยจะต้องพัฒนาดังแต่ยังอยู่ในเยาว์วัย และจะต้องเป็นบุคคลที่เด็กรักใคร่ และศรัทธา ดังนั้น ครูที่เด็กรักคือครูที่ทราบว่ามีความรักและความหวังดีต่อเด็กอย่างจริงใจ เป็นครูที่ปฏิบัติต่อเด็กโดยยึดเอาความเจริญเติบโตของเด็กและเยาวชนเป็นสำคัญ

วิธีการที่เหมาะสมซึ่งครูควรจะนำไปใช้สำหรับปลูกฝังและเสริมสร้างลักษณะความซื่อสัตย์สุจริตแก่เยาวชน ผู้เกี่ยวข้องควรจะใช้วิธีการ ๒ ขั้นตอนใหญ่ ๆ คือ

๑) การสร้างความตระหนักในความสำคัญของความซื่อสัตย์สุจริตให้เกิดขึ้นในตัวบุคคล

๒) วิธีการปรับพฤติกรรมให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความตระหนัก

วิธีการทั้งสองขั้นตอนครูควรจะใช้ผสมผสานกลมกลืนกันอย่างต่อเนื่อง และใช้ระยะเวลาพอสมควร ค่อยเป็นค่อยไปอย่างสม่ำเสมอ ในที่นี้จะขอกล่าวในขั้นตอนแรกก่อนดังนี้

การสร้างความตระหนักในความสำคัญของความซื่อสัตย์สุจริตให้เกิดแก่เยาวชน ความตระหนัก (Awareness) หมายถึง การให้บุคคลนั้นๆ มีความคิดจดจ่อเตือนตนเองถึงเรื่องนั้นๆ อยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์ใด ทางพระเรียกว่า “สังวร” อยู่เสมอในทุกขณะจิต ซึ่งการสร้างการตระหนักนั้นผู้สร้างเองจะต้องมีสมมุติฐานในความเชื่ออย่างน้อย ๕ ประการ คือ

๑) การปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมนั้น มิใช่เป็นกระบวนการขัดเหยียด หรือชี้แนะชี้นำความรู้ ความเชื่อ การตัดสินใจ ฯลฯ ของผู้สอนให้กับผู้เรียน

๒) มนุษย์ทุกคนมีความคิดและเหตุผลของตนเอง ความคิดและเหตุผลของแต่ละคนอาจจะแตกต่างกันไปได้ แต่ความคิดและเหตุผลของทุกคนเป็นสิ่งที่ผู้สอนและผู้เรียนอื่น ๆ จะต้องรับฟังและนำมาคิดใคร่ครวญเปรียบเทียบกับความคิดและเหตุผลของตนเอง

๓) ความคิดและการตัดสินใจที่ปราศจากอคติคนส่วนใหญ่จะถูกต้อง แม้จะไม่ถูกต้องที่สุด แต่ก็ไม่ผิดเพี้ยนไปจากเกณฑ์ปกติมาก อย่างชนิดที่ขาวเป็นดำ

๔) ความคิดเห็นและการตัดสินใจของคนส่วนใหญ่มีอิทธิพลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและความคิดเห็นของคนกลุ่มย่อย และความคิดเห็นของรายบุคคลที่มีความคิดเห็นแตกต่างออกไปจากเกณฑ์ปกติมากๆ ได้

๕) การตัดสินใจ (ยอมรับหรือไม่ยอมรับ เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย) ต่อคุณธรรมและจริยธรรมที่ผู้สอนนำมาปลูกฝังนั้น จะต้องเกิดจากความคิดและการตัดสินใจของผู้เรียนเอง โดยที่ผู้สอนจะไม่ใช้อิทธิพลชักจูงหรือชี้แนะ หรือชี้นำให้ผู้เรียนยอมรับแต่อย่างใด

วิธีการปลูกฝังและเสริมสร้างความซื่อสัตย์สุจริตแก่เยาวชนไทย ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ต้องใช้วิธีการประสมประสานกันระหว่างการสร้างเหตุผลเชิงจริยธรรม โดยการสร้างความ

ตระหนักในความสำคัญของการเชื่อมสัมพันธ์ที่ดี ซึ่งใช้หลักของกลุ่มสัมพันธ์โดยการให้แสดงบทบาท และการใช้กลุ่มเพื่อให้เกิดความคล้อยตาม หลังจากนั้นจะใช้วิธีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้สอดคล้องกับความตระหนักดังกล่าว โดยใช้หลักของการเรียนรู้แบบการกระทำสอดคล้องกับความต้องการ เข้าไปอย่างเหมาะสม ถึงแม้ว่ากระบวนการปลูกฝังและเสริมสร้างดังกล่าวจะค่อนข้างซับซ้อน ถ้าผู้สอนหรือผู้อบรมกระทำด้วยความรัก ศรัทธาที่มีต่อเยาวชน การลงโทษและให้รางวัลแก่เยาวชนอย่างมีเหตุผล และไม่ใช้อารมณ์ ทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เยาวชนและลดการควบคุมเยาวชนพร้อมทั้งให้โอกาสในความเป็นตัวของตัวตนเองมากขึ้น ผู้เรียนคิดว่าต้องให้ผลต่อการปลูกฝังและการเสริมสร้างเป็นอย่างดี

อนึ่งสิ่งที่ควรตระหนักไว้เสมอ ก็คือ ความพร้อมของเยาวชนในระดับพื้นฐาน คือสติปัญญา สุขภาพจิต และประสบการณ์ทางสังคม นอกจากนั้นความเชื่อในผลแห่งการกระทำของตน ความมุ่งมั่นมากกว่าความมุ่งปัจจุบัน และความสามารถบังคับตนเองอย่างมีเหตุผลเป็นองค์ประกอบที่สำคัญซึ่งเยาวชนควรจะมีพร้อมและควรพัฒนาและเสริมสร้างไปด้วยกัน ทั้งนี้เพราะจะทำให้เกิดการเรียนรู้ในการพิจารณาตัดสินและฝึกฝนการแสดงออกของพฤติกรรมที่สอดคล้องกับความเชื่อศรัทธาได้เร็วขึ้นและดียิ่งขึ้น^๒

๒.๑.๑๑ ทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรม

ทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรมสำหรับคนไทย : การวิจัยและการประยุกต์

ทฤษฎี คือ การสื่อความที่รวบรวมเนื้อหาที่กว้างขวางในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ให้อยู่ในรูปของข้อสรุปที่รวบรัดที่สุด ในวงวิชาการทางพฤติกรรมศาสตร์ และสังคมศาสตร์ในปัจจุบัน โดยเฉพาะในสาขาจิตวิทยานั้น ทฤษฎีที่สร้างขึ้นโดยนักวิชาการไทยนั้นมีน้อย ผู้เขียนจึงรู้สึกยินดีเป็นอย่างยิ่ง ที่ได้มีโอกาสนำผลงานที่สะสมมาเป็นระยะเวลามากกว่า ๑๕ ปี มาเผยแพร่ ซึ่งเป็นงานที่แสดงถึงความร่วมมือร่วมใจของนักวิชาการหลายสาขาและหลายระดับ ทั้งอาจารย์ และนิสิตนักศึกษาจากหลายสถาบัน ได้ก่อตัวรวมกันเป็นทฤษฎี และยิ่งไปกว่านั้นก็คือ ทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีที่นำไปสู่การค้นคว้าวิจัย และการประยุกต์เพื่อพัฒนาบุคคลและสังคม ได้เป็นอย่างดีในปัจจุบันด้วย

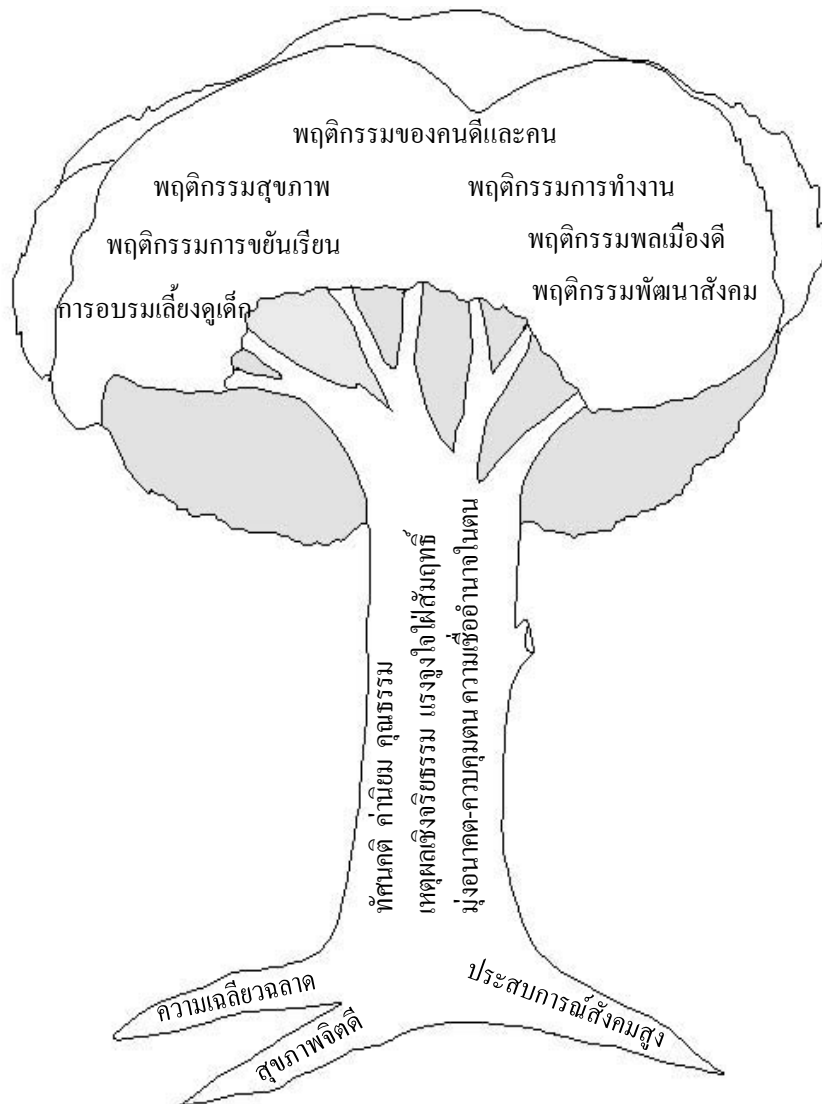
^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕ - ๕๗.

ลักษณะของทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมสำหรับคนไทย

ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมแสดงถึงสาเหตุของพฤติกรรมของคนดีและคนเก่ง ว่าพฤติกรรมเหล่านี้มีสาเหตุทางจิตใจอะไรบ้าง ทฤษฎีนี้สร้างจากการสรุปผลการวิจัยในเรื่องดังกล่าวของเยาวชนและประชาชนไทยอายุ ๖ ถึง ๖๐ ปี จำนวนหลายพันคน ซึ่งเป็นผลการวิจัยในประเทศไทยในช่วง ๒๐ ปีนี้

ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมนี้มี ๓ ส่วน คือ ส่วนที่เป็นดอกและผลไม้ของต้นไม้ ส่วนลำต้น และส่วนที่เป็นราก (ดูภาพ ๑) ในส่วนแรกคือดอกและผลไม้นั้น แสดงถึงพฤติกรรมการกระทำดีละเว้นชั่ว และพฤติกรรมการกระทำอย่างขยันขันแข็งเพื่อส่วนรวม ส่วนแรกนี้เป็นพฤติกรรมประเภทต่างๆ ที่รวมเข้าเป็นพฤติกรรมของพลเมืองดี พฤติกรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศ และพฤติกรรมการทำงานอาชีพอย่างขยันขันแข็ง ผลที่ออกมาเป็นพฤติกรรมต่างๆ ที่น่าปรารถนา มีสาเหตุอยู่ ๒ กลุ่ม กลุ่มแรกคือ สาเหตุทางจิตใจที่เป็นส่วนลำต้นของต้นไม้ อันประกอบด้วยจิตลักษณะ ๕ ด้านคือ (๑) เหตุผลเชิงจริยธรรม (๒) มุ่งอนาคตและการควบคุมตนเอง (๓) ความเชื่ออำนาจในตน (๔) แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ และ (๕) ทศนครี คุณธรรม และค่านิยม (ที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมนั้นๆ หรือสถานการณ์นั้น) ถ้าต้องการที่จะเข้าใจ อธิบาย ทำนาย และพัฒนาพฤติกรรมชนิดใด จะต้องใช้จิตลักษณะบางด้านหรือทั้ง ๕ ด้านนี้ประกอบกันจึงจะได้ผลดีที่สุด ส่วนที่สามของต้นไม้จริยธรรมคือ รากของต้นไม้ ซึ่งเป็นจิตลักษณะกลุ่มที่สองมี ๓ ด้าน คือ (๑) สติปัญญา (๒) ประสบการณ์ทางสังคม และ (๓) สุขภาพจิต (ดูภาพ ๑) จิตลักษณะทั้งสามนี้อาจใช้เป็นสาเหตุของการพัฒนาจิตลักษณะ ๕ ประการที่ลำต้นของต้นไม้ก็ได้ กล่าวคือ บุคคลจะต้องมีลักษณะพื้นฐานทางจิตใจ ๓ ด้านในปริมาณที่สูงเหมาะสมกับอายุจึงจะเป็นผู้ที่มีความพร้อมที่จะพัฒนาจิตลักษณะทั้ง ๕ ประการที่ลำต้นของต้นไม้ โดยที่จิตลักษณะทั้ง ๕ นี้จะพัฒนาไปเองโดยอัตโนมัติ ถ้าบุคคลมีความพร้อมทางจิตใจ ๓ ด้านดังกล่าว และอยู่ในสภาพแวดล้อมทางบ้าน ทางโรงเรียน และทางสังคมที่เหมาะสม นอกจากนั้นบุคคลยังมีความพร้อมที่จะรับการพัฒนาจิตลักษณะพื้นฐาน ๓ ประการ จึงเป็นสาเหตุของสาเหตุของพฤติกรรมของคนดีและของคนเก่งนั่นเอง นอกจากนี้จิตลักษณะพื้นฐาน ๓ ประการที่รากนี้ อาจเป็นสาเหตุร่วมกับจิตลักษณะ ๕ ประการที่ลำต้น เพื่อใช้อธิบายทำนายและพัฒนาพฤติกรรมดังกล่าวมาแล้วด้วย^{๖๓}

^{๖๓} ดวงเดือน พันธุมนาวิน, ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม : การวิจัยและการพัฒนาบุคคล, หน้า ๒ – ๓.

ภาพที่ ๑ ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมแสดงจิตลักษณะพื้นฐานและองค์ประกอบทางจิตใจของพฤติกรรมทางจริยธรรม

จุดกำเนิดของทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมสำหรับคนไทย

ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมสำหรับคนไทย เกิดจากการประมวลผลการวิจัย ที่เกี่ยวกับการศึกษาสาเหตุของพฤติกรรมประเภทต่าง ๆ ของคนไทยทั้งเด็กและผู้ใหญ่ อายุตั้งแต่ ๖ ถึง ๖๐ ปี จำนวนหลายสิบเรื่อง เป็นคนไทยที่ถูกศึกษารวมหลายพันคนทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด การประมวลผลการวิจัยของดวงเดือน พันธุมนาวิน ได้ถูกนำเสนอเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๓ และต่อมาได้มีการประมวลผลการวิจัยเพิ่มเติม โดยเฉพาะทางด้านจริยธรรม

ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมนี้ เกิดจากผลการวิจัยพฤติกรรมและจิตลักษณะของคนไทย เมื่อสร้างขึ้นแล้วทฤษฎีนี้ก็ได้นำมาใช้ในการตั้งสมมติฐานการวิจัย เพื่อหาหลักฐานใหม่ๆ มาเพิ่มเติมในทฤษฎีนี้

อีกต่อๆ มา เช่น การวิจัยที่เกี่ยวกับจิตลักษณะพื้นฐาน ๓ ประการที่สามารถจำแนกคนเป็น ๔ ประเภท เหมือนบัวสี่เหล่า กับความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของบุคคล โดยพบว่าคนที่ เป็นบัว เหนื่อน้ำเท่านั้น (มีจิตลักษณะพื้นฐาน ๓ ด้าน นี้ในปริมาณสูงเหมาะสมกับอายุ) เป็นผู้ที่ จะสามารถรับ การพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมได้อย่างเหมาะสมกับอายุ ตามทฤษฎีของโคลเบอร์ก (Kohlberg, ๑๙๖๕, ๑๙๗๖) ผลนี้เดิมพบในการวิจัยไทย ๒ เรื่อง แต่ต่อมาได้มีผู้ทำการวิจัยตรงจุดนี้ให้ชัดเจนยิ่งขึ้นอีก และพบผลที่สนับสนุนทฤษฎีด้านจริยธรรมเพิ่มเติมด้วย

ทฤษฎีด้านจริยธรรมสำหรับคนไทยนี้อาจกล่าวได้ว่า เป็นทฤษฎีทางจิตวิทยาทฤษฎี แรกของนักวิชาการไทย ที่สร้างขึ้นโดยการสรุปรวมผลการวิจัยในประเทศไทยในหลายสาขาเข้า ด้วยกัน โดยเฉพาะงานวิจัยของนักจิตวิทยาไทย นักสังคมศาสตร์ไทย และนักวิจัยการศึกษาไทย ทั้งนี้เป็นทั้งอาจารย์และนิสิตนักศึกษาชั้นสูง ทฤษฎีนี้จึงมีจุดเริ่มต้นของวิชาการและการประยุกต์ ทางด้านนี้ในประเทศไทย จะต้องมีการศึกษาค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับทฤษฎีนี้ต่อไปอีกไม่มีวันจบสิ้น เพื่อการปรับปรุงแผ่ขยาย หรือปรับแต่งทฤษฎีให้เหมาะสมกับลักษณะของคนไทยและสภาพของ สังคมไทยในยุคหลังๆ ต่อไปด้วย

สรุปได้ว่า ทฤษฎีด้านจริยธรรมสำหรับคนไทย ซึ่งได้เผยแพร่มาในช่วง ๕ ปีนี้ ได้รับการ ยอมรับอย่างดีทั้งจากนักวิชาการและนักปฏิบัติ เพื่อการพัฒนาบุคคลและสังคมไทย ทฤษฎีด้านจริยธรรมสำหรับคนไทยและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนโครงการประยุกต์ต่างๆ ดังกล่าว เป็นผลงาน สร้างสรรค์ของอาจารย์และนักวิชาการ ตลอดจนนักพัฒนาและนิสิตนักศึกษาในหลายสถาบันฯ จึงหวังได้ว่าผลงานชิ้นนี้ จะเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความเป็นไปได้ของการใช้วิชาการเป็นการพัฒนาบุคคล และสังคมไทย ซึ่งจะต้องมีการปฏิบัติให้มากยิ่งขึ้นเป็นวิถีสืบเนื่องในอนาคตอันใกล้^{๖๔}

แนวทางในการพัฒนาปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมสำหรับเยาวชนนั้น เป็นเรื่องใหญ่ที่ไม่ ควรมองข้าม จากสภาพปัญหาของเด็กและเยาวชนในปัจจุบันขาดความรู้ ความเข้าใจ ขาดประสบการณ์ ขาดทักษะในการดำเนินชีวิตประจำวัน จึงทำให้เกิดการเอาอย่าง การเลียนแบบ ตามอย่างที่ต้องการ อยากจะเป็น ขาดการคิดวิเคราะห์ แยกแยะในสิ่งที่ถูกต้อง จนทำให้เป็นปัญหาในสังคมปัจจุบัน เด็ก และเยาวชนขาดความรู้ความเข้าใจในการดำเนินชีวิต ขาดคุณธรรมจริยธรรมอันพึงประสงค์ เยาวชนจึง ขาดทักษะ ขาดภูมิคุ้มกัน ดังนั้น แนวทางการพัฒนาปลูกฝังจริยธรรมในเด็กและเยาวชน จึงเป็นหน้าที่ ของทุกภาคส่วนที่จะร่วมกันส่งเสริม สนับสนุน และร่วมกันปลูกฝังตั้งแต่สถาบันครอบครัว ชุมชน สังคม สถาบันการปกครอง สถาบันศาสนา องค์กรที่เกี่ยวข้องและบุคคลที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจึงได้กำหนด ประเด็นของการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมสำหรับเยาวชนตามประเด็นต่อไปนี้

^{๖๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕ – ๑๖.

๒.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษาตามหลักมรรคมงคล ๘ ในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

จงเหรียญ หล้ามี ได้ศึกษาวิจัยเรื่องคุณธรรมจริยธรรมมรรคมงคลแปดด้านศีลของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อศึกษาคุณธรรมจริยธรรมมรรคมงคลแปดด้านศีลของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๓๖ สังกัดสำนักงาน การประถมศึกษาจังหวัดเพชรบูรณ์ และเปรียบเทียบคุณธรรมจริยธรรมมรรคมงคลแปดด้านศีลของนักเรียนผลการวิจัยปรากฏดังนี้

๑) คุณธรรมจริยธรรมมรรคมงคลแปดด้านศีลของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ อยู่ในระดับปานกลาง

๒) คุณธรรมจริยธรรมมรรคมงคลแปดด้านศีลของนักเรียนเพศต่างกัน นักเรียนเพศหญิงมีคุณธรรมด้านสัมมาทิเมหิมนตะ และสัมมาอาชีวะมากกว่านักเรียนชาย ยกเว้นคุณธรรมด้านสัมมาวาจาไม่แตกต่างกัน

๓) คุณธรรมจริยธรรมมรรคมงคลแปดด้านศีลของนักเรียนที่อาศัยอยู่ในเมืองและนักเรียนที่อาศัยอยู่ในชนบทไม่แตกต่างกัน

๔) คุณธรรมจริยธรรมมรรคมงคลแปดด้านศีลของนักเรียนที่ผู้ปกครองประกอบอาชีพต่างกันไม่แตกต่างกัน^{๖๕}

ปาริชาติ ถนัดพงษ์ ได้ศึกษาการสร้างแบบทดสอบวัดคุณธรรมจริยธรรมมรรคมงคลแปด ด้านศีลสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ การศึกษารัชนีมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างและพัฒนาแบบทดสอบวัดคุณธรรมจริยธรรมมรรคมงคลแปดด้านศีล ซึ่งประกอบด้วยสามด้านย่อย คือ สัมมาวาจา สัมมาทิเมหิมนตะ และสัมมาอาชีวะ และเพื่อสร้างเกณฑ์ปกติสำหรับตีความหมายของคะแนนที่ได้จากผลทดสอบวัดคุณธรรมจริยธรรมมรรคมงคลแปด ด้านศีล พบว่า

๑) ค่าดัชนีความสอดคล้องแทนค่าความเที่ยงเชิงประจักษ์ ซึ่งหาโดยการพิจารณาตัดสินจากผู้เชี่ยวชาญ มีค่าตั้งแต่ .๖ ถึง ๑.๐ หมายความว่า ผู้เชี่ยวชาญทุกคนมีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่า ข้อสอบแต่ละข้อที่สร้างขึ้นมีความครอบคลุมและมุ่งวัดคุณธรรมจริยธรรมมรรคมงคลแปด ด้านศีล

^{๖๕} จงเหรียญ หล้ามี, “คุณธรรมจริยธรรมมรรคมงคลแปดด้านศีลของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเพชรบูรณ์”, วิทยานิพนธ์การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (จิตวิทยาแนะแนว), (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร), ๒๕๓๖.

๒) ค่าอำนาจจำแนกของแบบทดสอบหาโดยการทดสอบค่าที มีค่าตั้งแต่ ๔.๗๓๖ ถึง ๑๑.๘๖๐ และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ หมายความว่า แบบทดสอบวัดคุณธรรมอริยมรรคมีองค์แปด ด้านศีล สามารถจำแนกผู้ที่มีคุณธรรมอริยมรรคมีองค์แปด ด้านศีลสูงและผู้มีคุณธรรมอริยมรรคมีองค์แปด ด้านศีลต่ำได้

๓) ค่าความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างของแบบทดสอบหาโดยวิธีกลุ่มที่รู้จักแล้วพบว่า มีค่าความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างสูงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ หมายความว่าแบบทดสอบที่สร้างขึ้นสามารถวัดคุณลักษณะของคุณธรรมอริยมรรคมีองค์แปด ด้านศีลได้

๔) ค่าความเที่ยงตรงเชิงสภาพของแบบทดสอบ หาโดยการหาความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนของแบบทดสอบกับคะแนนจากแบบสังเกตพฤติกรรม โดยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน มีค่าตั้งแต่ .๗๐๕ ถึง .๗๔๒ และค่าความเที่ยงตรงทั้งฉบับมีค่า .๘๓๐ หมายความว่าแบบทดสอบที่สร้างขึ้นนี้สามารถวัดได้ตรงกับสภาพความเป็นจริงของผู้ที่มีคุณธรรมอริยมรรคมีองค์แปด ด้านศีล ที่เป็นจริงอยู่ในปัจจุบัน

๕) ค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบ หาโดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา มีค่าตั้งแต่ .๘๔๒ ถึง .๘๕๔ และความเชื่อมั่นของแบบทดสอบทั้งฉบับมีค่า .๘๙๕ หมายความว่า แบบทดสอบฉบับนี้สามารถวัดคุณธรรมอริยมรรคมีองค์แปด ด้านศีล ได้คงที่คงวาในการวัดอยู่ในระดับสูง

๖) ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ภายใน โดยการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ภายในแต่ละด้าน อยู่ระหว่าง .๘๑๑ ถึง .๘๗๑ หมายความว่า นักเรียนที่มีคุณธรรมด้านหนึ่งแล้วก็จะมีความคุณธรรมด้านอื่นด้วยและสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของแบบทดสอบแต่ละด้านกับแบบทดสอบทั้งฉบับมีค่าอยู่ระหว่าง .๘๖๒ ถึง .๘๙๐ มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ หมายความว่า แบบทดสอบในแต่ละด้านมุ่งวัดองค์ประกอบใหญ่เดียวกัน คือ คุณธรรมอริยมรรคมีองค์แปด ด้านศีล^{๖๖}

พูนชัย ปันธิยะ ได้ศึกษาการวิเคราะห์เรื่องอรรถสัมาปณิธิในพระพุทธศาสนา โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์ “อรรถสัมาปณิธิ” ในฐานะที่เป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาคนในทางที่ถูกที่ควร จากการศึกษาวิเคราะห์พบว่า อรรถสัมาปณิธิ เป็นหลักการสำคัญที่ประกอบด้วยข้อธรรมอื่นๆ อันจะทำให้ผู้ปฏิบัติตั้งตนไว้อย่างถูกต้องและถูกวิธี สามารถบรรลุถึงเป้าหมายชีวิตจากระดับต่ำจนถึงระดับสูงอย่างสอดคล้องและผสมกลมกลืน

^{๖๖} ปาริชาติ ถนัดพงษ์, “การสร้างแบบทดสอบวัดคุณธรรมอริยมรรคมีองค์แปด ด้านศีล สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (การวัดผลการศึกษา), (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร), ๒๕๓๘.

ตามนัยแห่งพุทธธรรม คำว่า “อิตตา” ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกหลายเล่ม มีข้อความปรากฏมากกว่า ๕๕๐ ครั้ง แต่เมื่อพิจารณาตามเนื้อหา วัตถุประสงค์ และเป้าหมายตามบริบทที่พระพุทธเจ้าทรงใช้แล้วพบว่า คำว่า “อิตตา” ที่แปลว่า “ตน” ในหลักอิตตสัมมาปณิธิ มีความหมาย ๒ ชั้น ในระดับภาษาของคนทั่วไป หมายถึง ตัวตนหรือร่างกายที่ประกอบด้วยกายและใจ ในระดับภาษาธรรม (แม้ว่าคนที่เที่ยงแท้ถาวร จะไม่มีอยู่จริง) หมายถึง จิตใจหรือความตั้งใจของตนในทางที่ถูก เพราะใจเป็นต้นตอหรือบ่อเกิดของกิจกรรมทุกอย่าง สัมมาปณิธิ คือ การตั้งตนโดยชอบ หรือถูกต้อง หมายถึง การปฏิบัติตนถูกทาง ถูกวิธี และตรงสู่เป้าหมายที่ดีของชีวิต ดังนั้น อิตตสัมมาปณิธิ หมายถึง หลักการตั้งตนไว้อย่างถูกต้อง ถูกวิธี ตรงตามเป้าหมาย แม้ว่าอิตตสัมมาปณิธิจะมีวิธีการและเป้าหมายต่างระดับกันบ้าง และแม้ว่าผู้ปฏิบัติจะแตกต่างกันไป ไม่ว่าจะเป็นคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน หรือบรรพชิตนักบวชผู้สละการครองเรือนก็ตาม แต่ในระดับสูงสุดก็จะมุ่งเพื่อบรรลุจุดหมายสูงสุดเดียวกัน คือ นิพพาน เช่น ในระดับจริยธรรม อิตตสัมมาปณิธิ เน้นที่การควบคุมพฤติกรรมทางกาย วาจา และใจ ให้อยู่ในทิศทางที่ถูกต้องดีงาม ตามหลักที่โลกยอมรับว่าถูกต้องเพื่อบรรลุความสุขระดับโลกียะ ในระดับสูงขึ้นไป อิตตสัมมาปณิธิ เน้นความเข้าใจหลักการปฏิบัติที่ถูกต้องที่เรียกว่า สัมมาปฏิบัติ หรือมรรคมงคลแปด เพื่อบรรลุจุดสูงสุดระดับโลกุตระสุขในพระพุทธศาสนา คือ นิพพาน (นิพพาน + ปรม + สุข = ความดับไฟกิเลสเป็นสุขอย่างยิ่ง)

การปฏิบัติหลักอิตตสัมมาปณิธิ จะได้ผลต้องปฏิบัติให้สอดคล้องปัจจัย ๓ ประการ คือ ถูกทาง ถูกวิธี และถูกเป้าหมายของชีวิต ๓ ระดับ คือ ความสุขในปัจจุบัน ความสุขในอนาคต และความสุขอย่างยิ่งโดยไม่ให้หลักการใหญ่ไม่ขัดแย้งกัน เช่น คนต้องการความสุขในปัจจุบัน หรือปฏิบัติตามหลักทฤษฎีที่มีกัตถะมีเงินทองร่ำรวยขึ้นมา แต่ถ้าร่ำรวยโดยการทุจริตคดโกงก็จะขัดหลักสัมปรายิกัตถะคือว่าตั้งตนไม่ถูกต้อง ดังนั้น อิตตสัมมาปณิธิ จะเป็นตัวตรวจสอบความถูกทาง ถูกวิธีการ และไม่ขัดต่ออุดมการณ์ระดับอื่นๆ ทางศาสนานั้นเอง

ปัญหาต่างๆ ที่เราพบในสังคม หากวิเคราะห์ถึงสาเหตุพื้นฐานแล้วจะพบว่า ส่วนมากเกิดจากการประพฤติดนไม่ถูกหลักอิตตสัมมาปณิธิ ผู้วิจัยจึงขอเสนอทางออกเป็นการระงับปัญหาด้วยการนำอิตตสัมมาปณิธิมาปฏิบัติอย่างจริงจังสม่ำเสมอในทางที่มีจุดหมายอันชอบธรรม เป็นกุศลธรรม ผลที่เกิดตามมาก็ต้องเป็นความสงบและสันติสุขในชีวิตอย่างแน่นอน^{๖๗}

^{๖๗} พูนชัย ปันธิยะ, “การศึกษาวิเคราะห์เรื่อง อิตตสัมมาปณิธิในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ปรัชญา), (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๔๑.

วรรณดี หนูหลง ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาตนเองด้วยทางสายกลาง การศึกษาพบว่า คำว่า “ทางสายกลาง” เป็นคำที่ได้ยินกันบ่อยๆ ในหมู่คนไทย ในวงการต่างๆ เป็นคำที่แสดงออกถึงทัศนคติ และวิธีจัดการกับปัญหาเมื่อเกิดความรุนแรงในเรื่องความคิดและนโยบายเมื่อต้องเลือกเอาทางใดทางหนึ่งซึ่งมีความรุนแรงพอๆ กัน หรือมีข้อเสียทำนองเดียวกันทั้งสองฝ่าย “ทางสายกลาง” ไม่ถึงไม่หย่อน กลายเป็นทางที่สาม เป็นทางที่พึงประสงค์มากกว่า บางกรณีก็เป็นการประนีประนอม คู่กรณีทั้งสองฝ่ายก็ได้ประโยชน์ คนส่วนใหญ่ก็ได้ประโยชน์ร่วมไปด้วย “ทางสายกลาง” ที่พระพุทธองค์ทรงชี้แนะเป็นทางที่สามเป็นทางสายใหม่ อยู่ห่างจากทางเดิมสองสาย คือ กามสุขัลลิกานุโยค ทางแห่งความหลงระเริงกับความสุขที่เกิดจากการปรนเปรอความต้องการที่ผ่านมาทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ จนเป็นทาสของวัตถุนิยมและบริโภคนิยม เช่น ในสังคมปัจจุบันมีผลต่อจิตใจ คือ มีจิตใจที่ไม่สงบ เร่าร้อนและดิ้นรนหาความสุขไม่มีที่สิ้นสุด และอึดอัดทรมานานุโยค ทางแห่งการทำตนให้ลำบาก ทางนี้ก็มีเป้าหมายที่ความสุขเหมือนกัน แต่เป็นความสุขจากการไม่ยอมผ่อนปรนให้แก่กิเลสและความต้องการของร่างกาย ในสมัยของพระพุทธเจ้า เรียกว่า การบำเพ็ญตบะ หรือการบำเพ็ญทุกขกิริยา ซึ่งไม่ให้ประโยชน์อะไรเพราะไม่สามารถทำให้สงบได้ ในอินเดียปัจจุบันก็ยังมียกย่องบางคนปฏิบัติอยู่ในสมัยปัจจุบันคนที่ อดหลับอดนอนทำงานเลยเที่ยงคืนถึงตีสองตีสามก็เข้าข่ายทำตนให้ลำบาก ทำความเสียหายให้แก่สุขภาพจิตของตนเองหากเป็นเพียงเพื่อจะได้เงินรายได้เพิ่ม หรือได้โดยง่าย

ทางสายกลางเป็นทางที่ให้เกิดความพอเหมาะพอดี เพราะเป็นทางแห่งความถูกต้อง เริ่มต้นด้วยสัมมาทิฐิ คือ ความเห็น ความรู้ที่ถูกต้อง หมายความว่า ตรงตามที่เป็นจริง คือเห็นเหตุปัจจัยที่ไม่ก่อทุกข์ ผลก็คือ ไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่นำไปสู่ความทุกข์ เป็นไปเพื่อประโยชน์ของตนและเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น คือนำไปสู่ความสุขสงบใจ เป็นจุดเริ่มต้นแห่งการสร้างสังคมที่อบอุ่น แห่งความเอื้ออารีต่อกัน พุทธอย่างคนไทย ก็คือ สังคมแห่งคนมี “น้ำใจ” ต่อกัน ทางสายกลางเช่นนี้ พระพุทธเจ้าทรงเรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา ทางสายกลางเป็นทางแห่งความถูกต้อง มีจุดตั้งต้นที่ความเห็นถูกต้องและก่อให้เกิดความคิดความตั้งใจถูกต้อง แล้วก็แสดงออกมาเป็นการพูดจาถูกต้อง การกระทำหรือการงานถูกต้อง การประกอบอาชีพถูกต้อง ความพยายามถูกต้อง ความมีสติถูกต้องและสมาธิถูกต้อง (สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวาชามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ) รวมทั้งหมดเป็นกระแสชีวิตที่ถูกต้อง เป็นทางเดินของชีวิตที่ถูกต้อง เป็นมโนกรรม วาจากรรม และกายกรรมที่ถูกต้อง ไม่นำไปสู่ความทุกข์ แต่เป็นทางไม่ก่อทุกข์ หากทุกข์เกิดขึ้นแล้ว ก็จะหมดสิ้นไป

ด้วยเหตุนี้ทางสายกลางเป็นทางแห่งความถูกต้อง มโนพพานคือสันติสุขอย่างยิ่งเป็นเป้าหมาย จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อริยมรรคมีองค์ ๘ แปลว่า ทางอันประเสริฐมีองค์ประกอบ ๘

องค์ประกอบด้วยกัน เมื่อองค์มรรคหนึ่งเกิดอีกเจ็ดองค์มรรคนำโดยสัมมาทิฐิก็เกิดขึ้นร่วมกัน เช่นที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “ภิกษุ นั้น ย่อมพยายามเพื่อละมิจาสังกัปปะ เพื่อบรรลุสัมมาสัมปะ พยายามของเรานั้นเป็นสัมมาพยายามะ ภิกษุ นั้นมีสติละมิจาสังกัปปะ มีสติบรรลุสัมมาสัมปะ สติของเรานั้นเป็นสัมมาสติ... สัมมาทิฐิ สัมมาพยายามะ สัมมาสติ ย่อมห้อมล้อมเป็นไปตามสัมมาสังกัปปะของภิกษุ นั้น” จากนั้น สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ ฯลฯ ก็เกิดตามอย่างพอเหมาะพอควร กระแสแห่งความถูกต้องก็ปรากฏชีวิตแห่งความถูกต้องก็เป็นจริง

แต่เมื่อพิจารณาถึงความพร้อมและความสามารถของคนเดินอริยมรรคนี้ แบ่งออกได้เป็น ๒ สาย สายหนึ่งสำหรับปุถุชน คือคนที่ยังมีกิเลสมากและยังพอใจอยู่กับโลก พอใจกับความรื่นรมย์ของโลก ยังยินดีที่จะเหน็ดและลำบากกายลำบากใจเป็นครั้งคราวเรื่อยไป อย่างนี้เรียกว่า โลกิยมรรค ส่วนอีกสายสำหรับผู้ที่มุ่งมั่นจะกวาดล้างกิเลสในใจให้หมดสิ้น จะไม่ก่อกรรมทำบุญผูกพันตนเองอีก มุ่งแต่ความสะอาดทั้งของกาย วาจาและใจ ต้องการหลุดพ้นจากคัมภีระ (ความอยาก) อุปาทาน (ความยึดมั่น) และอวิชชา (ความไม่รู้ตามที่เป็นจริง) หวังจะประสบกับชีวิตที่อิสระสมบูรณ์ ไม่ถูกราคะ โทสะ โมหะ ครอบงำได้อีก มีชีวิตอยู่เป็นนิพพาน คือความปราศจากทุกข์และความเกษมสุขตลอดเวลา ทางสายนี้เรียกว่า โลกุตตรมรรค

แต่โลกุตตรมรรคนี้ในพระไตรปิฎก หมายถึงเฉพาะทางชีวิตของผู้ไม่มีอาสวะคือกิเลสมูลฐานใดๆ แล้ว หมายถึง ทางดำเนินชีวิตของอรหันต์ เพราะในมหาจักรวรรดิสาธุต มัชฌิมนิกาย

งานศึกษานี้เป็นการศึกษาเพื่ออธิบาย และวิเคราะห์คำสอนเรื่องมัชฌิมาปฏิปทา หรือทางสายกลางนี้ ด้วยความมุ่งหมายจะให้ได้ผลเป็นทฤษฎีแห่งการพัฒนาตนโดยใช้อริยมรรคมองค์ ๘ เป็นเครื่องมือพัฒนา และพัฒนาตนโดยยึดถือเอาคุณธรรม ๘ ประการ เป็นคุณธรรมสร้าง “ตน” ขึ้นมา ดังนั้นการพัฒนาตน จึงมี ๒ ชั้น

ชั้นนอก คือการสร้างศักยภาพหรือความสามารถ คือเตรียมใจและตั้งใจให้สามารถยึดมั่นอยู่ในทางแห่งสัมมาทิฐิ และให้ความถูกต้องอื่นๆ ตามมาอีก ๗ อย่างจนครบ ซึ่งก็คือการสร้างทางเดินของชีวิตให้เป็นทางแห่งสันติ มีการช่วยเหลือกันและกัน ปราศจากการเบียดเบียนกัน เมื่อเข้าใจสัมมาทิฐิอย่างถูกต้อง กว้างขวางและลึกซึ้งก็จะสามารถประยุกต์ใช้วางแนวปฏิบัติในทาง การเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา การสาธารณสุข การกีฬา การสังคมสงเคราะห์ ฯลฯ

ชั้นใน เป็นกระบวนการพัฒนาคุณสมบัติในตน ให้เกิดผลสร้างความราบรื่นในการมีชีวิตอยู่ร่วมกับคนอื่นอย่างมีความสุข มีความเจริญก้าวหน้า มีความสูงส่ง มีความประณีต เป็นการช่วยให้การเดินทางเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ไม่มีการสะดุด จนกว่าจะเกิดผลเป็นการก้าวหน้าเข้าไปเชื่อมต่อกับ

โลกุตตรมรรคในวันหนึ่งข้างหน้า ตามเส้นทางการพัฒนาตามคติทางพระพุทธศาสนา คือ การพัฒนาจากความเป็นปุถุชนไปสู่ความเป็นอริยบุคคล มีความเป็นอรหันต์เป็นพัฒนาการสูงสุด^{๖๘}

ศิริภรณ์ บัณฑิตชน ศึกษาแนวคิดเรื่องมนุษย์ในทัศนะของพุทธทาสภิกขุจากการศึกษาแนวคิดเรื่องมนุษย์ในทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุนี้ ทำให้ทราบว่าท่านพุทธทาสภิกขุมีกระบวนการทัศน์พื้นฐานเรื่องสัจจะของธรรมชาติ เมื่อท่านพุทธทาสภิกขุกล่าวถึงธรรมชาติของมนุษย์ ท่านก็ชี้ไปที่ธาตุ ๖ ได้แก่ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ อากาสธาตุ และวิญญูณธาตุ ที่เป็นองค์ประกอบพื้นฐานของมนุษย์ จากการร่วมประกอบกันของธาตุขึ้นเป็นร่างกายและจิตใจ ก็ปรากฏคุณภาพใหม่คือ มีความรู้ความรูสึกนึกคิดและยังสามารถใช้ความรู้มานึกคิดพัฒนาตนได้ “มนุษย์” ในทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุ หมายถึง สภาวะที่ใช้ความรู้ของตนมาพัฒนาตนได้ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ เกิดเป็นสภาวะที่เป็นผลจากการพัฒนาคุณภาพใหม่จนสามารถกำจัดกิเลสได้โดยสิ้นเชิง

สารัตถะของมนุษย์ในทรรศนะของท่านพุทธทาส หมายถึงศักยภาพของมนุษย์ที่สามารถจะพัฒนาตนเพื่อความหลุดพ้นโดยความรู้จักกฎแห่งธรรมชาติและสามารถกำหนดเป้าหมายที่ดีที่สุดให้แก่ตนเองนั้นคือมนุษย์มีความสามารถในการเรียนรู้ มีการเชื่อมโยงองค์ความรู้เข้าด้วยกันเพื่อเข้าใจชีวิต หากบุคคลพัฒนาสารัตถะดังกล่าวด้วยสัมมาทิฐิ จุดหมายปลายทางของชีวิตก็จะมี ความสะอาด สว่าง สงบ ท่านพุทธทาสภิกขุเห็นว่าด้วยความสามารถรู้ของมนุษย์นี้แหละ ทำให้บุคคลมีศักยภาพพัฒนาตนเองได้

จุดหมายสูงสุดของความเป็นมนุษย์ที่แท้ คือ ความเข้าใจสภาพชีวิตและสรรพสิ่งที่ เป็น ไปแล้วดำเนินชีวิตโดยความไม่ยึดมั่นถือตัว-ของกู ซึ่งโดยสภาพก็เป็นการยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น และท่านพุทธทาสภิกขุเห็นว่า การดำเนินชีวิตแบบนี้ไม่เกินวิสัยของบุคคลธรรมดา เพื่อการพัฒนาความสามารถในการเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับความหมายที่แท้จริงของมนุษย์ ท่านพุทธทาสภิกขุจึงได้เสนอทางที่ถูกต้องและเหมาะสมต่อการพัฒนาดังกล่าว ซึ่งได้แก่มรรคมืองค์แปดของพระพุทธเจ้านั่นเอง แต่ท่านพุทธทาสภิกขุไม่ได้เน้นเรื่ององค์มรรคที่เป็นส่วนศีลสิกขาและจิตสิกขามากนัก ท่านเน้นองค์มรรคส่วนที่เป็นปัญญาสิกขา คือ สัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะมากกว่า ด้วยการสร้างสัมมาทิฐิและสัมมาสังกัปปะอย่างถูกวิธี มีความเข้าใจกฎธรรมดาและความหมายที่แท้จริงของความเป็นมนุษย์เท่านั้น บุคคลจึงจะดำรงชีวิตอย่างมีความสุขที่แท้เป็นอิสระจากการยึดมั่นตัว-ของกู บรรลุถึงความสะอาด สว่าง สงบ

^{๖๘} วรรณดี หนูหลง, “การพัฒนาตนเองด้วยทางสายกลาง”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ปรัชญา), (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๓๕.

การรู้จักพัฒนาตนโดยการถนอมตนความยึดมั่นนี้แหละคือความหมายที่แท้จริงของความ
เป็นมนุษย์ในทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุ^{๖๕}

โกย แก้วพร ได้ศึกษาวิจัยเรื่องพรหมจรรย์ในพระไตรปิฎก โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษา
ความหมายของ “พรหมจรรย์” แนวคิด อิทธิพล และผลของการประพฤติพรหมจรรย์ที่ปรากฏใน
พระไตรปิฎก ผลของการวิจัยพบว่า คำว่า พรหมจรรย์ที่ใช้ในพระไตรปิฎกนี้ โดยมีสาระดะแล้วมี
๑๐ ความหมาย ตามฐานะและโอกาส ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนา ซึ่งอนุโลมตาม
อริยาคัยของเหล่าเวไนยนิกรหมู่นั้นๆ แสดงให้เห็นระบอบสังคม วัฒนธรรม แนวความคิด และ
ความเชื่อของกลุ่มชน ตลอดจนถึงวิวัฒนาการในการดำเนินชีวิตที่สมบูรณ์แบบของมนุษยชาติ ดังนั้น
จึงอาจกล่าวได้ว่า ศาสนาพุทธเน้นเรื่องการฝึกฝนอบรมเพื่อพัฒนาตนเอง โดยเริ่มต้นด้วยการอบรม
ความประพฤติทางกาย วาจา อันเป็นส่วนภายนอกซึ่งจัดเป็นส่วนหยาบด้วยศีล อบรมพัฒนาจิต อัน
เป็นส่วนภายในซึ่งจัดเป็นส่วนกลาง ด้วยสมถภาวนา และอบรมปัญญา ซึ่งเป็นส่วนประณีตด้วยวิ
ปัสนาภาวนา โดยมีความหลุดพ้นจากวัฏฏทุกข์ เข้าถึงสันติสุขอันเป็นจุดหมายสูงสุดของ
ผู้ประพฤติพรหมจรรย์

งานวิจัยเรื่องนี้ทำให้เข้าใจจุดมุ่งหมายที่แท้จริงของการประพฤติพรหมจรรย์ในศาสนา
พุทธโดยมีขั้นตอนการพัฒนาจากส่วนที่หยาบ ไปหาส่วนที่ละเอียด หรือจากส่วนที่ง่ายไปหาส่วนที่
ยาก ซึ่งเป็นไปตามขั้นตอนของการบำเพ็ญสมณธรรม ที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา^{๖๖}

อรุณวรรณ บุญเทียบทิมพร ได้ทำการศึกษาเรื่องการพัฒนาทักษะชีวิตของเยาวชนด้วยพุทธ
ภาวนา : กรณีศึกษาค่ายคุณธรรมวัดอุโมงค์ (สวนพุทธธรรม) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิธีการอบรม
ของค่ายคุณธรรมวัดอุโมงค์ และเพื่อศึกษาการพัฒนาทักษะชีวิตของเยาวชนด้วยพุทธภาวนา ที่เข้า
ร่วมโครงการอบรมคุณธรรมค่ายวัดอุโมงค์

ผลการศึกษาพบว่า เยาวชนส่วนใหญ่เป็นหญิง คิดเป็นร้อยละ ๖๕.๕ เป็นชายคิดเป็น
ร้อยละ ๓๔.๕ และพบว่า ด้านวิธีการฝึกอบรมค่ายคุณธรรมวัดอุโมงค์จะเน้นการอบรมตามหลัก
พุทธภาวนา ๔ คือ กายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา ปัญญาภาวนา โดยการแบ่งกลุ่มและธรรม
บรรยาย เป็นวิธีที่มีประโยชน์ ทำให้มีความเข้าใจถึงเนื้อหาสาระได้มาก ด้านความเหมาะสมของ

^{๖๕} ศีรภรณ์ บัณฑิตชน, “แนวคิดเรื่องมนุษย์ในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต (ปรัชญา), (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๔๐.

^{๖๖} โกย แก้วพร, “พรหมจรรย์ในพระไตรปิฎก”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาบาลี
และสันสกฤต), (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๓๘.

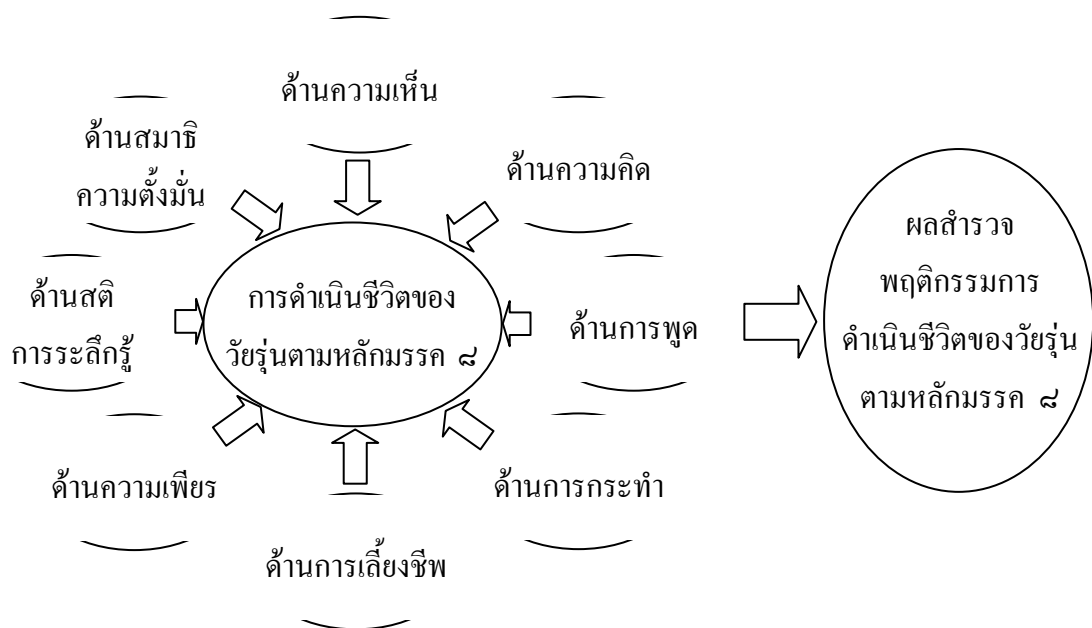
การปฏิบัติ พบว่า มีความเหมาะสมของการฝึกมากที่สุด คือ มารยาทชาวพุทธ การเข้าร่วมกิจกรรมในการฝึกอบรมพุทธภาวนาครั้งนี้ พบว่า เป็นสิ่งที่ช่วยสนับสนุนให้นักเรียนได้เรียนรู้ถึงคุณค่าของอาหาร ความกตัญญู ความเคารพบิดา มารดา ครู อาจารย์ เป็นสิ่งที่ควรกระทำ ด้านเวลาพบว่าระยะเวลา ๓ วัน ๒ คืน มีความเหมาะสมกับการฝึกอบรมคุณธรรมค่ายวัดอุโมงค์ (สวนพุทธธรรม) และตารางเวลาการทำกิจกรรมมีความเหมาะสม สามารถปฏิบัติได้มาก และนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้มาก ด้านวิทยากร พบว่า วิทยากรแต่ละท่านมีความรู้ความสามารถ มีการเตรียมข้อมูลมาเป็นอย่างดี สามารถถ่ายทอดและให้ความรู้ตามเนื้อหาสาระของหลักสูตรได้มากที่สุด

หลังจากผ่านการอบรม ทำให้นักเรียนเรียนรู้และเข้าใจเกี่ยวกับหลักพุทธภาวนาได้มาก ด้านกายภาวนา นักเรียนได้ฝึกฝนตนเอง การเจริญภาวนาในอิริยาบถต่างๆ ได้มาก ด้านศีลภาวนา นักเรียนได้ฝึกควบคุมตนเองให้อยู่ในกฎ กติกา ควบคุมสำรวมอินทรีย์ทั้ง ๕ ได้มาก ด้านจิตภาวนา ได้ฝึกฝนตนเองในการทำสมาธิได้มากที่สุด ด้านปัญญาภาวนา มีความเข้าใจในการฟังธรรมบรรยายได้มากมองเห็นโทษของอบายมุข ได้มองเห็นคุณค่าของการเป็นลูกที่ดี^{๑๑}

^{๑๑} อรุณวรรณ บุญเทียบทิมมพร, “การพัฒนาทักษะชีวิตของเยาวชนด้วยพุทธภาวนา : กรณีศึกษาค่ายคุณธรรมวัดอุโมงค์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๐.

๒.๓ กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นระดับอุดมศึกษา ในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังต่อไปนี้

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของ การวิจัย เรื่อง การดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษา ในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ตามหลักมรรคมงคล ๘ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามขั้นตอน ดังนี้

๓.๑ วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ โดยใช้เครื่องมือในการศึกษาวิจัยเป็นแบบสอบถาม พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่น ระดับอุดมศึกษาในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ตามหลักมรรคมงคล ๘

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ได้แก่ นักศึกษาซึ่งกำลังศึกษาระดับอุดมศึกษาใน สถานศึกษาของรัฐ และเอกชนในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ปีการศึกษา ๒๕๔๕ จำนวน ๕๕,๑๑๕ คน จากสถาบันอุดมศึกษาและเทียบเท่า ๖ สถาบัน

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ได้จากการสุ่มแบบแบ่งชั้นตามสัดส่วน (Stratified Random Sampling) ประชากรโดยกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง ด้วยการใช้อย่างสำเร็จรูปของเครซีและมอร์แกน (R.V. Krejcie and D.W. Morgan, ๑๙๗๐) ตามตารางประชากรเต็ม ๑๐๐,๐๐๐ คน กำหนดกลุ่ม ตัวอย่างในการวิจัยจำนวน ๓๘๔ คน

๓.๓. เครื่องมือและการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงสำรวจเพื่อศึกษาพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ในสภาพปัจจุบัน โดยใช้เครื่องมือในการศึกษาวิจัยเป็นแบบสอบถาม แบ่งออกเป็น ๒ ตอน

ตอนที่ ๑ ข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ แบบประเมินค่า (Rating Scale) การเลือกตอบ มีลักษณะเป็น

การเปรียบเทียบกันตามปริมาณมากน้อย โดยแบ่งเป็น ๕ ระดับ

คุณสมบัติของเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล มีความเที่ยงตรง ความเชื่อมั่น และค่าอำนาจจำแนก แบ่งเป็น ๒ ตอน

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับชั้นที่กำลังศึกษา หน้าที่ศึกษา และสถานศึกษา

ตอนที่ ๒ สอบถามพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นระดับอุดมศึกษา ในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ตามหลักธรรมแห่งมรรคมีองค์ ๘ มีทั้งหมด ๘ ด้าน รวม ๘๐ ข้อ ดังนี้

๑. พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ ตามหลักการดำเนินชีวิตด้านความเห็น (สัมมาทิฐิ)
๒. พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ ตามหลักการดำเนินชีวิตด้านความคิด (สัมมาสังกัปปะ)
๓. พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ ตามหลักการดำเนินชีวิตด้านการพูด (สัมมาวาจา)
๔. พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ ตามหลักการดำเนินชีวิตด้านการกระทำ (สัมมากัมมันตะ)
๕. พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ ตามหลักการดำเนินชีวิตด้านการเลี้ยงชีพ (สัมมาอาชีวะ)
๖. พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ ตามหลักการดำเนินชีวิตด้านความเพียร (สัมมาวายามะ)
๗. พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ ตามหลักการดำเนินชีวิตด้านสติการระลึกรู้ (สัมมาสติ)
๘. พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ ตามหลักการดำเนินชีวิตด้านสมาธิความตั้งมั่น (สัมมาสมาธิ)

ระดับพฤติกรรมการตอบแบบสอบถาม ในแบบสอบถามมีระดับการประเมินการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษา ตามความหมายดังนี้

๕	หมายถึง	มีความรู้ความจริง / ความเห็น / การปฏิบัติ	ระดับมากที่สุด
๔	หมายถึง	มีความรู้ความจริง / ความเห็น / การปฏิบัติ	ระดับมาก
๓	หมายถึง	มีความรู้ความจริง / ความเห็น / การปฏิบัติ	ระดับปานกลาง
๒	หมายถึง	มีความรู้ความจริง / ความเห็น / การปฏิบัติ	ระดับน้อย
๑	หมายถึง	มีความรู้ความจริง / ความเห็น / การปฏิบัติ	ไม่มีเลข/ไม่ปฏิบัติเลย

ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือวิจัย

ผู้ศึกษาได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือ ตามลำดับขั้นตอนดังนี้

- ๑) ศึกษาจากตำรา เอกสาร วารสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒) กำหนดขอบข่ายในการสร้างเครื่องมือ ให้สอดคล้องกันความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

๓) สร้างแบบสอบถามขึ้น โดยให้ครอบคลุมเกี่ยวกับพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่น ระดับอุดมศึกษา ตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมงคล ๘ ในเขตพื้นที่อำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่

๔) นำร่างแบบสอบถามที่สร้างขึ้นเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ผู้ทรงคุณวุฒิประกอบด้วย

- (๑) ดร.สนอง วรอุไร
อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- (๒) รองศาสตราจารย์ พนิดา สิ้นสุวรรณ
อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- (๓) รองศาสตราจารย์ สุธรรม จันทร์หอม
อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕) ปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถามที่ผู้ทรงคุณวุฒิแนะนำ แล้วเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไขในการสนาม

๖) นำแบบสอบถามเสนออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อขอความเห็นชอบในการนำไปใช้เก็บข้อมูลต่อไป

๓.๔ การรวบรวมข้อมูล

ในการรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังต่อไปนี้

๑) ข้อมูลปฐมภูมิ

ในการรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ ผู้วิจัยดำเนินการรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามส่งไปถึงสถาบันของผู้ตอบแบบสอบถามด้วยตนเอง โดยตรงกับสถาบันกลุ่มเป้าหมาย โดยใช้ระยะเวลาติดตามแบบสอบถามคืนภายใน ๓ สัปดาห์ ตามสัดส่วนกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย โดยใช้ตารางของ Krejcie and Morgan ได้สัดส่วนจำนวน ๓๘๔ คน แต่เพื่อกันความผิดพลาดของข้อมูลในการส่งข้อมูลกลับคืน ผู้วิจัยจึงได้จัดส่งแบบสอบถามเพิ่มเติมจากสัดส่วน ๓๘๔ ชุด เป็นจำนวน ๔๓๕ ชุด ให้กลุ่มตัวอย่างใน ๖ สถาบัน ดังนี้

๑) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	จำนวน	๘๐	ชุด
๒) มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่	จำนวน	๗๐	ชุด
๓) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา	จำนวน	๗๕	ชุด
๔) สถาบันการพลศึกษาวิทยาเขตเชียงใหม่	จำนวน	๖๕	ชุด
๕) มหาวิทยาลัยพายัพ	จำนวน	๘๐	ชุด
๖) มหาวิทยาลัยฟาร์อีสเทอร์น	จำนวน	๖๕	ชุด
รวมทั้งหมด	จำนวน	๔๓๕	ชุด

๒) ข้อมูลทุติยภูมิ

ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

๓.๕ การตรวจสอบข้อมูล

๑) ตรวจสอบข้อมูลหลังจากผู้ตอบส่งคืนภายใน ๓ สัปดาห์ กรณีที่ไม่ครบตามจำนวนกลุ่มเป้าหมาย ผู้วิจัยดำเนินการติดตามแบบสอบถามคืนจนครบ จำนวน ๒ ครั้ง แล้วรวบรวมมาเจนนับจำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม ตามความคาดหวังว่าถ้าการตอบแบบสอบถามครบสมบูรณ์ส่งกลับคืนร้อยละ ๘๐ ขึ้นไป ถือว่าน่าพอใจ เชื่อถือได้

๒) ผู้ศึกษาได้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง ผลการเก็บรวบรวมข้อมูลจากจำนวน ๖ สถาบัน ได้ข้อมูลกลับคืนทั้งหมดจำนวน ๔๑๖ ชุด คิดเป็นร้อยละ ๙๕.๖๓ จึงถือว่าข้อมูลมีความน่าพอใจและเชื่อถือได้

๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

ผู้ศึกษาได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้คอมพิวเตอร์โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS/PC⁺ (Statistical Packages For the Social Science) มีขั้นตอนดังนี้

- ๑) ตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม เพื่อนำมาวิเคราะห์
- ๒) ข้อมูลในแบบสอบถามตอนที่ ๑ เกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์โดยวิธีแจกแจงความถี่และหาค่าร้อยละ (Percentage)
- ๓) ข้อมูลแบบสอบถามตอนที่ ๒ สอบถามพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ ของวัยรุ่นระดับอุดมศึกษาในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ตามหลักธรรมแห่งมรรคมีองค์ ๘ วิเคราะห์โดยใช้ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) โดยใช้ค่าพิสัย ดังนี้

ค่าเฉลี่ยระหว่าง ๔.๕๐ – ๕.๐๐	หมายถึง มีความรู้ความจริง/ความคิดเห็น/ การปฏิบัติ ระดับมากที่สุด
ค่าเฉลี่ยระหว่าง ๓.๕๐ – ๔.๔๕	หมายถึง มีความรู้ความจริง/ความคิดเห็น/ การปฏิบัติ ระดับมาก
ค่าเฉลี่ยระหว่าง ๒.๕๐ – ๓.๔๕	หมายถึง มีความรู้ความจริง/ความคิดเห็น/ การปฏิบัติ ระดับปานกลาง
ค่าเฉลี่ยระหว่าง ๑.๕๐ – ๒.๔๕	หมายถึง มีความรู้ความจริง/ความคิดเห็น/ การปฏิบัติ ระดับน้อย
ค่าเฉลี่ยระหว่าง ๑.๐๐ – ๑.๔๕	หมายถึง มีความรู้ความจริง/ความคิดเห็น/ การปฏิบัติ ไม่มีเลย / ไม่ปฏิบัติเลย

๔. การวิเคราะห์ข้อมูลจำนวนและร้อยละของระดับพฤติกรรมปฏิบัติตามหลักการ ดำเนินชีวิตมรรคมีองค์ ๘ ของวัยรุ่น วิเคราะห์จากผู้ตอบแบบสอบถามระดับมากที่สุด เช่น จำนวนผู้ตอบแบบสอบถามด้านความเห็น ระดับมากที่สุด เท่ากับ ๑,๕๔๗ คะแนน ระดับมาก เท่ากับ ๑,๕๑๑ คะแนน ระดับปานกลาง เท่ากับ ๘๘๐ คะแนน ระดับน้อยเท่ากับ ๑๔๘ คะแนน และ ระดับไม่ปฏิบัติ เท่ากับ ๓๖ คะแนน รวมทั้งหมด ๔,๑๒๒ คะแนน การแปลผลคะแนนเฉลี่ย ร้อยละ โดยใช้สูตรดังนี้

$$\text{สูตร} = \frac{\text{คะแนนระดับปฏิบัติแต่ละระดับ} \times ๑๐๐}{\text{คะแนนรวมทั้งหมด}}$$

$$\text{แทนค่า} = \frac{\text{คะแนนระดับปฏิบัติแต่ละระดับ (๑,๕๔๗ \times ๑๐๐)}}{\text{คะแนนรวมทั้งหมด (๔,๑๒๒)}} = ๓๗.๑๕$$

๓.๗ การสรุปผลการดำเนินการวิจัย

การสรุปผลการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา โดยแบ่งออกเป็น ๒ ตอน ตอบข้อมูลแบบสอบถามเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ประกอบการนำเสนอในรูปแบบตาราง แผนภูมิ และกราฟ สรุปผลการศึกษา นำเสนอภาพรวมตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย พร้อมข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตวัยรุ่นตามแนววิถีพุทธ ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้ และข้อเสนอแนะในการทำวิจัย

บทที่ ๔

การวิเคราะห์ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่น ในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อรวบรวมข้อมูลพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามหลักมรรคมีองค์แปดของวัยรุ่น ในระดับอุดมศึกษา ในสถานศึกษาของรัฐและเอกชน เขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน ๖ สถาบัน โดยใช้เครื่องมือวิจัย คือ แบบสอบถามในการรวบรวมข้อมูล และดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งออกเป็น ๒ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ วิเคราะห์สถานภาพส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ วิเคราะห์พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่น ตามหลักมรรคมีองค์แปด ในระดับมหาวิทยาลัย เขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกันได้ใช้สัญลักษณ์และอักษรย่อในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

$\bar{X}$ = ค่าเฉลี่ยร้อยละ (Mean)

S.D. = ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

ตอนที่ ๑ ผลการวิเคราะห์สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ ๑ จำนวนและร้อยละของสถานภาพส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม เรื่องการดำเนินชีวิต
ตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่น มรรคมือถือ ๘

ข้อ	สถานภาพ	จำนวน/คน	ร้อยละ
๑.	เพศ		
	ชาย	๒๒๐	๕๒.๘๘
	หญิง	๑๙๖	๔๗.๑๒
๒.	อายุ		
	๑๘ ปี	๒๖	๖.๒๕
	๑๙ ปี	๕๙	๑๔.๑๘
	๒๐ ปี	๗๖	๑๘.๒๗
	๒๑ ปี	๘๕	๒๐.๔๓
	๒๒ ปี	๘๘	๒๑.๑๕
	๒๓ ปี	๕๐	๑๒.๐๒
	๒๔ ปี	๒๔	๕.๗๗
	๒๕ ปี	๘	๑.๙๒
๓.	ระดับชั้นที่กำลังศึกษา		
	ชั้นปีที่ ๑	๑๐๑	๒๔.๒๘
	ชั้นปีที่ ๒	๘๑	๑๙.๔๗
	ชั้นปีที่ ๓	๑๑๕	๒๗.๖๔
	ชั้นปีที่ ๔	๑๑๙	๒๘.๖๑
๔.	คณะที่ศึกษา		
	วิศวกรรมศาสตร์	๖๔	๑๕.๓๘
	มนุษยศาสตร์	๓๖	๘.๖๕
	ทันตแพทยศาสตร์	๑๘	๔.๓๓
	ศึกษาศาสตร์	๒๙	๖.๙๗
	สังคมศาสตร์	๒๙	๖.๙๗
	พยาบาลศาสตร์	๔	๐.๙๖
	เภสัชศาสตร์	๗	๑.๖๘

ข้อ	สถานภาพ	จำนวน/คน	ร้อยละ
	เกษตรศาสตร์	๒๐	๔.๘๑
	เศรษฐศาสตร์	๓	๑.๖๘
	นิเทศศาสตร์	๖	๑.๔๔
	รัฐศาสตร์	๘	๑.๙๒
	วิทยาการจัดการ	๑๑๐	๒๖.๔๔
	อุตสาหกรรม	๔	๐.๙๖
	สถาปัตยกรรม	๖	๑.๔๔
	วิทยาศาสตร์	๖๒	๑๔.๕๐
	เทคโนโลยีสารสนเทศ	๖	๑.๔๔
๕.	สถานที่ศึกษา		
	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	๓๓	๑๘.๕๑
	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่	๖๖	๑๕.๘๓
	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา	๓๓	๑๓.๕๕
	สถาบันการพลศึกษาวิทยาเขตเชียงใหม่	๖๒	๑๔.๕๐
	มหาวิทยาลัยพายัพ	๓๓	๑๘.๕๑
	มหาวิทยาลัยฟาร์อีสเทอร์น	๖๑	๑๔.๖๖

จากตารางที่ ๑ แสดงให้เห็นว่าผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นชายมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๘๘ รองลงมาเป็นหญิง ร้อยละ ๔๗.๑๒ ด้านอายุพบว่าส่วนใหญ่มีอายุ ๒๒ ปี คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๑๕ รองลงมามีอายุ ๒๑ ปี คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๔๓ อายุ ๒๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๒๓ อายุ ๑๙ ปี คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๑๘ อายุ ๒๓ ปี คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๐๒ อายุ ๑๘ ปี คิดเป็นร้อยละ ๖.๒๕ อายุ ๒๔ ปี คิดเป็นร้อยละ ๕.๓๓ และอายุ ๒๕ ปี คิดเป็นร้อยละ ๑.๙๒ ตามลำดับ

ระดับชั้นที่กำลังศึกษาของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า เป็นนักศึกษาชั้นปีที่ ๔ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๒๘.๖๑ รองลงมาได้แก่ ชั้นปีที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๖๔ ชั้นปีที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๒๔.๒๘ และชั้นปีที่ ๒ ตอบแบบสอบถามน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๑๙.๔๓ ตามลำดับ

คณะที่นักศึกษากำลังศึกษาอยู่ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามศึกษาอยู่คณะวิทยาการจัดการมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๔๔ รองลงมาได้แก่ นักศึกษาคณะวิศวกรรมศาสตร์ คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๓๘ คณะวิทยาศาสตร์ คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๕๐ คณะมนุษยศาสตร์ คิดเป็น ร้อยละ ๘.๖๕

คณะศึกษาศาสตร์และสังคมศาสตร์ คิดเป็นร้อยละ ๖.๕๗ คณะเกษตรศาสตร์ คิดเป็นร้อยละ ๔.๘๑
คณะทันตแพทยศาสตร์ คิดเป็นร้อยละ ๔.๓๓ คณะรัฐศาสตร์ คิดเป็นร้อยละ ๑.๕๒ คณะเภสัชศาสตร์
และเศรษฐศาสตร์ คิดเป็นร้อยละ ๑.๖๘ คณะนิเทศศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรม คณะเทคโนโลยี
สารสนเทศ คิดเป็นร้อยละ ๑.๔๔ คณะพยาบาลศาสตร์ และคณะอุตสาหกรรม คิดเป็นร้อยละ
๐.๕๖ ตามลำดับ

ส่วนสถานที่ศึกษาของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นนักศึกษา
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และมหาวิทยาลัยพายัพ ตอบแบบสอบถามมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ
๑๘.๕๑ รองลงมาได้แก่ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๕๕
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๘๑ สถาบันการพลศึกษาวิทยาเขตเชียงใหม่
คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๕๐ และมหาวิทยาลัยฟาร์อีสเทอร์น คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๖๖ ตามลำดับ

และจากการวิเคราะห์จำนวนแบบสอบถามที่ใช้สอบถามกลุ่มตัวอย่าง ๖ สถาบัน ผู้ตอบ
แบบสอบถามกลับคืนผู้วิจัย ผลการเก็บรวบรวมข้อมูลได้ดังนี้

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	คิดเป็นร้อยละ	๕๖.๒๕
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่	คิดเป็นร้อยละ	๕๔.๒๕
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา	คิดเป็นร้อยละ	๕๗.๓๓
สถาบันการพลศึกษาวิทยาเขตเชียงใหม่	คิดเป็นร้อยละ	๕๕.๓๘
มหาวิทยาลัยพายัพ	คิดเป็นร้อยละ	๕๖.๒๕
มหาวิทยาลัยฟาร์อีสเทอร์น	คิดเป็นร้อยละ	๕๓.๘๕

ตอนที่ ๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษา
เขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ตารางที่ ๒ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของ
วัยรุ่นระดับอุดมศึกษา ตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมีองค์ ๘ ด้านความเห็น

ข้อ	รายการ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๑.	ท่านเชื่อเรื่องอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ให้คุณและโทษกับชีวิตของมนุษย์	๓.๗๒	.๕๔	มาก
๒.	ท่านเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม	๔.๑๑	.๘๘	มาก
๓.	ท่านเชื่อว่า บาป บุญ นรก สวรรค์ มีจริง	๓.๕๘	.๕๔	มาก
๔.	ท่านเชื่อว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว”	๔.๓๓	.๘๔	มาก
๕.	ท่านเห็นว่าการพึ่งพาตนเองในการทำงานและการเรียน มีความจำเป็นต่อท่าน	๔.๔๕	.๗๘	มาก
๖.	ท่านเข้าใจปัญหาหรือความทุกข์ที่เกิดขึ้นในชีวิต และสามารถแก้ปัญหาหรือความทุกข์ได้ด้วยสติปัญญา	๓.๕๒	.๘๒	มาก
๗.	ท่านเห็นว่าปัญหาและความทุกข์ที่เกิดขึ้นในชีวิตของท่านล้วนมีสาเหตุทั้งสิ้น	๔.๑๒	.๘๖	มาก
๘.	ท่านเชื่อมั่นในตนเองว่าจะเอาชนะปัญหาและอุปสรรคในชีวิตได้	๓.๕๓	.๘๖	มาก
๙.	ท่านเห็นว่า ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข เสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา ทุกข์ เป็นธรรมดาของโลกมนุษย์	๔.๑๑	.๕๐	มาก
๑๐.	ท่านเชื่อว่าหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าจะสามารถแก้ปัญหาชีวิตของมนุษย์ได้จริง	๔.๐๓	.๕๒	มาก
	รวม	๔.๐๓	๐.๕๔	มาก

จากตารางที่ ๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษา มรรคมีองค์ ๘ ด้านความเห็น ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับร้อยละ ๔.๐๓ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อปรากฏว่า ความเห็นว่าการพึ่งพาตนเองในการทำงานและการเรียนมีความจำเป็น อยู่ในระดับมาก และมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๔.๔๕ รองลงมาคือ ความเชื่อว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว มีค่าเฉลี่ย ๔.๓๓ และมีความเห็นว่าปัญหาและความทุกข์ที่เกิดขึ้นในชีวิตล้วนมีสาเหตุที่ทำให้เกิดทั้งสิ้น มีค่าเฉลี่ย ๔.๑๒ ตามลำดับ

ตารางที่ ๓ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ
ของวัยรุ่นระดับอุดมศึกษา ตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมีองค์ ๘ ด้านความคิด

ข้อ	รายการ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๑๑.	ท่านคิดว่าควรใช้ความพยายามที่จะหักห้ามใจตนเองใน สิ่งชั่วๆ เข้าวนใจได้	๓.๕๕	.๘๓	มาก
๑๒.	ท่านคิดว่า รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส เป็นสิ่งน่ายินดีพอใจ ให้ความสุขได้อย่างแท้จริง	๓.๑๕	๑.๐๔	ปานกลาง
๑๓.	ท่านคิดว่าการดื่มน้ำเมามีความจำเป็นในการเข้าสังคม	๒.๗๓	๑.๑๒	ปานกลาง
๑๔.	ท่านคิดว่าการเที่ยวในเวลากลางคืนคือการผ่อนคลาย อารมณ์อย่างหนึ่ง	๒.๕๔	๑.๑๓	ปานกลาง
๑๕.	ท่านคิดว่าการแก้ปัญหาด้วยวิธีการรุนแรงมีความจำเป็น ในบางสถานการณ์เท่านั้น	๓.๐๕	๑.๒๓	ปานกลาง
๑๖.	ท่านมีความรู้สึกสะใจเพื่อนเมื่อมีการตอบโต้กันด้วย ความรุนแรงในการแก้ปัญหาตามแต่โอกาส	๒.๕๔	๑.๒๘	ปานกลาง
๑๗.	ท่านคิดว่า “เวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร”	๓.๘๔	.๕๕	มาก
๑๘.	ท่านคิดว่าความเห็นแก่ตัวและความพยายาเป็นสาเหตุ ของ การเบียดเบียนทำร้ายซึ่งกันและกัน	๔.๐๕	.๕๖	มาก
๑๙.	ท่านมีความเมตตาและกรุณาต่อผู้อื่นเสมอ	๓.๘๕	.๘๓	มาก
๒๐.	ท่านเคยคิดพยายา ผูกใจเจ็บ หรือปองร้ายผู้อื่นที่ทำให้ ท่านเกิดความไม่พอใจ	๓.๑๕	๑.๑๐	ปานกลาง
	รวม	๓.๓๔	๐.๕๖	ปานกลาง

จากตารางที่ ๓ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ
ของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษา มรรคมีองค์ ๘ ด้านความคิด ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมี
ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๓๔ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อปรากฏว่า ความคิดว่าความเห็นแก่ตัวและความ
พยายาเป็นสาเหตุของการเบียดเบียนทำร้ายซึ่งกันและกัน อยู่ในระดับมาก และมีค่าเฉลี่ยสูงสุด
๔.๐๕ รองลงมาคือ มีความคิดว่า มีความเมตตาและกรุณาต่อผู้อื่นเสมอ มีค่าเฉลี่ย ๓.๘๕ และ
ความคิดว่าควรใช้ความพยายามที่จะหักห้ามใจตนเองในสิ่งชั่วๆ เข้าวนใจ มีค่าเฉลี่ย ๓.๘๔
ตามลำดับ

ในกรณีคำถามเชิงลบ ได้แก่ ข้อ ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๕, ๑๖ และ ๒๐ ถ้าไม่ปฏิบัติเลย
คะแนนที่ปรากฏจะอยู่ในระดับ ๕ ถ้าปฏิบัติน้อย คะแนนจะอยู่ในระดับ ๔ ถ้าอยู่ในระดับ
ปานกลางคะแนนจะอยู่ในระดับ ๓ ถ้าระดับมาก คะแนนจะอยู่ในระดับ ๒ ถ้าปฏิบัติมากที่สุด
คะแนนจะอยู่ใน ๑

ตารางที่ ๔ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของ
วัยรุ่นระดับอุดมศึกษา ตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมิ้องค์ ๘ ด้านการพูด

ข้อ	รายการ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๒๑.	ท่านมักจะเสียใจบ่อย ๆ อันเนื่องมาจากคำพูดของท่าน	๓.๔๖	๑.๐๕	ปานกลาง
๒๒.	ท่านชอบพูดความจริงกับผู้อื่นเสมอ	๓.๘๕	.๘๐	มาก
๒๓.	ท่านพูดจาสุภาพอ่อนโยนต่อทุกคน	๓.๗๐	.๕๒	มาก
๒๔.	ท่านเคยพูดยุยงให้ผู้อื่นเข้าใจผิดกัน	๒.๒๕	๑.๒๓	น้อย
๒๕.	ท่านมักพูดนินทาผู้อื่นอยู่เสมอ	๒.๔๖	๑.๐๕	น้อย
๒๖.	ท่านมักตอบโต้ผู้อื่นด้วยคำพูดที่หยาบคายและรุนแรง	๒.๔๒	๑.๑๑	น้อย
๒๗.	ท่านไม่เคยพูดจาดูหมิ่นเหยียดหยามหรือเยาะเย้ยถากถางผู้อื่น	๒.๘๖	๑.๒๐	ปานกลาง
๒๘.	ท่านเป็นคนชอบพูดโกหกเกลี้ยให้ผู้อื่นเข้าใจผิดต่อกัน	๓.๖๔	.๘๔	มาก
๒๙.	ท่านเป็นคนชอบพูดเรื่องตลกไร้สาระเสมอ	๓.๓๒	.๕๕	ปานกลาง
๓๐.	ท่านมักใช้ถ้อยคำที่ทำให้ผู้อื่นเกิดความประทับใจในตัวท่านอยู่เสมอ	๓.๔๐	.๕๐	ปานกลาง
	รวม	๓.๑๔	๐.๕๖	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษา มรรคมิ้องค์ ๘ ด้านการพูด ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๑๔ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อปรากฏว่า ชอบพูดความจริงกับผู้อื่นเสมอ อยู่ในระดับมาก และมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๕ รองลงมาคือ การพูดจาสุภาพอ่อนโยนต่อทุกคน มีค่าเฉลี่ย ๓.๗๐ และการเป็นคนชอบพูดโกหกเกลี้ยให้ผู้อื่นเข้าใจผิดต่อกัน มีค่าเฉลี่ย ๓.๖๔ ตามลำดับ

ในกรณีคำถามเชิงลบ ได้แก่ ข้อ ๒๔, ๒๕, ๒๖ และ ๒๙ ถ้าไม่ปฏิบัติเลยคะแนนที่ปรากฏจะอยู่ในระดับ ๕ ถ้าปฏิบัติเล็กน้อย คะแนนจะอยู่ในระดับ ๔ ถ้าอยู่ในระดับปานกลาง คะแนนจะอยู่ในระดับ ๓ ถ้าระดับมาก คะแนนจะอยู่ในระดับ ๒ ถ้าปฏิบัติมากที่สุด คะแนนจะอยู่ใน ๑

ตารางที่ ๕ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของ
วัยรุ่นระดับอุดมศึกษา ตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมิ้องค์ ๘ ด้านการกระทำ

ข้อ	รายการ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๓๑.	ท่านพยายามรักษาสีล ๕ อย่างสม่ำเสมอ	๓.๓๕	๑.๐๒	ปานกลาง
๓๒.	ท่านเคยทะเลาะหรือทำร้ายร่างกายผู้อื่น	๒.๕๓	๑.๑๕	ปานกลาง
๓๓.	ท่านเรียนหรือทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข	๓.๘๘	.๘๖	มาก
๓๔.	ท่านเคยร่วมกิจกรรมการพัฒนาชุมชนและสังคมอยู่เสมอ	๓.๔๕	๑.๐๑	ปานกลาง
๓๕.	เมื่อท่านกระทำผิดพลาดท่านกล้ายอมรับความผิดนั้นเสมอ	๓.๘๐	.๘๕	มาก
๓๖.	ท่านมีความเอื้ออาทรและช่วยเหลือผู้อื่นเสมอ	๓.๘๖	.๘๕	มาก
๓๗.	ท่านเคยเข้าร่วมกิจกรรมโครงการส่งเสริมจริยธรรม	๓.๕๓	๑.๐๖	มาก
๓๘.	ท่านเคยยุ่งเกี่ยวกับสิ่งเสพติด	๑.๕๕	๑.๒๖	ไม่ปฏิบัติ
๓๙.	ท่านมักเที่ยวกลางคืนอยู่เป็นประจำ	๒.๓๑	๑.๒๓	น้อย
๔๐.	ท่านมักเล่นการพนันอยู่เสมอ	๒.๐๒	๑.๒๕	น้อย
	รวม	๓.๐๘	๐.๕๘	ปานกลาง

จากตารางที่ ๕ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษา มรรคมิ้องค์ ๘ ด้านการกระทำ ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๐๘ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อปรากฏว่า การเรียนหรือทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข อยู่ในระดับมาก และมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๓.๘๘ รองลงมาคือ การมีความเอื้ออาทรและช่วยเหลือผู้อื่นเสมอ มีค่าเฉลี่ย ๓.๘๖ และการกระทำผิดพลาดแล้วกล้ายอมรับความผิดนั้นเสมอ มีค่าเฉลี่ย ๓.๘๐ ตามลำดับ

ในกรณีคำถามเชิงลบ ได้แก่ ข้อ ๓๒, ๓๘, ๓๙ และ ๔๐ ถ้าไม่ปฏิบัติเลยคะแนนที่ปรากฏจะอยู่ในระดับ ๕ ถ้าปฏิบัติบ้าง คะแนนจะอยู่ในระดับ ๔ ถ้าอยู่ในระดับปานกลาง คะแนนจะอยู่ในระดับ ๓ ถ้าระดับมาก คะแนนจะอยู่ในระดับ ๒ ถ้าปฏิบัติมากที่สุด คะแนนจะอยู่ใน ๑

ตารางที่ ๖ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของ
วัยรุ่นระดับอุดมศึกษา ตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมิ้องค์ ๘ ด้านการเลี้ยงชีพ

ข้อ	รายการ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๔๑.	ท่านเคยทำงานหารายได้เพื่อลดภาระครอบครัวเสมอ	๓.๓๑	๑.๒๐	ปานกลาง
๔๒.	ท่านดำเนินชีวิตด้วยความสุจริตและเป็นธรรม	๓.๘๓	.๕๘	มาก
๔๓.	ท่านเคยแสวงหารายได้ที่ผิดศีลธรรม	๒.๐๗	๑.๒๕	น้อย
๔๔.	ท่านแบ่งปันผู้อื่นในการบริโภคใช้สอย	๓.๕๘	.๕๒	มาก
๔๕.	ท่านเคยบริจาคปัจจัย ๔ เพื่อสงเคราะห์ผู้อื่น	๓.๖๔	.๕๕	มาก
๔๖.	ท่านเคยเอารัดเอาเปรียบผู้อื่นในการดำเนินชีวิต	๒.๒๓	๑.๑๕	น้อย
๔๗.	ท่านรักษาสมบัติส่วนตัวเป็นอย่างดี	๓.๘๔	.๕๖	มาก
๔๘.	ท่านรักษาสมบัติส่วนรวมเป็นอย่างดี	๓.๘๗	.๘๘	มาก
๔๙.	ท่านใช้จ่ายอย่างประหยัดและอดออมอยู่เสมอ	๓.๕๑	.๕๗	มาก
๕๐.	ท่านบริโภคใช้สอยปัจจัย ๔ อย่างเห็นคุณค่าและพอเพียง	๓.๖๒	.๕๓	มาก
	รวม	๓.๓๕	๐.๕๘	ปานกลาง

จากตารางที่ ๖ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษา มรรคมิ้องค์ ๘ ด้านการเลี้ยงชีพ ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๓๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อปรากฏว่า การรักษาสมบัติส่วนรวมเป็นอย่างดี อยู่ในระดับมาก และมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๓.๘๗ รองลงมาคือ การรักษาสมบัติส่วนตัวเป็นอย่างดี มีค่าเฉลี่ย ๓.๘๔ และการดำเนินชีวิตด้วยความสุจริตและเป็นธรรม มีค่าเฉลี่ย ๓.๘๓ ตามลำดับ

ในกรณีคำถามเชิงลบ ได้แก่ ข้อ ๔๓ และ ๔๖ ถ้าไม่ปฏิบัติเลยคะแนนที่ปรากฏจะอยู่ในระดับ ๕ ถ้าปฏิบัติเล็กน้อย คะแนนจะอยู่ในระดับ ๔ ถ้าอยู่ในระดับปานกลางคะแนนจะอยู่ในระดับ ๓ ถ้าระดับมาก คะแนนจะอยู่ในระดับ ๒ ถ้าปฏิบัติมากที่สุด คะแนนจะอยู่ใน ๑

ตารางที่ ๗ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของ
วัยรุ่นระดับอุดมศึกษา ตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมิ้องค์ ๘ ด้านความเพียร

ข้อ	รายการ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๕๑.	ท่านมีความเพียรพยายามกระทำการสิ่งต่างๆ ที่ถูกต้องเสมอ	๔.๑๒	.๗๔	มาก
๕๒.	เมื่อมีปัญหาทางการเรียนหรือการทำการกิจกรรมท่าน พยายามแก้ไขปัญหานั้นได้จนสำเร็จ	๔.๐๐	.๗๐	มาก
๕๓.	ท่านมีความพยายามทำงานที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จ ตามเป้าหมาย	๔.๑๑	.๗๓	มาก
๕๔.	ท่านพัฒนาความสามารถในการเรียนและการทำ กิจกรรมต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ	๓.๕๓	.๘๐	มาก
๕๕.	ท่านมีความพยายามพัฒนา กาย จิต ปัญญาและอารมณ์ ตนเองอยู่เสมอ	๓.๘๖	.๘๓	มาก
๕๖.	ท่านมีความพยายามในการปรับปรุงข้อบกพร่องของ ตนเองอยู่เสมอ	๓.๘๖	.๘๒	มาก
๕๗.	ท่านเคยเกียจคร้านในการเรียนและการทำงานจนเป็น นิสัย	๒.๕๕	๑.๑๑	ปานกลาง
๕๘.	ท่านได้พยายามพัฒนาทักษะวิธีการใหม่ ๆ ในการทำงาน ให้เกิดประสิทธิภาพยิ่งขึ้น	๓.๗๑	.๗๕	มาก
๕๙.	ท่านมีความเพียรพยายามที่จะกระทำความดีต่างๆ	๔.๐๕	.๗๖	มาก
๖๐.	ท่านพยายามรักษาความดีที่ได้ทำแล้วและกระทำอย่าง ต่อเนื่อง	๓.๕๓	.๘๐	มาก
	รวม	๓.๘๕	๐.๕๒	มาก

จากตารางที่ ๗ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของ
วัยรุ่นในระดับอุดมศึกษา มรรคมิ้องค์ ๘ ด้านความเพียร ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย
เท่ากับ ๓.๘๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อปรากฏว่า มีความเพียรพยายามกระทำการสิ่งต่างๆ ที่ถูกต้องเสมอ
อยู่ในระดับมาก และมีค่าเฉลี่ย ๔.๑๒ รองลงมาคือ มีความพยายามทำงานที่ได้รับมอบหมายจน
สำเร็จตามเป้าหมาย มีค่าเฉลี่ย ๔.๑๑ และเมื่อมีปัญหาทางการเรียนหรือการทำการกิจกรรมท่าน
พยายามแก้ไขปัญหานั้นได้จนสำเร็จ มีค่าเฉลี่ย ๔.๐๐ ตามลำดับ

ในกรณีคำถามเชิงลบ ได้แก่ ข้อ ๕๑ ถ้าไม่ปฏิบัติเลยคะแนนที่ปรากฏจะอยู่ในระดับ ๕ ถ้าปฏิบัติน้อย คะแนนจะอยู่ในระดับ ๔ ถ้าอยู่ในระดับปานกลาง คะแนนจะอยู่ในระดับ ๓ ถ้าระดับมาก คะแนนจะอยู่ในระดับ ๒ ถ้าปฏิบัติมากที่สุด คะแนนจะอยู่ใน ๑

ตารางที่ ๘ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของ
วัยรุ่นระดับอุดมศึกษา ตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมีองค์ ๘ ด้านสติการระลึกรู้

ข้อ	รายการ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๖๑.	ท่านได้ฝึกสติเพื่อควบคุมตัวเองอยู่เสมอ	๓.๗๓	.๕๔	มาก
๖๒.	ท่านมีสติในการฟัง การพูดและการเรียน	๓.๗๓	.๘๓	มาก
๖๓.	ท่านมีสติกำหนดรู้ิริยาบถ ยืน เดิน นั่ง นอน	๓.๕๖	.๕๕	มาก
๖๔.	ท่านสามารถใช้สติควบคุมการเคลื่อนไหวร่างกายได้	๓.๗๑	.๕๔	มาก
๖๕.	ท่านมีสติในการทำกิจกรรมต่างๆ	๓.๘๔	.๘๕	มาก
๖๖.	ท่านมีสติรู้เท่าทันความคิดของตนเอง	๓.๘๐	.๘๖	มาก
๖๗.	ท่านมีสติรู้เท่าทันจิตใจของตนเอง	๓.๗๕	.๘๓	มาก
๖๘.	ท่านสามารถใช้สติควบคุมอารมณ์ของตนเองได้	๓.๗๘	.๕๔	มาก
๖๙.	ท่านสามารถใช้สติควบคุมระงับความโลภ โกรธ หลง ของตนเองได้เสมอ	๓.๖๓	.๘๓	มาก
๗๐.	ท่านมีสติในการหักห้ามจิตใจของตนเองได้	๓.๗๓	.๘๔	มาก
	รวม	๓.๗๓	.๖๗	มาก

จากตารางที่ ๘ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ
ของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษา มรรคมีองค์ ๘ ด้านสติการระลึกรู้ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมี
ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๓ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อปรากฏว่า มีสติในการทำกิจกรรมต่างๆ อยู่ในระดับ
มาก และมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๓.๘๔ รองลงมาคือ มีสติรู้เท่าทันความคิดของตนเอง มีค่าเฉลี่ย ๓.๘๐
และมีสติรู้เท่าทันจิตใจของตนเอง มีค่าเฉลี่ย ๓.๗๕ ตามลำดับ

ตารางที่ ๕ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของ
วัยรุ่นระดับอุดมศึกษา ตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมีองค์ ๘ ด้านสมาธิความตั้งมั่น

ข้อ	รายการ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๗๑.	ท่านเคยไหว้พระสวดมนต์ก่อนนอนเป็นประจำ	๓.๓๖	๑.๒๕	ปานกลาง
๗๒.	ท่านเคยฝึกสติ ภาวนาด้วยตนเอง	๓.๐๕	๑.๑๒	ปานกลาง
๗๓.	ท่านเคยปฏิบัติธรรมในสถานปฏิบัติธรรมต่าง ๆ	๓.๑๑	๑.๑๘	ปานกลาง
๗๔.	ท่านมีสมาธิในการเรียนและการทำกิจกรรมต่าง ๆ	๓.๕๑	.๕๕	มาก
๗๕.	ท่านมีความเชื่อมั่นในตัวเองเสมอ	๓.๗๕	.๕๐	มาก
๗๖.	ท่านมีสมาธิในการ ยืน เดิน นั่ง นอน โดยวิธีใดวิธีหนึ่งเสมอ	๓.๔๐	๑.๐๑	ปานกลาง
๗๗.	ท่านสามารถใช้สมาธิคลายความกังวลใจและเป็นทุกข์ได้	๓.๓๘	๑.๐๒	ปานกลาง
๗๘.	ท่านมีความยินดีและตั้งใจในการทำความดี	๔.๐๔	.๕๑	มาก
๗๙.	ท่านมักไปเที่ยวห้างฯ ดูหนัง ฟังเพลงเวลาเกิดความเครียด ความทุกข์ใจ	๓.๖๐	๑.๐๕	มาก
๘๐.	ท่านสามารถใช้สมาธิควบคุมจิตใจและอารมณ์ของตนเองได้	๓.๗๒	.๘๐	มาก
	รวม	๓.๔๕	๐.๖๖	ปานกลาง

จากตารางที่ ๕ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษา มรรคมีองค์ ๘ ด้านสมาธิความตั้งมั่น ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อปรากฏว่า มีความยินดีและตั้งใจในการทำความดี อยู่ในระดับมาก และมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๔.๐๔ รองลงมาคือ มีความเชื่อมั่นในตนเองเสมอ มีค่าเฉลี่ย ๓.๗๕ และสามารถใช้สมาธิควบคุมจิตใจและอารมณ์ของตนเองได้ มีค่าเฉลี่ย ๓.๗๒ ตามลำดับ

ตารางที่ ๑๐ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของ
วัยรุ่นระดับอุดมศึกษา ตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมีองค์ ๘ ในระดับอุดมศึกษา
เขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ในภาพรวมทุกด้าน

มรรคมีองค์ ๘	รายการ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับปฏิบัติ
๑. ความเห็นชอบ	พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ ด้านความเห็น	๔.๐๗	.๕๔	มาก
๒. ความคิดชอบ	พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ ด้านความคิด	๓.๓๔	.๕๖	ปานกลาง
๓. การพูดชอบ	พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ ด้านการพูด	๓.๑๔	.๕๖	ปานกลาง
๔. การกระทำชอบ	พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ ด้านการกระทำ	๓.๐๘	.๕๘	ปานกลาง
๕. การเลี้ยงชีพชอบ	พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ ด้านการเลี้ยงชีพ	๓.๓๕	.๕๘	ปานกลาง
๖. ความเพียรชอบ	พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ ด้านความเพียร	๓.๘๕	.๕๒	มาก
๗. การระลึกชอบ	พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ ด้านสติ การระลึกรู้	๓.๗๓	.๖๗	มาก
๘. สมาธิชอบ	พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ ด้านสมาธิ ความตั้งมั่น	๓.๔๕	.๖๖	ปานกลาง
	รวม	๓.๕๐	.๔๒	มาก

จากตารางที่ ๑๐ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของ
วัยรุ่นระดับอุดมศึกษา ตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมีองค์ ๘ ในระดับอุดมศึกษา เขตพื้นที่
อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๐ เมื่อพิจารณาเป็น
รายด้านที่อยู่ในระดับมาก ปรากฏว่าด้านความเห็นชอบ อยู่ในระดับมาก และมีค่าเฉลี่ย ๔.๐๗ รองลงมา
คือ ด้านความเพียร มีค่าเฉลี่ย ๓.๘๕ ด้านสติ การระลึกรู้ มีค่าเฉลี่ย ๓.๗๓ ตามลำดับ ส่วนด้านที่อยู่ใน
ระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ปรากฏว่าด้านสมาธิ ความตั้งมั่น อยู่ในระดับปานกลาง และมี
ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๕ รองลงมาคือ ด้านการเลี้ยงชีพ มีค่าเฉลี่ย ๓.๓๕ ด้านความคิด มีค่าเฉลี่ย ๓.๓๔
ด้านการพูด มีค่าเฉลี่ย ๓.๑๔ และด้านการกระทำ มีค่าเฉลี่ย ๓.๐๘ ตามลำดับ

ตอนที่ ๓ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมกระทำความผิดตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่น
ระดับอุดมศึกษา ตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมิ้องค์ ๘ ในเขตพื้นที่อำเภอเมือง
จังหวัดเชียงใหม่

ตารางที่ ๑๑ จำนวนและร้อยละของระดับพฤติกรรมปฏิบัติตามหลักการดำเนินชีวิต
มรรคมิ้องค์ ๘ ของวัยรุ่นระดับอุดมศึกษา ในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ข้อ	รายการ	ระดับปฏิบัติ				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	ไม่ปฏิบัติ
		จำนวน (ร้อยละ)	จำนวน (ร้อยละ)	จำนวน (ร้อยละ)	จำนวน (ร้อยละ)	จำนวน (ร้อยละ)
๑.	พฤติกรรมกระทำความผิดตาม แนววิถีพุทธ ด้านความเห็น (สัมมาทิฐิ)	๑,๕๔๓ (๓๗.๑๕)	๑,๕๑๑ (๓๖.๓๒)	๘๘๐ (๒๑.๑๕)	๑๔๘ (๓.๕๖)	๓๖ (๐.๘๓)
๒.	พฤติกรรมกระทำความผิดตาม แนววิถีพุทธ ด้านความคิด (สัมมาสังคัปพะ)	๓๘๖ (๑๘.๘๕)	๑,๑๕๘ (๒๗.๘๔)	๑,๒๘๕ (๓๐.๕๕)	๕๕๓ (๑๓.๒๕)	๓๓๔ (๘.๕๕)
๓.	พฤติกรรมกระทำความผิดตาม แนววิถีพุทธ ด้านการพูด (สัมมาวาจา)	๕๔๓ (๑๒.๑๕)	๑,๑๐๘ (๒๖.๖๓)	๑,๓๒๓ (๓๑.๕๐)	๓๔๐ (๑๗.๗๕)	๔๓๘ (๑๐.๕๓)
๔.	พฤติกรรมกระทำความผิดตาม แนววิถีพุทธ ด้านการกระทำ (สัมมากัมมันตะ)	๖๓๐ (๑๕.๑๕)	๑,๐๕๕ (๒๖.๔๒)	๑,๑๔๓ (๒๗.๔๘)	๕๖๔ (๑๓.๕๖)	๓๔๒ (๑๗.๔๐)
๕.	พฤติกรรมกระทำความผิดตาม แนววิถีพุทธ ด้านการเลี้ยงชีพ (สัมมาอาชีวะ)	๓๕๔ (๑๕.๐๕)	๑,๒๓๘ (๒๕.๗๖)	๑,๒๑๒ (๒๕.๑๓)	๔๖๕ (๑๑.๑๘)	๔๕๑ (๑๐.๘๔)
๖.	พฤติกรรมกระทำความผิดตาม แนววิถีพุทธ ด้านความเพียร (สัมมาวายามะ)	๕๕๓ (๒๓.๘๓)	๑,๘๔๔ (๔๔.๓๓)	๑,๐๕๓ (๒๖.๓๓)	๑๕๕ (๓.๘๔)	๖๕ (๑.๕๖)

ข้อ	รายการ	ระดับปฏิบัติ				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	ไม่ปฏิบัติ
		จำนวน (ร้อยละ)	จำนวน (ร้อยละ)	จำนวน (ร้อยละ)	จำนวน (ร้อยละ)	จำนวน (ร้อยละ)
๗.	พฤติกรรมกรณการดำเนินชีวิตตาม แนววิถีพุทธ ด้านสติการระลึกรู้ (สัมมาสติ)	๘๖๔ (๒๐.๗๗)	๑,๓๐๕ (๔๐.๕๕)	๑,๒๗๘ (๓๐.๗๒)	๒๖๓ (๖.๓๒)	๕๐ (๑.๒๐)
๘.	พฤติกรรมกรณการดำเนินชีวิตตาม แนววิถีพุทธ ด้านสมาธิ ความตั้งมั่น (สัมมาสมาธิ)	๘๒๓ (๑๕.๗๘)	๑,๒๕๒ (๓๑.๐๖)	๑,๓๔๐ (๓๒.๒๑)	๕๓๓ (๑๒.๘๑)	๑๗๒ (๔.๑๓)
	รวม	๒๑.๐๑	๓๒.๕๖	๒๘.๗๘	๑๐.๓๐	๖.๕๕

จากตารางที่ ๑๑ ในการวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลจากผู้ตอบแบบสอบถามระดับมากที่สุด เช่น จำนวนผู้ตอบแบบสอบถามด้านความเห็น ระดับมากที่สุด เท่ากับ ๑,๕๔๗ คะแนน ระดับมาก เท่ากับ ๑,๕๑๑ คะแนน ระดับปานกลาง เท่ากับ ๘๘๐ คะแนน ระดับน้อย เท่ากับ ๑๔๘ คะแนน และระดับไม่ปฏิบัติ เท่ากับ ๓๖ คะแนน รวมคะแนนทั้งหมด ๔,๑๒๒ คะแนน การแปลผลคะแนนเป็นเฉลี่ยร้อยละ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า พฤติกรรมกรณการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นตามหลักมรรคมีองค์ ๘ มีระดับปฏิบัติมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ ๓๒.๕๖ รองลงมาคือ ระดับปฏิบัติปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๒๘.๗๘ ระดับปฏิบัติมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ ๒๑.๐๑ ระดับปฏิบัติเล็กน้อย คิดเป็นร้อยละ ๑๐.๓๐ และระดับปฏิบัติที่น้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๖.๕๕ ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาเป็นรายระดับปฏิบัติ พบว่าพฤติกรรมกรณการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษา ตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมีองค์ ๘ ด้านความเห็น มีระดับปฏิบัติมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ ๓๗.๑๕ รองลงมาคือระดับปฏิบัติมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ ๓๖.๓๒ และระดับปฏิบัติปานกลางคิดเป็นร้อยละ ๒๑.๑๕ ตามลำดับ

พฤติกรรมกรณการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษา ตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมีองค์ ๘ ด้านความคิด มีระดับปฏิบัติปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๕๕ รองลงมาคือ ระดับปฏิบัติมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๘๔ และระดับปฏิบัติมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๘๕ ตามลำดับ

พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษา ตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมีองค์ ๘ ด้านการพูด มีระดับปฏิบัติปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๕๐ รองลงมาคือระดับปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๖๓ และระดับปฏิบัติน้อย คิดเป็นร้อยละ ๑๙.๙๕ ตามลำดับ

พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษา ตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมีองค์ ๘ ด้านการกระทำ มีระดับปฏิบัติปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๒๙.๔๘ รองลงมาคือระดับปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๔๒ และระดับปฏิบัติน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๑๙.๔๐ ตามลำดับ

พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษา ตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมีองค์ ๘ ด้านการเลี้ยงชีพ มีระดับปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๗๖ รองลงมาคือระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๑๓ และระดับปฏิบัติมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๐๕ ตามลำดับ

พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษา ตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมีองค์ ๘ ด้านความเพียร มีระดับปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๔.๓๓ รองลงมาคือระดับปฏิบัติปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๓๓ และระดับปฏิบัติมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๘๓ ตามลำดับ

พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษา ตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมีองค์ ๘ ด้านสติการระลึกรู้ มีระดับปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๕๕ รองลงมาคือระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๗๒ และระดับปฏิบัติมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๗๗ ตามลำดับ

พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษา ตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมีองค์ ๘ ด้านสมาธิความตั้งมั่น มีระดับปฏิบัติปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๒.๒๑ รองลงมาคือ ระดับปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๐๖ และระดับปฏิบัติมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๗๘ ตามลำดับ

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาครั้งนี้วิจัยเรื่อง การดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อศึกษาการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธตามหลักธรรมมรรคมีองค์แปดของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษา ในสถานศึกษาของรัฐและเอกชน เขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ประชากรที่ใช้ในการศึกษานี้ ได้แก่ นักศึกษาซึ่งกำลังศึกษาระดับอุดมศึกษาในสถานศึกษาของรัฐ และเอกชนในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ปีการศึกษา ๒๕๔๘ จำนวน ๕๕,๑๑๕ คน กำหนดกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย จำนวน ๓๘๔ คน แต่เพื่อกันความผิดพลาดในการส่งข้อมูลกลับคืนมา ผู้วิจัยจึงได้จัดส่งแบบสอบถามเพิ่มเติมจากสัดส่วน จำนวน ๔๓๕ ชุด จากสถาบันอุดมศึกษาและเทียบเท่า ๖ สถาบัน ได้ทำการสุ่มตัวอย่างจากการสุ่มแบบแบ่งชั้นตามสัดส่วน (Stratified Random Sampling) ประชากรโดยกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง จากตารางสำเร็จรูปของเครซีและมอร์แกน (R.V. Krejcie and D.W. Morgan, ๑๙๗๐) ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ ๙๕ ตามตารางประชากรเต็ม ๑๐๐,๐๐๐ คน

เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสอบถาม แบบประเมินค่า (Rating Scale ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจำนวน ๑ ชุด สอบถามเกี่ยวกับพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ ตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมีองค์ ๘ ของวัยรุ่นในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้คอมพิวเตอร์โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS/PC⁺ (Statistical Packages For the Social Science) หาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) โดยนำเสนอผลการวิเคราะห์ในรูปแบบตารางและความเรียง

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ด้านสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ของนักศึกษาซึ่งกำลังศึกษาระดับอุดมศึกษาในสถานศึกษาของรัฐ และเอกชนในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ปีการศึกษา ๒๕๔๘ เป็นชายมากที่สุด รองลงมาเป็นหญิง ด้านอายุพบว่าส่วนใหญ่มีอายุ ๒๒ ปี รองลงมาคืออายุ ๒๑ ปี อายุ ๒๐ ปี อายุ ๑๙ ปี อายุ ๒๓ ปี อายุ ๑๘ ปี อายุ ๒๔ ปี และอายุ ๒๕ ปี ตามลำดับ

ระดับชั้นที่กำลังศึกษาของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า เป็นนักศึกษาชั้นปีที่ ๔ มากที่สุด รองลงมา ได้แก่ ชั้นปีที่ ๓ ชั้นปีที่ ๑ และชั้นปีที่ ๒ ตอบแบบสอบถามน้อยที่สุด ตามลำดับ

คณะที่นักศึกษากำลังศึกษาอยู่ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามศึกษาอยู่คณะวิทยาการจัดการ มากที่สุด รองลงมาได้แก่ นักศึกษาคณะวิศวกรรมศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์และสังคมศาสตร์ คณะเกษตรศาสตร์ คณะทันตแพทยศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ คณะเภสัชศาสตร์ คณะเศรษฐศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรม คณะเทคโนโลยี-สารสนเทศ คณะพยาบาลศาสตร์ และคณะอุตสาหกรรม ตามลำดับ

ส่วนสถานที่ศึกษาของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นนักศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และมหาวิทยาลัยพายัพ ตอบแบบสอบถามมากที่สุด รองลงมาได้แก่ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ สถาบันการพลศึกษาวิทยาเขต เชียงใหม่ และมหาวิทยาลัยฟาร์อีสเทอร์น ตามลำดับ

๕.๑.๒ ระดับพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นระดับอุดมศึกษาตาม หลักการดำเนินชีวิต มรรคมิองค์ ๘ นักศึกษาซึ่งกำลังศึกษาระดับอุดมศึกษาในสถานศึกษาของรัฐ และเอกชนในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ปีการศึกษา ๒๕๕๕ ผลการวิจัยพบว่า

๑) พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษาตามหลักการ ดำเนินชีวิต มรรคมิองค์ ๘ ด้านความเห็น ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ ปรากฏว่า ความเห็นว่าการพึ่งพาตนเองในการทำงานและการเรียนมีความจำเป็น อยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ ความเชื่อว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว และมีความเห็นว่าปัญหาและความทุกข์ที่เกิดขึ้นใน ชีวิตล้วนมีสาเหตุที่ทำให้เกิดทั้งสิ้น ตามลำดับ

๒) พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษาตามหลักการ ดำเนินชีวิต มรรคมิองค์ ๘ ด้านความคิด ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ ปรากฏว่า ความคิดว่าความเห็นแก่ตัวและความพยายามเป็นสาเหตุของการเบียดเบียนทำร้ายซึ่งกัน และกัน อยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ มีความคิดว่า มีความเมตตาและกรุณาต่อผู้อื่นเสมอ และ ความคิดว่าควรใช้ความพยายามที่จะหักห้ามใจตนเองในสิ่งชั่วร้าย ยั่ววนใจ ตามลำดับ

๓) พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษาตามหลักการ ดำเนินชีวิต มรรคมิองค์ ๘ ด้านการพูด ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ ปรากฏว่า ชอบพูดความจริงกับผู้อื่นเสมอ อยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ การพูดจาสุภาพอ่อนโยน ต่อทุกคน และการเป็นคนชอบพูดโกหกเกลี้ยให้ผู้อื่นเข้าใจดีต่อกัน ตามลำดับ

๔) พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษาตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมีองค์ ๘ ด้านการกระทำ ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อปรากฏว่า การเรียนหรือทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข อยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ การมีความเอื้ออาทรและช่วยเหลือผู้อื่นเสมอ และการกระทำผิดพลาดแล้วกล้ายอมรับความผิดนั้นเสมอ ตามลำดับ

๕) พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษาตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมีองค์ ๘ ด้านการเลี้ยงชีพ ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อปรากฏว่า การรักษาสัมบัติส่วนรวมเป็นอย่างดี อยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ การรักษาสัมบัติส่วนตัวเป็นอย่างดี และการดำเนินชีวิตด้วยความสุจริตและเป็นธรรม ตามลำดับ

๖) พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษาตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมีองค์ ๘ ด้านความเพียร ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อปรากฏว่า มีความเพียรพยายามกระทำสิ่งต่างๆ ที่ถูกต้องเสมอ อยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ มีความพยายามทำงานที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จตามเป้าหมาย และเมื่อมีปัญหาทางการเรียนหรือการกระทำกิจกรรมได้พยายามแก้ไขปัญหานั้นได้จนสำเร็จ ตามลำดับ

๗) พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษาตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมีองค์ ๘ ด้านสติการระลึกรู้ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อปรากฏว่า มีสติในการทำกิจกรรมต่างๆ อยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ มีสติรู้เท่าทันความคิดของตนเอง และมีสติรู้เท่าทันจิตใจของตนเอง ตามลำดับ

๘) พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษาตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมีองค์ ๘ ด้านสมาธิความตั้งมั่น ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อปรากฏว่า มีความยินดีและตั้งใจในการทำสมาธิ อยู่ในระดับมาก รองลงมาคือมีความเชื่อมั่นในตนเองเสมอ สามารถใช้สมาธิควบคุมจิตใจและอารมณ์ของตนเองได้ ตามลำดับ

๕.๑.๓ ระดับพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นระดับอุดมศึกษา ตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมีองค์ ๘ ในระดับอุดมศึกษา เขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ตามรายด้าน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ด้านที่อยู่ในระดับมาก พบว่าด้านความเห็น อยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ ด้านความเพียร ด้านสติการระลึกรู้ ตามลำดับ

ส่วนด้านที่อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านสมาธิความตั้งมั่น อยู่ในระดับปานกลาง รองลงมาคือ ด้านการเลี้ยงชีพ ด้านความคิด ด้านการพูด และด้านการกระทำ ตามลำดับ

๕.๑.๔ ระดับปฏิบัติพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่น ตามมรรคมีองค์ ๘ มีระดับปฏิบัติมาก รองลงมาคือ ระดับปฏิบัติปานกลาง ระดับปฏิบัติมากที่สุด ระดับปฏิบัติน้อย และระดับปฏิบัติที่น้อยที่สุด ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาเป็นรายระดับปฏิบัติ พบว่า

๑) พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษาตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมีองค์ ๘ ด้านความเห็น มีระดับปฏิบัติมากที่สุด รองลงมาคือระดับปฏิบัติมาก และระดับปฏิบัติปานกลาง ตามลำดับ

๒) พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษาตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมีองค์ ๘ ด้านความคิด มีระดับปฏิบัติปานกลาง รองลงมาคือ ระดับปฏิบัติมาก และระดับปฏิบัติมากที่สุด ตามลำดับ

๓) พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษาตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมีองค์ ๘ ด้านการพูด มีระดับปฏิบัติปานกลาง รองลงมาคือระดับปฏิบัติมาก และระดับปฏิบัติที่น้อย ตามลำดับ

๔) พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษาตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมีองค์ ๘ ด้านการกระทำ มีระดับปฏิบัติปานกลาง รองลงมาคือระดับปฏิบัติมาก และระดับปฏิบัติที่น้อยที่สุด ตามลำดับ

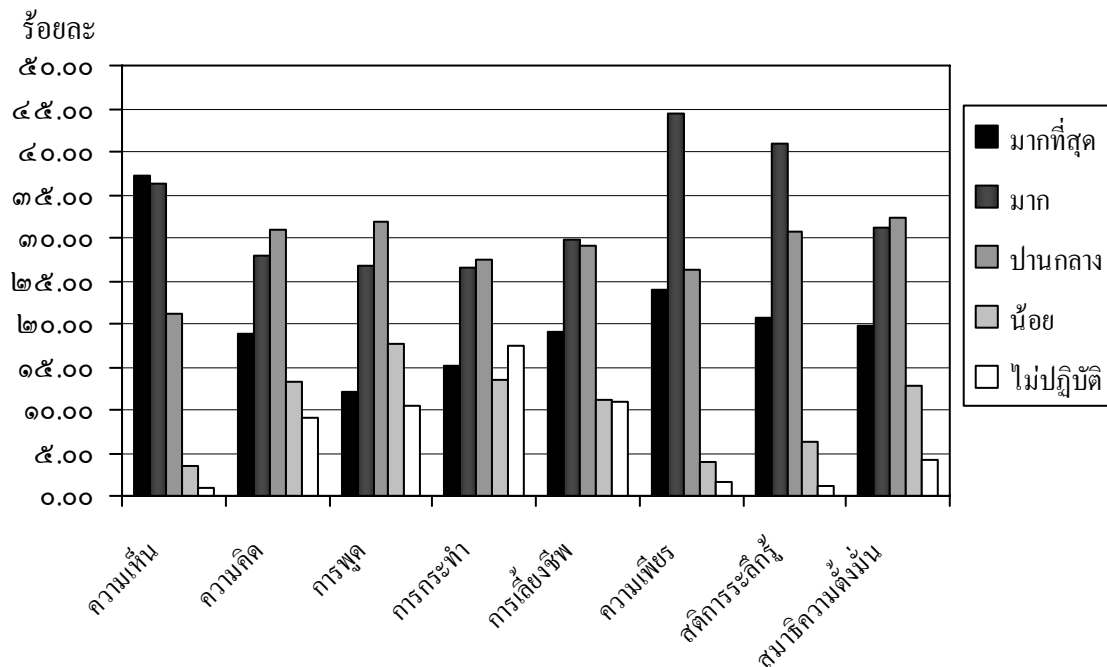
๕) พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษาตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมีองค์ ๘ ด้านการเลี้ยงชีพ มีระดับปฏิบัติมาก รองลงมาคือระดับปานกลาง และระดับปฏิบัติมากที่สุด ตามลำดับ

๖) พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษาตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมีองค์ ๘ ด้านความเพียร มีระดับปฏิบัติมาก รองลงมาคือระดับปฏิบัติปานกลาง และระดับปฏิบัติมากที่สุด ตามลำดับ

๗) พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษาตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมีองค์ ๘ ด้านสติการระลึกรู้ มีระดับปฏิบัติมาก รองลงมาคือระดับปานกลาง และระดับปฏิบัติมากที่สุด ตามลำดับ

๘) พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษาตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมีองค์ ๘ ด้านสมาธิความตั้งมั่น มีระดับปฏิบัติปานกลาง รองลงมาคือ ระดับปฏิบัติมาก และระดับปฏิบัติมากที่สุด ตามลำดับ

กราฟแสดงจำนวนและร้อยละของระดับพฤติกรรม
การปฏิบัติตามหลักการดำเนินชีวิตมรรคมีองค์ ๘ ของวัยรุ่นระดับอุดมศึกษา
ในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

๕.๒ การอภิปรายผล

ผลการศึกษาการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษาตาม หลักมรรคมีองค์ ๘ ในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ปีการศึกษา ๒๕๕๙ พบพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นที่น่าสนใจในแต่ละด้าน ดังนี้

๑) ความเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธตามหลักการดำเนินชีวิตมรรคมีองค์ ๘ ด้านความเห็น ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อปรากฏว่า วัยรุ่นในระดับอุดมศึกษา มีความเห็นว่าการพึ่งพาตนเองในการทำงานและการเรียนมีความจำเป็นมาก ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของสุพัตรา สุภาพ กล่าวถึงค่านิยมที่ดีที่ควรปลูกฝังให้แก่เยาวชน ในด้านการพึ่งพาตนเอง ความขยันหมั่นเพียร และมีความรับผิดชอบ การพึ่งพาตนเองคือ การรู้จักหารายได้

หาทรัพย์เงินไว้เลี้ยงตัวเองได้โดยไม่เป็นภาระแก่ผู้อื่น แม้ในระหว่างเรียนต้องพึ่งพาผู้ใหญ่ เงินที่ใช้จ่ายส่วนตัวให้พอ ไม่ขอเพิ่มเป็นภาระแก่ผู้ปกครอง ไม่คิดพึ่งพาผู้อื่นตลอดเวลา รู้จักช่วยเหลือตัวเอง ไม่ทอดทิ้งต่ออุปสรรคความยากลำบาก ซึ่งจะทำให้เกิดความขยันหมั่นเพียร มีมานะอดทน ช่วยไม่ให้เกิดความท้อถอย สามารถฝ่าฟันอุปสรรคที่ขวางกั้นอันเป็นบ่อเกิดของความสำเร็จ ปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้น สร้างตนให้มีความรับผิดชอบ คือรู้จักหน้าที่ของตนต้องกระทำต้องปฏิบัติ ไม่นึกถึงสิทธิแต่ฝ่ายเดียว^๑ รองลงมาคือมีความเชื่อว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ซึ่งเป็นความเชื่อของพุทธศาสนิกชน ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า “เจตนาหิ ภิกขเว กัมมํ วทามิ” แปลความได้ว่า เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม เจตนาในความหมายว่า เจตจำนง ความตั้งใจคิดหมาย การเลือกตัดสินใจในการกระทำ ในการพูดจาสื่อสารและในความคิดทุกกรณีมีเจตจำนงอยู่ ที่แท้กรรมก็คือตัวเจตจำนงนี้เอง และโลกมนุษย์นั้นถือว่าเป็นโลกแห่งเจตจำนง ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นและเป็นไปในโลกมนุษย์ คือในสังคมนั้นเกิดจากและเป็นไปตามเจตจำนงของมนุษย์ทั้งสิ้น เจตจำนงเป็นปัจจัยในระบบของธรรมชาติส่วนที่มนุษย์เป็นเจ้าของเรื่อง หรือเป็นผู้รับผิดชอบ ทั้ง ๓ ด้าน คือ ด้านกายกรรม วาจากรรม และมโนกรรม^๒ และมีความเห็นว่าปัญหาและความทุกข์ที่เกิดขึ้นในชีวิตล้วนมีสาเหตุที่ทำให้เกิดทั้งสิ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดตามนัยแห่งพุทธศาสนาของ วิมล จิโรพันธุ์ กล่าวว่า การที่พระพุทธเจ้าทรงคิดว่าการลงมือปฏิบัติโดยวิธีต่างๆ จะเป็นทางนำไปสู่การรู้แจ้งในสังขารธรรมเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติ

๒) ความเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธตามหลักการดำเนินชีวิตมรรคมีองค์ ๘ ด้านความคิด ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อปรากฏว่า ความคิดว่าความเห็นแก่ตัวและความพยายาบท เป็นสาเหตุของการเบียดเบียนทำร้ายซึ่งกันและกัน ซึ่งสอดคล้องกับหลักการดำเนินชีวิตตามหลักสายกลางของพระมหาจรรยา สุทธิญาณ ด้านสัมมาทิฏฐิ ความดำริหรือความคิดที่ถูกต้อง คือความคิดที่มีปัญญาเป็นแสงสว่างนำหน้า มิให้กระบวนการดำเนินชีวิตผิดพลาดได้ พระพุทธเจ้าได้แสดงสัมมาสังกัปปะไว้ว่า เป็นความดำริที่ไม่หมกมุ่นในกาม พยายาบทและการเบียดเบียน ซึ่งเป็นกระบวนทางจิตที่เห็นได้ชัดว่า ถ้าความดำริในกามเกิดขึ้นเต็มที่ กามตัณหาและภวตัณหาที่เกิดขึ้น ถ้าความดำรินั้นไม่สมหวังก็จะเปลี่ยนเป็นความโกรธ พยายาบท และเบียดเบียน ซึ่งก็คือ วิภวตัณหา นั่นเอง สัมมาสังกัปปะจึงเป็นความดำริที่สอดคล้องกับสัมมาทิฏฐิ ที่มีให้กระบวนการแห่งทุกข์ ตามระบบปฏิจางสมุปปาทเกิดขึ้นได้ เปลี่ยนทางแห่งความดำริผิดที่นำ

^๑ สุพัตรา สุภาพ, ปัญหาสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕), หน้า ๓๓.

^๒ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), จะพัฒนาคนกันได้อย่างไร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๖), หน้า ๔ - ๕.

โดยทำให้มาเป็นความจำออกจากกาม ไม่พยาบาท และไม่เบียดเบียน” และมีความเห็นว่าเมื่อไม่อาฆาตพยาบาท จึงมีความคิดว่าควรมีความเมตตาและกรุณาต่อผู้อื่นเสมอ และมีความคิดว่าควรใช้ความพยายามที่จะหักห้ามใจตนเอง มีความอดทนอดกลั้นในสิ่งชั่วๆ ย้ายวนใจทั้งหลายด้วยการใช้เหตุผล ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของริชม ศรีทอง กล่าวว่า การคิดวิเคราะห์ไตร่ตรอง (Reflective Thinking) เป็นการคิดที่ประกอบด้วยการใส่ใจเป็นสำคัญ ดิวอี้ (Dewey) เน้นว่าการคิดแบบนี้มีความสำคัญในระบบการจัดการศึกษาที่ต้องพัฒนาผู้เรียนให้มีความสามารถวิเคราะห์ ไตร่ตรองได้อย่างถูกต้อง การคิดแบบนี้ประกอบด้วย การอ้างเหตุผลแบบอุปนัย การอ้างเหตุผลแบบนิรนัย การแก้ปัญหา การตัดสินใจ และความคิดสร้างสรรค์^๔

๓) ความเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธตามหลักการดำเนินชีวิตมรรคมีองค์ ๘ ด้านการพูด ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อปรากฏว่าชอบพูดความจริงกับผู้อื่นเสมอ อยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ การพูดจาสุภาพอ่อนโยนต่อทุกคน และการเป็นคนชอบพูดไกล่เกลี่ยให้ผู้อื่นเข้าใจดีต่อกัน ตามลำดับ จะเห็นได้ว่าด้านการพูด วัยรุ่นมีศีลพื้นฐานสอดคล้องกับหลักของศีลที่เป็นหลักกลางซึ่งมีความหมายของสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะที่เป็นองค์ของมรรค ได้แก่ การพูด การกระทำ การประกอบอาชีพะอย่างใดก็ตามที่ประกอบด้วยเจตนา ซึ่งปราศจากความทุจริต หรือความคิดเบียดเบียน กินความคลุมถึงสุจริตที่เป็นคู่กันด้วยแสดงได้ดังนี้คือ สัมมาวาจา เจรจาชอบ ได้แก่ ละมุนสาธุการ เว้นการพูดเท็จ รวมถึงสัจวาจา พูดคำจริง ละปิตุฆนาวาจา เว้นการพูดต่อเสียด รวมถึงสมัคกรณิวาจา พูดคำสมานสามัคคี ละพรุสวาจา เว้นการพูด คำหยาบ รวมถึง สันหาวาจา พูดคำอ่อนหวานสุภาพ และละสัมผัปปลาปะ เว้นการพูดเพื่อจ้อ รวมถึงอิตถสันหิตวาจา พูดคำมีประโยชน์ ก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน^๕

๔) ความเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษาตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมีองค์ ๘ ด้านการกระทำ ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อปรากฏว่า การเรียนหรือทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข อยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ การมีความเอื้ออาทรและช่วยเหลือผู้อื่นเสมอ และการกระทำผิดพลาดแล้วกล้ายอมรับความผิดนั้นเสมอ สอดคล้องกับประสิทธิ์ ทองอุ่น กล่าวว่า แบนดูราเห็นว่า การเรียนรู้จากการกระทำ เป็นกรณีพิเศษของการเรียนรู้จากการสังเกต ในการเรียนรู้จากการ

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๖.

^๔ ริชม ศรีทอง, พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน ศาสตรแห่งการพัฒนาชีวิตและสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เสมอธรรม, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๑.

^๕ พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระสูตรตันตปิฎกขิณิกาย มหาวรรค เล่ม ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๗๓๖.

กระทำ บุคคลกระทำพฤติกรรมหนึ่งๆ แล้วสังเกตผลที่เกิดขึ้น หากผลที่เกิดขึ้นเป็นผลดีสำหรับตัวเขา เขาก็จะเก็บจำการกระทำนั้นๆ ไว้ เพื่อจะทำได้ในโอกาสหน้าอีก หากผลที่เกิดขึ้นเป็นผลที่ไม่ดีสำหรับตัวเขา เขาก็จะเก็บจำการกระทำนั้นไว้เพื่อตัดแปลงใหม่ให้เกิดผลดีหรือเพื่อจะได้ไม่ทำเช่นนั้นอีก อย่างไรก็ตามหากจะเปรียบเทียบระยะเวลาที่ต้องใช้ในการเรียนรู้พฤติกรรมหนึ่งๆ การเรียนรู้จากการสังเกตจะใช้เวลาน้อยกว่าการเรียนรู้จากการกระทำมาก โดยเฉพาะการเรียนรู้พฤติกรรมที่ซับซ้อน การเรียนรู้จากการกระทำจะมีประโยชน์ชัดเจน ในกรณีที่บุคคลพยายามคิดค้นพฤติกรรมใหม่ขึ้นมา ด้วยวิธีการเรียนรู้ทางสังคมจาก การปั้นพฤติกรรม การเรียนรู้โดยบังเอิญ การเลียนแบบหรือการทำตาม เป็นการเรียนรู้ทางสังคมที่สำคัญ การยอมรับวัฒนธรรมและค่านิยมต่างๆ แล้วนำมาประพฤติปฏิบัติตาม ซึ่งการเลียนแบบเกิดจากสาเหตุ ความใกล้ชิดสนิทสนม ความคล้ายคลึงกันความรู้สึกที่เรียกว่าพลอยได้รับไปด้วย การเรียนรู้ของบุคคลเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเกิดจากการฝึกหัด การปฏิบัติจริงด้วยประสบการณ์ของตนเอง เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการที่ผู้เรียนปรับตัวเองในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นการเรียนหรือทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข มีความเอื้ออาทรและช่วยเหลือผู้อื่นเสมอ และเมื่อกระทำผิดพลาดแล้วก็กลับยอมรับความผิดนั้นเสมอ เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมาย ทั้งในด้านอารมณ์ ทักษะ การปรับตัว ด้านสังคม ด้านสติปัญญา และความรู้ความเข้าใจ^๖

๕) ความเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธตามหลักการดำเนินชีวิตมรรคมีองค์ ๘ ด้านการเลี้ยงชีพ ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อปรากฏว่า การรักษาสมบัติส่วนรวมเป็นอย่างดี อยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ การรักษาสมบัติส่วนตัวเป็นอย่างดี และการดำเนินชีวิตด้วยความสุจริตและเป็นธรรม ตามลำดับ สอดคล้องกับหลักของสัมมาอาชีวะ การประกอบอาชีพที่ถูกต้อง ซึ่งรวมทั้งการทำงานและการเลือกอาชีพและการใช้จ่ายทรัพย์ที่ได้มาจากการประกอบอาชีพอย่างถูกต้องเหมาะสมคุ้มค่า การงานอาชีพที่เอื้อต่อการดับทุกข์ต้องเป็นอาชีพที่ทำไปเพื่อเลี้ยงกายและเลี้ยงใจให้มีสุขภาพดีพอๆ กัน กล่าวคือให้ร่างกายแข็งแรงพอที่จะต้านทานโรคภัยไข้เจ็บและจิตใจแข็งแรงพอจะต่อต้านการรุกรานของกิเลส ร่างกายสมบูรณ์ไร้โรคภัยเบียดเบียนใจสมบูรณ์ไร้กิเลสสามารถ^๗ เป็นพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ มรรคมีองค์ ๘ ด้านการเลี้ยงชีพ ด้วยความสุจริตและเป็นธรรม บริจาคปัจจัย ๔ เพื่อสงเคราะห์ผู้อื่นแบ่งปันผู้อื่นในการบริโภคใช้สอย เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น รักษาสมบัติส่วนตัว ส่วนรวมเป็นอย่างดีบริโภคใช้สอยปัจจัย ๔ อย่างเห็นคุณค่า และพอเพียง ใช้จ่ายอย่างประหยัดและอดออมอยู่เสมอ

^๖ ประสิทธิ์ ทองอ่อน และคณะ, พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทคอนฟอร์ม จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๒๔.

^๗ พระมหาจรรยา สุทธิญาณ, พุทธวิธี, หน้า ๑๖๗.

๖) ความเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษาตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมิองค์ ๘ ด้านความเพียร ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อปรากฏว่า มีความเพียรพยายามกระทำการต่างๆ ที่ถูกต้องเสมอ อยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ มีความพยายามทำงานที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จตามเป้าหมาย และเมื่อมีปัญหาทางการเรียนหรือการกระทำการกิจกรรมได้พยายามแก้ไขปัญหานั้นได้จนสำเร็จ ตามลำดับ แสดงให้เห็นว่า วัยรุ่นในระดับอุดมศึกษามีการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมิองค์ ๘ ด้านความเพียร สอดคล้องกับหลักสัมมาวาจา ซึ่ง เป็นข้อแรกในหมวดสมาธิ หรือ อธิจิตตสิกขา

๗) ความเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษาตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมิองค์ ๘ ด้านสติการระลึกรู้ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อปรากฏว่า มีสติในการทำกิจกรรมต่างๆ อยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ มีสติรู้เท่าทันความคิดของตนเอง และมีสติรู้เท่าทันจิตใจของตนเอง ตามลำดับ แสดงให้เห็นว่า วัยรุ่นในระดับอุดมศึกษามีการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมิองค์ ๘ ด้านการระลึกรู้ ผีกลสติ เพื่อควบคุมตัวเองอยู่เสมอ มีสติในการฟัง การพูดและการเรียนกำหนดรู้ อิริยาบถ ยืน เดิน นั่ง นอน ควบคุมการเคลื่อนไหวร่างกายการทำกิจกรรมต่างๆ ได้ มีสติรู้เท่าทันความคิดและจิตใจของตนเองสามารถใช้สติควบคุมระงับความโลภ โกรธ หลง ของตนเองได้และควบคุมอารมณ์ของตนเองหักห้ามจิตใจของตนเองได้ สอดคล้องกับหลักสัมมาสมาธิ มรรคข้อที่ ๒ ในหมวดสมาธิ หรือ อธิจิตตสิกขา

๘) ความเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษาตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมิองค์ ๘ ด้านสมาธิความตั้งมั่น ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อปรากฏว่า มีความยินดีและตั้งใจในการทำสมาธิ อยู่ในระดับมาก รองลงมาคือมีความเชื่อมั่นในตนเองเสมอ สามารถใช้สมาธิควบคุมจิตใจและอารมณ์ของตนเองได้ ตามลำดับ แสดงให้เห็นว่า วัยรุ่นในระดับ อุดมศึกษามีการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมิองค์ ๘ สัมมาสมาธิ สอดคล้องกับหลักสัมมาสมาธิ เป็นองค์มรรคข้อสุดท้าย เป็นการฝึกอบรมจิตในขั้นลึกซึ้ง “สมาธิ” แปลกันว่า ความตั้งมั่นของจิต หรือ ภาวะที่จิตแน่วแน่ต่อสิ่งที่กำหนด คำจำกัดความของสมาธิที่พบเสมอ คือ “จิตตัสเสกัคคตา” หรือเรียกสั้นๆ ว่า “เอกัคคตา” ซึ่งแปลว่า ภาวะที่จิตมีอารมณ์เป็นหนึ่ง คือ การที่จิตกำหนดแน่วแน่อยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ไม่ฟุ้งซ่านหรือส่ายไปกับอารมณ์ภายนอก

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนววิถีพุทธ

๑) การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนววิถีพุทธจากผลการวิจัยการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษา ในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เห็นว่าต้องใช้แนวพุทธศาสตร์แห่งปัญญา เป็นหลักในการพัฒนา กล่าวคือ หลักแห่งไตรสิกขา อันได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ตลอดจนใช้นโยบายของรัฐเป็นกรอบ กล่าวคือ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศาสนา และวัฒนธรรมต้องประสานความร่วมมือในการกำหนดนโยบายและแผนงานต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับพุทธศาสตร์แห่งปัญญาข้างต้น

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

การศึกษาการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธตามหลักธรรมมรรคมีองค์ ๘ ของวัยรุ่นระดับอุดมศึกษา ในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิเคราะห์วิจัย และข้อมูลต่างๆ ที่ศึกษาสามารถนำผลการศึกษาไปใช้ ดังนี้

โดยการนำผลการวิจัยครั้งนี้ไปร่วมประกอบการพิจารณาสร้างกรอบแนวนโยบายต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ที่เห็นความสำคัญของวัยรุ่น เพื่อเป็นกรอบยึดถือแนวทางการปฏิบัติให้กับกลุ่มวัยรุ่น หรืออาจจะใช้ประกอบการวางแผนพัฒนาสถาบันองค์กรที่เกี่ยวข้องกับวัยรุ่น เช่น การสร้างค่ายคุณธรรม การเข้าร่วมอบรมศีลธรรมประจำปีของมหาวิทยาลัยทุกชั้นปี อย่างน้อยปีละ ๑ ครั้ง หรือภาคเรียนละ ๑ ครั้ง ในส่วนองค์กรของศาสนา วัด และสำนักปฏิบัติธรรม มูลนิธิหรือชมรมทางพุทธศาสนา สามารถนำผลการวิจัยในครั้งนี้ไปพิจารณาจัดกิจกรรมให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพุทธศาสนา แนวทางการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ และจัดกิจกรรมเน้นการปฏิบัติด้านการกระทำตามแนววิถีพุทธให้มากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากผลการวิจัยพบว่า ด้านการกระทำของวัยรุ่นจะปฏิบัติน้อย หรือไม่ปฏิบัติเลยเป็นจำนวนที่น่าเป็นห่วง ถ้าผู้มีส่วนเกี่ยวข้องปล่อยปละละเลยไม่เห็นความสำคัญในการปฏิบัติตามแนวที่ถูกต้อง อาจทำให้เกิดความเสียหายและสูญเสียทรัพยากรบุคคลอันมีค่าในที่สุด แสดงให้เห็นว่ากระบวนการเรียนการสอนมุ่งเน้นด้านวิชาการ ความรู้มากกว่าการปฏิบัติทางด้านจิตวิญญาณของวัยรุ่น ต่างมุ่งท่องตำราเพื่อให้สอบผ่านตามระดับชั้น จนกระทั่งออกจากระบบโรงเรียนหรือสถาบันไป ส่วนจิตสำนึกทางจริยธรรม ศีลธรรม คุณธรรมต้องแสวงหาเองจากภายนอก อย่างนี้แน่นอนแล้วความล้มเหลวทางจิตวิญญาณย่อมเกิดขึ้นเป็นปัญหาสืบต่อๆ ไป หากไม่หันมาให้ความสำคัญ

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัย

๑) การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ ตามหลักมรรคมีองค์ ๘ ของวัยรุ่นระดับอุดมศึกษาในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ครั้งต่อไปควรศึกษาพฤติกรรมในกลุ่มเป้าหมายระดับมัธยมศึกษาตอนต้น หรือมัธยมศึกษาตอนปลาย เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของเยาวชนต่อไป

๒) ควรศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นระดับอุดมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น หรือมัธยมศึกษาตอนปลายในพื้นที่เป้าหมาย

๓) ควรศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างเพศชายและเพศหญิง เกี่ยวกับพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น หรือมัธยมศึกษาตอนปลายในพื้นที่เป้าหมาย

บรรณานุกรม

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมการศาสนา, กระทรวงวัฒนธรรม. การพัฒนาส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมประชาชน ปี ๒๕๕๐

นามิตศาสนาสู่วิถีชีวิตที่มั่นคงเพื่ออนาคตที่ยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุม

สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๔๕.

กรมวิชาการ, กระทรวง. กรอบความคิดเพื่อส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมที่เน้นความมีวินัยและ

ความเป็นประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๔๑.

ดวงเดือน พันธุมนาวิน. ทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรม : การวิจัยและการพัฒนาบุคคล. พิมพ์ครั้งที่ ๔,

กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๔๔.

เดโช สวานานนท์. จิตวิทยาสังคม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๓.

นววรรณ พันธุเมธา. คู่มือการใช้ภาษาไทยแนวใหม่. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์

อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๗.

ประสิทธิ์ ทองอุ่น และคณะ. พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน. กรุงเทพมหานคร : บริษัท คอนฟอร์ม

จำกัด, ๒๕๔๒.

พระเทพเวที (ประยุทธ ปยุตโต). จะพัฒนาคนกันได้อย่างไร. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท

สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๖.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พุทธธรรม. ฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ ๖.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราช-

วิทยาลัย, ๒๕๓๘.

_____. คำสอนเป็นกลาง ปฏิบัติสายกลาง. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : คุรุสภา-

ลาดพร้าว, ๒๕๓๕.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). วินัยชาวพุทธ. เพื่อชีวิตที่ดี. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์ บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๘.

พระมหาจรรยา สุทธิญาโน. พุทธวิธี. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๘.

พระวีรธรรมมุนี. มรรคสัจจะ. วิสุทธิมรรคเผด็จ เล่ม ๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ส.ธรรมภักดี,
๒๔๕๘.

พทยา สายหู. กลไกทางสังคม. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย,
๒๕๓๘.

พุทธทาสภิกขุ. อริยมรรคทางดับทุกข์. คู่มือดับทุกข์ฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา,
๒๕๐๓.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. โรงเรียนวิถีพุทธ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช-
วิทยาลัย, ๒๕๔๗.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร :
บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.

เรียบ ศรีทอง. พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน ศาสตร์แห่งการพัฒนาชีวิตและสังคม.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เสมอธรรม, ๒๕๔๒.

วิมล จิโรจพันธ์. พุทธประวัติ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๔๘.

ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร. จิตวิทยาสังคม : ทฤษฎีและการปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ สุวีริยา
สาส์น, ๒๕๔๕.

สำนักงานพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา, กระทรวงศึกษาธิการ. ตัวชี้วัดการดำเนินงานโรงเรียน
วิถีพุทธ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนา
แห่งชาติ, ๒๕๔๘.

สุพัตรา สุภาพ. ปัญหาสังคม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๘. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด,
๒๕๔๕.

สุพัตรา สุภาพ. สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม ครอบครัว ศาสนา ประเพณี. พิมพ์ครั้งที่ ๖.
กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๐.

(๒) เอกสาร :

จังหวัด เชียงใหม่, รายงานผลการออกตรวจ ดูแลวินัยนักเรียน นักศึกษา, ๒๕๔๘, หน้า ๒๔.

จังหวัด เชียงใหม่ ภาค ๓, รายงานการประชุมพระสังฆาธิการระดับวัด ๒๕๔๘, หน้า ๑๕.

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม, รายงานสำรวจสถานะเยาวชนไทย (๑๙๙๘ Survey of Thai
Youth) มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑, หน้า ๑๕.

(๓) วิทยานิพนธ์ :

โกย แก้วพร. พรหมจรรย์ในพระไตรปิฎก. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาบาลีและสันสกฤต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. บัณฑิตวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

จงเหรีญ หล้ามี. คุณธรรมอริยมรรคมีองค์แปดด้านศีลของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเพชรบูรณ์. วิทยานิพนธ์การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (จิตวิทยาแนะแนว). มหาวิทยาลัยนเรศวร. บัณฑิตวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

ศิรภรณ์ บัณฑิตชน. แนวคิดเรื่องมนุษย์ในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ปรัชญา). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. บัณฑิตวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

ปาริชาติ ถนัดพงษ์. การสร้างแบบทดสอบวัดคุณธรรมอริยมรรคมีองค์แปด ด้านศีล สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (การวัดผลการศึกษา). มหาวิทยาลัยนเรศวร. บัณฑิตวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พูนชัย ปันธิยะ. การศึกษาวิเคราะห์เรื่องอิตตสัมมาปณิธิในพระพุทธศาสนา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต(ปรัชญา). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. บัณฑิตวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

วรรณดี หนูหลง. การพัฒนาตนเองด้วยทางสายกลาง. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ปรัชญา). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. บัณฑิตวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

อรุณวรรณ บุญเทียบทิมพร. “การพัฒนาทักษะชีวิตของเยาวชนด้วยพุทธทาวนา : กรณีศึกษาค่ายคุณธรรมวัดอุโมงค์”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

(๔) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

ขจิตรัตน์ ปูนพันธุ์ฉาย. บุหรี่ – เหล้า ปัญหาที่มากู้กัน. <www.thaihealth.or.th>. กรมสุขภาพจิต. วันที่ ๑๓ มิถุนายน ๒๕๔๙. หน้า ๑ – ๒.

ข้าวสด. เยาวชน. สสำรวจเยาวชนสำรวจตัวเอง. <www.thaihealth.or.th>. วันที่ ๑๕ เมษายน ๒๕๔๙. หน้า ๑.

พระอภิธรรมปิฎก, คำศัพท์เกี่ยวกับพุทธศาสนา, หมวดหมู่พุทธศาสนา, <http://th.wikipedia.org/wiki/a>, ๑๒ มกราคม ๒๕๕๐, หน้า ๑ - ๓.

มดิชน. ชาวพุทธนักคิดเหล่าติดยา. <www.thaihealth.or.th>. วันที่ ๑๓ มิถุนายน ๒๕๔๙. หน้า ๑. สำนักข่าว ไอ.เอ็น.เอ็น. .สถิติการตายจากการสูบบุหรี่. <www.thaihealth.or.th>. วันที่ ๑๓ มิถุนายน ๒๕๔๙. หน้า ๑.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.). อนาคตพิชบอลโลก เด็กหญิง - ชายเหยื่อ

กามวงจรรูปาทวี. <www.thaihealth.or.th>. วันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๕๕๕.

_____. ครอบครัววิกฤติจริยธรรมกีดกร่อนสถาบันครอบครัว. <www.thaihealth.or.th>.

วันที่ ๕ เมษายน ๒๕๕๕. หน้า ๒.

สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนากิจการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. ภาวะสังคมไทยเปรียบเทียบกับ

กับต่างประเทศ. <www.thaihealth.or.th>. วันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๕๕๕. หน้า ๑ - ๔,

๑๕.

ศูนย์วิจัยปัญหาสุรา ศวส. สถิติแอลกอฮอล์ในประเทศไทย. <www.thaihealth.or.th>. วันที่ ๑๓

มิถุนายน ๒๕๕๕.

อมรวิชัย นาคทรัพย์. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. อนาคตพิชบอลโลก

เด็กหญิง - ชายเหยื่อกามวงจรรูปาทวี. <www.thaihealth.or.th>. ๑๔ มิถุนายน ๒๕๕๕.

หน้า ๑.

(๕) บทความในหนังสือพิมพ์:

สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนากิจการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, “รายงานภาวะสังคม”,

วารสาร NESDB Social Outlook, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (๑๔ มีนาคม ๒๕๕๔): ๑, ๒๔.

ภาคผนวก

สรุปแบบประเมินคำถามเพื่อการวิจัยของผู้ทรงคุณวุฒิ เรื่อง

การดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่น

Living on Buddhist Way of Teenagers

คำชี้แจง

๑. แบบสอบถามนี้สร้างขึ้นเพื่อสำรวจแนวทางการดำเนินชีวิตตามวิถีพุทธของวัยรุ่นที่กำลังศึกษาในระดับอุดมศึกษา (ปริญญาตรี) ในสถานศึกษาภาครัฐและเอกชน เขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
๒. แบบสอบถามนี้มีทั้งหมด ๒ ตอน
 - ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม
 - ตอนที่ ๒ พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่น ความรู้ความเข้าใจ ความคิดเห็นและพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธตามหลักการดำเนินชีวิตมรรคมีองค์ ๘ ของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษา
๓. การตอบแบบสอบถามของท่านมีคุณค่าและมีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาแนวทางการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษา ในสถานศึกษาภาครัฐและเอกชน เขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเป็นข้อมูลและเป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนาคุณภาพการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธในสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับทิศทางของการพัฒนาการศึกษา (ความรู้คู่คุณธรรม) ตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ จึงขอความกรุณาท่านโปรดตอบแบบสอบถามให้ตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด

ขอขอบคุณ

พันตำรวจโท สำราญ เพียนอก

ผู้วิจัย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง ☐ และเติมข้อความที่เหมาะสมกับคำตอบของท่าน

๑. เพศ ☐ ชาย
☐ หญิง

๒. อายุ.....ปี (โดยประมาณ)

๓. ระดับชั้นที่กำลังศึกษา
☐ ชั้นปีที่ ๑
☐ ชั้นปีที่ ๒
☐ ชั้นปีที่ ๓
☐ ชั้นปีที่ ๔

๔. คณะที่ศึกษา

.....

๕. สถานที่ศึกษา

☐ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
☐ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
☐ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา
☐ สถาบันการพลศึกษาวิทยาเขตเชียงใหม่
☐ มหาวิทยาลัยพายัพ
☐ มหาวิทยาลัยฟาร์อีสเทอร์น

ตอนที่ ๒ พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นระดับอุดมศึกษา

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องตัวเลือกเพื่อช่องเดียวตามความคิดเห็นเกี่ยวกับคำถาม แบบสอบถามการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษา ซึ่งแต่ละช่องมีความหมาย ดังนี้

- +๑ หมายถึง แน่ใจ ถูกต้อง สอดคล้อง เหมาะสม ตรงตามวัตถุประสงค์
- ๐ หมายถึง ไม่แน่ใจ
- ๑ หมายถึง ไม่ถูกต้อง ไม่เหมาะสม ไม่ตรงตามวัตถุประสงค์

ข้อ	พฤติกรรมกรดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่น ระดับอุดมศึกษา	ระดับความคิดเห็นผู้ทรงคุณวุฒิ				
		คน ที่ ๑	คน ที่ ๒	คน ที่ ๓	ผลการ ประเมิน	สรุป
	๑. พฤติกรรมกรดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ ตามหลักการดำเนินชีวิต ด้านความเห็น					
๑.	ท่านเชื่อเรื่องอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ให้คุณและโทษกับชีวิต ของมนุษย์	+๑	+๑	๐	.๖๖	ถูกต้อง
๒.	ท่านเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๓.	ท่านเชื่อว่า บาป บุญ นรก สวรรค์ มีจริง	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๔.	ท่านเชื่อว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว”	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๕.	ท่านเห็นว่าการพึ่งพาตนเองในการทำงานและการเรียนมี ความจำเป็นต่อท่าน	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๖.	ท่านเข้าใจปัญหาหรือความทุกข์ที่เกิดขึ้นในชีวิต และ สามารถแก้ปัญหาหรือความทุกข์ได้ด้วยสติปัญญา	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๗.	ท่านเห็นว่าปัญหาและความทุกข์ที่เกิดขึ้นในชีวิตของท่าน ล้วน มีสาเหตุที่ทำให้เกิดทั้งสิ้น	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๘.	ท่านเชื่อมั่นในตนเองว่าจะเอาชนะปัญหาและอุปสรรคใน ชีวิตได้	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๙.	ท่านเห็นว่า ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข เลื่อมลาภ เลื่อมยศ นินทา ทุกข์ เป็นธรรมดาของโลกมนุษย์	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๑๐.	ท่านเชื่อว่าหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าจะสามารถ แก้ปัญหาชีวิตของมนุษย์ได้จริง	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง

ข้อ	พฤติกรรมกรดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่น ระดับอุดมศึกษา	ระดับความคิดเห็นผู้ทรงคุณวุฒิ				
		คนที่ ๑	คนที่ ๒	คนที่ ๓	ผลการประเมิน	สรุป
	๒. พฤติกรรมกรดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ ด้านความคิด					
๑๑.	ท่านคิดว่าควรใช้ความพยายามที่จะหักห้ามใจตนเองในสิ่งชั่วๆ เข้าใจได้	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๑๒.	ท่านคิดว่า รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส เป็นสิ่งน่ายินดีพอใจให้มีความสุขได้อย่างแท้จริง	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๑๓.	ท่านคิดว่าการดื่มน้ำมีความจำเป็นในการเข้าสังคม	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๑๔.	ท่านคิดว่าการเที่ยวในเวลากลางคืนคือการผ่อนคลายอารมณ์อย่างหนึ่ง	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๑๕.	ท่านคิดว่าการแก้ปัญหาด้วยวิธีการรุนแรงมีความจำเป็นในบางสถานการณ์เท่านั้น	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๑๖.	ท่านมีความรู้สึกสะใจเพื่อนเมื่อมีการตอบโต้กันด้วยความรุนแรงในการแก้ปัญหาตามแต่โอกาส	+๑	+๑	๐	.๖๖	ถูกต้อง
๑๗.	ท่านคิดว่า “ เหว่ย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร ”	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๑๘.	ท่านคิดว่าความเห็นแก่ตัวและความพยายามเป็นสาเหตุของการเบียดเบียนทำร้ายซึ่งกันและกัน	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๑๙.	ท่านมีความเมตตาและกรุณาต่อผู้อื่นเสมอ	+๑	+๑	๐	.๖๖	ถูกต้อง
๒๐.	ท่านเคยคิดพยายาม ผูกใจเจ็บ หรือปองร้ายผู้อื่นที่ทำให้ท่านเกิดความไม่พอใจ	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
	๓. พฤติกรรมกรดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ ด้านการพูด					
๒๑.	ท่านมักจะเสียใจบ่อย ๆ อันเนื่องมาจากคำพูดของท่าน	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๒๒.	ท่านชอบพูดความจริงกับผู้อื่นเสมอ	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๒๓.	ท่านพูดจาสุภาพอ่อนโยนต่อทุกคน	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๒๔.	ท่านเคยพูดยุยงให้ผู้อื่นเข้าใจผิดกัน	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๒๕.	ท่านมักพูดนินทาผู้อื่นอยู่เสมอ	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๒๖.	ท่านมักตอบโต้ผู้อื่นด้วยคำพูดที่หยาบคายและรุนแรง	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง

ข้อ	พฤติกรรมกรดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่น ระดับอุดมศึกษา	ระดับความคิดเห็นผู้ทรงคุณวุฒิ				
		คนที่ ๑	คนที่ ๒	คนที่ ๓	ผลการ ประเมิน	สรุป
๒๓	ท่านไม่เคยพูดจาดูหมิ่นเหยียดหยามหรือเยาะเย้ยถากถางผู้อื่น	+๑	+๑	๐	.๖๖	ถูกต้อง
๒๔	ท่านเป็นคนชอบพูดโกหกเกลี้ยให้ผู้อื่นเข้าใจผิดต่อกัน	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๒๕	ท่านเป็นคนชอบพูดเรื่องตลกไร้สาระเสมอ	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๓๐	ท่านมักใช้ถ้อยคำที่ทำให้ผู้อื่นเกิดความประทับใจในตัวท่านอยู่เสมอ	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๔. พฤติกรรมกรดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ						
ด้านการกระทำ						
๓๑	ท่านพยายามรักษาศีล ๕ อย่างสม่ำเสมอ	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๓๒	ท่านเคยทะเลาะหรือทำร้ายร่างกายผู้อื่น	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๓๓	ท่านเรียนหรือทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๓๔	ท่านเคยร่วมกิจกรรมการพัฒนาชุมชนและสังคมอยู่เสมอ	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๓๕	เมื่อท่านกระทำผิดพลาดท่านกล้ายอมรับความผิดนั้นเสมอ	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๓๖	ท่านมีความเอื้ออาทรและช่วยเหลือผู้อื่นเสมอ	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๓๗	ท่านเคยเข้าร่วมกิจกรรมโครงการส่งเสริมจริยธรรม	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๓๘	ท่านเคยยุ่งเกี่ยวกับสิ่งเสพติด	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๓๙	ท่านมักเที่ยวกลางคืนอยู่เป็นประจำ	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๔๐	ท่านมักเล่นการพนันอยู่เสมอ	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๕. พฤติกรรมกรดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ						
ด้านการเลี้ยงชีพ						
๔๑	ท่านเคยทำงานหารายได้เพื่อลดภาระครอบครัวเสมอ	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๔๒	ท่านดำเนินชีวิตด้วยความสุจริตและเป็นธรรม	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๔๓	ท่านเคยแสวงหารายได้ที่ผิดศีลธรรม	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๔๔	ท่านแบ่งปันผู้อื่นในการบริโภคใช้สอย	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๔๕	ท่านเคยบริจาคปัจจัย ๔ เพื่อสงเคราะห์ผู้อื่น	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๔๖	ท่านเคยเอารัดเอาเปรียบผู้อื่นในการดำเนินชีวิต	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง

ข้อ	พฤติกรรมกรดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่น ระดับอุดมศึกษา	ระดับความคิดเห็นผู้ทรงคุณวุฒิ				
		คนที่ ๑	คนที่ ๒	คนที่ ๓	ผลการประเมิน	สรุป
๔๗	ท่านรักษาสมบัติส่วนตัวเป็นอย่างดี	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๔๘	ท่านรักษาสมบัติส่วนรวมเป็นอย่างดี	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๔๙	ท่านใช้จ่ายอย่างประหยัดและอดออมอยู่เสมอ	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๕๐	ท่านบริโภคใช้สอยปัจจัย ๔ อย่างเห็นคุณค่าและพอเพียง	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๖. พฤติกรรมกรดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ						
<u>ด้านความเพียร</u>						
๕๑	ท่านมีความเพียรพยายามกระทำสิ่งต่างๆ ที่ถูกต้องเสมอ	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๕๒	เมื่อมีปัญหาทางการเรียนหรือการทํากิจกรรมท่านพยายามแก้ไขปัญหานั้นได้จนสำเร็จ	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๕๓	ท่านมีความพยายามทำงานที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จตามเป้าหมาย	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๕๔	ท่านพัฒนาความสามารถในการเรียนและการทํากิจกรรมต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๕๕	ท่านมีความพยายามพัฒนา กาย จิต ปัญญาและอารมณ์ตนเองอยู่เสมอ	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๕๖	ท่านมีความพยายามในการปรับปรุงข้อบกพร่องของตนเองอยู่เสมอ	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๕๗	ท่านเคยเกียจคร้านในการเรียนและการทำงานจนเป็นนิสัย	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๕๘	ท่านได้พยายามพัฒนาทักษะวิธีการใหม่ ๆ ในการทำงานให้เกิดประสิทธิภาพยิ่งขึ้น	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๕๙	ท่านมีความเพียรพยายามที่จะทำความดีต่างๆ	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๖๐	ท่านพยายามรักษาความดีที่ได้ทำแล้วและกระทำอย่างต่อเนื่อง	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๗. พฤติกรรมกรดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ						
<u>ด้านสติ การระลึกรู้</u>						
๖๑	ท่านได้ฝึกสติเพื่อควบคุมตัวเองอยู่เสมอ	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง

ข้อ	พฤติกรรมกรดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่น ระดับอุดมศึกษา	ระดับความคิดเห็นผู้ทรงคุณวุฒิ				
		คนที่ ๑	คนที่ ๒	คนที่ ๓	ผลการ ประเมิน	สรุป
๖๒	ท่านมีสติในการฟัง การพูดและการเรียน	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๖๓	ท่านมีสติกำหนดรู้อิริยาบถ ยืน เดิน นั่ง นอน	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๖๔	ท่านสามารถใช้สติควบคุมการเคลื่อนไหวร่างกายได้	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๖๕	ท่านมีสติในการทำกิจกรรมต่างๆ	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๖๖	ท่านมีสติรู้เท่าทันความคิดของตนเอง	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๖๗	ท่านมีสติรู้เท่าทันจิตใจของตนเอง	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๖๘	ท่านสามารถใช้สติควบคุมอารมณ์ของตนเองได้	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๖๙	ท่านสามารถใช้สติควบคุมระดับความโลภ โกรธ หลง ของตนเองได้เสมอ	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๗๐	ท่านมีสติในการหักห้ามจิตใจของตนเองได้	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๘. พฤติกรรมกรดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ						
<u>ด้านสมาธิ ความตั้งมั่น</u>						
๗๑	ท่านเคยไหว้พระสวดมนต์ก่อนนอนเป็นประจำ	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๗๒	ท่านเคยฝึกสติ ภาวนาด้วยตนเอง	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๗๓	ท่านเคยปฏิบัติธรรมในสถานปฏิบัติธรรมต่าง ๆ	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๗๔	ท่านมีสมาธิในการเรียนและการทำกิจกรรมต่าง ๆ	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๗๕	ท่านมีความเชื่อมั่นในตัวเองเสมอ	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๗๖	ท่านมีสมาธิในการ ยืน เดิน นั่ง นอนโดยวิธีใดวิธีหนึ่งเสมอ	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๗๗	ท่านสามารถใช้สมาธิคลายความกังวลใจและเป็นทุกข์ ใจได้	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๗๘	ท่านมีความยินดีและตั้งใจในการทำความดี	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๗๙	ท่านมักไปเที่ยวห้างฯ ดูหนัง ฟังเพลงเวลาเกิดความเครียด ความทุกข์ใจ	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง
๘๐	ท่านสามารถใช้สมาธิควบคุมจิตใจและอารมณ์ของตนเองได้	+๑	+๑	+๑	+๓	ถูกต้อง

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
เรื่อง
การดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่น
Living on Buddhist Way of Teenagers

คำชี้แจง

๑. แบบสอบถามนี้สร้างขึ้นเพื่อสำรวจแนวทางการดำเนินชีวิตตามวิถีพุทธของวัยรุ่นที่กำลังศึกษาในระดับอุดมศึกษา (ปริญญาตรี) ในสถานศึกษาภาครัฐและเอกชน เขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
๒. แบบสอบถามนี้มีทั้งหมด ๒ ตอน
 - ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม
 - ตอนที่ ๒ พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่น ความรู้ความเข้าใจ ความคิดเห็นและพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ ตามหลักการดำเนินชีวิตมรรคมีองค์ ๘ ของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษา
๓. การตอบแบบสอบถามของท่านมีคุณค่าและมีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาแนวทาง การดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษา ในสถานศึกษาภาครัฐและเอกชน เขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเป็นข้อมูลและเป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนาคุณภาพการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธในสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับทิศทางของการพัฒนาการศึกษา (ความรู้คู่คุณธรรม) ตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ จึงขอความกรุณาท่านโปรดตอบแบบสอบถามให้ตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด

ขอขอบคุณ

พันตำรวจโท ตำราญ เพียนอก
ผู้วิจัย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง ☐ และเติมข้อความที่เหมาะสมกับคำตอบของท่าน

๑. เพศ ☐ ชาย
☐ หญิง

๒. อายุ.....ปี (โดยประมาณ)

๓. ระดับชั้นที่กำลังศึกษา
☐ ชั้นปีที่ ๑
☐ ชั้นปีที่ ๒
☐ ชั้นปีที่ ๓
☐ ชั้นปีที่ ๔

๔. คณะที่ศึกษา

.....

๕. สถานที่ศึกษา

☐ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
☐ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
☐ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา
☐ สถาบันการพลศึกษาวิทยาเขตเชียงใหม่
☐ มหาวิทยาลัยพายัพ
☐ มหาวิทยาลัยฟาร์อีสเทอร์น

ตอนที่ ๒ พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นระดับอุดมศึกษา

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องตัวเลือกเพื่อช่องเดียวตามความรู้ความจริงเกี่ยวกับ การดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นในระดับอุดมศึกษา ซึ่งแต่ละช่องมีความหมายดังนี้

- ๕ หมายถึงมีความรู้ความจริง / ความคิดเห็น / การปฏิบัติ ระดับมากที่สุด
- ๔ หมายถึงมีความรู้ความจริง / ความคิดเห็น / การปฏิบัติ ระดับมาก
- ๓ หมายถึง มีความรู้ความจริง / ความคิดเห็น / การปฏิบัติ ระดับปานกลาง
- ๒ หมายถึงมีความรู้ความจริง / ความคิดเห็น / การปฏิบัติ ระดับน้อย
- ๑ หมายถึง มีความรู้ความจริง / ความคิดเห็น / การปฏิบัติ ไม่มีเลย/ไม่ปฏิบัติเลย

ข้อ	พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่น ระดับอุดมศึกษา	ระดับความรู้ความจริง				
		๕	๔	๓	๒	๑
	๑. พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ ตามหลักการดำเนินชีวิต ด้านความเห็น ๑. ท่านเชื่อเรื่องอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ให้คุณและโทษกับชีวิตของมนุษย์ ๒. ท่านเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม ๓. ท่านเชื่อว่า บาป บุญ นรก สวรรค์ มีจริง ๔. ท่านเชื่อว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” ๕. ท่านเห็นว่าการพึ่งพาตนเองในการทำงานและการเรียนมีความจำเป็นต่อท่าน ๖. ท่านเข้าใจปัญหาหรือความทุกข์ที่เกิดขึ้นในชีวิต และสามารถแก้ปัญหาหรือความทุกข์ได้ด้วยสติปัญญา ๗. ท่านเห็นว่าปัญหาและความทุกข์ที่เกิดขึ้นในชีวิตของท่านล้วนมีสาเหตุที่ทำให้เกิดทั้งสิ้น ๘. ท่านเชื่อมั่นในตนเองว่าจะเอาชนะปัญหาและอุปสรรคในชีวิตได้ ท่านเห็นว่า ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข เลื่อมลาภ เลื่อมยศ นินทา ๙. ทุกข์ เป็นธรรมดาของโลกมนุษย์ ๑๐. ท่านเชื่อว่าหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าจะสามารถแก้ปัญหาชีวิตของมนุษย์ได้จริง					

ข้อ	พฤติกรรมกรดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่น ระดับอุดมศึกษา	ระดับความรู้ความจริง				
		๕	๔	๓	๒	๑
๒. พฤติกรรมกรดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ ด้านความคิด						
๑๑.	ท่านคิดว่าควรใช้ความพยายามที่จะหักห้ามใจตนเองในสิ่งชั่วร้ายวนใจได้					
๑๒.	ท่านคิดว่า รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส เป็นสิ่งน่ายินดีพอใจให้ความสุขได้อย่างแท้จริง					
๑๓.	ท่านคิดว่าการดื่มน้ำเมามีความจำเป็นในการเข้าสังคม					
๑๔.	ท่านคิดว่าการเที่ยวในเวลากลางคืนคือการผ่อนคลายอารมณ์อย่างหนึ่ง					
๑๕.	ท่านคิดว่าการแก้ปัญหาด้วยวิธีการรุนแรงมีความจำเป็นในบางสถานการณ์เท่านั้น					
๑๖.	ท่านมีความรู้สึกสะใจเพื่อนเมื่อมีการตอบโต้กันด้วยความรุนแรงในการแก้ปัญหาตามแต่โอกาส					
๑๗.	ท่านคิดว่า “เวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร”					
๑๘.	ท่านคิดว่าความเห็นแก่ตัวและความพยาบาทเป็นสาเหตุของการเบียดเบียนทำร้ายซึ่งกันและกัน					
๑๙.	ท่านมีความเมตตาและกรุณาต่อผู้อื่นเสมอ					
๒๐.	ท่านเคยคิดพยาบาท ผูกใจเจ็บ หรือปองร้ายผู้อื่นที่ทำให้ท่านเกิดความไม่พอใจ					
๓. พฤติกรรมกรดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ ด้านการพูด						
๒๑.	ท่านมักจะเสียใจบ่อย ๆ อันเนื่องมาจากคำพูดของท่าน					
๒๒.	ท่านชอบพูดความจริงกับผู้อื่นเสมอ					
๒๓.	ท่านพูดจาสุภาพอ่อนโยนต่อทุกคน					
๒๔.	ท่านเคยพูดยุ่งให้ผู้อื่นเข้าใจผิดกัน					
๒๕.	ท่านมักพูดนินทาผู้อื่นอยู่เสมอ					
๒๖.	ท่านมักตอบโต้ผู้อื่นด้วยคำพูดที่หยาบคายและรุนแรง					
๒๗.	ท่านไม่เคยพูดจาดูหมิ่นเหยียดหยามหรือเยาะเย้ยถากถางผู้อื่น					

ข้อ	พฤติกรรมกรดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่น ระดับอุดมศึกษา	ระดับความรู้ความจริง				
		๕	๔	๓	๒	๑
๒๘	ท่านเป็นคนชอบพูดโกหกเกลี้ยให้ผู้อื่นเข้าใจดีต่อกัน					
๒๙	ท่านเป็นคนชอบพูดเรื่องตลกไร้สาระเสมอ					
๓๐	ท่านมักใช้ถ้อยคำที่ทำให้ผู้อื่นเกิดความประทับใจในตัวท่านอยู่เสมอ					
๔. พฤติกรรมกรดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ						
<u>ด้านการกระทำ</u>						
๓๑	ท่านพยายามรักษาศีล ๕ อย่างสม่ำเสมอ					
๓๒	ท่านเคยทะเลาะหรือทำร้ายร่างกายผู้อื่น					
๓๓	ท่านเรียนหรือทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข					
๓๔	ท่านเคยร่วมกิจกรรมการพัฒนาชุมชนและสังคมอยู่เสมอ					
๓๕	เมื่อท่านกระทำผิดพลาดท่านกล้ายอมรับความผิดนั้นเสมอ					
๓๖	ท่านมีความเอื้ออาทรและช่วยเหลือผู้อื่นเสมอ					
๓๗	ท่านเคยเข้าร่วมกิจกรรมโครงการส่งเสริมจริยธรรม					
๓๘	ท่านเคยยุ่งเกี่ยวกับสิ่งเสพติด					
๓๙	ท่านมักเที่ยวกลางคืนอยู่เป็นประจำ					
๔๐	ท่านมักเล่นการพนันอยู่เสมอ					
๕. พฤติกรรมกรดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ						
<u>ด้านการเลี้ยงชีพ</u>						
๔๑	ท่านเคยทำงานหารายได้เพื่อลดภาระครอบครัวเสมอ					
๔๒	ท่านดำเนินชีวิตด้วยความสุจริตและเป็นธรรม					
๔๓	ท่านเคยแสวงหารายได้ที่ผิดศีลธรรม					
๔๔	ท่านแบ่งปันผู้อื่นในการบริโภคใช้สอย					
๔๕	ท่านเคยบริจาคปัจจัย ๔ เพื่อสงเคราะห์ผู้อื่น					
๔๖	ท่านเคยเอาวัดเอาเปรียบผู้อื่นในการดำเนินชีวิต					
๔๗	ท่านรักษาสมบัติส่วนตัวเป็นอย่างดี					
๔๘	ท่านรักษาสมบัติส่วนรวมเป็นอย่างดี					
๔๙	ท่านใช้จ่ายอย่างประหยัดและอดออมอยู่เสมอ					
๕๐	ท่านบริโภคใช้สอยปัจจัย ๔ อย่างเห็นคุณค่าและพอเพียง					

ข้อ	พฤติกรรมกรดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่น ระดับอุดมศึกษา	ระดับความรู้ความจริง				
		๕	๔	๓	๒	๑
	๖. พฤติกรรมกรดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ ด้านความเพียร					
๕๑	ท่านมีความเพียรพยายามกระทำสิ่งต่างๆ ที่ถูกต้องเสมอ					
๕๒	เมื่อมีปัญหาทางการเรียนหรือการทำกิจกรรมท่านพยายามแก้ไขปัญหานั้นได้จนสำเร็จ					
๕๓	ท่านมีความพยายามทำงานที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จตามเป้าหมาย					
๕๔	ท่านพัฒนาความสามารถในการเรียนและการทำกิจกรรมต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ					
๕๕	ท่านมีความพยายามพัฒนา กาย จิต ปัญญาและอารมณ์ตนเองอยู่เสมอ					
๕๖	ท่านมีความพยายามในการปรับปรุงข้อบกพร่องของตนเองอยู่เสมอ					
๕๗	ท่านเคยเกียจคร้านในการเรียนและการทำงานจนเป็นนิสัย					
๕๘	ท่านได้พยายามพัฒนาทักษะวิธีการใหม่ ๆ ในการทำงานให้เกิดประสิทธิภาพยิ่งขึ้น					
๕๙	ท่านมีความเพียรพยายามที่จะกระทำความดีต่างๆ					
๖๐	ท่านพยายามรักษาความดีที่ได้ทำแล้วและกระทำอย่างต่อเนื่อง					
	๗. พฤติกรรมกรดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ ด้านสติ การระลึกรู้					
๖๑	ท่านได้ฝึกสติเพื่อควบคุมตัวเองอยู่เสมอ					
๖๒	ท่านมีสติในการฟัง การพูดและการเรียน					
๖๓	ท่านมีสติกำหนดรู้ิริยาบถ ยืน เดิน นั่ง นอน					
๖๔	ท่านสามารถใช้สติควบคุมการเคลื่อนไหวร่างกายได้					
๖๕	ท่านมีสติในการทำกิจกรรมต่างๆ					
๖๖	ท่านมีสติรู้เท่าทันความคิดของตนเอง					
๖๗	ท่านมีสติรู้เท่าทันจิตใจของตนเอง					
๖๘	ท่านสามารถใช้สติควบคุมอารมณ์ของตนเองได้					

ข้อ	พฤติกรรมกรดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่น ระดับอุดมศึกษา	ระดับความรู้ความจริง				
		๕	๔	๓	๒	๑
๖๕	ท่านสามารถใช้สติควบคุมระงับความโลภ โกรธ หลง ของตนเองได้เสมอ					
๗๐	ท่านมีสติในการหักห้ามจิตใจของตนเองได้					
	๘. พฤติกรรมกรดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ					
	<u>ด้านสมาธิ ความตั้งมั่น</u>					
๗๑	ท่านเคยไหว้พระสวดมนต์ก่อนนอนเป็นประจำ					
๗๒	ท่านเคยฝึกสติ ภาวนาด้วยตนเอง					
๗๓	ท่านเคยปฏิบัติธรรมในสถานปฏิบัติธรรมต่าง ๆ					
๗๔	ท่านมีสมาธิในการเรียนและการทำกิจกรรมต่าง ๆ					
๗๕	ท่านมีความเชื่อมั่นในตัวเองเสมอ					
๗๖	ท่านมีสมาธิในการ ยืน เดิน นั่ง นอนโดยวิธีใดวิธีหนึ่งเสมอ					
๗๗	ท่านสามารถใช้สมาธิคลายความกังวลใจและเป็นทุกข์ได้					
๗๘	ท่านมีความยินดีและตั้งใจในการทำความดี					
๗๙	ท่านมักไปเที่ยวห้างฯ ดูหนัง ฟังเพลงเวลาเกิดความเครียด ความทุกข์ใจ					
๘๐	ท่านสามารถใช้สมาธิควบคุมจิตใจและอารมณ์ของตนเองได้					

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ : พันตำรวจเอก สำราญ เพียนอก

เกิด : วันจันทร์ ที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๕๓

สถานที่เกิด : จังหวัด นครราชสีมา

การศึกษา : ประถมศึกษา โรงเรียนบ้านปงคำ อ.ฝาง จ.เชียงใหม่
โรงเรียนบ้านอ้ายอินธรราชนุกูล บ้านอ้าย ต.ปงคำ
อ.ฝาง จ.เชียงใหม่
มัธยมศึกษา โรงเรียนลานนาวิทยา อ.เมือง จ.เชียงใหม่
โรงเรียนหอพระ อ.เมือง จ.เชียงใหม่
โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย อ.เมือง จ.เชียงใหม่
ปริญญาตรี ครุศาสตร์บัณฑิต วิทยาลัยครูเชียงใหม่

หน้าที่ : สารวัตรแผนกแผนงานและงบประมาณ
กองกำกับการตำรวจตระเวน ชายแดนที่ ๓๓
บ้านแม่เตาไห อ.สันทราย จ.เชียงใหม่

เข้าศึกษา : ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๕๘

สำเร็จการศึกษา : -

ที่อยู่ปัจจุบัน : ๑๓ หมู่ที่ ๑๐ บ้านปากกอง ต.สารภี อ.สารภี จ.เชียงใหม่ ๕๐๑๔๐
โทรศัพท์ ๐-๕๓๓๒-๑๗๕๔ มือถือ ๐๘-๑๔๗๓-๐๕๕๔